

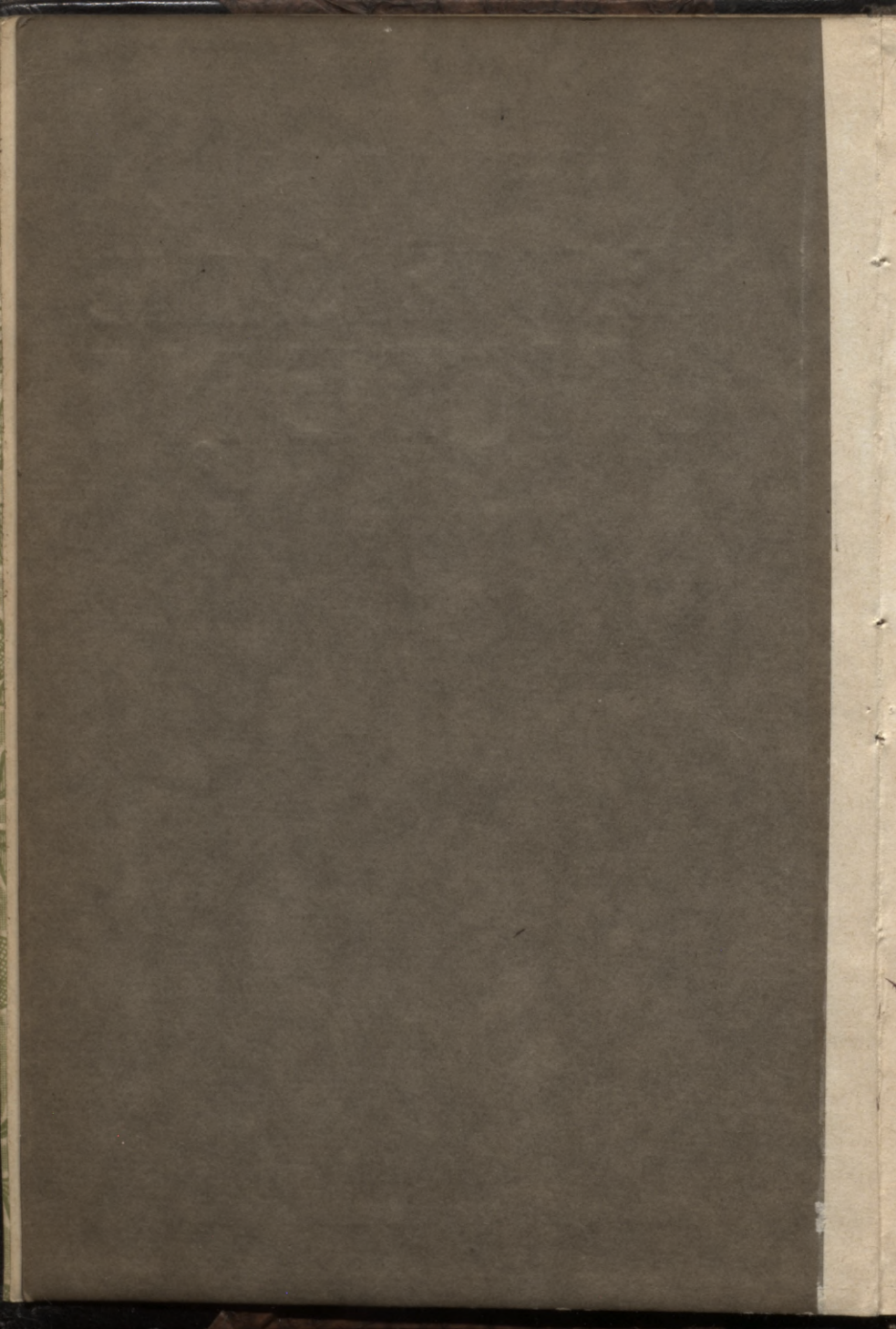
VIKTORS EGLĪTS

NENOVĒRŠAMIE
LIKTEŅI

ROMANS

Rīgā, 1926

Valtera un Rapas akc. sab. izdevums

89-3
L 575 m/ē

L
810

Viktors Ēglits

Nenovēršamie likteņi

Romans.

Rīgā, 1926.

Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums.

Valtera un Rapas
akc. sab. spiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133

~~4604K~~ ✓

(P)

(II)

L. V. B.
In. 175.360

(28)

0308005219

LA 1557

1. nodaļa.

Cilvēces augstumos.

No sava ceļojuma uz Krieviju, Kalējs pārbauca kā atsvabināts.

Priekš laukskolotāja, kas bija pārdzīvojis 1905. gada revolūciju un, slēpdamies Rīgā no policijas, arī māksliniecisko dekadansu, bija taisni nepieciešami tikt kaut kur projām plašākā pasaulē un apzinātākā kulturā, lai tas savā attīstībā neapsīktu uz vietas. Augstāko kultūras galotni Rīgā viņš bija skatījis dzejniekā Pavasarī, bet kad viņš iekļuva Pēterpils mākslinieku aprindās, tad Pavasarī viņš atminējās vairāk tikai kā civilizētu barbaru, kam no istās gara kultūras vēl diezgan tālu bija. Pēterpils universitātes studentiem Krievijā vispāri bija civilizētu barbaru slava, un arī Pavasars, nelūkojoties uz savu spēcīgo talantu, bija savas alma mater dēls.

Kalējs varēja pateikties savai laimīgajai zvaigznei, kas viņam bija parādījusi ceļu vispirms uz otro Krievijas galvas pilsētu Maskavu. Tajā laikā, kad iznāca viņa oriģinaldzejoļi, kuŗos bija izlējusies visa viņa revolūcijas satricinātā šaubu, nemiera, kaislību un baiļu pilnā dvēsele, kuŗa, atvadīdamās no pagātnes, meklēja savu nākotni un redzēja to tikai kā caur biezu apakšzemes dvingu, visa sabiedriskā avižniecība no viņa atrāvās, kā no čūskas sakostā, kā no kāda spītāligā. Kad viņš savu stāvokli gribēja noskaidrot, atbildēdams saviem kaislīgajiem apkarotājiem, kritiķiem un paskvilantiem, ne socialdemon-

kratiskās, ne pilsoniskās avīzes. viņam savu telpu vairs neatļāva. Viņš bija vienbalsīgi pazudināts no pirmajiem kā renegats un individualists, no otriem kā nepilsonisks meklētājs — dekadents. Un Kalējs asi analizēja latviešu kulturas nepilngadību kādā Krievijas vismodernākajā žurnālā, kur viņu atzina par savēju, atsūtīja viņam gaŗāku vēstuli un rakstu nodrukāja bez ierunām, uzaicinot viņu par kārtēju latvju kulturas dzīves referentu.

Tagad vajadzēja viņam tikai vēlēties aizbraukt uz Maskavu vai Pēterpili, un viņš varēja nākt personīgā satiksmē ar Krievijas kulturas krāšņāko ziedu. Tiklīdz viņam atļāva materialie apstākļi, viņš šo iespējamību izlietoja. No dzejoļkrājuma, kuŗu gausi pirka, ienāca maz, lai pat aizdevējam Smilģim varētu atmaksāt, kuŗš, pagaidām, arī atteicās no parāda, un Kalējs, atlīdzinājis tikai Prātniekam par komisiju, ar ienākušo naudu aizbrauca uz Maskavu nezināmam liktenim pretī.

Lielpilsēta uz viņu atstāja pārsteidzošu iespaidu — te ne pie viena nevarēja tikt, pāris dienas iepriekš nepaziņojot pa telefonu. Un visur vajadzēja rekomandaciju, kuŗas gan viņam laipni apsolīja žurnala redaktors. Tikai tagad Kalējs ieraudzīja, ka arī viņa apģērbs nebija piemērots modernai lielpilsētai, jo chroma ādas zābaki lāga nespīdēja, apkakles fasons bij pērngadējs un uzvalks jau apnēsājies. Laime, ka mēтели, cepuri un galošas varēja kaut kā noslēpt priekšnamos. Latviskā trūcība viņam visur līdzī vilkās.

Vispirms viņam noteica audienci žurnala faktiskais vadītājs — slavens dzejnieks, kuŗš reizi nedēļā ieradās redakcijā uz galveno līdzstrādnieku sa-

pulci. Mājās viņš pieņēma tikai tuvus draugus, bet arī tad tikai dažās dienās uz pāris stundām. Vietējie viņa ierašas jau zināja, bet Kalējs sevis nepieņemšanu mājās, bet redakcijā uzskatīja par zināmu provinciaļa necienīšanu. Arī redakcijā Kalējs ilgāku laiku sēdēja gluži neievērots, kamēr tur tika nodarītas kārtējās darišanas, kā viņam likās, ar lielu steigu, pusaprautās, viņam maz saprotamās replikās un citu žurnālu šādu tādu paņēmienu nosodījumos. Cik savādi Kalējam šie cilvēki likās, tik vētraini un tomēr smalki noteikti ar stipri noklaudzošiem soļiem un daudzizteicošiem žestiem. Tikai slavenais dzejnieks, kuŗa izskats bija it kā piekūsis, ar savām ogļu melnajām acīm, apgarots šad un tad uzmeta viņam pa mirklīm, līdz beidzot pienāca un nosēdās viņam blakus ar pāris zīmējumiem, kuŗi bij iesūtīti iespiešanai un savas neparastības dēļ sacēla daudz strīdu, lai arī viņš izteiktos. Kalējs vērīgi viņos ieskatījies, dažus paņēmienu un vilcienus atzina gan par neparastiem, bet ļoti mākslinieciskiem, un viņa gaume, laikam, tika atzīta. Par šo to vēl apjautājies pie viņa un, laikam, noticējis Kalēja individualītai, šis dzejnieks laipni pasmaidīja viņam un noteica otrā dienā satikšanos tepat redakcijā tête-à-tête, pēc kam atvaļējies pirmais aizgāja, kamēr pārējie vēl palika strīdēties un tagad pret Kalēju sāka pavisam citādi izturēties.

Bet ar minētā dzejnieka aiziešanu arī Kalējam gribējās aiziet, kaut gan palikušies viņam šo to interesantu sāka pastāstīt par žurnāla materiāliem apstākļiem, iekārtu, nolūkiem un ka abonētu visā plašajā Krievijā viņiem neesot vēl ne pieci simti. Arī lielā dzejnieka darbi, kuŗiem Kalējs jau labu laiku

bija sekojis ar ne mazāku interesi, kā Puškina un Ģetes darbiem, drukājās tikai 300—500—1000 eksemplaros, nelūkojoties uz to, ka Krievijā bija 170 miljonu iedzīvotāju un tik augsta kultūra, mazākais, vīrsējos slāņos. Kad Kalējs pastāstīja, ka mazajā Latvijā modernisti ar viņiem līdzīgām tendencēm izplatoties tikpat daudz eksemplaros, tad viņi parauzstīja tikai plecus un noteica: „Nu, tad Latvijā, laikam, visa tauta lasa, ne tikai inteligentās aprindas.“ Viņi parādīja pat abonentu sarakstu, kuŗu bija nolēmts zināmu darīt atklātībai, kā sevišķu pagodinājumu tiem, lai iekairinātu arī citus.

Starp citu Kalējs izdibināja, ka pēc pāris dienām bija māksliniecisks nedēļas vakars pie miljonāra-mecenata R. viņa vasaras mājā, kuŗa atradās kādā parkā, pilsētas malienā. Tikai viņi neticēja, ka Kalējam varētu izdoties viņā iekļūt, jo dalībniekus tā sijājot, ka pat viņu redakcijas locekļi rēti kad varot ietikt un arī tad ne ikkatrs.

Kalējs pārnāca viesnicā no neparasti jaunājiem iespaidiem stipri apstulbināts un noguris. Viņu te apmeklēja daži zeminara biedri, kas tagad studēja Maskavā, atminējās jaunības dienas, stāstīja par saviem profesoriem, bet Kalējs maz ko dzirdēja — viņi runāja parastās frazes un vairāk neko.

Otrā dienā sevišķi rūpīgi nomazgājies no galvas līdz kājām un tīrā veļā, tā sakot, cik varēdams sakopies, viņš aizgāja jau pusstundu iepriekš uz redakciju, kur viņu ielaida vakarējā istabā, ar vairākiem grāmatplauktiem gar sienām, un kur tagad nebij neviena, jo sekretars un daži citi atradās priekšējās istabās. Kalējs, pasēdējis, iedrošinājās apskatīt zīmējumus uz sienām, starp kuŗiem vairums bija

krāsās izpildīto novilkumu no žurnālā ievietotajiem, daži arī jauni, pārsteidzoši atklāti un riskanti, kādus vecā cara liekulīgā cenzura, laikam, nostrīpoja. Uz galdiem mētājās jaunākie apgādniecības izdevumi un žurnali visās pasaules valodās ar un bez ilustracijām. Mēbeles bija ampīra stilā, vienkāršas. Vakar viņš to nemaz nebija ievērojis, jo bija aizrauts, novērojot pašus cilvēkus. Pēkšņi viņš dzirdēja skaļu balsi, daudz soļus, dažus sveicienus un apmainītas frazes, un, pietrūcies kājās, viņš sagaidīja dzejnieku, kuŗš tiešām arī ienāca — vakardien stīvā apkaklē un gaŗos svārkos, bet tagad smalkā ņaķetē un ar gaiši, tuvi smaidošu seju.

„Ak, jūs jau te? Atvainojos, ka esmu licis gaidīt; sēdat, lūdzu, es nosēdīšos jums pretīm un tad pārrunāsim... Ja, sakat, vai jūs honorāru saņēmat, es liku nosūtīt?“ viņš dzīvi kustējās un runāja, gribēdams Kalēju, kas nogaidoši klusēja, piejaucēt. Un Kalējs, kaut gan nekāda honorāra nebija saņēmis, atzinās, ka sen jau ir saņēmis, un gaidīja tikai uz turpmāko.

„Ja, un par ko lai mēs runājam, mēs vēl esam diezgan sveši. Pastāstat kaut ko par sevi,“ viņš beidzot apīmās, lūkodamies Kalējam sejā.

Bet Kalēja pagātne bija tāda, ka nebija ar ko lepoties. Arī studējis vēl viņš nebija un, izņemot krievu un vācu valodas, citu nezināja, tā kā labāk palika klusot. Tikai sejā kļuva drošs un pateicās par viņa laipno uzņemšanu žurnālā un arī tagad, zem četrām acīm, uz ko viņš nemaz nebija cerējis. Arī Kalēja dzejnieciskā pagātne bija pārāk īsa, lai varētu būt interesanta, un tamdēļ viņš steidza sarunu novirzīt uz žurnālā līdzstrādājošām pašām Krievijas

dzejnieciskām individualitatēm, starp kurām notika it kā aizmaskotā cīņa, pie tam cīņa, kā likās, vai uz dzīvību un nāvi, tāpat kā savā laikā starp Žukovski, Puškinu, Baratinski, Gogoļu, Riļejevu.

Dzejniekam tāds uztvērumš iepatikās, un viņš, kuram otrreizējā Krievijas ritmiskās dzejas uzplaukšanā, bez šaubām, bija piešķirama Puškina loma, šķelmīgi smiedamies atdzīvojās un no Kalēja pārdrošās paraleles vilka visas konsenkvenes, kas uz vietas viņu sarunu ievirzīja pašā šolaiku dzejas būtībā.

Kalēja vērtīgākais ieguvums bija atziņa, ka viņš pareizi sapratis Krievijas jauno dzeju.

Tad dzejnieks iztvēra iz kāda plaukta, viņam iesūtīto biezo paraugromanu no latvju literatūras, kuru Kalējs bija sakritizējis, it kā pārmezdamš Kalējam nežēlību, kaut gan pats tas dzejas lietās bija vēl daudz lietīšķāks un nepielūdzamāks, tā kā viņiem radās itin kā zināms kontakts.

Tad Kalējam gadījās pažēloties par to, ka viņš, pārāk ilgi nodarbojamies ar zinātnēm, būtu pazaudējis savu dabisko vienkāršību un naivitāti. Bet nu viņam nācās izturēt tādu brāzienu no šā dzejnieka, ka tam uz visiem laikiem pārgāja bailes no pārāk lielas zinātniskas izglītības, jo dzejnieks taisni vaimanāja par savu koleģu zinātnisko neizglītību, kas viņus padarot šaurus, neinteresantus un arī nevajadzīgus, jo dzejniekam jābūt sava laikmeta pētniekam, līdzradītājam un vadonim, nevis tikai vecmodīgajam tēlotājam, vai estētiskajam garšotājam. Jo plašākas un dziļākas zināšanas, jo dzejnieks neizsmelamāks un nepieciešamāks, jo tikai tad viņam piemīt tiešām sajūtama autoritāte un īsts radītāja žests. Un zinā-

šanu ne tikai nevienam par daudz nevarot būt, bet viņās slēpjoties arī liels ierosinošs un iedvesmējošs dzejas spēks. Gudrs dzejnieks nekad nenovecojot, Ģete un tāpat visi lielie renesansa dzejnieki, kā Dante, Petrarka, Bokačio, kuŗi līdz radijuši sava laika kulturu, turpretim, tā sauktie, Dieva dotie dzejnieki ātri izsmeloties, atkārtoties un šaubu saēsti novīstot piecos — desmit gados, kā, piemēram Puškina sīkie laika biedri, vai pat ģenialie Müssē un Verlens.

Kalējs klusēja, smaidīja un patīkami aizrauts klausījās, kaut gan to visu jau patiesībā zināja no paša piedzīvojumiem.

„Ir ģeniali senatnes dzejnieki,“ turpināja viņš, „kuŗu vairs nevaram lasīt taisni tamdēļ, ka tie nav atsvabinājušies no sava laika aizspriedumiem, kas arī šobaltdien vēl pazīstami kā aizspriedumi, piemēram, Sofokla naivā ticība orakuļiem, kuŗas jau pie viņa priekšteča Ešila vairs nemana, — rada aizspriedumu pret Sofokla garīgo neatkarību vispāri. Ko lai domājam tagad par Edipa likteņa priekšpasludināšanu, vēlāko piepildīšanos un viņa iekšējo sabrukumu, vai lai ticam visam tam?“

Kalējs, ieklausījies, atzīmēja nelielu divu lietu sajaukšanu, t. i., pamatideju, ka grēks pats sevī nes sodu, kas pilnīgi pieņemama, un neveiklās izteiksmes formas ar ticību pārdzīvoto orakuļu praviešspējām, kas varbūt tīši un rotājoties pielaista, kā arī mēs to vēl mīlam darīt, cienot tradīcijas.

Un viņiem iedegās cīniņš, kā puslīdz līdzīgam ar līdzīgu, kuŗā Kalējs jau sajuta sava gara gatavību.

Kad pēc garākas domu izmaiņas Kalējs tomēr sajuta bijību pret visu to, kā dzejnieks ko juta, zi-

nāja, domāja un darīja, viņš iejautājās, vai tas arī nevarētu ietikt zināmajā slēgtajā literariskā vakarā, un dzejnieks, kas bij miljonara R. personīgs draugs, parunāja ar to pa telefonu un saņēma atļauju.

Pēc tam dzejnieks sāka atvadīties, jo viņam vēl bija kaut kur jāsteidzas, un kad Kalējs pateicībā smaidošiem skatiem apģērbās, lielais vīrs bija gatavs palīdzēt ar savām rokām, no kām Kalējs godbijīgi izvairījās, un viņi izšķīrās.

Trešajā dienā īsi pēc pusdienas, kas lielpilsētā notika pulksten septiņos, Kalējs piezvanīja pie R. atsevišķā nama, celta Aleksandra I. stilā, parādes durvīm. Kaut gan viņš visādi izskaidrojās, tomēr netika pazīts un ielaists, jo nebija ne paša R., ne cita kāda, kas viņu pazītu. Bet par laimi šajā brīdī piebrauca arī viņa labvēlis-dzejnieks, un tie iegāja kā paši savās mājās.

Pēc vestibila ar kolonām nāca gaŗa zāle, ar daudz tāda pat rakstura, kā redakcijas telpās, tikai daudz vērtīgākām un krāšņākām tempera un eļļas krāsas gleznām. Istabu ierīkojums, sienu panno, plafons, porcelāna figurām izrotātās podu krāsnis, krāšņās draperijas, izmeklēti raksturīgās mēbeles — viss bija pagatavots pēc universalā Vrubeļa skicējumiem un izdvesa aizraujošu gara dziļuma, iedomu pārpilnības un pusārprātīgas fantastikas iespaidu. Uz asi lauztās līnijās izgatavotiem krēsliem un divāniem, pārvilktiem ar persiešu fantaziju atgādinošiem audumiem, sēdēja nedaudzi solidi vecāki un eleganti jauni cilvēki, pie tam arī kāda slaida dāma melnā ar uzkrītoši skaistiem zobiem, kuŗus smeļoties viņa burvīgi mācēja parādīt. Kalējs, pakal savam vadonim,

ar visiem apsveicinājās, pie kam, kad viņš nosēdās, dāma pāris reizes viņā cieši ieskatījās.

Arī blakus istabās varēja redzēt aiz portjērām aizejošus kungus un vēl pa retai dāmai.

Pats R. savā kabinetā atzīmēja tos, kam šovakar bij jāuzstājās ar saviem dzejoļiem, vai deklamācijām, vai jāspēlē uz kāda instrumenta, pie kam uzmeklēja arī Kalēju, cerēdams no viņa dabūt kaut ko pārsteidzoši nacionālu priekš aizvien mazliet garlaidkojošās liepilsētņieku bohemas. Kalējs, kuŗa atmiņa nebij visai spīdoša, ātri uzrakstīja dažus savus dzejoļus uz pasniegtā papīra, lai nolasītu. Vēlāk tos R. izlūdžās sev par piemiņu, laikam, vakaru arhīvam.

Uz vispārējo vēlēšanos, kā pirmajam, bija jāuzstājas slavenajam dzejniekam, laikam, arī šās sabiedrības dvēselei. Viņš pietrūcies ar lielu smalkumu un tikpat lielu pārliecības spēku, pa romiešu parašai izšaudams gaisā labo roku, nolasīja dzejoli „Svētais pavedējs“, kas pat šo izmeklēto publiku mazliet uztrauca un dažā labā izsauca it kā pretošanos. Bet Kalējs, kas sēdēja nevisai tālu no viņa, klusām atsaucās par dzejoli, kā par vienu no izjustākiem un formā skaidrākajiem viņa dzejoļiem. Tāpat klusām dzejnieks atbildēja, ka dzejolis izsaucot pretestību tamdēļ, ka tā neviens cits nedzejojot: bet dzejojot, kā visi, esot tak kauns. Tad lasīja kāds prozaikis nodaļu no sava romana ar daudz dabas un morales. Viņš visus nogurdināja. Tamdēļ drīz sāka rīkoties uz muziku: kāds pasaulsslavens klaviervirtuozs tikmēr tika lūgts, līdz tas piepildīja zāli ar tādu skaņu jūru, kas, likās, visu aizskalojam; bet te vairāk cienīja skaidrību un apvaldītu dveseles valodu. Tagad R. pienāca pie Kalēja, lai tas nolasītu savus dzejoļus.

Kalējs vienu nolasīja, nevienam nepazīstamā un nesaprotamā valodā. Bet te pēkšņi viņam uznāca vēlēšanās pavīterot latvju tautas meldijas un, kaut gan tik tikko sadzirdami, tās viņam izdevās ar nece-rētu graciju un apgarotību. Viņu apbēra no visām pusēm ar jautājumiem par latvju mākslām, un kad viņš bija atbildējis, taisni pāri zālei pārlidojusi, viņam cieši klāt piesēdās dāma ar skaistajiem zobiem, kuŗa izrādījās par ievērojamu aktrisi un uzaicināja viņu apmeklēt savu teatri, kuŗā tā uzstājoties Čechova „Ķiršu dārzā“. Viņa piedāvāja noskatīties Čechovu, bet Kalējs, kas Čechova nemīlēja, izlūdzās biļeti uz Ibsena „Brandtu“, kuŗā viņa arī spēlēja galveno lomu, bet caur to neviļot ievainoja krievu nacionālo lepnumu. Pēc tam aktrise gan paņēma Kalēja adresi, apsoliņdamās piesūtīt vairākas biļetes, bet, protams, nepiesūtīja. Kalējs sajuta, ka tik delikātā sabiedrībā tas vēl par zaļu.

Neizprotami un neparasti viņam izskanēja arī dažs kas no tālākā. Viesi pašreiz apstāja šo aktrisi, lai viņa nodeklamētu, bet pēdējā kategoriski atteicās šādiem vārdiem: „Kā, jūs vēlaties, lai es šovakar vēl deklamēju? Es, kas tikko kā savu vīru un bērnu esmu apglabājusi!“ Kalējs pūlējās atcerēties, kuŗā Čechova vai Ibsena lugā tai būs bijis vīrs un bērns jāapglabā? Jeb vai šejienes morale tiešām tik viegli ļāva pārdzīvot tādus tiešamības notikumus? Un pēc tam pavadīt vakaru tik jautrā bohemā? Tas jau būtu kā Benvenuto Čellini laikos. Kalējs jau bija dzirdējis par miljonāra R. orgijām, kuŗš, saņemdams 50 miljonu mantojuma jau pirmā vakarā vienu procentu nodzīvojis, savai iemīlētai dziedātājai sarīkodams braucienu pa visā Maskavā sapirkto vīnogu

ķekaru piekaisītām ielām atklātā karietē, kuŗa iztaisīta pēc Veneras gliemēžvāka, vilkta no zirgiem-delfiniem, pavadīta no fauniem un moriem; par viņu pusgadu runājusi visa Maskava. Kalēja fantazija bija iededzināta, viņš griezās pie pazīstamā dzejnieka ar naivu jautājumu, ko šī aktrises atbilde nozīmē? „Nebaidaties, neko sevišķu,“ dzejnieks iesmējies atsaucās, kā liekas, aizrādīdams tikai uz viņa pāragro ziņkārību.

Pēc tam ieradās še neparastā pelēkā vasaras uzvalkā lielākais Krievijas portretists, kuŗu apstāja jaunekļi, bet kuŗš, tikko smieklus valdīdams, bez kādām manierēm, izzoboja šos dendijus par priekšlikumu viņus uzzīmēt, tā kā sacēlās lieli smiekli tajā stūrī. Pa to laiku sulainis kaut ko paziņoja saimniekam. Drīz pēc tam aktrise, dzejnieks un pats saimnieks nozuda. Kalējs, kas nejauši gadījās vestibilā, redzēja, ka tie visi trīs slēgtā karietē aizbrauca, un arī pats vairs neatgriezās atpakaļ, bet apgērbies devās pa durvīm ārā.

Iespaidis palika nenoteikts, jo kaut cik dziļāki izpratis šīs sabiedrības viņš netika. Te dvēsa diezgan liels vēsums, pat savāda tukšība.

Pāris dienas vēlāk turpat redakcijā Kalējs satika Maskavā no Pēterpils iebraukušu rakstnieku, mitu radītāju Bubuku, kas bij liels visu tautu senatnes vielu izmantotājs. Bubuka kā bruktin uzbruka Kalējam, lai tas viņam pastāstītu ko par latvju dieviem, par kuŗiem, kā viņš sacīja, gandrīz neviens cilvēks pasaulē vēl neko neesot dzirdējis.

Kalējs pastāstīja, ka latvju dievs ir dzīvs un modrs tēvs, pelēkā krunku mētelī, aizkņopētā līdz kaklam, dzeltēnās postalās ar platmali vai stobreni

galvā, baltu paegļa nūjiņu rokā. Viņš nokrīt kā zvaigzne pār mājas jumtu un, skat, jau sēd istabā, gudri raudzīdamies un balto bārdu glaudīdams, kamēr ļaudis godbijībā visi apklusuši. Tad viņi sauc dievu pie maizes un siera-piena vai medus kārēm un galdā uzliek tam alus zarakannu, lai nobauda.

Krievu mituradītājam Bubukam lielās melnās acis iedegās kā kaķim savādā liesmojošā sarkanumā. Viņš aplaizīja biezās sarkanās lūpas, un izlaidis visus piecus pirkstus caur matiem, kuŗi vīrs lielās pieres pacēlās kā cers, iesmējās savādā krūšu smieklā un nu tikai skubināja vēl un vēl ko pastāstīt, jo viņam visu, visu varot stāstīt, ko vien dievi droši atklājami, vai slepni darot. Un Kalējs, raudzīdamies šajā visai mazā no auguma savādniekā, kuŗš sēdēja uz kucies kā meža zvēriņš, stāstīja tālāk tam par dievu dēliem, Sauli un Saules meitām, kā tie savā starpā rotaļājas. Saules laulātais vīrs Mēnesis, no laupīdams Auseklim saderētu līgavu, ir dabūjis no Saules tādu triecienu sejā ar sidraba čakārnī, ka uz visiem laikiem kļuvis šķībs un bāls glūniķis, kas dienas gaismā tikpat kā nemaz vairs nerādās. Turpretim Saule brauc ar saviem kumeļiem stāvu augšā savos neartajos un nesētajos kalnos, skanēdama vien, un tikai vēlu vakarā kalnā sēdēdama, zelta grožus rokā turēdama, atpūtina tos un liek tiem jūrā izpeldēties. Tad, sēzdamās zelta laiviņā, skanošiem irkļiem aizpeld, arī naktīs negulēdama. Viņa mīļa visām bārenēm, un viņas pašas meitas sniega baltos priekšautos iet sienu pļaut un ar zelta grābekli grābt, vai audeklus balināt un kaudzē stāvēt, kamēr Dieva dēli dzen mietus un met augšā ar dakšām. Dienvidū upes malā Dieva dēli un Saules meitas slēpdamies

caur rožu lapām lūkojas, bet vakarā, saspārējuši zelta pirtis, viņi par zelta laipiņu laiž iekšā tās drebēdamas, pie kam paši sutu uzmet, paši izpeļ tās mikstām liepu lapām.

„Nu, un tagad šī ieraša vairs nav saglabājusies?“ savādnieks, kā nožēlodams, jautāja.

„Nē, Somijā gan, kā dzird, bet to jau jūs zināt. Pie latvjiem vācu mācītāji šo dzejisko ierašu jau sen iznīdējuši.“

„Latviešu mitoloģijā,“ Kalējs stāstīja, „visi tēli tik skaidri, ka viņus var viegli raksturot, gleznot, vai akmenī cirst, jo visas fetišisma, zoogenisma un pat sobejisma chimeras un mānekļi jau izkusuši un nozuduši skaidro antropomorfisko veidu priekšā. Pats briesmīgais Pērkontēvs stāv vienkārši domīgs uz zobena atspiedies, tik reti jā svina ķēvi, gar jūrmalu ģeirodams, jodus un milžus peklē sperdams, bet visbiežāk nāk, lēni pār jūrīņu patapdams un netraucēdams ne ievai ziedu, ne arājam sējumu.“

Savādais vīrs, satvēris Kalēja roku, tās vairs neizlaida, līdz viņš apsoliņās līdzbraukt tam uz Pēterpili, kur tas, kā kompensāciju, apsoliņās tam visu izrādīt, kas vien Pēterpili ievērojamāks.

Izrādījās, kā jau trešo dienu Bubuka Maskavā gūstījis miljonāru R., kuŗu viņam bij uzdots aizdabūt uz Pēterpili, apspriesties par kādas grandiozas apgādniecības nodibināšanu priekš simbolistiem un mitu radītājiem. Par nelaimi, viņš stāstīja, miljonāram pašreiz uzgājusi trakošanas liga un tas jau trešo dienu ar kādu aktrisi svaidoties pa visām Maskavas izdzīves vietām. Šis mitu radītājs reiz to jau aizdabūjis līdz piestātnei, iesēdinājis pat zalonvagonā, bet viņš pēkšņi tam izmucis, un nu esot viņam jā-

ļauj iztraktoties pāri nedēļas; viņš devis vārdu pēc tam pats ierasties. Neatliekoties nekas cits, kā doties atpakaļ uz Pēterpili.

Kalējs atminējās miljonāra R. lielo stāvu un vasaras plankumiem izraiboto seju, apaugušu ar sarkanbrūnganiem matiem un biezu bārdu, kuŗa virzījās vai līdz acīm, kā arī šaurās, dziļi sēdošās acis, un tiešām viņā varēja iedomāties Mikas Karamazova trakojošās kaislības, kuŗas tik viegli nebij nomierināamas. Kaut gan viņš bija izglītots, moderns cilvēks, mākslu mecenāts un pats gleznotājs, bet bieži izlikās par pusdullu vecticībnieku, sektantu un tirgotāju, no kādiem tas tiešām, laikiem, arī bija cēlies.

Mitu radītājs Kalēju tajā pašā vakarā aizveda uz Pēterpili. Gan Kalējs gribēja Pēterpili paņemt pats savu istabu kādā viesnīcā, bet viņš bija tik bezgala mīļš ar viņu un savādi noslēpumaini tuvs, ka viņu pierunāja un aizveda līdz pie sevis.

Izrādījās, ka Bubuka dzīvoja ne tālu no Taurijas pils, kuŗā notika Domes sēdes, trijās nelielās istabās, no kuŗām viena bija reizē viņa darba istaba un zāle, otrā ļoti šaurīga, kuŗā ietilpa tikai galds, viens divans un dažī krēsli, ēdamistaba, un trešā reizē guļamistaba un sievas buduars. Kad viņi piezvanīja, tiem atvēra milzīga blondine, ar tādiem pleciem un roku muskuļiem, kādus novērojam tikai pie stipriniekiem, pie tam ar papirosu zobos, kuŗi spīdēja ļoti balti un līdzeni, jo ieraugot viesi lūpas viņai savilkās delikatā smaidā.

„Nu, un kur tad Feodosijs Terentjevičs?“ dāma pārsteigta jautāja.

„Dzeļ. Dzeļ jau vairākas dienas. Bet es jums atvedu to, par ko jūs, mana dārgā, neesat ne sapņo-

jusi. Iepazīstaties! Vislatvju dzejnieks Kalēja kungs, kas savus dievus pazīst kā pats savu tēvu un māti. Mana laulātā draudzene Angelika Francevna," mitu radītājs viņu iepazīstināja, izsteigdamies ar somu antrejā un pēc tam palīdzēdams Kalējam atgērbties.

„Ļoti patīkami!" milzene iesaucās, „jo es, lūk, patiesībā esmu leitiete, kaut mana dzimtene Čerņigovas guberņa, kur tēvam piederēja muiža.“

„Ak leitiete?!“ Kalējs iesaucās, neatlaizdams viņas rokas, jo brāļu tautas — leišu tas vēl pavisam nepazīna.

„Nu, vai mēs labi saderam ar savu laulāto draudzeni?“ mitu radītājs ar smaidu pār visu seju, kļūsām apjautājās pie Kalēja, kad kundze bija nozudusi buduarā pārģērbties.

„Lieliski!“ Kalējs neviļot atsaucās, jo cik viens bij melns un mazs, tik otra blonda un milzīga. Tāda pāra viņš vēl nebij redzējis.

„Pareizi!“ viņš apstiprināja. „Bet tagad izdzerim mēs pa glāzei īsta Indijas vīna, kas glabāts un atvests leopardu ādās.“

Kalējs neviļus iesmējās, jo Indijā taču vīna neražoja.

Mitu radītājs ātri sameklēja pudeli un divas garas glāzītes, kurās iegāja ne vairāk kā uzpirkstenis, un ielējis pazīstamo zaļo benediktinieti, lika priekšā iedzert uz mājās ienākšanu. Kad, garā zīda svārkā ietērpusi savu milzīgo stāvu, Angelika Francevna atgriezās atpakaļ, tad arī viņai mitu radītājs pasniedza glāzi, manāmi paceldamies pirkstu galos, bet Kalējam — otro.

Tikai tad vēl kundze ieaicināja viņus virtuvē rokas nomazgāt, bet kalpone, šķība vecenīte, kas iesteidzās no blakus dzīvokļa, sāka vakariņas pagatavot.

Uz mirkli palicis zālē viens, Kalējs aplūkoja sienas, uz kuŗām gleznu vietā bija kaut kas pavisam cits. Patiesībā gan tikai uz vienas sienas, virs saimnieka rakstamgalda, jo citas sienas bij tukšas un visā istabā tikai viens pats grāmatplaukts, aizvilīts ar tumšsarkanu drēbi, plašs divans, pārvilkts ar ādu, rakstamais galds un vairāki krēsli. Bet tas, kas karājās virs rakstamā galda, Kalēju pavisam pārsteidza: visplašāko telpu aizņēma kāds savāds koka daļks, it kā linu mīstīklas, kuŗas mitu rādītājs teicās atvedis no Ustjisisoļskas un sauca par raganas ķemmi. Apkārt šīm mīstīklām karājās bezgala daudz sīku, daudzkrāsainu amuletu, oriģinālās tautu fantazijas radītu izkrāsotu fetišu, un arī jauns viņu pāris.

Ienācis un ieraudzījis, ka Kalējs izbrīnēts aplūko priekšmetus, viņš katru no tiem nosauca vārdā. Vismīļāks viņam bija fetišs Kikimora, sievieškārtas mūžam jauns un ļauns mājdieviņš, kuŗu tas dēvēja par savu dievu.

Pēc tam viņus aicināja pie galda, kur Angelika Francevna gan delikati, bet sīki visu izprasīja par Kalēja pagātni un pastāstīja arī par saviem vecākiem, lepnajiem Čerņigovas muižniekiem, kuŗi viņu tamdēļ padzinuši no mājas, ka tā iestājusies kursos. Kad tā atbēgusi uz Pēterpili, kur pārdevusi visas savas rotas lietas, un kad pienācis bads, viņai bijis jāšķiras arī no sava pēdējā lepnuma — garās kuplās zelta matu pīnes. Bet iejaukdamās studentu nemie-

ros, drīzi vien tā tikusi izsūtīta uz Ustjsisoļsku, kur kā politisks noziedznieks trimdā atradies arī viņas tagadējais vīrs, Maskavas tirgotāja dēls. Viņš, kā slepenu sapulču sasaucējs, ticis izslēgts no sestās realskolas klases, kamēr pārējie viņa brāļi acumirkli studējot Londonā komerczinības. Liktenis viņus savēdis vienā sādžā un pat pie viena dzīvokļa īpašnieka. Tur bijis tāds cilvēku trūkums un garīgās dzīves bads, ka viņiem atlicies tikai dzīvot vienam priekš otra, pašiem savu dzīvi sadzejojot un izdzīvot. Neraugoties uz ārējās būves pretējībām, garīgi tie esot sapratušies, tā kā vēlāk salaulājušies pēc visām vecām krievu ierašām un turpinot nešķirami kopā dzīvot arī Pēterpilī. Angelika Francevna nopūtās, it kā atvainojoties par savu izvēli. Viņas nopietnos pastāstījumus vīrs pavadīja ar jocīgām un divdomīgām, pat pikantām, tomēr delikatām piezīmēm, uz kuņģam Kalējam gribot negribot bija jāsmīn, jāpasmejās un pat no sirds jāsmējās. Smieklī viņus satuvināja.

Caur šo savādo pāri Kalējs tiešām ietika kulturelakās Pēterpils aprindās.

Tajā gadā bija pārbraucis no Parizes kāds dzejnieks-docents, kas latīņu kvartālā vien pavadījis ap 20 gadu, nododamies studijām un Parizes studentu un mākslinieku bohemai. Viņš bija draugs slaveņākām franču filosofijas un filoloģijas autoritatēm, svabadi runāja nevien visās tagadējās kulturas, bet arī latīņu un grieķu valodās. Franču lielo simbolistu Malarmé un ģenialo liriski Verlenu viņš skaitīja par saviem tuvākiem cilvēkiem. Protams, ka šolaiku Atenas-Parizi viņš pazina nevien teoretiski, bet arī konkrēti un praktiski visās viņas sensenejās un arī

pašās modernajās parādībās, un pārbraucis mājās, sapņoja Pēterpili, šo ziemeļmetropoli, pārvērst par otrām šolaiku Atenām. Slavens viņš kļuva jau ar pašu pirmo savu dzejoļkrājumu, kurā bija tikdaudz jaunas psiholoģijas, visveco kulturas bagātību un visizsmelošāko pašpiedzīvojumu gudrības iekšā, ka šīs grāmatas priekšā visa krievu literatūra, likās, nobālēja, kā naivi-tukša un tikai jūtu un vārdu bagāta. Līdz galam viņa grāmatu izjust, izdomāt un izprast bija tikpat, kā jo pamatīgi izņemt vairākas fakultates un jo kaislīgi izsmelt pašas dzīves praktiku. Varēja atrast tikai pāris rakstniekus pasaules literatūrā, kas atstāja tādu pat sava laikmeta gudrākā vīra iespaidu, kā šis dzejnieks. Un viņam arī jau bija ne mazāk, ne vairāk, kā 42 gadi, kad pēc grieķu gudrā Solona cilvēks nobriedis un nogatavojies pilnīgi patstāvīgam radošam darbam.

Šis vīrs šajā gadā bija sācis sarīkot pie sevis sapulces, tā saucamās piektdienas, kurās tad arī vajadzēja nākt klajā visai šo Ziemeļ-Atenu kulturai.

Jau tajā pat dienā bij gadījusies taisni piektdiena. Angelika Francevna bija apsolijusies viņā neiztrūkstoši būt un jau saģērbusies uz iešanu. Arī Kalējs nevarēja novaldīties mājās. Beidzot arī mitu radītājs, nelūkojoties uz nogurumu, nevarēja atturēties personīgi ievadīt Kalēju Pēterpils literātu pasaulē. Viņi sataisījās un aizbrauca.

Dzejnieks-docents nebij precējies, tomēr viņam bija sava jo varena kundze mājās, Pēterpils ģenerālgubernatora māsa, ar diezgan plašiem līdzekļiem, pie kurās dzejnieks-docents patiesībā piedzīvoja. Viņi bija izvēlējušies atsevišķu, bohemai piemērotu

dzīvokli, sestā stāvā, no kuŗa varēja pārredzēt visu Pēterpili. Dzīvoklis sastāvēja no četrām istabām, starp kuŗām sevišķi ievērojama bija sapulču zāle jumtā — ļoti plaša, dziļa, ar laužtiem griestiem, pie kam pāris lieli logi atradās stipri uz augšu, tā kā apgaismojums patiesībā nāca no augšas, sakopots vienā vietā.

Kad ieradās mitu radītājs Bubuka ar saviem pavadoņiem, viesu jau bija pāris desmiti un pašreiz sākās priekšnesumi: te lasīja tikai dzejoļus, pie kam katru autoru pēc tam apsveica, vai apsprieda, vadoties no tīri objektīvi literariskā stāvokļa; ievērojot mājas tēva piedzīvojumu, zināšanu un cēlā entuziasma bagātības, šis lasīšanas norisinājās ar lielu dzīvību un intimību. Tepat zālē stāvēja galds ar augļiem, vīnogām, uzkožamiem un sarkano vīnu lielās pudelēs, pie kuŗa mielojās katrs, kam bija patika. Docents-dzejnieks Kalēju saņēma gandrīz vai apķerdams, iepazīstināja ar visiem un drīzi vien lūdza uz paaugstinājuma, kur viens pakal otram uzstājās dzejnieki. Jau Maskavā apradinājies Kalējs lasīja savas latviskās dziesmas ar labpatikšanu, pastrīpodams mazākais ritmus, valodas labskaņu un atskanās tā, ka latviešu valodu visi pielīdzināja italiešu valodai. Pēc tam viņš atkal padziedāja veselu rindu tautas dziesmu un dažas kompozīcijas, protams, bez pavadījuma; bet savu mērķi bija panācis — latviskais gars lidoja un piepildīja visu sapulcējušos prātus.

Pēterpils sabiedrība bija atsaucīgāka, kustīgāka, arī spīdošāka. Viņš vairs neatminējās visu to dāmu un kungu, kas spieda viņam rokas, apbēra ar jautājumiem, uzaicināja pie sevis un vispāri darīja viņam daudz dažādu patikšanu. Kalējs pirmo reiz nojauta,

cik gaiša, gracioza un aplaimojoša var būt inteligentā sabiedrība. Visu, ko vien viņš savā vientuļībā bija meklējis, pārdomājis, sailgojis, te viņš redzēja iemiesotu daiļās sievietēs un neredzēti īpatnējos māksliniekos.

Bet viņa laiks bija drīzi vien garām, un tagad uzstājās kāds ievērojams literatūras pētnieks ar tezēm par radītāja mokām, iziedams no Dostojevskā katorgas. Bet viņš bija pārsteigts, ka tiešie radītāji šo katorgu pārnesa uz katra iekšējo pasauli, kuŗas vērtību pārvērtēšanas briesmas un grūtības aizēnojot katru ārējo katorgu. Katrs mākslinieks sevī atkārtojot pasaulēs radītāja traģediju un t. t. Kalējs bija piesēdināts pie skaistajiem, smaršīgajiem augļiem un viņa pārpildītā galda, bet viņš nenobaudīja nekā, jo baudīja tikai viņa acis un ausis. Sejas, kuŗas viņš te skatīja pirmo reizi, bija tik brīnišķīgi veidotas, apdvēsmotas ar iekšējo apģarojumu un daiļi, ka nevarēja vien atjausties. Un ar šīm sejām harmonēja sevišķi dāmu izmeklētās rotas, bistes, taljas un rokas. Viņas, acīmredzot, bija no Pēterpils augstākām aprindām; turpretim dzejnieki, gleznotāji, muziķi, filosofi bija no visdažādākām šķirām, tomēr visi, likās, cauri gājuši, vai pašreiz gāja dziļākai kultūrai pārdegšanai. Dzejnieks-docents bija visur klāt. Viņa kundze sarkanā purpura mantijā tāpat. Mitu radītājs Bubuka, par brīnumu Kalējam, izvilka no kabatas sniega balţu, mīkstu āŗa masku un vadīja beidzot disputu par radītāja mokām komiskā garā, stāstot attiecīgus mītus — klasiskos un bicantiskos, kas literatūras vēsturnieka akadēmiskās tezes pavisam iznīcināja, kā sekļus aizspriedumus. Tas sacēla lielu jautrību.

Brīnišķi, kad Kalējs šķirās, viņam visi iespaidi saplūda kopā. Un kad viņš to pastāstīja saviem draugiem, viņi atbildēja, ka šādos vakaros, kur galā sarodas līdz 30—40 cilvēku, tā tas allaž esot, bet ka jau nākamā dienā viņi tam parādīšot atsevišķa nama ģimeni un viņas tuvākos draugus.

Izguldināts Bubukas kabinetā uz divana, Kalējs visu dienu sarunājās ar to par latvju senatni, par senajām gara mantām un pūlējās izdalīt latvju mitoloģiskās būtes apjaužamos tēlos. Rakstnieks-mituratītājs, nelūkojoties uz savu nelielo skolas izglītību, bija arī ļoti nopietns zinātnieks, kas attiecīgiem Pēterpils profesoriem piepalīdzot, bija ņēmis cauri desmitiem un simtiem sējumu par tautu senatni un jo sevišķi specializējies uz apokrifiem, kuŗos ebrejiskais kristianisms neatrežģijami sajaucies ar slāvisko paganismu, vispār ar bicantiskiem iespaidiem Vakar-Eiropas un jo sevišķi slāvu tautas gara mantās un literatūrā.

Augsti attīstīto un izkristalizēto latvju tautas antropomorfisko mitoloģiju, kas tā izcēlās par nenokārtoto, sajukušo slāvu gara mantām, rakstnieks-mitologs iekarsdams pūlējās izskaidrot ar kristīgās ticības vēlākiem iespaidiem un pieskaitīt kopējai tautu apokrifiskai mitoloģijai. Turpretīm Kalējs aizrādīja uz baltu tautu un viņu kulturu sevišķi izolēto stāvokli starp slāviem un ģermaņiem un viņu tuvību sanskritam, kamdēļ šās tautas līdz pat XVI. gadusimtenim uzglabājušas savu dabisko, antropomorfisko daudzdievības kultu. Katoļu ticība, bez nacionalās bībeles, latvjiem sludināta svešā vācu valodā, dievkalpojums noturot vēl svešākā latīņu valodā, no XIII. g. s. sākuma līdz XV. g. s. beigām, nevarēja

atstāt uz jau izstrādājušos latvju dievu pasauli tikpat kā nekāda iespaids. Tikai no XVI. gadu simteņa līdz ar nacionalā luterisma un garīgo rakstu pārtulkošanu latvju valodā, sākās ebrejiskā kristijanisma iespaids, bet ap šo laiku iesākās arī dzimtsbūšanas grūtie vērdzības laiki, kad latvju tautas gara mantu un mitu radišana apstājās. Sevišķi noteikti apstājās daiņu radišana, un jaunie ieskati varēja darīt manāmu iespaidu tikai uz nesaistītā valodā atstāstāmām pasakām, kurās no jauna uzpeld vecu vecie māņi, kur kristīgo demonoloģija jauca kopā ar dzīvnieku kultu un pat fetišismu. Bet latvju īpatnējās zelta kulturas laikmets attiecināms uz XIV. un XV. g. s., kad viņas atsevišķās daļas savienojās Līvonijas valstī. Iekaisušais mitu radītājs bruka virsū Kalēja ieskatiem ar visu krūti, lai tikai nebūtu latvju antropomorfiskā mitoloģija jāpielīdzina tikpat augstam mitoloģijas tipam, kāds valdījis vienīgi indiešu Ramajanā un pie sengrieķiem, tomēr Kalējs jo veikli atparēja visus šos uzbrukumus un palika pie sava ieskata, tāpat kā 90. gados profesors Lautenbachs, kaņodams pretīm visiem vācu, krievu un pat leišu-latviešu pārkrievoziem mitoloģiem.

Beidzot Kalēju viņš nosprieda vest speciali uz dzejnieku-docentu un vēl kādu profesoru, specialistu bicantiskā kulturā, lai atmaskotu viņa nepielaižami rožainos ieskatus par latvju folklorā sengrieķiski cēlo, antropomorfisko dievu pasauli. Kalējs klusēja sevī un savā dvēselē smīnēja par krievu ģeniju interesi priekš viņa tautas folklorā un arī viņa paša, uz ko nebija nemaz ne domājis, ne cerējis, un vēlējās pārbaudījumos izturēt līdz galam, izsverot latvju un krievu tautas gara mantu un arī jaunāko laiku

mākslas ražojumu salīdzināmo vērtību līdz iespējami skaidrībai.

Izbraukumi turpinājās. Krievu aristokratu dienas kārtībā bij Kalējam neierasta. Pulksten divos pēc pusdienas viņi cēlās augšā, gāja vannā un dzēra kafeju. Pēc tam izgāja vai izbrauca pastaigāties, vai kaut ko strādāja un 7 vakarā turēja pusdienas, sagaidot arvien arī kādus viesus.

Bubukam bija tuvs sirds draugs, ievērojams filozofs un publicists, kas šavā laikā spīdoši bija sakavis krievu narodovoļcus un narodņikus ar vakar-eiropajisko marksismu un vēlāk nodibinājis savu individualiski-mistisko filosofiju, tāpat kā Gogoļs, Dostojevskis un Solovjevs sapņodams par Krievijas sevišķo mistisko lomu Vakar-Eiropas atdzimšanā un par trešo Romu Maskavu. Viņš bij viens no bagātākiem dienvidus Krievijas muižniekiem, un jaunībā līdz apnikumam izbraukājis ārzemes, atgriezās Krievijā, kur viņam sekoja bīstamākā Donžuana slava. Rakstnieks-mituradītājs, pēc savas trimdas izbeigšanas tālajos ziemeļos, kur ziemā pa trīs mēnešus no vietas valdījusi nepārtraukta nakts, ar savu Angeliku Francevnu bija devušies uz Kijevu. Še pēdējā no jauna bija sastapusēs ar savu jaunības biedri, gara un miesas spēkiem pārbagāto filosofu un publicistu, kurš savas Donžuana reputācijas dēļ ticis pat dažreiz izraidīts no pilsētas, bet šaurākās literatu aprindās viņu saukāja, pēc Dostojevskā „Velnu“ varoņa, par Nikolaju Stavroginu. Te šis Stavrogins intimi sadraudzējās ar mitu radītāju. Pēdējais priecināja Kalēju uz pusdienām pie šā interesantā vīra, kurš sen jau dzīvoja un darbojās Pēterpili un pie kuŗa tie nupat caur atnesto zīmiti tika uzaicināti. An-

gelika Francevna, kas nekad gandrīz viņu neatstāja divatā, smēķējama un pasjansu izlikdama, uz divana sēdot, piezīmēja, ka šis vīrs esot tiešām Stavrogina cienīgs, kā sava skaistuma un gudrības, tā savas bezbailības un dzelzsrakstura dēļ. Viņš bijis arī viņas jaunības ideāls Čerņigovas muižā. Un tā pulksten pusseptiņos viņi visi trīs sēdās važonī un aizbrauca.

Važonis pietājās pie milzīga somu granīta nama uz Morskajas, paša Stavrogina īpašuma, un ar liftu tie pacēlās trešā stāvā, kur pāris desmitās greznās istabās dzīvoja pats saimnieks. Bez cienīgā, sirmā sulaiņa un pāris veiklām istabas meitām viņiem pretīm izsteidzās arī pats filosofs, un kad viesi jau bija atgērbusies, kādā plašā viesistabā viņus saņēma Stavrogina kundze, smalkjūtīga, laipna un mājīga brunete. Nepaguva vīrieši savā un sievieši savā starpā ne pāris teikumu izmainīt, kad sulainis paziņoja, ka pusdienu pasniegta, un Stavrogina kundze tos aicināja ēdamā zālē. Neredzētā greznība un lielais sadzīves tonis Kalēju tā pārsteidza, ka viņš, it kā apmulsis, mehāniski gāja, kur viņam aizrādīja, un darija, ko novēroja citus darām. Laipnie saimnieki to bez šaubām nojauta un kādu laiku atstāja viņu gluži mierā, sarunādamies tikai ar Angeliku Francenvu un mitu radītāju Bubuku, jautādami, kādēļ tas nav varējis izpildīt savu uzdevumu un atvest miljonāru R.

Miljonāra vietā rakstnieks pusnopietni, puskomiski rekomandēja latvju dzejnieku Kalēju, kurš nākot ar tik brīnišķīgi antropomorfišķu savas tautas mitoloģiju klajā, kā nekāds miljonārs nevarot viņam blakus stāties. „Tas ļoti skaisti, iesmējās, savas melnās lauvas krēpes pakratīdams, Stavrogins, bet

mums vispirms taču vajadzēja zelta, zelta," pie kam nolāsoja viņa brūnās acis, iezalģanos acu baltumos, zem platās, pazemās pieres, un nozibēja balto zobu rinda platajās, tumšsarkanajās vampira lūpās. Tikai nu viņš, likās, pirmo reiz ieraudzīja Kalēju, kas sēdēja ļoti mierīgs, mazliet bēdīgi attāļš, šad tad pār-laizdams gudri vērīgās acis par sabiedrību un pašmaididams.

Bubuka uzmeta viņam mirkli un bija mierā ar to: smaids bija gudrs, un Stavroginam Kalējs, kuŗu tas bija atvedis bez iepriekšējas atļaujas, likās nevarēja būt gluži traucējošs.

Stavrogina kundze lika sulainim viesi sevišķi uzmanīgi apkalpot, jo redzēja, ka tas neierastos apstākļos.

Šajā mirkli noskanēja zvans, un pats Stavrogins izsteidzies ieveda kādu smalku, vidēja auguma jaunekli, pelēkiem it kā elektrizētiem matiem un dzidrām acīm. Viņam ienākot, visi piecēlās, un pati saimniece, vistālāk pretī panākusi, izmeklēti laipni spieda viņam roku un nosēdināja sev blakām pa kreisi un vīram taisni pretī.

Galvenā vērība tagad tika piegriezta ienācējam, kuŗš bija te savādi nopietns, te mazliet izklaidīgs un jautri-sērs, bet jautāts sakopoja visu savu uzmanību un deva pārsteidzoši īpatnējas atbildes.

„Kas ar jums ir?“ Stavrogina kundze ar mātes rūpību jauneklim jautāja, „jums tāds izskats, it kā jūs būtu pazaudējuši to, ko ilgi meklējuši un jau gandrīz pilnīgi atraduši.“

„Tādam kundze, jābūt normalam mūsu dvēseles stāvoklim, kamēr mūsos tiešām dvēsele dzīvo,“ viņš atbildēja.

„Pareizi, viņa atsaucās, kad es biju piecpadsmit gadus veca meitene, es allaž tā sajutos; tie bij mani labākie, skaistākie dzīves mirkli.“

„Un tagad?“ jauneklis sērīgi jautāja.

„Man liekas, ka no tiem laikiem jau tūkstošgadu pagājis,“ viņa puszobojoši, pusrūgti iesmējās.

„Bet cik tad gadu man būs jādod, ja jums jau tūkstots un piecpadsmit,“ mitu radītājs Bubuka savadi ļauni iesaucās, it kā ieķērcās.

„Bet patiesi, cik tad tu būsi vecāks par savu koleģi?“ Stavrogins, smieklus noslāpēdams, jautāja Bubukam.

„Manus gadus jau tu zini, lai saka viņš savus. Nu, es domāju, ka de facto tik liela starpība nemaz nebūs,“

„Man paliek pašreiz divdesmit pieci gadi,“ sacīja jauneklis.

„Cik maz!“ abas kundzes iesaucās.

„Un cik daudz jau izdarīts, jūs domājat?“ iesaucās atkal Bubuka. „Pagaidat, manus gadus aizsniedzis, tas būs vēl vairāk mulķību piedarijis, nekā es. Viņa gados es gandrīz tāds pats Dieva dots biju. Jaunībā mēs visi spīdoši, vai nav taisnība, Kalēj?“ viņš griezās pie Kalēja, plašiem žestiem mizojot jau trešo apelsinu. „Paskataties, viņam tikai acis debesīgas, bet pats tāds pats pelēks kaķis, kā es.“

Sabiedrība smējās, jo, kā varēja novērot, mitu radītājs Bubuka atļāvās sev, kas vien tam prātā ienāca, un ka viņš tāds, tas visiem jau bija zināms, un neviens neļauņojās, varbūt, izņemot tik pašu aizkārtoto, jo jauneklis nepasmaidījis turēja savu Japānas kafejtrauciņu, it kā domājot, vai atbildēt viņam, vai ne.

„Katru dienu mēs gan pazaudējam savu idealu, bet arī atrodam, un neatlaidīgi to daridami, tomēr tuvojamies viņam. Uzmanības atslābšana mūs var novest pie visvienaldzības. Bet pie muļķībām — tikai negriba, vai nespēja no jauna skaidri ejamo ceļu apjaust.“

„Tā tad pēc jūsu pārliecības mēs ejam pa kā iu ceļu uz pilnību?“ filosofs jautāja nopietni.

„Kas tā par iešanu, kad mēs metam kūleņus un pastāvīgi atgriežamies pie izejas, lai mestu atkal kūleni!“ Bubuka no ēšanas un šampanieša mazliet ar sviedriem apklājies, sacīja un mirdzošām acīm stūrgalvīgi raudzījās Stavroginā.

„Nu, jūs jau nu gan kūleņojat,“ Angelika Francvena aprāja savu vīru: „bet viņš taču iet.“

„Tagad vēl bez šaubām iet, bet kad iesāks kūleņot, tad kūleņos,“ Bubuks nemitējās.

„Tas ir nepareizi, domāt, ka mēs, slāvi, neesam spējīgi cilvēcīgi iet, ka mums tikai jākūleņo. Puškins ir gājis un vēl dažs, pie tam vēl skaidrāki un daļāki, nekā pats Ibsens, šis ziemeļnieciskais vakar-eircpētis un stingrais aptiekera māceklis. Dostojevskis, kūleņodams — es ņemos apgalvot — nebūt nav ne plašāks, ne dziļāks par šo Ibsenu, ne arī līdzināms Puškinam. Par postu viņš mūs visus no jauna ir ieogrūdis bicantismā un barbarismā,“ jauneklis lēnām turpināja.

Kalējs gribēja atklāti izteikt viņam savu piekrišanu, bet atminējās aktrises nacionālo apvainošanu un arī stridiņus ar mitu radītāju un labāk turpināja klusēt, spēlēdamas tikai novērotāja lomu, kuŗa viņam provinciālam tik greznā mājā arī tiešām labāk pietāvēja. Viss, ko viņš teiktu, izklausītos, varbūt,

pārāk tieši un pasmagi... Šo jaunekli viņš pirma reiz redzēja, bet viņa daļo personīgo izjūtu, izsmelošos novērojumus kulturelās lielpilsētas aprindās un burvīgo dabas aromu viņa krāsu pilnajās, pusovīdskajās, pustipiskajās krievu simfonijās-eleģijās viņš jau bija lasījis. Tikpat dzidrs, kā viņa dzeja, bija arī pats dzejnieks, kāda ievērojama Pēterpils Universitātes profesora, matemātikas doktora dēls, lielā filosofa Vladimira Solovjeva krustdēls. Kalējs novēroja viņa vienkāršās, delikatās, bet arī enerģiski straujās kustības un apskauda tā grāciju, kas viņam bija kā iedzimta. Tāpat varēja redzēt, ar labpatikšanu viņa noraudzījās arī Stavrogini un Angelika Franceviča. Tikai mitu radītājs, kurš bija līdz galam iegrimis bicantiskajā slāvismā, satvēcis dumpojās pretim, nešaubīdamies, ka Krievijā valdītājs ir bijis un paliks viņa gars, ko teoretiski pašreiz no jauna aizstāvēja arī filosofš.

„Ibsens ar savu laulāto draudzeni dzīvojuši Romā. Viņš ikrītus spodrinājis sev zābakus, ik pārdienām izdzinis platu ceļu no apakšlūpas pār žodu līdz gāmuram. Ibsens sarakstījis divi duči pieccēlienu lugu, kurās pirmie sākuši izrādīt vācieši. Ibsens reiz par mēnesi gājis viesos un aplaimotos saimniekus uzskatījis par ērtu matraci, uz kuŗa atgulties. Un vēl kas — Ibsens esot ģenials.“ Bubuka tīši garlaicīgā tautskolotāja balsī pastāstīja viņiem kā ābecniekiem.

„Ja, tiešām,“ filosofš samierinoši iesaucās: „Ibsens ir eksamens, kuŗu grūti būs mums izturēt. Vai neiesim zalonā!“ Viņš iesaucās, griezdamies pie viesiem.

Sirmais sulainis ar spodriem zābakiem, frakā un izdzītu žodu cienīgi iegāja pa priekšu uzdegt elek-

trību. „To mēs arī par Ibsenu esam iesaukuši!“
Bubuka Kalējam šovinistiski iečukstēja.

Viesi ar galvas palocīšanu mēmi atstāja ēdamās telpas un sagāja zalonā. Jaunais dzejnieks tikko manāmi garlaikojās un tiklīdz pie viņa tieši kāds negriezās, raudzījās gravirēs pie sienām, vai bronzas numidiešos un moros uz postamentiem, vai Sevra farfora marķizēs un ganos uz kamina zīmzām, ar vārdu sakot, visā, kas bij skaists un vērtīgs. Likās, ka viņš instinktīvi bēga no visa ikdienišķā.

Bubuka draudzīgi piegāja viņam, vedināja to uz šā vakara simfonisko koncertu Konservatorijas zālē, kur pirmo reiz uzvedīšot gaidīto Leipcigas muzīki Maksu-Regeri, viņa Bacha-Regera variācijas. Bet dzejnieks atcirta diezgan asi: „Nē, neiešu. Man mīļāks pats Bachs, bez kādām variācijām.“

Pēc tam visi tie sagāja viesistabā, un Stavrogina kundze uzaicināja jauno dzejnieku lasīt apsolītos dzejoļus. Līdz koncertam, uz kuru visiem bija norunāts ierasties, atlikās tikai ne vairāk kā stundas laiks. Bet dzejnieks nenoteikti izvairījās.

Šaiā brīdī vēl noskanēja zvans, un paši saimnieki aizsteidzās sanemt jaunu viesi.

Tagad Bubuka jaunajam dzejniekam paskaidroja, kas ir Kalēis, saveda viņus kopā un Kalēju nosaucis par „pilnīgi mūsējo“, iedvesa tam, ka viņam nav ko baidīties, ka Kalēis pārprastu viņa dzejas, jo mituradītājs zināja, ka tikai sveša cilvēka klātbūtne varēja būt par iemeslu vārīgā kā minoza dzejnieka negribēšanai deklamēt savas dzejas.

Jauneklis ieskatījās Kalējam acīs, kuŗas gan nebij tik dzedri debesīgas, kā viņam pašam, bet tomēr

latviski skaidras un mierīgas, un pēkšņi saspieda viņam draudzīgi roku.

„Nebaidaties, es esmu no seno varjāgu cilts, no baltu cilts, kurai vecas senāriešu tradīcijas, un savās sirds domās varbūt vistuvākais jums,“ Kalējs viņam sacīja. Jauneklis pēkšņi, kā modas, kā satrūkās un urbās Kalējam dvēselē. Bet atstāja tomēr bez atbildes, bez sava sprieduma, jo pašreiz ienāca kāda jaunava cēlu, gludu pieri, neliela no auguma, mierīga un vienkārši apģērbta. Viņa tika saņemta ar lielu sirsnību, jo to visi mīlēja un cienīja. Bet tā kā bija jānoklausās liriskās dzejas, tad visi atsēdās, kur kurais gadījās. Angelikai Francevnai atgadījās nosēsties līdzās Kalējam, uz balta, mākslīgi pīta, ar segu pārklāta divaniņa.

Dzejnieks nosēdināts nelielā salona apgaismo-tākā stūrī, ne tik daudz lasīja savas dzejas, kā dziedāja, puslīdz čigānu romanču meldijās, — par bēgšanu no pilsētas un viņas kārdinājumiem pie dabas, ar spieķi rokā pa lielceļu, cauri sādžām, gaŗām baznīcīnai birzes malā, uz skaidrajem ezeriem.

Kalējam šie motīvi bija pārāk pazīstami, jo pats bija tādos apstākļos agrāk savā draudzes skolā dzīvojis, un viņš pačukstēja to Angelikai Francevnai. To sadzirdēja arī Bubuka, kurš nevarēdams norimties uz pirkstgaliem pa tepiķi pastagājās, un klusām viņiem piebilda: dzejoļi atgādina vienkārši Nadsona muzu, tikai čigānizētā, sliktākā izdevumā. Lūk, lepnam ir viegli būt, bet tikpat labi dzejot pagrūti.“ Arī Kalējam likās, ka īsta dzeja, īsta lirika tā nebija, ko viņš dzirdēja, bet pastorala viņas imitācija.

Šajā mirklī, kad dzejoļi jau bija nodziedāti, viņu grupai tuvojās skaistā ienācēja, kas izrādījās par kādu

gleznotāju, no vecas literariskas ģimenes Pēterpilī. Ieskatījies tuvāki viņā, Kalējs to atminējās kaut kur redzējis jau agrāki.

„Sakat, jaunkundze, vai kādreiz Terbatā neesat bijusi?“ Viņš jautāja.

„Tiešām es biju Terbatā, kad tur studēja manas māsas, lai piesavinātos vācu valodu. Pate es no Pēterpils Akadēmijas uz turieni braukāju.“

„Nu tā tas arī būs... Redzat, jkdze, reiz man krievu studenti pastāstīja, ka viena daudzapsološa māksliniece esot ieradusies Tērbatā un bieži izejot no bibliotēkas pastaigāties pa Doma kalnu. Es saderēju, ka jau no izskata pazītu jūs, ja satiktu. Un pavasara svētdienā pārgājis pāris reižu jaunekļu un jaunavu pilno kalnu, nešaubīdamies parādīju — lūk, tā ir māksliniece.

Jaunavu tas ieinteresēja. Viņa brīdi raudzījās Kalēja vienkāršajā sejā un tad pārmeta: „Un jūs tūlīt nepienācāt pie manis iepazīties!“

„Es tad biju vēl pavisam zaļš un nesabiedrīks. Kaut gan arī tagad vēl neiederu šajā sabiedrībā.“ Kalējs, neveikli juzdamies, sacīja.

„Nu, es domāju, ka mēs vēl sadraudzēsimies. Es ielūdzu jūs visus trīs pie sevis uz kafeju,“ viņa griezās pie Kalēja un miturādītāja ar kundzi. „Jūs nemaz nezinat, kā man patīk tie neveiklie, kuŗi tikai tamdēļ tādi, ka viņiem vairāk dvēseles, kā tiem veikļiem.“

Bet tad visi sāka posties uz koncertu un sadalījās puslidz pāros, lai sasētos važonos, jo sākums jau bija nokavēts. Bubuka aizsteidzās ar gleznotāju, bet Kalējs neieģidās uzaicināt Angeliku Francevnu, kuŗa palika bez pavadoņa. Ātri viņš šāvās atpakaļ, pie savas

kundzes, sūtīdams to pie Kalēja, bet tā klusām atcirta: „Bet varbūt viņš nemaz nevēlas“, pēc kam viņš mazliet saerrojies abas dāmas sasēdināja kopā un pats atgriezās pie Kalēja. Tikai tagad pēdējais apjauca, kādu neveiklību bija pielaidis. To viņš gribēja izlabot mazākais ar to, ka izkāpjot važonim izšķērdīgi bēra sauļā sudrabu.

Pie ieejas koncertā stāvēja kāds pazīstams klibs muzikas kritiķis, laikam pats koncerta organizētājs. Citiem jau agrāk bij apgādātas ieejas kartes, Kalējam nebija, bet biļetes jau bija izpārdotas. Tamdēļ viņa biedris to pasteidzās rekomandēt: — „Lūk, muzikas kritiķis no Rīgas. Lūdzu — viņam visur brīvu ieeju! Būsiet mierā, jo viņš sarakstīs recenziju.“ Un tā tie iegāja. „Kā divi Samarkandas žuliki!“ Mituradītājs piebilda.

Zālē šī kompanija izklīda kur kuņķais. Kalējs ieraudzīja te zāles dibinā arī prof. Vītolu un studentu J. Zālīti.

Koncerta beigās Bubuka Kalēju pieveda jau pie viņam pazīstamā dzejnieka-docenta, kas atkal bija bezgala laipns. Milzīgajā zelta matu kodeļā viņa sārtā, kā medus pārpilnā seja, ar klasisko degunu, pašaurām acīm un savādi saspiestiem zobiem, runājot parasti atstāja sevišķi cēla, gudra un mīļa cilvēka iespaidu. Viņš uzaicināja Kalēju nevien par pastāvīgu viesi uz savu piektdienu, bet pat uz nākamajām pusdienām pie sevis, par ko Kalējs izteica savu prieku. Pēc tam viņš atvadījās un uzmanīgi un godbijīgi paņēmis pie rokas pienākošo filosofa kundzi, melnā ar baltu izmargotā uzvalkā, ar garu šlepi, kuņķai tas izsargājās uzmīt, aizgāja. Arī Kalējs te Pē-

terpili pirmo reiz mēģinājās dāmām rokas skūpstīt, kas Rīgā viņam vēl nebija priekšā nācis.

Mājās viņi pārbrauca trijatā un sagāja šaurajā ēdamistabā uz tēju. Mituradītājs bija brīnum viesmīlīgs un nelika Kalējam neko manīt, ka tas tik neveikls. Kad Kalējs kaut ko kādreiz kā ar pašnicināšanu par sevi iebilda, tad saķēris to pie pleca, viņš kā izbijies iesaucās: „Nē, nē, nē, jūs to neesat nekad par sevi teikuši, ne es dzirdējis! Jūs pats sevi cienat, un mēs visi jūs cienam. Bet tādi neveiklie — ak, nu tie tak man patīk, tāpat kā tai daiļajai gleznotājai. Es varu noteikti apgalvot, ka jūs uz viņu esat atstājuši iespaidu. Par to jūs drīzi vien pārlicināsaties!” Tā mituradītājs viņam mācīja pašcieņu un pašticību, jo vēl tiem bija priekšā daudzas iešanas.

Otrā dienā pulksten septiņos, Kalējs, kā bija uzaicināts, devās uz dzejnieku-docentu. Lifts viņu uzcēla pašā pēdējā stāvā, un ielaida jau pazīstamās telpās liela auguma vienkārši katunā ģērbtā krieviete ar tumši brūnu seju, lielām uzacīm un kupliem melniem matiem, glūnoši ļaunā sejas izteiksmē. Tikko viņš bija iegājis, kad pretīm izpeldēja purpura krāsās rotātā uzvalkā eleganta kundze, kuņas sejā bija noteikts aristokratisms sajaukts ar artistisko bohemu. Viņa atvainojās, ka docents neesot vēl ar savu toaleti galā; ieveda Kalēju zalē-ēdamistabā un beidzot nosēdināja pie kafejas traukiem aplātā galda. Melnā krieviete viņai piepalīdzēja pie galda.

Kad kundze šo to nokopdama bija izprasījusi par Kalēju šādas un tādas ziņas, tad arī Kalējs apjautājās attiecībā uz viņiem. Dzejnieka-docenta draudzene savu pagātņi attēloja ļoti īsos vilcienos. Viņa bija vecas muižnieciskas cilts atvase, Puškina dzimtas rad-

niece, no mātes līnijas, un jau agrā jaunībā izprecināta pie kāda bagāta Tulas muižnieka-fabrikanta. Pils atradusēs skaistā eglajā, tā kā skujuas kārušās otrā stāva logos viņas istabās. Viņa izauklējusi četrus bērnus, kad galā tai atklājies, cik sveši tie ar savu vīru-pratiķi savās dvēselēs bijuši, kas itin nekā no mākslas negribējis zināt, kur viņas dzimtas dievs allaž esot bijis dzejiskākais no dzejniekiem Puškins. Vajadzējies kādreiz pie viņas ierasties dzejniekam-docentam, kā mājskolotājam, lai pēc tam rudenī tas dotos uz Parizi tālāk izglītoties, kad arī viņa vairs ne ar kādām saitēm nava bijusi piesaistāma Tulas mežos ne pie vīra, ne bērniem. Vispirms viņa aizbēgusi uz Pēterpili, līdz paņemdama savas dārgākās rotas lietas, nobeigusi konservatoriju, kā dziedātāja, vēlāk šur un tur uzstājusies, līdz beidzot — Parizes operā, kur viņu pazišanās ar dzejnieku-docentu atjaunojusies. Tagad viņa apzinoties, ka tā bijusi liktenīgas garīgas milestības dzirkstele, ko dzejnieks reiz iemetis viņas dvēselē, līdz izaugdama tā pārvērtusies par liesmu, kas ar dionisiskās traģēdijas spēku tos aprijuši.

Tad atvērās sānistabas durvis un viņās mirdzošs un saulains stāvēja zeltmatainais dzejnieks, neviļus abas rokas izstiepis pretīm Kalējam. „Atvainojat mūsu lielpilsētniecisko nolaidību,“ viņš smalkā falcētā runāja, „ka mēs guļam ilgāk, kā, varbūt, jūs Rīgā paraduši, kaut gan arī Rīga jau izvēršās par lielpilsētu. Es ļoti, ļoti un patiesi priecājos, redzot man vēl nepazīstamās tautas priekšstāvi. Bez šaubām jūs pienesīsiet krievu un visas pasaules kulturai jaunās gara iespējamības un tamdēļ jūs mums esat miļš kā brālis, kā sengaidīts draugs.“

Kalējs smaidīja, pamazām atvilkdams savu sir-

snīgi spiežamo roku, līdz atkal varēja atsēsties savā vietā pie kafejas tases, bet dzejnieks savā zilajā vizitsvārkā uz vienas pogas skraidīja un runāja un tikai kā nejaušus nodzēra pa malkam kafejas.

Spārnoti ekzaltēts, viņš smaidīja runādams, un viņa runa bija pilna tās aizsaules gudrības, kuŗu sauc par ideali-objektivo. Divdesmit gadus palikdams latīņu kvartālā, Sorbonnas mīlzu bibliotekā, kā nepieķūstoša bite, viņš uzlasījis sevī visas austrumnieciskās, antikās, vidus laiku un renesanses kulturas atziņas, kuŗas uz viņa lūpām pārsteidzoši atdzīvojās, kļūdamas vienkārši tuvas un tomēr palikdamas neaptverami dziļas, kas caur viņa eksaltēto dvēseli kusa tam uz lūpām kā medus, tā kā pat viņa sārtā seja allaž likās pārklāta ar medainu spīdumu un zelta mati staroja kā oreols ap svētā galvu. Kalējs ar vienādu aizrautību klausījās viņa valodā, caur kuŗu, likās, īsā laikā varētu iegūt to, kas citādi gadiem ilgi būtu smeļams no grāmatām, un raudzījās viņa saulainajā Apollona sejā un stāvā. Viņam likās, ka tas reizē klausās visizsmelošā Ģetes gudrības un redz ekzaltētā idealista Šillera seju un stāvu, jo nelūkojoties uz to, ka dzejnieks-docents savu attīstību veidojis starp frančiem, viņa gudrības daudzums, dziļums un smagums līdzinājās vācu dzejnieku un filosofu iekšējai bagātībai. Klausoties viņā, Kalējs no jauna sajuta, cik bezgala maz viņš zināja, izprata un tikpat kā nekā vēl nebija piedzīvojis.

Vēlāk viņš atminējās tikai to, ka itin kā kādā eteriski vieglā krēslajā, kas radās caur apgaismojumu no augšas, sēdēja četri Emaūsa ceļa gājēji, divas sievietes — viena kā zeltaina mēnesnica, otra tumša kā Stiksa, jo pie brokastgalda sēdēja līdz arī

tā milzene katunos, un divi dzejnieki — viens liels kā mirdzoša saule, otrs — tikai cilvēks, kaut gan viss viena uzmanība un dzīvu nervu kamols, kā viņu te jau bija iesaukuši. Kalējs nekad neatminējās, ka viņš te būtu kaut ko ēdis vai dzēris, kaut gan tomēr laikam to bija darijis.

Kad kafejas galdu sāka nokopt, dzejnieks-docents mīļi pieskārdamies pie Kalēja abiem plecīm, iebīdīja to savā darba istabā, jumta istabas trīsstūrī, pilnā saules gaismas, zaļo lauru un raibo saules kokū; aizbīdīja to savā vietā aiz rakstamgalda un sarunas turpināja, t. i. savas lekcijas Kalējam par dzeju un metafiziku. Viņš gan reižu reizēm apjautājās pie Kalēja par Rīgas sen-vācu kulturu, par to, kā Rīgas politechnikā nostādītas humanitārās zinātnes, kādi panākumi sasniegti vietējā zinātnē un mākslās, bet Kalējs tik mazizsmeloši to visu pārzināja, ka varēja atzīmēt tik dažas vietējā kolorita īpatnības, kas tomēr docentu iededzināja uz jaunām lekcijām.

Aizritēja viena pakal otrai stundas piecas, kad galā viņš piekūsis atgīdās, nostājās, un kā atmodies, padevīgi apjautājās, kādu iespaidu Kalējs saņēmis no viņa. Kalējs, jāteic, arī bij jau stipri noguris. Virdzīlākās apbrīnošanas mirkli jau bija pagājuši, un viņš atdabūja savu atjautību, salīdzinot docentu ar medus pilnu bišu stropu virteni kādā Latvijas saules pilnā ozolajā, kur viss zum un dūc, kamēr lapas šņāc, bet lejā upe krāc, t. i. ka iespaids no viņa tikpat spēcīgs kā no dabas. Pārsteigts un smiedamies, docents gribēja zināt, vai Kalējs ko izpratis no viņa. Un atkal dabūja atjautīgu atbildi. „Dabas jau nevar izprast, viņu var tikai izjust.“

„Kā! Un tad es tiešām par velti būtu izpūlējies kļūt jums saprotams?“ viņš brīnējās.

„Laikam gan, jo saprast var tikai tad, kad nodala kādu tematu un viņam izseko analītiski bez blakus domām un vispasaules sintesēm. Pēdējām jābūt apslēptām paša autora zīmbolos. Ģete, piemēram, tā mēdza arī dzejot, tamdēļ tas tik pieietams visiem un tomēr satura bagāts...“

„Tā tad jūs mani apzīmējat par kaut ko neizprotamu, par kaut ko līdzīgu Heraklitam Tumšajam?“ viņš vaimanāja.

„Laikam gan,“ Kalējs neatkāpās, „jūs jau esat pārspēruši aleksandrīnisma sliegsni un ievadat krievu literatūru viņas pēdējā retrospektīvās attīstības periodā.“

„Jūs mani pārsteidzat ar savu nežēlīgo loģiku, bet sakat — citi, citi krievu dzejnieki — kas tad viņi būtu?“

„Viņi Puškina laikmeta dažādo slepenībā palikušo jautājumu iztirzātāji līdz galam un tautas novedēji apakšzemes dekadansā. Piemēram, slavenais Maskavas dzejnieks.“

„Jūs mūs izpostat, jūs mūs izpostat!“ dzejnieks skraidīja, rokas plātīdams pa gaisu, it kā zibens būtu iespēris viņa gaismas tornī.

Kalējs atelpojās tikai ticis uz ielas, protams, pēc tam, kad bija jau atvadījies, apkampjoties un pat sirsnīgi noskūpstoties ar dzejnieku-docentu, šo neredzēto džentlemani.

Jau gandrīz mēnesi Kalējs viesojās pa Maskavu un Pēterpili. Nebija vai ne viena ievērojama dzejnieka, kurū Kalējs nebūtu redzējis, vai sarunājies ar

to. Daudz arī citu mākslinieku bija redzēts. Un vesela galerija bohēmas dāmu, kuŗas aklināja kā ar savām gara bagātībām un vaļsirdībām, tā arī ar izmeklētiem uzvalkiem, kuŗus daŗa, kā stāstīja, mainot vai desmit reizes dienā. Par to paŗu laiku Kalējs bija izgājis arī visas atklātībai pieļētamās muzejas, bibliotēkas, teatrus un operas. Iespaidu bija tikdaudz, ka viņš nāvīgi pagura, tā ka nebija spējīgs vairs pat visur ierasties ar atvadiŗanās vizītēm, ko viņam bija ieteicis mituradītājs, gandrīz jau draugs un brālis kļuvis tam uz visiem laikiem.

2. nodaļa.

Sadzīves pirmplaukumā.

Pārbraucis mājās — Rīgā, Kalējs veselu nedēļu nevarēja izgulēt sava noguruma. Veselu nedēļu un vēl ilgāki viņš sajutās dzīvojam kā sapnī. Šis sapnis bija tik brīnumgaiŗš, visdaŗādāko stāvu, seju un dvēseju krāŗņuma pilns, ka viņināja iekŗā visdziļākā poezijā. Simts tematu un daŗādu nodomu viņā modās, viņš mēģināja tos saistīt pie papīra dzejā vai prozā, bet kā tas pasaku jauneklis, kas, ieraudzījis avotā daiļo nāru, tver to pie krāŗņās bizes, lai iegūtu sev, bet izvelk tikai savītuŗu līķīti, tā arī Kalējs atburt tautāmā konkretībā visa pieredzētā un piedzirdētā ne pavisam nevarēja. Kā viņam trūka? Laikam vēl novērojumu bija maz.

Bet te viņu pārsteidza kāda vēstule garenā tumŗzaļā ar baltām maliņām konvertā: caur dzejnieka-mituradītāja vidutājību, viņam rakstīja tā savādā sieviete, gleznotāja ar gludo, mierīgo Aglavenas seju.

Kā skaistais parfimētais papīrs, tā īpatnējais, raksturīgais rokraksts un galvenais pats saturs piekala sev Kalēja dvēseli kā spējš magnets. Vēstule bija parakstīta ar pilnu vārdu — Tatjana Nikolajevna Lanserē, bet viņaš saturs bija sekošais: „Jūs, Kalēja kungs, Pēterpilī atstājāt uz mani neizdzēšamu iespaidu, kaut gan Pēterpilī kā paši redzējāt, ir tik daudz visdažādāko īpatnību. Lieta tā, ka visām šām īpatnībām, tu vāki pieejot, ir patiesībā viens — mūsu laikmeta stils, kas man jau tik izprasts un apnicis. Es sen ilgojos pēc dabas vienkāršības, kurā var slēpties pārsteidzoša smalkjūtība un liktenība. Bet Jums tik mazlietiņ, mazlietiņ trūkst, lai Jūs tajā pat laikā atstātu arī pilnīgi nogatavota kulturas cilvēka iespaidu. Jūs tiešām esat it kā nervu kamols, kā te par Jums visi izsakās. Ja tāda latvju tautas dvēsele, kas tik ilgi cietuse zem vācu jūga, tad Jūsu nācijas dziļais garīgums jums sola lielisku nākotni visos kulturas arodos... Rakstat man! Es ļoti, ļoti vēlētos ar Jūsu dvēseli stāties ciešā sakarā, jo ticu no Jums smelties to viengabala stiprumu, kāds Pēterpilī vairs nava ne atrodamš, ne iedomājams. Arī Jums es tad atrisināšu dažu labu tumšu kulturas mīklu no mūsu laikmeta psiches.“

Kalējs lasīja vienreiz — otreiz šo daudzsološo, viņa apstākļos tik reto un vilinošo vēstuli, līdz pēc pirmā savijņojuma itin kā instinktīvi viņam gribējās izbēgt no šā sakara. Kamdēļ? Grūti bija atbildēt. Vai pašaizsargāšanās instinkts iekliedzās? Vai nervu vājums, kuŗi baidījās no pārāk lielā uzdevuma, kas viņam solījās? Jeb tas bija niecīgais pašlepnums — negribēt ar tāļākām attiecībām sabojāt pirmā labā iespaīda? Vai vienkārši provinciaļu gara gausums? Bet Kalējs, iegrimis visjaukāķajos sapņos par Pē-

terpils parādībām, tiešāmībā, tikko tikko viņu neatgrūda, gandrīz vai ar niknumu.

Pagāja vesela nedēļa, iekams viņš ķērās pie atbildes. Bet cik grūti to bija uzrakstīt! Viss, ko viņš uzrakstīja, likās vai pārāk stiepts, vai parasts, smadzeņu un gaumes nabags. Viņš sajuta savas dvēseles primitivitāti, kuŗa pie tam sevi bija it kā pazaudējusi, jūtot arī kā kaunu. Kur gan bija nozudusi viņa neviļošā pašticība, kaislību starojums, domas kā pēkšņi zibšņi un iedvēsme, kas visu parādīja līdz tam nezināmā gaismā. Šī sievietē likās visam tam jau tālu priekšā aizsteigusies. Un pirmā vēstule galā iznāca vienkāršs plastisks visa Pēterpilī ieraudzītā uztvērums no izbrīnētā un entuziasmetā provinciala stāvokļa. Itkā izsamisdams viņš rakstīja:

„Tatjana Nikolajevna! Ko lai atbildu uz Jūsu nepelnīti laipno vēstuli? Man grūtāki jums kaut ko vērtīgu pateikt, kā atgriežoties no ārzemēm Oneginam Tatjanai. Bet patiesībā, vai mēs neesam mainītās lomās — es klusā dāma, Jūs brīnišķais kavaliers? Pirmā mana sajūta bija taisnī ar Tatjanas muti jums atteikt —

„Но я другому отдана
И буду век ему верна“ —

tas ir savai latviešu dzīvei un kulturai, jo jūs piedērat kaut kādiem tumšiem tāļumiem, kas sola jums kaut ko vēl neapjaušamu un tamdēļ lieku un nevajadzīgu. Es varētu uzskaitīt veselu rindu latviešu talentu, sevišķi skatuves darbiniekus, kuŗi aizrauti uz Vāciju, Franciju, Krieviju, mājās pārnāk kā dzīvi izbaudījuši un apjukuši invalidi, tuvi jau kliniskam stāvoklim, radīt vairs nespējīgi. Bet... mēs atrodamies simts jūdžu viens no otra. Un pa pastu es ceru sa-

ņemt tikai tik daudz no Jums, lai tas lēni mani attīstītu, nevis satriektu; tā attīstās augļu koki un dārzāji pie uzmanīga lējuma un mēslojuma, bet novīst un sadeg pie pārmērīga. Un varbūt tiešām arī siltumnīcas augu es varētu pamazām pieradināt pie atklāta vasaras gaisa, ja ar' ne pie mūsu vienmuļās ziemas aukstuma. Es mīlu Jūsu ziemas sezoni-elektriski apgaismotās pilīs, bet arī mūsu vasaras sezoni plašajā dabā pie meža upes, kur tikai putni čivina un zivtiņas atvaļos sildās. Bet skaidrs gars — gars visur pirmā vietā; pie Jums viņš jau hamletiski nervozs un mocošs, kur mēs latvji stāvam vēl dzīves plaukuma pašā iesākumā. Mēs, atrāvušies no miesīgām rūpēm, pirmo reiz ļaujamies garam, kurš ierauga idejas un blakus tām kaislibas un pats nezina, ko no prieka izvēlēties, lai soli pa solim visu izprastu, izbaudītu un izteiktu. Mēs negribam ne par ko vairs šaubīties, neko kritizēt, bet darboties: mācīties, cīnīties, baudīt, radīt. Es galā apsveicu Jūs, brīnišķā lielpilsētas sirena! Sarakstīsimies. Pēc saviemniecīgajiem piedzīvojumiem tomēr zinu, ka nekas dvēseles tā neaudzē, kā sarakstīšanās, kuŗu reižu reižēm atdzīvina personīga satiksmē.“ Kalējs.

Viņš gaidīja uz atbildi, kā sentimentals milētājs, kaut gan Tatjanas nevarēja milēt, jo tā viņam bija vēl tik sveša, neizprotama un gudri cienīga. —

Kas attiecas uz notikumiem Rīgā par Kalēja prombūšanas laiku, kurš nebija gan tik ilgs, tad tomēr tie bija diezgan ievērojami.

Tajā skolā, kuŗas abiturienti Kalējs bija pārsniedzis privātstundas, bija par vadītāju nevienkrietns pilsonis-pedagogs, bet arī mazliet dzejnieks, kam gars lidoja diezgan kaprizi, kā jau kurzemnie-

kam, vārdā Leitis. Šis direktors gribēja būt priekšzīmīgs kulturas pioners un skolā rikoja slēgtus un atklātus mākslas vakarus, ieaicinādams ne tikai savus radus, skolniekvecākus un draugus, bet arī vispārintelīģentas ievērojamas personības. Starp tām viņš bija saskatījis arī Kalēju, laikam gan rekomandētu no skolas direktriķes, savas kundzes. Bet varbūt arī izlasījis viņa tulkojumus no Puškina, viņa paša oriģināldzejas, vai arī atsauksmes par latvju kulturu modernajā krievu žurnālā — vairāk Kalējs nekā daudz vēl nebija klajā laidis.

Kontrasta izjūtas dēļ, ar Maskavā un Pēterpili redzētām sapulcēm, Kalējs aizgāja. Un tiešām nebija velti gājis, jo te viņš ieraudzīja Latvijas kulturas ziedu, kuŗš gan bija vilkābeles ziediem līdzīgs, kas tikko tikko plauka, bet tomēr tiešām plauka.

Direktors savai skolai bija cēlis specialu namu, kas viņam bija maksājījs daudz pūļu un prasījis lielu risku, jo viņam pašam nekādu līdzekļu nebija. Sievai bija kaut kas, bet maz — neliela māja Tukumā ar sakņu dārzu, uz kuŗas ar viņas vecāku atļauju varēja iztaisīt obligāciju pirmajam pasākumam. Bet caur to tika apdraudēta arī sievas vecāku eksistence. Tas bija viens direktora Leiša nama būves pamats. Bet otrs — direktora paša komercionalās kombinācijas — viņš jau gadu iepriekš bija iekļuvis kādā bankā par biedri un kā inteliģents cilvēks ievēlēts par revidentu. Revidenta loma ir maznozīmīga vienkārša cilvēka rokās, bet bīstama spējīga intriganta rokās, kuŗš var uzvandīt tik daudz aizdomu pret valdi, ka, ja vien prot laikā izmantot pilnas biedru sapulces naitāti un apjukumu, tad valdi tam viegli gāzt. Un mūsu direktors šajā ziņā nebija jāmāca: viņam vāja-

dzējās naudas un tāpat vēl dažam no vecākiem biedriem. Un kamdēļ tiem neapvienoties un neļauties pašiem ievēlēties par kases direktoriem, kaut kādu līdzšinējo Juru vai Miķeļu vietā, kuŗi varbūt tik tikko mācēja savu vārdu uzrakstīt un vienīgi, pateicoties savai bagātībai un uzņēmībai, izvirzījās par kases direktoriem? Mērķis attaisno līdzekļus, un kas negrib lakta būt, tam par āmuru jāklūst. Vienkārša lieta — ne ar jūtām un prātojumiem tiek uz priekšu, bet ar stingru, nesaudzīgu gribu. Un ja jau švindels taisams, tad izglītota cilvēka cienīgs — lielā stilā. Lūk mūsu praktiķu demoniskā dzīves gudrība, kuŗu uz ātru roku piesavinājās arī citādi maigais direktors Leitis, kā liekas, zem savas praktiskākās un enerģiskākās sievas un viņas kurzemniecisko radu — padomnieku iespaida.

Gan sapņotājam-dzejniekam tas grūti nācās, jo viņš bija beidzis skolotāju zemināru, kuŗā ar morali un dievbijību jaunekļi kā bāzt piebāzti, tā ka visi tie sāk ne vien par cilvēces labumu un pedagoģiju plānot, bet arī dzejojot — tas ir sapņot par visjaukākām un idealākām lietām, kā to savā laikā bija darījis arī Leitis, tagadējais kases direktors.

Bet tāda nepraktiska sapņošana notika tikai agrā jaunībā. Līdz rīcībai un kādas atbildības uzņemšanai uz sevi tā nekad neaizgāja. Dzīve sapņu un ideālu necieš — lūk kāda ir vecvecā mūsu dzīves praktiķu gudrība, jau no vecvācu muižniecības un birģelības laikiem, kuŗu mēs piesavinājušies vispilnīgākā mērā! Un viņai padevās arī Leitis, tiklīdz laba izdevība to pavīlināja.

Kā revidents, viņš pierunāja savus koleģus rī-

koties apvienoti un savtīgi. Un uzsāka direkcijas pagātņi pārrevidēt jo pamatīgi. Un nebij grūti viņu atmasket, jo katram direktoram jau bija savs liels nams uzcelts pilsētas labākajos kvartālos. No kādas naudas? Protams, ka no viņiem uzticēto sīko rokpeļņu sataupījumiem, kuriem pašiem necik neaizdeva jo cik tad tie viens otram varēja izgalvot? Atrada jau arī kādas formālas kļūdas, un pie tam dzejnieka-direktora vārds skanēja diezgan autoritatīvi, lai personīgi ieturot it kā svētās godprātības robežas un skarbākos uzbrucējus saorganizējot no zemākām aprindām, veco valdi gāztu un uzstādītu jauno ar bijušajiem revidentiem priekšgalā. Tā dzejnieks-pedagoģs kļuva pie kases līdzekļiem, un rīkojoties lielā stilā ar izglītota vīra konsenkvenci, uz pēdām iztukšoja visu kasi, sadalot tās saturu vienlīdzīgi starp trijiem direktoriem un uzsākot trīs lielus namus celt gandrīz turpat kases namam līdzās. Ja, tas bija švindelis lielā stilā. Triju gadu laikā, uz kuriem Leitis tika ievēlēts, māju varēja nevien uzcelt, bet arī jau pārakstīt uz sveša vārda, gadījumā ja jaunievēlētie revidenti uzietu līdzekļu izlaupījumu. Lūk, kā tika uzcelts arī šis nams, kurā Kalējs pašreiz ieaicināts uz kulturelu vakaru.

Kalējs Leiša pagātnes vēl labi nepārzināja. Ne-nojauca arī to, ka šie kulturelie vakari tika rīkoti reklamas dēļ skolai, jo pēc 1905. gada, caur revolūciju iekarotām brīvībām, privātskolu latviešiem Rīgā bija saradies līdz 20, un starp viņām jau sākās asa konkurence dēļ skolniekiem. Bez tam viņš nezināja arī tā, ka Leitim savas kases aferas, par kurām sabiedrībā izpaudās nelabas baumas, vajadzēja rehabilitēt caur kādu kulturas žestu. Šis tad ir galvenākais

gudrāko spekulantu triks, kā sabiedrības acīs uzlabot laupītāja reputaciju.

Leitis savā jaunajā namā bija ierīkojies plaši un ērti. Viesu zāle īpatnējā Leiša garā bija jo sevišķi grezni ierīkota, protams, cik nu par greznību to laiku latvju šaurajos apstākļos runājams. Tapetes bija tumšzaļā pamatkrāsā ar lielu sarkanu ziedu traipekliem, tāpat arī dīvāni un garnitura tumšzaļā plīša pārvilkti ar sarkaniem elektrisko lampu pakariem zāles vidū—īstā laupītāju bedre tumša un asiņaina. Vakarīņu galds bija sarīkots šaurākās ēdamās telpās, aiz kuŗām vīriešiem nāca pīpējamā istaba; dāmām priekš toaletu sakārtošanas bija atbrīvota bērnu istaba. Šāda iekārta bija parasta turīgāko vecpilsoņu namos, kur viesojās tikai ģimenes tuvākie radi un naudas vīru aprindas, bet ne kulturelie darbinieki un mākslinieki. Leitis bija no pirmajiem, kas galveno vērību piegriezta taisni pēdējiem, no kuŗiem tieša materiala labuma viņam neatlēca. Bija zināms, ka šajā pat vakarā Leitis nāks klajā ar kādu vēl sevišķu kulturēlu projektu. To visu ievērojot, Kalējs uz šo namu gāja ar visai labām cerībām, jo kamdēļ tad šē nevarēja notikt mākslinieku sapulces, līdzīgas tām, kādas viņš bija novērojis Maskavā un Pēterpilī?

Kad viņš vēra durvis vaļā, viņam pretīm izsteidzās pati mājas māte — kundze ar plašiem kurzemnieces žestiem, ļoti laipnu vaigu, enerģiska un noteikta. Zāle jau bija pilna viesu, no kuŗiem Kalējs dažus jau bija manījis Rīgas atklātos sarīkojumos un redakcijās; sarkanās gaismas apspīdēti viņu ģimji bija diezgan smagi un atbaidoši. Iznāca pretīm arī pats Leitis — garš no auguma, laipns, pat sentimentāli laipns, runājošs ar piešķiebtu galvu un glaimīgi dzie-

došā balsī. Kalējs tika ievests un nosēdināts starp cienīgākiem viesiem, kaut gan vēl bija jauns un mākslinieku pasaulē maz redzēts, jo tāda jau bija viņa reputācija, ka no Kalēja sagaidāmas ārkārtējas lietas. Šajā zālē netrūka atsevišķu nopelniem bagātu un interesantu personību, kaut gan vispārējs limetnis nebija augsts. Pie latviešiem tos laikos visas sapulces atgādināja vēl lauku godus, kur galvenā kārtā daudz ēda un dzēra un ālējās, kā kuņģam prātā ienāca, tā sakot, pamatīgi izdzīvojās. Uzsākt kādu vispārēju sarunu par filosofiskiem vai literāriskiem tematiem vēl nebija iespējams, jo dažiem tas likās tik neparasts, ka kutināja smieklu organus, un temats drīzi vien iebrauca joku sēklē, palikdams par kāda vecpuiša ālēšanās priekšmetu. Tomēr pie Leišiem šādi temati tika aizkustināti, it īpaši no pašiem viesību sarīkotājiem, kuņģi piesteidzās visur, tiklīdz sarunas sāka sēklē izbaukt. Ievērojamākās personības gan filosofēja, bet savrūp kaktos un paklusām, kā pazagšus, jo arī viņām vēl trūka tā saucamās uzstāšanās. Jo kur lai gan nebrīvais latvietis to būtu mācījies — vienīgais kasu un banku sapulcēs un biedrībās ar pārāk nevienādu biedru sastāvu, un kā jau teikts, vēl ģimenes godos. Bet tur intimākie kultūras dzīves jautājumi netika pie vārda.

Ar savu jauno priekšlikumu Leiša kungs nāca klajā īsi priekš vakariņām, kad vēl nebija ne ēsts, ne dzerts un visiem vēl skaidras galvas un apvaldīts temperaments. Kundze savām skolniecēm no vecākām klasēm, kas izpildīja pasūtamo lomas, lika pievērt visas zāles durvis, viesiem satuvināties zem lielās sarkanās lampas sabīdītos sēdekļos, un pats Leitīšs lūdza pēc uzmanības.

Viņš bija saņēmis ierosinošo priekšlikumu no ārzemēm ar jau gatavi izstrādātu planu no dzejnieka Pavasara...

„Pavasara!“ iesaucās kāda vecāka dāma, viena no krietnākajām latviešu dziedātājām: „Bet tas taču nava nopietni ņemams autors! Viņš ir apvainojis savā laikā visu mūsu sabiedrību pa labi un kreisi. Un bez tam viņš tik netikumīgs!“ Pēdējo viņa gandrīz čukstēja ar nievājošu smaidu uz lūpām.

Leitis smaidīja viltīgāki: „Nu, redzat, cienījamā māksliniece! Viņš tagad ir atradis intresantu ceļu — ne pa labi, ne pa kreisi.“

„Tā tad zelta vidusceļu?“ Ar ironiju iejautājās kāds ievērojams vīrs no socialistiem.

Leitis aiz cienības paklusējis godbiļīgi piezīmēja: „Mēs ļoti respektējam pat viskreisākos virzienus, kuriem, protams, liels nopelns pie nupat pārdzīvotās revolūcijas ieguvumiem, bet tagadējos miera laikos nepieciešama arī kāda izlīdzinoša linija, lai sabiedrība no jauna nesašķeltos līdz nāvei vienotru apkaļojošos māmuļņiekos un socialistos vien, bez kaut kādas organiskas pārejas, vai apvienības. Vismaz senatnes gudrie zelta vidusceļu allaž ieteikuši. Pat opozīcijas pirmtēvs Veidenbaums zelta vidusceļu sludinājis Horaca atdzejojumiem.“

„Lūdzu turpinat!“ Daži nepacietīgi iesaucās.

„Labi. Pavasara kungs, kas acumirkli atrodas Parīzē, liek priekšā nodibināt ciešu, intīmu inteliģences pulciņu, kurā, protams, var ietilpt kā radoši gari, tā arī vienkārši līdzjutēji, ar nolūku turēties kopā un cīnīties pret visiem sadzīves aizspriedumiem un muļķībām par uzskatu, dzīves un mākslas brīvību. Par šās garīgās dzīves atspoguļojumu varētu būt kāds

almanachs, vai vēl labāk mākslas žurnals. Grupa viņā varētu publicēt savus darbus un ieskatus. Pie tam būtu jānodibina ciešs kontakts vispāri ar lielo klasisko laikmetu kulturu pie visām Eiropas tautām — senatnes, renesansa un pēdējo gadsimteņu. Šis tad būtu tas zelta vidus ceļš, ko ieteic Pavasars, kā vispareizāko starp galējo kreiso-moderno un galējo labo-sīkpilsonisko spārniem politikā, sadzīvē un arī mākslās.“

„Tā pirmā programmas puse jau nebūtu slikta,“ paceldamies teica kāds bāls, bet korpulents lirikis no zemgaliešiem, ar bagātīgu temperamentu: „bet kamdēļ mums jāietur tas kontakts ar tik tāļiem laikmetiem, kā antikais un renesanse, to es nesaprotu. Mēs taču dzīvojam jaunos laikos, mums jātēlo jaunlaiku, mūsu dzīve, vienalga vai tā kreisa vai laba, moderna vai sīkpilsoniska.“

„Grieķi-romieši jau no vēstures pēc nopelniem nosodīti, kā izvirtības upuri, un nosodīts arī renesanses rupjais miesas kults,“ brīnējās arī dziedātāja: „Tos var ieteikt tikai netikumīgais Pavasara kungs.“ Skolas izglītības šai dāmai pavisam nebija, bet talants nenoliedzams, un šo to nejauši viņa bija arī lasījusi un sabiedrībā dzirdējusi. Viņai bija krietna uzstāšanās. Viņas temperamenta pilnā blondā seja zibsnīja no gara un lielās zilās acis pilnasinīgā sejā raudzījās kā pašas debesis. Viņa atgādināja Katrinu Lielo, un arī viņas tikumiskā dzīve līdzinājās šīs ķeizarienes dzīvei. Viņai tiešām nekādas vēl lielākas moraliskas plašības neslāpa, drīzāk tad jau viņu biedēja, jo viņa vairs par saviem instinktiem nevaldīja. Bet pārējā sabiedrība tomēr vēl smaka visnaivākos aizspriedumos.

Leitis lēnprātīgi noraudzījās viņā, nevarēdams atrast vārdus, ar kādiem atbīdīt viņas uzbrukumus, jo viņa intresēs bija uzstāties par Pavasara planu realizēšanu.

„Tā, cienījamā kundze, nava teikts, ka taisni tas ļaunākais mums jāpiesavinās no antikas un renesanses, bet gan šo laikmetu cēlākās, varoniskākās kaisības, kuŗas izpaudās tikai antikas un renesanses ziedu laikos, nevis ilgiem gadsimteniem cauri. Bet kas attiecas uz Pavasara netikumību“ — Leitis gan labi pazina Pavasari, jo pēdējais taisni viņa bērniem pasniedza privatstundas un labprāt tika arī no viņa kundzes ieredzēts — „tad netikumību konstatēt ir pārāk neiespējami, jo katrs savas kļūdas un ēnas pušes noslēpj aiz liekulības un nevainības maskas.“

Tie, kas slavenās dziedātājas ēnas puses pazina, daudznozīmīgi smīnēja, iepriekš kaunīgi galvas noliekuši; lielisko dāmu tas nepatīkami uzbudināja, jo viņa, tāpat kā Oļiniete, domāja, ka tā ir izņēmums un viņas grēki kaut kādā kārtā jau no pašas dabas un likteņa izpirkti. Arī socialdemokrāts piekrita viņai, kaut gan pavisam aiz citiem iemesliem: katra centralizācija ārpus viņa partijas viņu uztrauca, jo tas visu gribēja saņemt un paturēt savas partijas, tas ir pats savās rokās. Tomēr būdams dziļdomīgs filozofs, viņš nevarēja neapjaust Pavasara ideju vērtību. Visas rodošās idejas viņš tomēr gribēja no pagātnes uz nākotni pārsviest, jo kaislīgi ticēja un sludināja progresu.

„Ne pagātnē, bet nākotnē mums jāraugās,“ viņš sacīja: „Renesanse bija bagātnieku kultura, bet antika dibinājās pat uz vērdzības. Vai mēs lai atpakaļ raugāmies? Kants-Laplass ir radījis jauno kosmisko

satversmi, Darvins izskaidrojis floras un faunas evolūciju, Markss devis sabiedriski-ekonomiskās dzīves izskaidrojumu un kā ideālu uzstādījis komunu. Lai raugāties uz priekšu.“ Tagad ierunājās arī Kalējs: „Ko nozīmē raudzīties atpakaļ vai uz priekšu? Mums jāredz, kas mēs pašreiz esam, lai nojaustu, kas varam, vai gribam būt tuvākā nākotnē. Vienosimies, ko mēs pašreiz no sevis reprezentējam, pēc kā tiecamies un ko varam sasniegt.“

„Nu diezin, vai tad mēs vairs sapratīsimies, jo katrs tieksimies uz savu pusi.“ Leiša kundze, kas sēdēja Kalēja tuvumā, ieminējās.

„Cienījamā kundze, renesanse taisni caur cētienu dažādību un daudzpusību ievērojama, viņa taču sludināja individualitatu brīvu attīstību,“ Kalējs paskaidroja.

Socialdemokratiskais filozofs šādu brīvību nosauca par buržuazisku, dziedātāja — par izvirtību. Sabaidījās arī Leiša kundze, jo viņa bija skolas priekšniece, un Leitim it kā izgaisa pavediens no rokām.

„Kamdēļ gan individualitatu brīvībā — pat ja tā būtu absolūta — redzēt kādu baidekli?“ Kalējs izbrīnījās: „No brīvības nav jābistas; katra dzīvība — flora, fauna — absolūti brīva, bet cik krāšņi tad arī attīstās! Un nesajūk ne sugas, ne šķiras, jo katra sēkliņa predestinē īpatnēju augu.“

„Ko jūs runājat, Kalēja kungs!“ Iesaucās dziedātāja: „Atstājat dārzu absolūtā brīvībā, un nezāles to pārāugs tā, ka ne augļa vairs neredzēsāt. Dārzs jākopj, zemākās sugas jāiznīcina ar augstākām, kroplis parādības jāizgriež.“

„Pareizi. Kultura ir dārzs. Bet vai ērtā, saulainā vajība dārza augļkokiem nava viņu dzīvības elpa? Un vai renesanses brīvība netiek saprasta taisni tā, kā es domāju?“

Socialdemokrats attrieca: „Tā tad brīvība jums vajadzīga tikai priekš nedaudziem, ne visiem? Jūs cilvēkus sadalat augļu kokos un nezālēs? Vai tad tiešām kristīgā ticība jūs kristīgos vēl nav pārlicinājusi, ka ikviens cilvēks ir vērtīgs lietas koks un augļu koks, kaut gan viņa krūtīs mīt arī varbūt nezāļu dīgļi?!“ Uztraucās socialisti.

„Teorijā, vēlamībā tā tas tiešām ir. Turpretim vēstures praktikā visas dabas liktenis valda arī par cilvēci. Lai tas izliktos cik briesmīgi izlikdamies, bet bez skolām un slimnīcām ir jāceļ arī cietumi un ārpazīgo nami. Un tikai rets laikmets izkopj nikno cilvēces sugu par augļu bagātu dārzu. Un tie jau ir šie Pavasara minētie laikmeti.“

Leitis bija priecīgs, ka disputētājs atkal atgriezās pie Pavasara uzstādītā projekta, bet socialisti savā ticībā nākotnei tikai noraustījās vien un noplātījās rokām pa gaisu. Kā visi aktīvie gari, viņš gan bija labs filozofs savā virzienā, bet viegli izsitams no slieķēm katra cita virziena domātājam, jo virzieni virzās līdztekus tāpat kā cilvēki iedami barā. Un tikai no laika un momenta atkarājas kāda viena virziena izvēle. Bet pēc 1905. un 6. gadiem socialisma zvaigzne jau gāja uz norietēšanu, atspīdēja citas zvaigznes, arī Pavasara un Kalēja zvaigznes.

Kad Leitis no jauna nāca priekšā ar Pavasara projektu, viņam uzgavilēja sevišķi jaunākā mākslinieku paaudze, kurī vēl nestāvēja stingri uz pašu kājām. Tie bija tuvākie Leišu ģimenes draugi — jaunie

skolotāji, kas nodarbojās arī ar mākslām, bet kuriem slāpa pēc kulturas, jo tie pa lielākai daļai bija nesen vēl laukus vai tikko kā zeminara solus atstājuši. Leitis, kam bija sava skola un nams, priekš viņiem bija autoritate un tāpat arī viņu vecākais kolēģis Kalējs, ja arī Pavasars tiem būtu pārāk svešs. Par slavenu dziedātāju šie jaunēkli smējās kā par pilsonisku, bet socialisti savu mūžu jau bija atzvanījuši, šis Jaunākais virziens ko jaunu apsolīja. Kad renesanse, tad renesanse.

Korpulentais dzejnieks ar lielo temperamentu to mēr šķendējās: viņš bija pusmūža vīrs, arī tautskolotājs, savu dzejnieka stāvokli jau iekaņojis un nodibinājis. Viņam bija arī ģimene un daudz jāpelna; pārdomāt no jauna visus pamatus un piemēroties šim jaunajam virzienam nebija ne vaļas, ne vairs spēju, ne vispār viņa interesēs, tamdēļ viņš cēla ierunas.

„Es esmu latvisks dzejnieks, nacionals dzejnieks, izaudzis no tautas dzīves un apstākļiem. Es negribu veidoties pēc kādiem paraugiem, bet veidot pašus mākslas darbus. Ja tāds es ietilpstu šajā programā, tad es ar mieru šai pulciņā un žurnālā strādāt, ja nē, atlaidiet mani absolūtā brīvībā, jo katra grupiņa jau gan mazliet ierobežo,“ viņš tēvišķi smīnēja. Tā kā viņš bija mājas mātes un tēva tu draugs un mīlēja iemest, tad pirmais ielidoja ēdamās telpās un nozuda pie likieru bufetes.

Tad sākās sīkākas pārrunas, un jaunie dzejnieki dziedāja kā cīruļi, katrs savu prieka dziesmu par Pavasara projektu. Tagad tikai vajadzējās atrast līdzekļus, kā savienību realizēt un izlaist pirmo almanachu vai žurnālu, jo katram jau bija pilnas kabatas dzejoļu un skiču. Kāds tam sakars ar renesansi vai

antiku, par to retais iedomājās; visiem patika Kalēja uzstādītais absolutās individuālās brīvības princips un galvenais — pēcrevolūcijas dārdzībā visi, kas vien nepiekopa kāda praktiska aroda, cieta lielu līdzekļu trūkumu, tā kā nodrukāt kaut ko nozīmēja — dzīvot.

Beidzot Leitis, kas namu jau bija iesvētījis un ar savām skolām tajā ievilcies, bet krājķases biedri nebija vēl pret viņu saaģitēti (gluži vienkārši tamdēļ, kā Leitis nekad nepielaidās līdz pilnas sapulces sanākšanai, bet tēmēja izdevīgu brīdi, kad visu to nodarīt visnekaitīgāki priekš sevis), un visi direktora līdzekļi un vara bija vēl viņa — Leitis taisīja tādu mecenata žestu, kā neviens no viņa nebij gaidījis: viņš apsolījās šo projektu realizēt un jau izlūdās manuskriptus. No Pavasara tādi jau bija saņemti. Ar visiem citiem izdevējiem un avīzēm viņš bija saplēsis un Leišu ģimene, pie kuņas tas bija iedzīvojis, kā privatstundu pasniedzējs, tāpat kā senāk Kalējs, — nu palika par vienīgo viņa darbu drukātāju un popularizētāju.

Kalējs, protams, priecājās līdzī saviem jaunākiem kolēģiem, kaut gan skaidri redzēja, ka tie neviens nespēs skaistās Pavasara programmas izpildīt, ne arī Leitis žurnālu šādā garā vadīt. „Šim ģenialajam garam citi tikai pakal pasnaicīsies,“ viņš atminējās kādreizējo Āķu Bertas lepno izsaukšanos par Pavasari, kad tas vēl nebija viņas ne noplūcis, ne atmetis, jo nu arī viņa piederēja pie tiem, kas tikai pasnaicījušies pakal dievišķīgajam dzejniekam, pati atpakal lejā palikdama.

Viņš tamdēļ rokas uz krūtīm sakrustojis, kaktā ierāvēs pieklusa un domāja, kā šo tik nepieciešamo

virzienu ievadīt pareizās sliedēs, lai tas tiešām arī augļus nestu. Un šajā vakarā viņam iekrita prātā konstatēt patreizējo latvju kulturas un dzejas stāvokli kādā komedijā, vai traģedijā. Domās iegrimis, viņš nemaz nemanīja, ka viesi jau bija ēdamās telpās salūgti, viņš zālē viens palicis. Tā, Kalējs domāja, arī šajā jaunajā uzņēmumā mana loma būs laikam vienam palikt. Nevar jau cīnīties par renesanses un antikas ideāliem bez attiecīgi sagatavotiem cīņas biedriem. Bet kas uzņemtos viņu apmācīšanas lomu, kas paceltu visā plašumā renesanses kulturas jēdzienus pašā dzīvē, plašākā sadzīvē un arī teorijā — pasaules uzskatu daudzpusībā un mākslas darbu formālā gatavībā? Avīzes un žurnālus lasīja visa tauta, bet tikai saujiņa intelektu saņēdza kaut ko no pasaules uzskatiem un mākslas darba paliekamās pilnības. Bija parādījusies serija darbu no Ģetes, Šekspira un citiem klasiķiem ciešamā tulkojumā, bet tauta to nelasīja, nevarēdama iedzīvoties svešu nacijs gadsimteņu vecos laikmetos, un arī tulkojumu valoda un ritums nebija tik latviski skaidri un vijīgi, lai tos sajustu kā miesu no mūsu miesas, un vispāri mākslinieciskā ziņā tie nebija tik pilnīgi, lai pilnīgi aizrautu ar savu ritmu, gleznām un izjūtu konkrēto daļumu. Acīm redzot vajadzējās vēl kaut kā — vajadzējās pašā dzīvē tādu dzīvotāju, cīnītāju, radītāju, kas mūs ievestu attiecīgo laikmetu atmosferā. Un galvenais vajadzējās attiecīgu zināšanu, garīgo pārdzīvojumu; vajadzējās laikmetu, virzienu un skolu izšķirošanas tiešajā mūsdienu mākslu praktikā. Bet vispirms vajadzējās vest šos entuziasma pārpilnos jaunēkļus pie paškritikas, pareizas savu spēju novērtēšanas un uzstādīto ideālu realizēšanas grūtību apjaudas. Te va-

jadzēja vienam tik patiesi, skaļi un skaidri ierunāties, lai viņā uzklausītos visi neapzinīgie, jo Pavasars, nozudis ārzemēs, tikai dzīvoja, kā subjektīvs ģenijs, vien paretam atsūtot kādu stāstu, poemu, vai komediju, kuŗas pateicoties viņa pārākai paša personīgo baudījumu dzīves mīlestībai un nekritiskai pašiedomībai, nesa vēl sevī visas ģenialā diletantisma pazīmes.

Kad Leiša kundze Kalēju ieraudzīja zālē vienu palikušu, viņa to satvēra zem rokas, un ar līgsmiem kurzemnieciskiem jokiem ievedusi ēdamās telpās, iesaucās: „Lūk, kas tiešām mūsu projektu, liekas, nopietni ņēmis, jo pārdomādams aizmirsies pat bez vakariņām. Un vai tas nav traģiski — visas vietas, es redzu, jau aizņemtas. Viens nu te ir iesēdies Kalēja vietā.“ Viņa klusu teica, laizdama acis par savas ģimenes locēkļiem.

„Cienījamā kundze, manis dēļ nerūpējaties. Pašreiz man radusies ideja priekš mana pirmā darba šim almanacham, un es vismīļāk acumirkli nozudīšu, lai šī ideja man nepazustu,“ viņš vientiesīgi sacīja.

Visi sāka smieties un pierunāt viņu palikt, uzskatīdami tādu aiziešanu gandrīz vai par skandālu. Arī socialisti, kas Kalēju, liekas, patiesi cienīja, sacīja: „Ideja, kas reiz dzimusi, vairs nepazudīs. Viņa atgriezīsies vēl spēcīgāka, vairāk nogatavojusies nopietnam izstrādājumam.“

„Bet pirmo reizi ieraudzīta viņa ir tik burvīgi bāgāta konkrētiem sakariem un attiecībām, ka tādā veidā tā nekad vairs neatgriežas.“ Daži atkal iesmējās un izmeta pa zobgalībai. Un pirms vēl kāds bija atjēdzies, Kalējs, sava demona sagrābts, atvainojās un palocījies nozuda pa durvīm.

„Tas nu kas neparasts!“ iesaucās temperamenta bagātā dziedātāja, it kā dziļi apvainojusies, kā Kalējs nav vēlējies ar viņu pie viena galda sēdēt. Nepatika tas arī Leišiem — viesību sarīkotājiem.

Korpulentais dzejnieks-tautskolotājs, viesiem izdabādams, skaļi iesaucās: „Ek, ko tādš neirasteniķis var izradīt!“ Un visi uzelpoja vieglāki. Pilnām mutēm, kā isti kurzemnieki, viņi ēda, dzēra, ģeķojās un ālējās, un omulība augtin pieauga ar katru patsniegto ēdienu un paceļamo tostū. Leiti un viņa kundzi visi vai debesīs cēla par viesmīlību un mecenatīsmu. Arī socialistu filosofs piezīmēja: „Tie tomēr kas pozitīvs!“

Atgriezies savā istabā, kuŗa tagad, kad Kalējs jau bija klajā laidīš nevien pāris dzejoļkrājumus, bet arī vienu otru tēlojumu un noveli, bija mazliet ērtāka un piemīlīgāka, nekā pārtiekot tikai no privāttundām un dzejojot. Kalējs nebūt nenožēloja, ka bija pametīš pārk omulīgo inteliģences saimi Leiša ēdamistabā. Dievs lai ar tiem! Ar lielām cerībām uz viņiem devies, Kalējs aizbēga mājās, izbrīnēts no kaut kāda garīga stulbuma un smaguma, ko tas izmanīja Leiša savāktajā kompanijā, kuŗu diriģēja Pavasars. Viņš sabaiļojās no tām daudzajām blakus interesēm, kas te krustojās, izbīdot neitralās kultūras intereses kā karogu, ap kuŗu tiešām derētu pulcēties. Ko nozīmēja trakulīgi izdzīvojušās dziedātājas morālīkais sašutums pret Pavasari? Ko dzejnieka-tautskolotāja nevēlēšanās nekā tājāk redzēt par omulīgo apkārtni? Ko socialista-filosofa neatlaidīgais partejīskums? Arī Pavasars, acīm redzot, domāja tikai par to, lai kaut kur dzimtenē atrastu saviem rakstiem izdevēju un tā tad drošu peļņas avotu. Bet Leiši bija priecīgi viņa

ierosinājumu izcelt kā nākotnes kulturas karogu, lai no spekulantiem izvērstos it kā par mecenātiem, kaut gan viņu interesēs pašreiz bija tikai nodrošināt savu mantas stāvokli un skolas uzplaukšanu, ko draudēja satricināt tumšas baumas par krājkases izlaupišanu. Kas attiecas uz Leiša protežējamiem jaunekļiem, kas no laukiem saradušies bija bez kādiem līdzekļiem un zināšanām, bet ne bez mākslinieciskām spējām, tad viņi uz apsolīto almanachu priecājās kā bērni uz klingēri, jo nu tie zināja, ka būs kur drukāties.

Nē, tur nekas liels nevar iznākt, Kalējs nodomāja un nosmīnēja pie sevis un tiešām sāka skicēt komediju. Kur tik lielu lomu spēlēja blakus intereses, tur priekš īstas gara brīvības un brālīgiem kulturas meklējumiem nevarēja būt vietas. Savā ceļojumā viņš bija redzējis īstus kulturas ļaudis un intereses, pie kuŗiem ne moraliskās liekulības, ne pašapmierinātības, ne partejiskuma, ne stulbas iedomības un neķitras maskošānās ne manīt nemanīja. Jeb vai viss tas bija katras pusķulturas lāsts un mantojums? Bet varēja jau tas būt arī kāds latvju nacionals defekts. „Kas tas par latvieti, kam sava niķa nav!“ reiz bija iesaucies kāds ievērojams komponists, pieķerts intrigās. Vai arī „baltie meli“ nava tikai pie mums ļatviešiem pazīstami? Un tālāk — „septiņi latvieši uz astoņām balsīm dzied.“ Un Kalējs negrima tāda pat rakstura pārdomās, kā vēl skolotājs būdams uz laukiem priekšrevoļucijas dienās: viņam visu gribējās dziļāki un nopietnāki ņemt, tikt pie katra jautājuma pirmsaknes un pirmavotiem, vai tā nebija vienkārši paēdusies pēcrevoļucijas burķuazija, kuŗu ap sevi kopoja Leišu pāris? Bet Kalējs — ja — kas tad bija pats Kalējs?

„Es esmu tikai meklētājs un vērtētājs mākslinieks.“ Viņš beidzot atrada formulējumu sev: „Un mana loma cīnīties pret katru garīgo stulbumu, strādniecisku, vai pilsonisku, cēluma un mūžības vārdā. Tas ir bīstams uzdevums, bet jo tālredzošāks gars, jo lielākus uzdevumus sev izraugās.“ Tā viņš sevi mierināja.

Kalējs beidzot tvēra pēc uz viņa galda noliktām vēstulēm un lūk — vai viena nebija atkal no Tatjanas Nikolajevnas? Jau delikato konvertu vien uzskatot, ar skaidro, daiļjūtīgo rokrakstu, viņu aptvēra savāds mākslinieciskās istenības gars, un atgriezis to, viņš lasīja lapas pusi pēc lapas puses, it kā dzertu no tīra, vēsa trauka vasaras gurdenajā tvaikā.

Cienījamais draugs!

Atļaujiet man tā jūs saukt. Es ļoti priecājos, ka esat atsaukušies, un taisni tā, kā es biju gaidījusi: ar cietu, liktenīgu nežēlīgu *v i s u s e v i*, tā kā esmu pat sabaiļota, vai man būs tikpat liela vērtība ko pretīm dot. Bez šaubām tik savādas individualitātes, kā jūsējā, uzaug vientulībā, ar īpatnējiem pārdzīvojumiem, pa daļai varbūt pat ārpus pilsētas. Turpretīm es esmu Pēterpilī piedzimusi un uzaugusi. Manas bērības atmiņas ir — rotaļas Ziemas dārzā starp marmora statujām bērnu pulciņos; turpat uz klajākā laukuma slidu skriešana ar māsām — mēs esam piecas — un brālēniem; brīnišķas bērnu grāmatas, leļļu teatri un klejojumi pa Ermitažu, kur katra glezna saistās ar bērības atmiņām; un vēl brīnišķakas izjūtas pareizticīgajos vakara dievkalpojumos. Bet visur te mēs gājām pulciņos un mums

bija par daudz kopēja, lai izveidotos spēcīgas viengabala individualitātes. Mūsu īpatnējā, rotalīgā daudzpusība, grācija, sadzīves takts, rafinētās izpriece svētku gadījumos, kad pilna māja bija nevien radu, bet arī ievērojamu atklātības darbinieku un mākslinieku, bez šaubām lielas priekšrocības, bet viņas neveidoja raksturu. Jums līdzīgie gari apskaužami taisni tajā ziņā, ka pie visas ārējo kulturas iespaidu trūcības viņiem aizvien ir savs ugunīgs vārds, ko teikt, un dabīgs darbs, ko veikt, un kuŗa dēļ var dzīvot un mirt. Starp jums nav visvienaldzīgo un lieko. Redzat, es esmu pēc profesijas gleznotāja, bet kad es paņemu pinzeli, man prātā stāv visa Ermitaža un bezgalīgi iemīlētie atsevišķie meistari, un pašai man rokas nolaižas: es dabas iespaidus uzņemu zem dažādo stilu aspekta, bet pati daba, kāda viņa ir, mani atbaida kā rupja, kaila, smaga. Bet tas nav pareizi, jo viss paliekamais, lielais iziet no dabas un mums pašiem. Tikai viņš dziļi jāizjūt un viņam konsekventi jāizaug, neko pārāk nesteidzinot, bet nogaidot un paklausot iedvesmei, kas vielu dara vieglu, garīgu, smalku. Visam jānāk savā laikā. Mēs turpretim ātri visu zināt dabūjuši, divdesmit gados jau esam gudri kā sirmgalvji, kad ne pēc kā vēl nav bijusi īstā vajadzība. Nekas mūsos nav laikā pārdzīvots ar dziļu kvēlojumu un entuziasmu, tamdēļ viss, ko mēs darām, ir tikai bāla imitācija. Mēs patiesībā esam negācijas, kas vairāk atbalstāmies uz miesu un gaumi, nekā uz spārnoto garu un dziļām kaislībām. Vienkārši — mēs esam baudījumiem padotā, pilsētnieciskā bohema un tamdēļ

mazražīgi. Kafejnicu demons — lūk mūsu Achilla papēdis. Te jūs mūs varāt satriekt, kaut gan mūsu rokās visas gudrības, visa labā un ļaunā atslēgas. Te jau ir tas, kas atzīmējams ar vārdu dekadents. Jūs dibināti baidāties no pārāk ciešas satuvīņāšanās ar mums: mums tiešām zināmi līdzekļi, kā īsā laikā dabu gaisā uzspert, samaitājot miesu un garu. Un varbūt jums taisnība, ka pārāk spējas ģifšu un narkozes porcijas dabū arī var nonāvēt. Bet — manas draudzības, kas pie tam vēl vēstulēs sniedzama, nebaidāties. Piedodat šo pārāk refleksīvo un sistematisko vēstuli. Citas būs personīgākas un tiešākas; kā man iepatiksies.

Jūsu T. N. Lanserē.

Kalējs lasīja un pārlasīja šo cēlās dvēseles rakstīto vēstuli, kuŗa bija tik saudzīga un objektīva, kalpojoša kādiem nezināmiem dieviem, nevis kam personīgam. Un pati rakstītāja caur to viņam kļuva i tuva, i mīļa. Beidzot sagraģbis spalvu, viņš tai uz vietas atbildēja.

Cienījamā un mīļā Tatjana Nikolajevna!

Jūsu vēstule ir atklāta un sirsnīga. Es pa visam viņā nejūtu nekā demoniska. Es jums atklāti tuvojos kā dvēselei, kuŗai Ariadnes pavediens rokās. Pie viņa turēdamies, es vēlos saglabāt tās dzīvās atmiņas, kādas saņēmu jūsu dzimtā pilsētā, cerēdams, ka jūs vēl daudz mīklu man atšķetināsiet. Jūs minējāt kafejnicu demonu un bohemas dekadansu. Varbūt jūs esat ieskatījusies dekadansa demonismā, bet jūsu vecās, literariskās ģimenes tradīcijas pie jums daudz jū-

tamākās. Ne par velti jūs saucaties Tatjana, bet jūs varētu saukties arī par Līziņu, kuŗa beidzot paslēpjas klosterī, novērsdamās no dzīves zemuma. Jūsu cēlums mani apbur un saista.

Rīgā es patiesībā jūtos tikpat vientuļš kā senāk uz laukiem, būdams par tautskolotāju un dzīvodams tikai no sava grāmatu krājuma. Piedalīšanās revolūcijā mani aizrāva uz pilsētu. Te es nācu sakarā ar kaislīgiem kaŗotājiem un arī kaislīgām sievietēm. Es cīnījos un pat milēju, bet manai mīlestībai kļūdījās, viņa aizgāja tikpat noziedzīgus ceļus, kā vairums kaŗotāju, kaut gan tai netrūka ne talenta, ne sievišķības. Tikai zemums ņēma pārsvaru viņā. Un es no jauna esmu no visiem atrāvies. Laikam manā dabā ir kas pretsabiedrīks. Laikam es esmu pārāk liels individualists. Kaut gan es ļoti slāpstu cilvēku un mīlu tos, bet manī ir kāda pašam neizprotama stingriba — es pārāk pakalpētu tiem un aizvien atrodu kaut ko, kas mani atbaida no viņiem. Sarunās ar viņiem izskan mana tieksme visus vērtēt, un tie baidās no manis, jeb izturās arī pret mani pašu pēc iespējas nesaudzīgi, pat atriebīgi.

Lūk, arī šovakar no viesībām, no paša vakariņu galda aizbēgdams esmu ieradies mājās un jūsu vēstule man vienīgais prieks. Man vajag dziļu attiecību ar draugiem, tik dziļu un nopietnu, ka viss starp mums iespējams — analizēt vienam otru un dievināt vienam otru. Viegļu attiecību — šabloniski sabiedrisku — es nepanesu. Mācat mani īstā sabiedriskā mākslā — tas ir tajā mākslā, kuŗā jūs esat visspējīgāka,

kā rakstat. Citādi viss mūžs man aizies cīņā ar visiem dēļ kādiem fantastiskiem ideāliem, kā Brandam un Džonam Borkmanim. Redzat, cik esmu pretējs visam tam, ko jūs pie sevis atrodat par visraksturīgāko. Šovakar vairāk neko.

Jūsu padevīgais Kalējs.

Norakstījis šo atbildi, Kalējs atkrita divanā, kurā mīlēja nosēdēt lielāko laiku ar grāmatu rokās vai tāpat sapņojot un domājot. Ar kvēlošu izjūtu viņš domāja par Tatjanu Nikolajevnu uz vienu pusi un par atstātām viesībām un Leiša projektu uz otru pusi. Viņam tomēr likās, ka tas iet pareizu ceļu, pats savu īpatnēju un tajā pat laikā visnepieciešamāko arī priekš latvju dzejas un kulturas. Tikai grūti vēl bija izšķirt, kur šis ceļš viņu novedīs: galējā tuksnesī, vai ziedošā klajumā.

Šajā pat naktī viņš taisīja pirmo uzmetumu savai komedijai, kuŗa galā izvērtās par traģēdiju. Nedēļas laikā viņš to nobeidza un nodeva Leitim priekš Almanacha.

3. n o d a ļ a.

Lauku valībā.

Leitis šo jaunāko Kalēja darbu bija nodrukājis savā Almanachā, iepriekš nemaz neiepazinies ar viņa saturu. Bet kad Almanachs bija jau publicēts un komedijā viņš ieraudzīja notēlotu pats sevi un savus draugus, cik tālu tie stāvēja īstajam renesanses garam un lielajām individualitātēm, viņš nezināja, ko no dūsmām darīt. Vēl ar drebošu roku un aizmiglotu skatu viņš grāba pēc spalvas, lai Kalēju jau nākošā numurā galīgi apmelotu un iznīcinātu, un pēc tam sāka sakurināt pret to visus savus drau-

gus, paziņas un līdzstrādniekus, kā jau to bija mācījies, būdams kasē par revidentu. Un darbam rezultāti neizpalika: plašās lasītāju masas acīs Kalējs bija nomelnots, un tikai īpatnēji domājošie ļaudis piekrita tiem novērojumiem, kādus atrada viņa „komediņā”...

Kalējs pēc tam vēl vairāk noslēdzās sevī, satikās vairs tikai ar pavisam nedaudziem saviem patiesajiem draugiem, kuri tāpat kā viņš sajuta īstās renesanses garu un ceļus.

Viņi skaidri apzinājās savus lielos nākotnes uzdevumus un ziedoja tiem visu. Viņi uz laiku atturējās nevien no Leiša kompanijas, bet vispāri no sava laika sabiedrības, riskēdami palikt neražīgi arī kā dzejnieki un tēlotāji.

Iegrimt savās atmiņās, tēlot lauku saimnieku dzīvi, vai revolūcijas notikumus varēja, bet to viņš jau vienā otrā stāstā bija darījis. Tomēr tie bija tik senparastie zemnieku stāsti un nenoteikti inteligentā proletariata skicējumi, kur tik maz bija gara, labas gaumes un dziļākas tīpu gatavības. Ko līdzēja rakstīt šos skicējumus un tēlojumus, ja pirmais laika vilnis tos varēja aizskalot, tāpat kā Adolfa Allunana, Esenbergā un Venska nenoteikto Rīgā ienācēju tēlojumus un dramatisējumus? Tā bija maz pateicīga viela lielākam, paliekamam darbam.

Kalējs redzēja, ka pati pēcrevolūcijas sabiedrība bija jāpārrada dziļāka, apzinīgāka, gara un gaumes bagātāka, jāved līdz nogatavotām, īpatnējām individuālitātēm, līdz viņu noderībai paliekamos mākslas darbos. Un arī pašam viņam tad neizbēgami šī dzīve bija līdz pamatiem jāizdzīvo, vispasaules atziņas gaismā jāpārdzīvo visas galvenās cilvēka mūža stadi-

jas. Bet lūk — jau sā mūža lūzumā — pirmās iemīlēšanās gadījumā viņš bija cietis fiasko: Tatjana Labriņ un Rita Uplej jau bija apprecējušās — pirmo kāds krievu advokats aizvedis uz Ukraini, otro apprecējis kāds agronoms. Un Izolde — Izolde bija ierauta noziegumu un piedzīvojumu virpulī. Vienīgais atlikušais sakars ar sievieti viņam bija sarakstīšanās ar Tatjanu Nikolajevnu, toties gan varbūt visinteresantāko, bet tā nebūt nebij mīlestība. Erotisku sajūtu pret Tatjanu Nikolajevnu viņam absolūti nebija, bet kādas citas, daudz sarežģītākas, liktenīgākas, sološas bezgala daudz — cilvēku pret cilvēku, laikmetu pret laikmetu un kulturu pret dabu. Tik likās savādi, kamdēļ tieši sievietē bij viņam pieķērusies un viņš viņai?

Bija jau vēls pavasars, pilsētas ielas apsausušās sāka putēt, ļaudis izbraukt uz jūrmalu un skolnieki atgriezies uz savām lauku mājām. Kalējs viens vēl sēdēja uz sava dīvana, mācījās valodas, studēja pasaules filosofus un dažādas mākslas un nebija vēl ne padomājis par to, kur pavadīt vasaru.

Šajā laikā pie viņa ieradās kāds gluži nepazīstams viņam vīrietis, kas stādījās priekšā par agronomu Maltu no Vidzemes vidienes. Viņš bija vidēja auguma, plecīgs, ciets vīrietis, šaurām, gaišām acīm, īsi apcirptiem dzeltenbrūniem matiem, pēc dabas, likās, gan ātrs, bet atturīgs, savaldīgs, smaidošiem vaibstiem. Kalējam viņa seja iepatīkās.

„Ar ko jums varu pakalpot, Malta kungs?“ Kalējs, atsēdinājies viņu pie rakstāmgalda, iejautājās.

„Es patiesībā nenāku savā vajadzībā, bet Dr. Ošiņa uzdevumā. Jūs, varbūt, atminēsaties, ka jums bijis kāds jaunības draugs, no zeminara laikiem Tērbatā, protams, ne dzejnieks, bet vienkāršs mir-

stīgais, "Malta kungs pēdējo ar atjautīgu vīpsnu piezīmēja, „kuŗš vēlētos atjaunot ar jums sakarus, protams, ja jums nekas nebūtu pretīm. Mēs ar Ošiņu esam kaimiņi un mazliet interesējamies par literatūru; vismaz jūsu darbus visus zinām un sekojam katrai jūsu cīņai. Vai jums nepatiktos pie sava drauga pavadīt šo vasaru?“

Kalējs bija priecīgi uztraukts, bet ilgi nevarēja atcerēties, kas tas viņam bijis par tādu draugu?

„Lai jums tālāk vairs nebūtu jābrīnās, lūdzu izlasat, lūk, šito viņa vēstuli,“ Malta kungs, tāpat viegli vīpsnādams, pasniedza Kalējam zilu kuvēri.

Un atplēsis Kalējs lasīja: Miļlais Kalēj! Tu redzi, ka pēc ilgām studijām un ilgiem klejojumiem pa ārzemēm, esmu ieradies no jauna dzimtenē, kā ļaužu miesas dakterētājs, jo dvēseļu dakters, kāds esi tu, no manis nav varējis iznākt. Vispirms es studēju, kā varbūt atminies, kad Tērbatā ar mūsu pulciņu iepazīnīes, medicīnu, tad pārgāju uz jurisprudenci, vēlāk uz filoloģiju un beidzot atkal uz medicīnu. Lai gan tu biji tikai skolotājeminarists, bet tu uz mums savā laikā atstāji tādu iespaidu, ka mēs visi mazāk vai vairāk nodevamies filosofijai, mākslām un vispāri garīgai dzīvei, kas uz laiku mūs izsīta no slīdēm, uz kuŗām galā tomēr bijām spiesti atgriezties, vismaz to es par sevi varu teikt. Sava īstā dzīves uzdevuma es arī tagad neesmu atradis, kaut gan esmu medicīnas doktora grādu ieguvīis un pieņēmts Vadakstē par draudzes ārstu. Tomēr dzīvē kaut kādas nodarbošanās vajag, un es pelnu savu uzturu kā mediķis. Bet gars slāpst pēc augstākām izjūtām. Mēs tevi lasam, tavus mērķus nepārprotam, un ja tevi tas neapgrūtinā, pavadi pie mums vasaru. Esmu pāris biedribu

priekšnieks, mans uzdevums ļaudīm nākt pretim arī ar garīgiem ierosinājumiem un, varbūt, tu neatteiksies man vasarā kādus labus padomus dot. Šo vēstuli tev aizvedīs mans kaimiņš un domu biedris agronoms Malta kungs, kuŗa kundze ir tava bjiusē skolniece Rīta Uplej un daudz ko mums paskaidro par tevi, kas mums nesaprotams.

Tavs biedrs Dr. Juris Ošiņš.

Šī vienkāršā, smalkjūtīgi draudzīgā vēstule un lauku apstākļos neizlepušie bezviltus ļaudis, kuŗi tā sekoja garīgai dzīvei un slāpa tās, lielu iespaidu atstāja uz Kalēju. No tām nepatikšanām un dzēlumiem, kuŗus viņam sagādāja Leiša apvienība, lepna ar savu puskulturu, bet jau pazaudējusi īsto, vienkāršo mākslas mīlestību un skaidro cilvēcību, pie Ošiņa, kuŗa sirsnībai, likās, nebija ierobežojuma, Kalējs tiešām cerēja sadziedēt savu dvēseli. Un cik savādi viņu pārsteidza Maltas kundzes interesēšanās par viņu! Kaut kas rožains, jauks viņu apņēma, kā pacilājot kādu dārgu, kaut jau savītušu ziedu kušķi, glabājumu mīļai piemiņai.

Un tomēr pēkšņi kas stingrs pārņēma viņu, uzsaukdams: neizklaidējies, nemeklē nekāda atvieglinājuma, tu esi līdzīgs Brandam, palieci viens un cīnies līdz uzvarai, vai mirsti!

Bet ziema bija galā, viņš darbā un cīņās paguris; vasara vilināja uz vietas un dzīves pārmaiņu. Un Kalējā atbildēja otra balss: kāds tu Brands? Tāds norvēģietis reiz bijis un aizgājis tumšu ceļu. Tev latvja sirds un pašam savs ceļš. Un ja sirds saka: ej, tad paklausī sirdij. Arī no turienes aiziesi, kad sirds tev pretosies tur ilgāk palikt. Tik viena vasara ies zudumā.

Un Kalējs ar prieku apsoliņās vasaru pavadīt pie Dr. Ošiņa. Ar agronomu viņš norunāja dienu, kurā Ierīkos būs Kalējam priekšā zirgi.

Agronoms vēl kavējās un smaidīja. Vai viņam bija kas ko teikt? Britiņu nogaidījis, Kalējs iejautājās:

„Nu, ko mana skolniece — par labu vai ļaunu atminas savu skolotāju?“

— „Tikai par labu, Kalēja kungs! Jūs esat viņas garīgo dzīvi nopamatojuši. Viņa daudz strādā saimniecībā, es žēloties nevaru, bet garīgās intereses viņai aizvien pārsvarā. Man kā zemesrūķim tās no sākuma likās liekas, bet tagad es pats viņās esmu iegājis. Un man tiešām prieks ar jums iepazīties.“ Malta atbildeja bez kādām vīpsnām.

„Viss, ko no jums dzirdu, mani ārkārtīgi iepriecina. Ne tamdēļ, ka attiecas uz mani, bet pēc būtības: ka gara dzirkstele, kas iekritusi nesamaitātā skaidrā dabā, neizbēgami to aizdedzina. Un vai tamdēļ nevar nodoties arī praktiskiem uzdevumiem? Bet katrai dvēselei pēc sešām darbdienām vajag arī svētdienas. Sveicināt savu kundzi no visas manas sirds.“ Kalējs, spiezdams agronoma roku, laipni izvadīja viņu.

Kad agronoms aizgāja, Kalējam Rīga ar saviem cietsirdīgajiem avīžstrīdiem. pēkšņi likās nepanesama. Garlaicīgas palika arī grāmatas, kurās visu ziemu bija racies, un radās vēlēšanās, atstājot to visu te, vieglam kā putnam laisties, kur daba un dzidrs gaiss, kur vēl viņu mīlē un gaida.

Kalējs tagad dzīvoja Blaumaņa (Nevas) ielā, kāda nama otrā stāvā, no kurienes tas jo bieži taisīja gājienus cauri Vērmaņa parkam uz kanala bul-

variem, lai atsvaigotos, bet šoreiz šis gājiens viņa ne pavisam neapmierināja. Viņš viss bija uz laukiem. Un cik brīnišķa viņam iztēlojās Vidzemes daba ar baltiem lielceļiem, kas locījās te pāri kalnājiem, te cauri lapu mežiem, gaŗām lauku mājām kuplajos dārzos. Un kādas tur šalca skaidras upītes pa baltiem un dzeltēniem oļiem, šur tur aizvalņotas dzirnavu slūžām. Klusajos dambjos peldēja māju putni un atspoguļojās ziedoši ābeļu un ķiršu dārzi, bet šur tur skraidīja čaklās vidzemnieces ar zilām acīm un vieglām stirnu gaitām. Tomēr šī zemei vēl bija smaga un skopa, ļaudis saistīja vēl miesas darba nešpetnība un aizspriedumi pret visu, kas lidoja drošs un neatkarīgs pa domu un mākslas dzidrumiem. Pēc vairuma domām, to drikstēja tikai kungi savās muižās, ja viņiem uz to bija vēlēšanās un patika, ne latvji, zemes rūķi. Bet likās, ka, lūk, lūk, jau veras, atveras arī mums kaut kādas plašākas iespējamības. Nu kaut jel šie paši lauku doktorāti, mācītājmuižas, šie saimnieki ar agronomu zināšanām un saimnieces ar ģimnazijas izglītību.

Ko viņš viņiem aizvedīs? Vai tikai veco darba rūķi un domātāju Kalēju? Nē. Viņam radās vēlēšanās doties uz turieni kā atjautīgam, rosīgam, noslēpumainam un skaistam dzejniekam, kas neurbjas tikai ar savu prātu un zināšanām lietu pamatos, bet ar kvēlu sirdi izjūt visu, kas to saista, iekaŗo to ar gribas spēku, saviļņo visus un atstāj daiļas atmiņas no sevis uz ilgiem laikiem.

Kā pa murgiem viņš tagad atminējās studentu Ošiņu, slaiku jaunekli ar dzeltēnām ūsām, par kurŗu bija zināms, ka tēvs priekš studijām viņam atlicis dažus tūkstošus naudas, un kurŗš tamdēļ bija tik ilgi

varējis studēt. Viņa citi biedri bija vairāk atkarīgi un tamdēļ ar šaurākām tieksmēm, ātrāk nobeidza studijas un stājās vietās. Bet Ošiņš bija mācījies vairākās fakultatēs un studijas beidzis ārzemēs. Nevarēja teikt, ka viņš būtu kāds sevišķs ģenijs, bet dziļāka izglītība varēja atsvērt daļu no ģenialitātes. Par gadiem, kur tie nebija redzējušies, viņš droši vien bija izmainījies. Un kāda gan tagad bija kļuvusi vieglā Rita Uplej, šī kautrīgā Psiche, atrazdamās druknā, kaut arī smalkjūtīgā praktiķa agronoma Maltas mājās, kā sieva, saimniece un dzirnavniece? Un kāda tur tālākā sabiedrība? Ko no viņas varēja mantot vai iztaisīt? Kādas sapulces doktoratā sarīkot? Vai ar smago ēšanu, dzeršanu un jovialām runām, jeb te ārzemju doktora mājās varēja mēģināt arī domāt, just un runāt skaidru zinātnes, mākslas un dvēseles valodu? Riskēdams palikt, varbūt, nesaprasts, tamdēļ smieklīgs un priekš lauciniekiem varbūt pat nožēlojams, Kalējs tomēr apņēmas izturēt savu garīgo līniju viscauri.

Kad viņš Ieriķos izkāpa, melnā uzvalkā, ar vieglu vasaras mēteli uz rokas un plānu čemodanu, kur nevarēja būt līdz necik daudz grāmatu, viņš vairāk izskatījās pēc džentelmena, nekā pēc skolotāja. Un kad tas staigāja gar sabraukušajiem pajūgiem, apjautādamies, vai te ir kāds no Vadakstes doktora, tad pats Dr. Ošiņš vēl labu laiku vēroja, vai tas tiešām varētu būt viņa senais paziņa Kalējs — tad nevižīgs, lauciniecisks grāmaturbējs, ar pārsteidzīgiem, nenovaldītiem žestiem, bet tagad dzīvs un galants kungs, apskaidrotu, daudz izteicošu fizionomiju. Un Ošiņš ne uzreiz krita viņam ap kaklu, bet ar smaidu uz platās sejas vēl nogaidīja. Pēc tam viņi.

protams, sirsnīgi saskūpstijās. Tomēr Ošiņa pirmais izsauciens bija: „Kāds džentelmenis mans skolmeistars! Nu tu pikis! Es tikko vairs pazinu.“

„Vai tad tevi vieglāk pazīt? Labi, kā tās ūsas tev tās pašas vēl.“

Atminēdamies dažādus jaunības notikumus Tērbatā, viņi sēdās divzīrgu atsperratos, kuŗi ātri viņus aizrāva uz Vadakstes muižu.

Doktorats neatradās pašā muižā, bet ārpus tās, tuvu pie baznīcas un skolas, straujas upes krastā, kuŗa izlocījās no muižas parka gar doktorātu, aizejot uz kapsētas kalnu, aiz kuŗa kuplumiem pēkšņi nozuda. Visur bij daudz ozolu aleju un liepu un šo koku atsevišķu kumšķu. Vadakstes doktorāts Kalējam iepatikās. Ošiņš varēja būt lepns uz savu dzīves vietu. Pats nams bija plašs. Caur vīnogājiem apaugušo verandu viņi iegāja zālē, kur pie logiem stāvēja daudz puķu un klavieres. Pa labi, blakus savai guļamistabai, Ošiņš ierādīja Kalējam istabu, bet pa kreisi atradās ēdamistaba un slimieku pieņemamais kabinets. Precējies Ošiņš vēl nebija, viņu aptekāja kāda paveca radniece ar savu meitu.

Galds iau bija klāts un, kā likās, vēl priekš pāris personām, kuŗas pašlaik ar troksni ienāca no dārza puses. Dakters pasteizdās viņus iepazīstināt: „Dzejnieks Kalējs un nākamā aktrise Brengul jaunkundze ar vietējo skolotāju Lapsas kungu. Nu, bet tagad, lūdzu, tūlīt pie pusdienas galda; mēs ar Kalēju kā vilki esam izsalkuši!“ Dakters rokas berzēdams devās pirmais pie galda, uz kuŗa bij saskatāmas arī pāris pudeles ar vīnu un liķieri. Vecpuisis Ošiņš, acīm redzot, laiku īsināja arī ar reibinošiem dzērieniem.

Un Kalējs atminējās, ka viņš jau kā students nebija no visai atturīgajiem.

„Redzi, Kalēj, — vairs nezinu, kā lai tevi saucu — kungs, kā par svešu skan, draugs par tuvu, ļauj no sākuma, lai saucu par Kalēju, vai biedri —“ dakters neveiklu seju sevi pārtrauca, bet tad dūšīgi turpināja: „Redzi, mīļais, šo noslēpumu mēs ar Lapsu pirmie atklājām, ka Brengul jaunkundze dienās būs liela aktrise; tev tagad to vajadzēs pārbaudīt un galīgi izlemt. Un ja atradīsi viņā talentu, tad ved prom uz Rīgu, lai ar te dažs labs nometis asaru!“ viņš zīmīgi paskatījās uz Lapsu, kurš nebija daudz vecāks par jaunkundzi un izskatījās tumšs.

„Vai, Ošiņ kungs, ko jūs sakat, es no bailēm zemē ielīdīšu!“ Jaunkundze ne visai nobaļojusies karsti iesaucās, mezdama dzirkstošus skatus uz Kalēju.

„Vai jūs domājat, ka tas tik viegli izspriežams? Pat pirmās šķiras mākslinieks visu mūžu sev jautā, — vai viņš tiešām ir, vai nav īsts mākslinieks? Viss atkarājas no tam, cik lielas kuŗam prasības? ko kuŗš no sevis jūt un spēj iztaisīt? Bet talenta pazīmes, protams, viegli ieraudzīt!“ viņš smaidīja, nolūkodamies blondajā, šaurajā, bet kompaktajā, sevišķi ap muti un zodu, sējā. Brenguļ jaunkundze bija tieva, gracioza, bet likās izturīga, kuŗu dzīves aukas tik viegli vis nesaliekta. Ka Lapsa bija viņā iemīlējies, par to nebija ko šaubīties. Viņš bij pirmais šās jaunkundzes etaps, Ošiņš otrais, vai Kalējam bij jābūt trešajam? Tā šās zvaigznes mēdz kāpt uz augšu. Un varēja jau redzēt, ka viņa bija gatava maksāt ar visu ko, lai tikai ātrāki tiktu uz augšu.

Pusdienu tika ātri paēsta. Dakters ar Lapsu iemeta stipri. Meta arī jaunkundze, bet Kalējs atvai-

nojās ar vājo sirdi, kaut gan viņam vienkārši negribējās apreibināties, kad cilvēks vairs lāgā neapjauž, ko viņš dara. Bet Ošiņš viņam neuzmācās, jo bija tolerantants. Pēc pusdienas Ošiņš piegāja pie klavierēm, un Brengul jaun kundzei bij jādzied ar visu viņas negribēšanu. Tā bija kāda koketa dziesma no Rigoletto, kas tika izpildīta ar mimiku un žestiem, bez šaubām interesanti. Kalējam iepatika.

„Redzi, draugs,“ Ošiņš droši iesaucās: „Un Brengul jaun kundze pie mums nav vienīgais talents. Pagaidi — es tev parādīšu vēl dažu labu dabas brīnumu. Te ir viens tāds dzīvē nekur neliekams saimniekdēls, kuŗš cieš kā zobu sāpes slāpēs pēc skatuves. Un tad te ir arī dažs studēts spēks, kuŗš nezina vēl, kas viņam kaiš— viens reliģiozs domātājs, otrs briesmonis un liriķis. Kad dabūs vien zināt, ka tu te, tad saradīsies kā vēži tiklīnā, velc tik laukā un ved uz Rīgu.“

„Nu vai zini, ja pie jums tā tās lietas stāv, tad tūlīt sāksim ar literariskiem vakariem. Kad pirmais?... Un katram dalībniekam jāuzstājas ar savu numuru. Tu man rakstīji par publiskiem sarīkojumiem — ja būs kas interesants, apstrādāsim un laidīsim uz biedrības skatuves.“

„Tu runā pareizi,“ dakters iesaucās. „Tā tad par nedēļu Vadakstes doktoratā būs literariski-muzikāls vakars. Dzirdi, Lapsa! Tev, kā skolotājam, tas jāizziņo. Es, protams, arī ziņošu, kam pagūšu.“ Un abi tie sāka sastādīt uzaicinājamo sarakstus.

„Bet viss tas, Kalēja kungs, jums daudz dārgā laika atņems. Jūs tak gribēsiet te ko uzrakstīt?“ jaun kundze it kā atvainojās.

„Nekad jau nevar zināt, kur laime smaida. Daž-

reiz var nosēdēt mēnešus netraucēts ar spalvu rokā un nekas neiznāk. Bet jaukdamiem pa visraibākiem laudīm un piedzīvojumiem, pēkšņi vari uzvīties vai septītās debesīs. Iedvēsme vienmēr nāk īpatnējā veidā!" Kalējs aizraudamiem runāja.

„Tāpat kā mīlestība," jaunkundze teica ar zinātājas uzsvāru.

„Tā tad, jums savs piedzīvojumu rajons," viņš klusāk piebilda. „Vai atļauts jautāt, cik jums gadu?"

„Devīnpadsmītais!" viņa koķeti izvījās.

„Nu, jūs jau nu nepazudisiet," Kalējs uzsvēra.

„Nekad arī nē!" viņa ar pašticību apstiprināja.

„Priekš jums vīrietis tikai atziņu un ierosinājumu avots, bet nākotnē skatuve."

„Aktrisēm un zirenām jau nav dvēseles," viņa nosmējās.

„Varbūt. Man gan jāatzīstas, ka tā nevajadzētu būt. Kad es mīlu, tad ar dvēseli un mūžīgi. Bet — vai es kāds paraugs? Es bieži ārdū arī visas elles augšā."

„Jūs esat bez šaubām interesants!" jaunkundze šķelmīgi raudzījās viņam sejā.

„Lūk, Griega dziesmas. Tās es par visām vairāk mīlu un atvedu līdzī. Dziediet! Rādiet, cik daļa jūsu dvēsele." Kalējs devās uz klavierēm, uzšķirdams burtnīcu.

Brenguļ jaunkundze izdziedāja Solvejgas dziesmu, bet kā šansonete, ar to viņa Kalējam sevi bija nodevusi.

„Brenguļ jaunkundze būs varjetē māksliniece!" Kalējs iesaucās, un Ošiņš ar Lapsu pārsteigti klausījās.

„Varjetē, tu saki?!" Ošiņš pārjautāja, it kā cerības mazliet maldījies.

„Arī starp varjetē aktrisēm ir pirmās šķiras zvaigznes. Un Brenguļ jaun kundze, ja iegūs pilnīgu tehniku un izpeldēs lielos ūdeņos — kaut kur Varšavā, vai Odesā — iegūs krāšņus laurus.“

Lapsa bija tumšs un kluss, kā jau nelaimīgi iemīlējies. Bet viņa mokas, kā likās, tika pienācīgi remdētas.

Tā kā bija svētdienas pievakars un dokters brīvs no pacientiem, — svētdienas vakaros viņš nepieņēma, — tad visi devās pastaigāties. Dokters izvadāja Kalēju pa visām alējām un beidzot tie aizgāja uz kluso kapsētas kalnu.

Kapsētā tiešām valdīja dziļš klusums. Visapkārt tai bija akmeņu sēta ar apgrieztu, kuplu liepu apdēstījumu, un vairākas rūpīgi smiltīm apkaisītas ejas to sadalīja daļās, no kurām vidējā mēdza glabāt savus piederīgos visbagātākie draudzes locekļi. Tā tad bija arī visizskoptākā.

Viņi bija piegājuši pie viskrāšņāki ziedošiem kapiem, apvilkti ar čuguna ķēdi. Arī krusti bija čuguna, kaut gan tikai Rīgā Lāča pagatavoti pēc parastā šablona, kā tas vēl visās latvju kapsētās.

„Brīnums, kas tad tik izšķērdīgi apkopj savus senčus — tīrais rožu dārzs! Un pie tam liekas vēl vis tās dārgākās tejas rozes!“ Kalējs noliecies oda un tāpat pārējie.

„Tā jau ir tava skolniece, agronoma kundze. Tā viņa kopj sava vīra radu kapus. Vari iedomāties, kā viņa koptu pati sava vīra kapu, ja tas agrāk par viņu nomirtu,“ dokters tā savādī pajokojās.

„Vai viņa laimīga ar to?“ Kalējs iejautājās: „Viņš tāds pasmags, praktisks kungs.“

„Nu, ideālākas laulības jau vairs nevar būt!“ ie-

saucās reizē visi trīs Kalēja pavadoņi. Tā tad lieta bija pilnīgi skaidra — Rita savu laimi bija atradusi.

„Lūk, tepat aiz kapsētas, kur upe uz dienvidiem paliecas, redzamas viņu mājas un košās dzirnavas!“ Brenguļ jaunkundze, pašķīrusi liepu zarus, Kalējam rādīja uz košiem dakstiņu jumtiem un mūra ēkām.

„Un kas viņiem par ābeļdārzu, kā muižā!“ Lapsa piebilda.

„Varētum jau iegriezties pie viņiem — vēl laika diezgan!“ dzīvi iesaucās dokters, pulkstenā vērdamies. Bet Kalējs sakustējās, pretodamies un atrunādamies ar nogurumu. Labāk jau šās laimīgās sievas nemaz netraucēt! Viņš nodomāja, pēkšņi skumjš un ar svešādām sāpēm.

„Nu, lai ar paliek!“ dokters negribot apmierinājās. Satiksies ar to literariskā vakarā. Ritai būs savs uzdevums — viņa spēlē klavieres. Tās viņa, liekas, vēl vairāk milē kā savu vīru,“ viņš iesmējās. „Bet savāda lieta: viņa pareizi lasa notes un iedzīvojas katra komponista īpatnējā pasaulē kā savā. Tomēr iegūt pilnīgu tehniku, artistiski satricināt klausītāju — to viņa ne prot, ne grib. Un no galvas nespēlē itin nekā. Arī savāda dvēsele,“ dokters errojās.

„Viņa nav artiste!“ Brenguļ jaunkundze iesaucās.

„Nav, ja, māksliniece!“ piebilda arī Lapsa.

„Bet tomēr — tomēr, liekas, dziļāka, garīgāka par visiem māksliniekiem. Lūdzu, neņemāt ļaunā!... Dievs viņu sazin!“ dokters ar kaislību iesaucās. „Es viņas nesaprotu. Tu jau gan pats labāk zināsi, jo būsi klasē novērojis.“ Viņš pameta acis uz Kalēju, bet Kalējs par labāku atrada neko neminēt.

Tad dakterim radās cits plāns — aizvest Kalēju uz draudzes mācītāju. „Vai tu esi redzējis vienu istu, patriarchalu lauku mācītāju, tādu, kas studējis vēl 80. gados, pa priekšu bijis vācu korporācijas biedris, tad letoņu seniors un tagad visu veco ierašu cienītājs. Lūk, te gar parka stūri redzama viņa divstāvu dzīvojamā ēka — istabu 20, jo viņam, ko domā, 14 bērnu. Tu zini, ka tikdaudz bērnu var būt tikai Baltijas vācietēm, un viņa sieva ir tiešām no vecas vācu mācītāju dzimtas.

„Lūk, mājas mātes ideāls!“ ar smiekliem iesaucās Brenguļ jaunkundze.

„Es nu gan pie tā vecā tītara neiešu!“ sabaiļojies iesaucās Lapsa, kas bija tikai pagastskolotājs, pat ne ērgelnieks, un skaitījās nesamērojami zemāks pēc savas dienesta pakāpes.

„Mums arī laiks uz mājām, jo uz doktoratu mēs sešas verstis cilpojam,“ ierunājās arī Brenguļ jaunkundze, un drīz vien Kalējs ar dakteri palika tikai divatā.

Izrādījās, ka Brenguļ jaunkundze ir Lapsas pagastskolā par palīgskolotāju, jo pie komisijas nolikusi par četrām klasēm eksāmenu. Bet Lapsa bija viņas mīļākais. Pie viņiem ieradās vēl kāds students, fabriņas mantinieks, un viņa draugs, kāds apdāvināts naivs komiķis no Latv. biedrības teatra. Četratā viņi brīžiem dzīvoja skolā, brīžiem fabriņā. Dakters par viņiem runādams no sirds nosmējās, bet ko viņš zināja, vai domāja, neizsacīja.

Viņi gāja uz mācītājmuižas pusi, jo Kalējs nepretojās. „Mācītājs jau mani diezin vis kā nemilē. Lūk, es pat letonis nekad neesmu bijis. Un tad es jaucos pa biedrībām un visādiem izrikojumiem. Uzņemu pie

sevis visādus draudzes „paklidenus,“ kā tas reizēm mēdzot izteikties. Bet tā kā nu es draudzes dakters, bez tam mums krājkasē abiem iznāk dežurēšanas, tad saejamies ļoti labi. Es domāju, tev, kā rakstniekam, der aplūkot šādu apūbējušu tautas celmu. Viņš ir tomēr liels prātnieks, kam par visām lietām savas domas. Arī muzikāls un dzied tenoru, bet kundze pavada. Meitu pulciņš vēl jauns, dēli pavisam mazi, jo mācītājs tik pēc 40 gadiem apprecējies; sieva arī vēl pajauna.

Pāri upei gāja lielceļš par tiltu ar dzelzs margām, aiz tā bija jānogriežas gar upes malu, kur bija izkopts skaists peldējamais dambis, un tad nāca neliels mācītāja parks upes licī un piekrastē divstāvu māja ar skaisti izkoptu pagalmu un puķu dobēm, kroketu un launtenisa laukumiem. Pie verandas kā maza saule mirdzēja spoža bumba. Balkonā viņi sastapa pašu mācītāju, jau stipri iesirmu kungu, baltos rīta svārkos ar tradicionālo melna samta cepurīti galvā un garu pīpi zobos. Viņš pārskatīja avizes.

„Ā, ciemiņi, ta brangi, ta brangi!“ Ieraudzījis pienācējus viņš lēnām piecēlās. „Sveiki, lūdzu!“ Viņš viesmīlīgi tos saņēma un sēdināja starp kuplajiem goldlakiem pītajos krēslos.

„Kalēja kungu es vaigā redzu pirmo reiz. Jūs esat vēl jauns rakstnieks, mums vecajiem mazāk pazīstams. Bet... daudz jau tagad kas jauns. Dažu ko it labi esam izstudējuši, bet — kur tas viss aizvirzīsies, neizprotams.“

„Interesanti, mācītāja kungs, būtu dzirdēt jūsu domas par šiem jaunajiem, nu kaut par Raini, Poruku, tos jau jūs, jādūmā, labi pazīsiet,“ Kalējs ievadīja sa-

runu vēlāmās sliedēs. Doktors turpretim sāka lasīt mācītāja nolikto avīzi.

„Sirdij nepatīk ne viens, ne otrs. Kopš 1905. gada jau es iegādājos visu, kas no viņiem iznāk. Bet vai tad es to lai saviem bērniem dodu lasīt?“ Viņš smaidīja. „Rainis nevien visu muižniecību un rūpniecību, bet arī visu garīdzniecību, tiesu, skolu un ģimeni — visu, visu viņš met sava Molocha rīklē. Ārpus socialisma viņam nekā vairs laba nava, viss smejams un nopostams. Un paši viņa panti pilni žults, skarbuma un nemiera, tā tikai turies, kā tev par ļepu neiemet. Gluži pēc traka, jo teikt tikai — nepieklājīgs ir par maz. Kā tādus darbus var lasīt? Kādu poeziju sajust? Kas tur no dabas saskaņas, kas no dvēseles dailes, kas no mūžības nojautām? Itin nekā ne saturā, ne stilā. Viss sašķobīts un samocīts. Vai tā liela, paliekama dzeja? To ļaudis lasa tikai, kamēr vēl tās idejas jaunas, kamēr vēl nekā labāka nava. Vai Šekspirs tāds bija, vai lielais Ģete?“

„Nu labi. Teiksim, ka Rainis skarbs, nervozs cīņas dzejnieks, socialistis. Bet Poruks — kas var būt tuvāks dabai, dvēselei, mūžībai? Viņš atzīst, ka gars visuma cēlonis, mērķis un noslēgums. Viņš apdzied saticību, saudzē un mīlē katru dzīvu dvēseli.“ Kalējs iekarsa.

„Kas ir visi viņa varoņi? Ēnas, ne cilvēki. Lai viņi dara ko darīdami, viss tiem saķēdots, novests pie kautkā nejēdzīga. Viņš pārpildījis mūsu dzeju ar neirastenīkiem, kas vaid un paši nezin, kas tiem kaiš. Vai viņš vienu vienīgu dienu savā mūžā nodzīvojis apvienots ar jauko dabu, mierīgi un priecīgi darīdams savu darbu? Nē. Viņš plosa visu, bet visvairāk pats sevi. Ko lai viņš iedveš jaunībai?“ Mācītājs atmeta

ar roku: „Es viņus abus noslēdzu aiz atslēgām un, kamēr manas acis skatīs, mani bērni tos nelasīs.“

„Ko tad jūs ļaujāt saviem bērniem lasīt?“ Kalējs izbrīnējās.

„Viņi lasa tautas pasakas. Arī Apsīš Jēkabu un Blaumani. Saulieti un Annu Brigader. Bez tam viņi lasa vācu bērnu grāmatas, jo vāciešiem tādu vai cik. Un izvēlētās dzejas no Ģetes un Šillera. Kas šiem par tēlu, vārdu un domu harmoniju! Tie smaršo kā havannā, tā ir īsta dzeja. O, mani bērni ir daudz lasījuši. Es ceru, ka viņi paies garām šiem slimīgajiem deviņdesmitiem gadiem latvju zemē un literatūrā. Kad šis slapdraņķis būs aizmirsts, tad — es ceru — nāks tā mierīgā, veselīgā klasiskā dzīve un dzeja, par kādu sapņoja mans stubijbiedrs Pārstrautu Jānis. Tas vienīgais stāvēja uz īstiem pamatiem.“

„Bet Niedra — ko par to teiksāt?“

„Niedra steidzīgi rakstījis; viņš nava izkopies ne savas iekšējās pasaules, ne valodas. Kā dzejas meistars viņš pavisam vājš un banals. Bet citādi stāvēja uz veselīgiem pamatiem. Tikai pa daudz viņš pinies ar visādām kriminalnoziedzībām. Kas tam viņās meklējams, man nesaprotams. It kā viņš pats uz tādām gatavotos.“

„Bet kā tad jūs, mācītāja kungs, iedomājaties pasauli? Vai tiešām viņa radīta uz vietas stāvēt kā kādā pārpilnības dārzā un mūžam nemainīties?“

„Kā tad citādi? Dainas tūkstošgadu dzejas darbi, bet pilnības sajūta viņās viena un tā pati viscaurī. Palasiet pasaules klasiķus — Homeru, Vergili, Horacu, to pašu Šekspiru un Ģeti — visas šīs virsotnes peld kā gulbji olimpiskā mierā, veselībā un gudrības

dziļumā. Kurš gan, sasniedzis pilnību, slāps vēl pēc nepilnības? Tikai nejēga!“

„Ja, mācītāja kungs, jūs peldat tiešām kā gulbis pa ēteri!“ Kalējs svešādi pabrīnējās: „bet kad tik tā nava maldupils? Atminaties Poruka skici? Vai nav pareizāki, ja dzejnieks kā ūdens, saņēmis sevī visus dzīves un kaislību netīrumus, tikai ar laiku atkal noskaidrojas. Tā taču viņš veic savu svētāko cilvēcības pienākumu.“

„Ja es būtu dzejnieks un nevarētu dzejot ar tādu mieru, kā lielie klasiķi, tad es savu spalvu salauztu un labāk ietu malku cirst nekā bada vajāts ar saviem maldiem un grēkiem ļaudis bojātu.“

„Bet kā tad, mācītāja kungs, pēc jūsu domām, varēja notikt, ka visi šie lielie klasiķi savā laikā tika tāpat kā Rainis ar Poruku vajāti, savu kaislību un cīņu dēļ? Vai viņi tikai tagad mums neliekas tik svēti, kad visas cīņas ap viņiem jau aprimušas un mēs pie viņu darbiem jau pieraduši?“

„Nu es domāju, ka mēs tik tumši vairs neesam, kā tie, ar kuriem viņiem bij jācīnās. Tie bija vecie feudalo šķiru aizspriedumu un tumšo māņu laiki.“

„Katram laikmetam, mācītāja kungs, savas labās un savas vājās puses, savī raksturi-cīnītāji un savī aizspriedumi. Vai tā, kā jūs, nespriež arī no feudalu laikiem nemainīgā vācu muižniecība? Bet cik ilgi viņa vairs turēsies? Nāks laiks un viņu noslaucīs ka ne zīmes nepaliks. Un to jau pats lojālais Niedra reiz pasludinājis. Vai visi viņa kriminalisti nava pa daļai arī muižniecības deldētāji? Pilnība, mācītāja kungs, dus — atdusas.“ Kalējs nobeidza.

„Dus . . . Nu protams, ka dus. Vai tas kāds grēks? Arī Dievs, radījis pilnību un uzlūkodams to, atdu-

sējās. Vai mākslinieks nava Dievs saviem radījumiem? Lai rada pilnību un atdusas! Savāds salds dusējums ir visos pilnīgos mākslas darbos. Paklausaties vien labā muzikā, vai viņa jūs neieved kā dziļā, dziļā dusā, no kuŗas jūs atmostaties tikai ar nepatīkšanām? Tā vajag nogrimt arī dzejas darbā: ārpus laika un telpas. Māksla nava nekāds darba rīks, vai cīņas ierocis, bet pati dzīvības sajūta un māte. Un tā es jums, jaunekļi, teikšu, vajag arī visu mūžu nodzīvot — ārpus telpas un laika, lielajā mūžības jūrā, jo jūs neesat nekāds rīks, vai līdzeklis, bet pašmērķis, kas dieviem miļš. Tā ir senāriešu gudrība — dzīvot ārpus cēloņu un seku elles.“

Doktors Ošiņš laikam bija noņēmis ne viena vārda neminēt. Viņš, likās, iedziļinājies avīzēs, kaut gan uzmanīgi sekoja viņu sarunai, gribēdams novērtēt vecā filosofa gudrību, kuŗa bieži viņam bija izlikusies par absolūtu muļķību. Vismaz mūsu laikmeta un jaunības priekšā tā allaž bija tikai smejama muļķība. Bet nu bija brīnums, ka Kalējs viņā diezgan vērīgi ieklausījās. Viņa salīdzinājums par dusošo Dievu un muzikas iespaidu bija pārsteidzošs. Tā viņš runāja arī baznīcā, un draudze to mīlēja. Savā balto matu kodeļā viņš izlikās kā ziedoša ābele, cēlas intelīgences pilns.

Šajā brīdī ienāca cienīgmāte un tai pakal kā vistai cāļi gāja sešas jaunkundzītes, kas visas baltos uzvalkos piesedās kā baletēzes. Kalējs pietrūkās un palocījās pretī. Bet Ošiņš cienīgmātei arī roku noskūpstīja. Viņa tiešām vēl bija skaista, ir jauna: sārziem vaigiem un no biežās dzemdēšanas tikko iesirmiemiem matiem.

„Jūs, doktora kungs, esat retu viesi atveduši.

Cik tas laipni no jums. Mūs tagad reti kaš apmeklē. Visu dzīvi sagrozījis 1905. gads. Lauki tukši palikuši bez inteligences.“ Viņa domāja, protams, par muižniecību, kuŗa vairs lāga nedzīvoja uz laukiem, jo zemnieki viņiem nerādīja senās cienības, kas viņus apvainoja, kaitināja un pat biedēja.

„Iepazīstaties, cienījamā kundze! Kalējs, mans jaunības biedrs.“ Doktors viņai pieveda Kalēju.

„Es dzejniekus augsti vērtēju,“ viņa paklusām piebilda. Un savu cāļu saimi salaidusi iekšējās telpās, atgriezās uz balkona.

Bet tad balkonā iedrāzās arī otra komanda — tikpat daudz zēnu līdz ar kādu pavadoni, kuŗš Kalējam priekšā stādījās par studentu Akmentiņu, acimredzot, mājskolotāju. Akmentiņam bija savāds vecīgs sejs, mazliet šķībs, ar kaulainu, atpakaļ atgāztu pieri. Kā ģimnazists nelaimīgas mīlestības dēļ viņš bija pāris reizes slīcinājies un atstāja gaudēņa iespaidu. Šis nogurušais jauneklīs, likās, baudīja pilnīgu mācītāja ģimenes uziticību, jo rīkojās un runāja kā mājās, tiklīdz zēnus bija novadījis augšējās telpās. Kalējs instinktīvi sajuta pret viņu nepārvaramu anti-pātiju.

Saimniece drīzi vien viesus aicināja pie galda, un mācītājs nosēdās galda galā kā patriarchs, paņēma maizes kukuli un sāka sagriezt riecienos. To, acimredzot, darija tikai viņš. Starp bērniem pie galda valdīja tāda pieklājība un nāves klusums, ka nevarēja saprast, ar ko mājas kundze un patriarchalais cienīgtēvs to bija sasnieguši — taču ne ar žagariem un rāšanos, bet jādāmā, ar nemainīgi ieturētu sistemu, vai labām tradīcijām. Pie galda sarunājās tikai pie-

augušie, pie tam pilnīgi netraucēti, bet bērni paēdās — un jautri, bez nevienas skaņas atsveicinājās un izslidēja ārpus.

Doktors tad palūdza kundzi piesēsties pie klavierēm un bez pretenzijām viņa spēlēja Bacha invencijas ar tādu gara un ritma skaidrību un pareizību, ka varēja klausīties ar patikšanu.

„Bet tagad, Kalēja kungs, es lūgšu jūs nolasīt kādus savus dzejoļus,“ viņa griezās pie Kalēja ar godbijību.

Kalējs pārsteigts manāmi notvīka, bet zibeņātumā meklēja pa atmiņu, lai atrastu kaut ko mācītāj kundzei piemērotu. Viņš atminējās kādu elegiski noskaņotu dzejolīti šā laika jaunībai, kas viņu raksturo kā pašai sev pamestu, bez tradīcijām, bez dievības, izkaisītu kā atomu sējumu, kas viens no otra vairījās it kā Empedokla naidam padotie atomi.

E l e ģ i j a.

Nenolaižas eņģels vairs
Rītos aicināt uz darbu,
Nenolaižas vakaros
Nomierināt dienu skarbu.

Dvēs'lei sen jau zudis ceļš
Atpakaļ uz debesmājām,
Vajā viņu nemiers svešs
Tuksnesī, kur posts draud vājam.

Vājam, cēlam, kopjamam,
Kas vēl grib, lai līdzī jūtam,
Visam tikko topjamam
Un ko nāves mokās sūtam.

Tikai cīņas zinām mēs,
Ieguvumus stipro algai,
Pakritušo skauģis nes
Pamest apakšzemei valgai.

Nav vairs vietas še, ne tur,
Kur kāds mīlē ko vai žēlo,
Katrs par sevi vakti tur,
Savā tumsā cieš un kvēlo.

Zvaigznes, dvēsele, pat Dievs,
Kuŗa priekšā ceļus lokam, —
Viss, kas taustāms nav ar rokām,
Zirnekļtīkliem aizaudies.

„Redzat, redzat, Kalēja kungs! Vai nu nepiepil-
dās mans pareģojums. Lūk, vārds, kam bij jānāk par
jūsu pašu dzejnieku lūpām kā rezignācijai par visas
tradīcijas pazaudējušo jauno paaudzi,“ sacīja mā-
cītājs.

„Skaists, muzikals dzejolis!“ Piebilda arī cienīg-
māte: „Viņš prasās komponējams.“

Bet gaudenais Akmentiņš smaidīja, smaidīja un
tad cēlās protestēt, jo Kalēju pazina kā pavisam cita
gara bērnu.

„Diemžēl šis ir vienīgais tāds dzejolitis Kalēja
kungam, kuŗš citādi ir pavisam jaunlaiku gara bērns.
Viņš allaž pastrīpo sevī dabas panteismu, pat dabas
pagānismu, un cik es saprotu, akceptē visas laikmeta
tipiskās kaislīgās parādības, kas ieviešas latvju dzī-
vē un cīņos.“ Akmentiņš pameta fanatisku skatienu
pret Kalēju, tā kā pat Ošiņš sagrozījies pietrūkās un
novērsa uzmanību uz bērnu iesākto launtenisa spēli
pagalmā. Kundze taktiski aicināja visus dārzā, un

Kalējs Akmentiņam varēja neatbildēt. Akmentiņš bija liels Niedras propagandētājs un cita neviena latvju rakstniecībā vairs neatzina, kā vien Niedru. Kaut kāda iekšējā radniecība viņus saistīja, bet Kalējs vairījās no tiem abiem.

„Paga, es palūgšu uz literarisku vakaru arī Akmentiņu, tad izstrīdēsaties,“ Ošiņš iečukstēja Kalējam, „bet tagad iesim mājās, jo nav vērts veco godavīru ilgāki traucēt.“

Akmentiņš aizsteidzās uz saviem klaigājošiem zēniem, bet cienīgmatē ar mācītāju viņus pavadīja līdz tiltam, kur viņi atvadījās. —

IV. nodaļa.

Dīvainais sakars.

Kāds nu var iznākt literarisks vakars uz laukiem? iejautāsies katrs, kas šo nodaļu atšķirs. Un tomēr tas bija neaizmirstams vakars.

Pievakarē sāka salasīties aicinātie un arī dažs neaicināts, kas jutās spējīgi ko priekšā celt. Kalēja vārdam visi uzticējās un palaidās uz doktora Ošiņa viesmīlību.

Vispirms ieradās kāds Elkema kungs, reliģisks meklētājs, kas vēlējās dzirdēt Kalēja kritiku par savām jaunām idejām; līdzī viņam atnāca Rosbaks, kāds dzejnieks-ekstatīķis un spoku redzētājs. Cik pirmais ienāca nosvērts un kulturels, tik otrs trakuļīgs un mežonīgs. Abi tie bija no Tērbatas še zaļumos pie vecākiem izbraukuši studenti, no universitatē ilgāk aizkavējušamies tīpiem, tomēr nedzērajiem, jo priekš un pēc revolūcijas laika studenti nemēdza

daudz dzirot, bet nodevās domu un gara dzīvei. Elkems pēc īsas iepazīšanās palīdzēja Kalējam sagatavot telpas—galdus, sēdekļus un krēslainajā zālē pietiekošu apgaismojumu ar petrolejas lampām. Par to laiku Rosbaks traucēja Ošiņu slimnieku pieņemamā istabā, mēģinādamies arī pats slīmību diagnozē; viņš bija iedomīgs uz savu intuitīvo nojautu un hipnotiskām spējām. Ošiņš mīlēja jokus un ielaidās uz kopā strādāšanu ar šo savādnieku, jo pacienti nekā aizdomīga nenojauta.

Tad pēkšņi plaši vaļā atsprāga durvis un viņās iedrāzās kupliem matiem garš jauneklis, rekomandējās kā baritons no Pēterpils konservatorijas, un pie klavierēm piesēdies, uz vietas visā galvā sāka blaut kādu ariju. Kalējs, gan pēkšņi nobijies, drīz vien sāka smaidīt, jo Elkems, kā vietējais, viņā pazina kādu Pistona kungu ar ļoti raibu pagātņi. Starp citu no kādas viesmīlīgas kundzes ēdamistabas viņš aizejot bij līdzaiņesis arī sudraba karotes, protams, trūkuma piemeklēts. Viņam pakal ieradās jauns komponists Ziverts, arī no Pēterpils konservatorijas — dzidru, asu profili, mirdzošiem ziliem skatiem, kurš drīz vien pie klavierēm ieņēma Pistona kunga vietu, un zāle pildījās pārkoņa gaudieniem un maigiem skaņu sefiriem.

Kad ieradās Brenguļ jaunkundzes kompanija ar jau pazīstamo skolotāju Lapsu, fabrikantu, kurš ne ar ko citu nebij ievērojams, kā vien ar gaŗo, kalnsnējo augumu un reti sauso, bruneto seju, un aktierskomīķis Laucis, kas runāja savādi piedurdams mēles galu pie zobiem, tad vispirms Brenguļ jaunkundze un Laucis divbalsīgi nodziedāja varjete dziesmiņu, ar aizdomīgiem žestiem.

Laucis arī pastāstīja, ka redzējis Rīgā no Maskavas atgriezušos aktrisi Izoldi Zemzariņ, kuŗa, liekas, esot nogājusi no grauda. Viņa gribējusi pat tādām krāmim, kā šis, līdzī braukt uz laukiem un diezin, vai kādreiz arī neieradīšoties. „Pigorīga sieviete,“ Laucis izsaucās.

Kalējs laipni saņēma viesus, bet tomēr vakarā sajūtās savādī, kā ārpus visa notiekošā, kā ko liktenīgu nojauzdam, jo bieži tam noraustījās sirds un pārskrēja miesām kā vieglas saaukstēšanās drudzis. Te uz verandas puskrēslā izgājis gaidīt turpmāko viesu, viņš ieraudzīja no kapsētas puses steidzamiem terakota krāsās ģērbtu dāmu ar sakļautu, zilu saules sargu rokā — tā, bez šaubām, bija Rīta Maltas kundze, pie tam viena, bez vīra. Kalēju sagrāba vēlēšanās apsveicināties un pārmit ar to dažus vārdus vienatnē, pirms vēl kāds cits viņu ieraudzījis. Pa aleju viņš devās viņai pretī. Kad Maltas kundze to bija ieraudzījusi, viņa neviļot apstājās, uztraukumā izdarīdama dažas nenoteiktas kustības, bet Kalējs vēl bija tālu, un savaldījusies viņa atkal turpināja savu gaitu, tikai daudz lēnākā tempā.

„Ko tas nozīmēja?“ Kalējs, to manījis, līgsms sev iejautājās. Un pēkšņi kā terakotkrāsas maigums, likās, izlējās par visām druvām un debesīm. „Vai tiešām šis eņģelis, šī Dagne, šī dievmāte un reizē Afrodīte, kā es viņu reiz tēloju, kā savu skolnieci, tik labā atmiņā palikusi, ka man jānotvīkst līdz ar dabu, tagad viņu ieraugot kā cita sievu?“ Kalējs rūpju un pat kā baiļu sagrābts sev iejautājās, izlietojams visu pašsavaldīšanās varu, lai viņai sevis nenodotu.

Vai viņš tikai viņas dēļ nebija uz šejieni atbrau-

cis? „Bet viss jau taču par vēlu!“ gandrīz sadusmots uz sevis viņš čukstēja, jau nedaudz soļus no tās, Sniegdams roku, viņš tai sejas itkā neredzēja. Tai vietā tikai mirdzēja kā zeltains maigums, bet roka viņai bija balta kā no jūras putām un zilais saules sargs pieslējās pie krāšņi izliktā sievietes stāva. kā zieds.

„Sveiki, Kalēja kungs,“ viņš dzirdēja vienkārši, mīli un godbijīgi viņas runājošo balsi un sajuta sev rokā arī tik pat jūtami runājošo Maltas kundzes roku.

Viņi jutās tuvi viens otram, un Kalējs nu skaidri ieraudzīja arī viņas seju, kuŗa bij daiļa, ziedoši sārta, pie kam acis izlikās lielākas, bet zelta mati tumšāki. Uzvalks viņai piestāvēja ar sevišķu gaumi izmeklēts. Ja, pat krāsa bija reta.

„Cik ilgi mēs, Maltas kundze, neesam redzējušies?“ Kalējs rāmi iejautājās.

„Pieci gadi, Kalēja kungs!“ Nešaubīdamās par skaitļa pareizību, viņa atbildēja.

„Kur jūs atradaties visu šo laiku?“ viņa pielika it kā jau sagatavotu jautājumu.

„Rīgā, kur tad citur? Kādu laiku arī Krievijā.“

„Ja, Dr. Ošiņš mums jau stāstīja, viņš uzmanīgi sekoja jums.“

„Un jūs?“

„Dzejniekus es visus izlasu, kuŗi man patīk, kaut gan dzīvoju dzirnavās, tāļu no Rīgas un te man tagad cita dzīve. Vīrs man naudas priekš grāmatām neželē — jūs jau viņu pazīstat.“

„Vai tad viņš šovakar nebūs?“ Kalējs neviļus levaicājās.

„Redzat, cik savādi tas sagadījies: kā viņam bij jānāk, tā tas sajuta stipras galvas sāpes un drudzi. Laikam tak būs dzirnavās caurvelkošā vējā pastā-

vējis, jo šodien bija daudz malēju, un viņš pats visu pārskatīja. Es viena negribēju nākt, bet viņš pastāvēja, lai es izklaidētos, un tā es atsteidzos.“

Cik viss bija vienkāršs, ko viņa runāja, bet cik patiens. Un caur to likās daudz vairāk izteicošs, nekā vārdos bija teikts. Viņš godbijīgi gāja līdzī tai, kā kādam neapšaubamam dārgumam, kuŗu tik maz pasaulē neviltotu. Visa šā vakara sajūta tai piešķīra savādu apskaidrotību.

Ko jūta Maltas kundze, būtu vēl grūtāki attēlot. Viņa jutās laikam labi, jo atradās savas jaunības atmiņu varā. Bet tālāk droši vien viņa neskatījās, nereflektēja, neprātoja, jo tie būtu tikai sapņi. Sapņi, kuŗus viņa izsapņoja, rakdamās nevien latvju, bet arī franču un angļu grāmatās, kad vien iekāroja; un kad tie aizlidoja, reizēm viņa palika ar valgām acīm, Tāda viņa bija. Rūpīga par savu dienas darbu, nerimstoša un jautra darītāja, bet rezignēti smeldzoša pie grāmatām un klavierēm, kā neprecējusies, tā arī apprecējusies.

„Vai tiešām viņas laulība bija laimīga?“ Kalējs nevarēja gudrs tikt par jautājumu, gar kuŗu patiesībā viņam nekādas daļas nebija.

Graciozi verandā ielidojošo Maltas kundzi Dr. Ošiņš saņēma ar lielāko godbijību un laipnību. Un viņam pakal to pašu darīja visi citi.

„Nu arī jums, Maltas kundze, šovakar būs jāuzstājas.“ Doktors piezīmēja.

„Kā, tik daudzu istu mākslinieku klātbūtnē? Kas par niekiem!“ Viņa itkā apskaitās mazliet un nogaidoši atsēdās netālu no klavierēm viena.

Kalējam ar Ošiņu nebija vaļas pie viņas pieiet, jo bija jāapjautājas par priekšnesumu kārtību. Bet

kad Kalējs pameta acis uz to pusi, viņai laiku kavēja Elkems ar aizvien iekaisušo Rosbaku, kurš sarunāja visnaivākās lietas blakus dažām ģenialām. Viņa no sirds smējās, un Kalējs apmierinājās.

Kā pēdējie ieradās tas saimniekdēls — „zobu sāpju cietējs“ pēc skatuves, un mācītāja mājskolotājs Akmentiņš, kurš, kā izrādījās, rakstīja avīzēm arī ko-respondecas un literariskas kritikas.

Kad visi bija saradušies, doktors turēja šādu atklāšanas runu: „Mīlie viesi, mana pārlicība ir tāda, ka daba pilna brīnišķu spēku un noslēpumu. Un jauni cilvēki, kam uz ko neapslāpējamas tieksmes, katrā ziņā atradīs sevi un iznesīs kaut ko īpatnēju, kas, kaut arī tikai diglī, tomēr var būt ārkārtīgi interesants. Jo kas no dabas pārāk tālu aizgājis, tas drīzāk apšaubāms. Un lūk, kad jaunatnei gadījums sapulcēties un izrādīt savas spējas, tad tas jādara no visas sirds. Kas attiecas uz dažiem vecākiem, kas — varbūt, pabijuši svešās zemēs un vispāri tālāk aizgājuši, tad tie uz dažām parādībām, tā sakot, no putna skrējiena var noraudzīties un dot aizrādījumus, kas atvieglinātu iesācējam pašatzīšanas mokas, bet, protams, ne pamatos kaut ko grozīt. Šos ievada vārdus lūdzu uzskatat par manu priekšnesumu. Un tagad lūdzu turpināt uzstāties visiem pēc kārtas.“

Pēc tam Ošiņš atvilkās savā stūrī pie pudelēm. Pie viņa salasījās Lapsa ar fabrikantu, bet aktieri, muziķi un dzejnieki sāka uzstāties, gan lielā mērā lūdzami, kūdāmi un drošināmi, jo uzstāšanās bailes dažiem nebij mazas.

Kā visdrošākā pirmā iznāca Brenguļ jkdze — izdziedāja, izdejoja dažas Lauča jaunatvestās dziesmas ar tik izlaistu ekspresiju mimikā un kustībās,

ka visus aizrāva. Tikai moraliskais Akmentiņš bija sašutis un uztraukts, bet visi pārējie vienojās, ka tā ir dzimusi aktrise un tā tad — jau pa pusei iekšā Parnasā. Pēc tam uzstājās sasāpējušais saimniekdēls ar Poruka dzejoļu deklamēšanu. Bet cik tumši, izjusti, čukstoši viņš arī nedeklamēja, klausītāju neaizrāva un jutās pavisam nelaimīgs. Tika nopriests, ka Poruka trauslās melodijas neder deklamēšanai, bet dziedāšanai. Tad uzstājās pādrošais baritons Pistona kungs, kam bijušas darīšanas ar sudraba karotēm, un piepildīja istabu ar tādu skaļumu, ka visi atzina viņa spīdošo balsi, bet Elkems čukstēja ausī Kalējam: „Vai gan māksla savienojama ar zemu dvēseli?“ Un tiešām aiz skaļās bravuras nebija nekā delikata — ne grācijas, ne izjūtas, ne pārdzīvojuma — nekā garīgi vērtīga. Bet nu bija jārūnā pašam dievmeklētājam Elkemam, un viņš uzsāka ar savu jautājumu: „Vai māksla savienojama ar zemu dvēseli?“ Bet zemai dvēselei pretējs jēdziens ir cēlums. Bet viss cēlais — dvēselīgs, dievišķīgs, tas ir garīgi vērtīgs, lai tas atrastos kur atrazdamies. Arī visniknākos nāves grēkos var slēpties garīgās vērtības. Bet zemuma jēdziens sakrīt ar seklibu, aprēķinu, izlikšanos. Šim iztirzājumam sekoja klavierspēlētāja Ziverta priekšnesums, kurš izvēlējās grūtus gabalus, pat sonates un kuŗa priekšnesums bija tehniski meistarisks, bet bez īpatnības pats būdams, viņš nespēja apjaust un attēlot arī spēlējamo autoru īpatnību. Visas skaistās pasažas un pārkoņi aizslidēja vienpakal otram vēsās abstrakcijās. Šis smalkjūtīgais cilvēks, likās, bija kāda astrala dabas kļūda. Viņam beidzot, visi klusēja, jo neviens nekā nebija sajutis, nelūkojoties uz lielisko spēlēšanu. Pēc tam tautas dzejnieks

Rosbaks savās dzejās vandīja augšā tādu elementaru krāsu bagātību, ka himnes saulei juka ar himnēm tumsai, ēteriskais vieglums ar mūžu smagumu u. t. t. Viņš bija vēl chaotisks un smieklīgs, bet sevī nesa visdziļākās un pretējākās iespējamības, vārīdamies kā vulkāns.

Atlikās vēl Maltas kundze un Kalējs, kuram arī vajadzēja ar kautko uzstāties.

Kalējs lūdza Ritu pie klavierēm. Par brīnumu Maltas kundze nebūt neatteicās, kaut gan tikko bija spēlējis specialists Ziverts. Viņa — pat neatvainojās par savu diletantismu kā parasti mēdza. Pameklējusies pa Dr. Ošiņa notīm, viņa atšķīra dažus Šūberta, Šūmaņa un Šopena īsus gabaliņus, viegli iejudamās katra komponista pasaulē un nospēlēdama tos katru savā pilnīgi īpanējā veidā. Un visi sajuta, caur Maltas kundzes delikato dvēseli, pieskaņamies šo triju melodistu īpatnējām pasaulēm. Viņa tiešām nebija artiste, ne māksliniece, bet muziķus atminēja intuitīvi un kaislīgi milēja. Varēja just, cik runājoši viņas dvēsele dega. Visi kautrīgi atturējās no piezīmēm. Tikai Elkems Kalējam čukstēja: „Dievmātes un Afrodites tips.“ Bet Ošiņš — kas jau bija mazliet iesviķojies, izspraucās no aizgaldes un zāles vidū noskūpstīja spēlētājai abas rokas.

Nu vajadzēja Kalējam kautko lasīt, lai vakaru noslēgtu. Pietvīcis un mirkli pastomijies, viņš pēkšņi izplūda vētrainā ekspromptā, kurš skanēja apmēram tā:

V i e n s v a k a r s.

Viskrāšņais vasaras vakars

Un zaļums caurausts no zelta —

Kaut iziris mūsu sakars,
Uz mūžiem cerība velta.

Es tomēr devos kā auka,
Līdz redzēju tevi ejam,
Kā rietošu sauli pa lauku
Tik zeltaini laimīgu smejam.

Un lūk nu tu manim tik tuvu,
Ka varētu ieskaud vai dvēslē,
Es akls šai daiļumā kļuvu,
Tev nozūdot vakara krēslā.

Ir nakts un zvaigžņu pilns debess,
Vēd puķu aromi spilgti,
Kā apraktam apakš zemes,
Pēc tevis man vairs tikai ilgti.

Tajā pat mirklī, kad Kalējs bija beidzis, Maltas kundze nozuda tumsā balkonā, kur tikko piebrauca kādi rati. Dr. Ošiņš nešaubīdamies, ka tas kāds aizkavējies pacients, izsteidzās pretīm, bet kā tas bija pārsteigts, kad Maltas kundze viņu iepazīstināja ar Izoldi Zemzariņ.

„Lūk!“ Doktors svinīgi iesaucās: „Es jums, cienījamie viesi, stādu priekšā jaunu, gluži negaidītu, bet, domāju, alktin alktu vakara dalībnieci — Izoldi Zemzariņ, Maltas kundzes biedreni, Kalēja skolnieci un Rīgā jau slavenu aktrisi.“

„Urrā!“ Neviļus paspruka visai kompanijai neviltots prieks, jo Izolde ienāca tik līgsma un ierosinoša, ka visi klātesošie pietrūkās viņai pretīm, un iznāca arī izbrīnējies Kalējs.

Izolde vēl visiem bija labā atmiņā, kaut gan tā tikai pāris gadus paguva pabūt uz skatuves. Viņas spilgti noteiktā individualitāte, Hauptmaņa Rūtiņā un

Ibsena Hedā Gabler bija pārāk apsološa, lai viņu kāds, kas to redzējis, spētu aizmirst. Un tagad, kad apklusa pirmā apsveicināšanās, viņai bij jāstāsta, kur tā par šo laiku bijusi, ko mācījusies? Un viņa arī bija gatava stāstītāja.

„Bet es varbūt iztraucēju jūs,“ viņa griezās pus pie Ošiņa, pus pie Kalēja. „Man piebraucot te viens kā runāja vai deklamēja.“

„Tas biju es,“ Kalējs sacīja: „Pašreiz mēs noslēdzām literarisko vakaru: Bet tagad varam padzīvot, stāstīt pasakas un ko vien vēlaties.“ Viņš iegāja vispārējā kustībā un čaloņā, no Izoldes tomēr izvairīdamies un ilgdams pa tumsu sastapties vēl ar Ritu, kuŗa taisījās uz mājām, nelūkojoties uz savas biedrenes ierašanos, jo bijā atsūtīta kāda sieviete, kas pastāstīja, ka viņas vīrs jūtoties vājāki un ka nebūtu slikti, ja ierastos arī doktors līdzī.

Kalējs izsteidzās pie Maltas kundzes, izsacīdams savu līdzjūtību viņai. Bet Rita, neatraudama savu roku no viņa rokām, liesmainām acīm raudzījās viņā, uztraukta un apstulbināta, lai pēc tam izrautos un tumsā nozustu gandrīz bez neviena vārda. Ko viņa sajuta šajā pēkšņā dažādu varbūtību konfliktā, Kalējs neatminēja. Saviļņots un arī gatavs uz visu ko, viņš atgriezās atpakaļ zālē. Ošiņš lūdza Kalēju viņa vietā gādāt par viesiem, tos paēdināt un gribētājiem sniegt pietiekoši dzērienu, jo vakariņām visa jau bija pietiekoši sagādāts, bet pats viņš, nelielā somā salicis vajadzīgos medicīniskos rīkus, caur kabinetu izsteidzās pagalmā, kur Maltas kundze ar kalponi to sagaidīja.

Izolde Zemariņ par to laiku bij piegriezusi sev

visu jauniešu uzmanību, jo viņas uzstāšanās, kas bija daudz skaļāka vēl kā Brenguļ jkdzei, visiem patika.

Aktieris Laucis viņas ierašanos jau bija paredzējis un tagad, jau mazliet iereibies, iznācis zāles vidū, lūdza, lai daiļā Izolde Zemzariņ ļaujot viņam rociņu noskūpstīt. Pēc tam viņš atkal apsēdās. Bet sasāpējušais Poruka deklamētājs, kas bija pilns smalkāku kulturas alku, Izoldei piesēdies, iejautājās, kādas aktieru skolas viņa Krievijā cauri taisījusi? Arī pārējie savilkās ciešāki ap viņu. Un Kalējs, platām acīm raudzīdamies sejā tai, gaidīja, par ko tad nu būs izvērtusies šī nesenā viņa zvaigzne.

„Patiesībā es visu laiku nodzīvoju Maskavā, tamdēļ pārziņu tikai turienes apstākļus.“ Viņa teica ļoti pašapzinīgi, atbīdīja brūno matu cirtu virs augstās pieres, krāšņās, sulīgās lūpas savilkdama laipnā greizumā. Seja tai tomēr bija vājāka kļuvusi, nepūderēta, kaut gan no uzbudinājuma likās skaista. Kalējs pūlējās ieskatīties viņai acīs, bet tās bija tik šauras kļuvušas, ka ieskatīties viņās vairs nevarēja, varēja manīt tikai lodājam viņās nervozi kvēlojošās liesmas. Bet vispāri viņas sejas ovalis, kā aizvien, bija reti daiļš.

„Nu, kur tad jūs bijāt — Dailes teatrī, vai citur kur?“ jauneklis jautāja.

„Dailes teatra studijā. Jūs zinat, ka pie šā teatra nodibinājusies studija, kur Dailes teatra principi tiek tālāk izplatīti un no jaunajiem spēkiem iznēsāti dziļi visā Krievijā. Mēs, skolnieki, protams, kā ļaudis, statisti, mazākās lomās uzstājamies arī blakus Kačalovam un Knipper, noklausoties visur Stanislavska aizrādījumus. Tāpat, kas sevišķi vēlējās, varēja piedalīties arī Dailes teatrī uzvedamo lugu koplā-

sijumos, kurus vadīja vai nu Dančenko, vai pats Čehovs, ja pavisam neslimoja ar diloni," viņa nobeidza.

„Un daudz lugu jūs izņēmāt?“

„Daudz, — „Ķiršu dārzu“, „Ivanovu“ sagatavojām, tad arī „Rozu Bernd“ un „Brandu“.

„Un visās jūs tikāt līdzī darbojusies?“

„Visās. Bet, protams, tikai kā statiste, vai kādā mazākā lomā.“

„Cik jūs laimīga!“ Ak kaut es tur varētu tikt! Kaut jūs ieteiktu mani!“ jauneklīs izsaucās.

„Nē, mīlais! No ieteikšanas nevar būt ne runas, jo jūs pats viņiem esat jāredz. Ja atzīs, ka esat aktiers, jums ies tāpat kā man... Bet kas tad citādi var iznākt?“

„Es nu gan tur braukšu,“ Brenģuļ jaunkundze pietrūkusies iebildās. „Sakat, vai dārgi izmaksā studija?“

„Tas ir — dārga iznāk uzturēšanās Maskavā. Bet studijas maksa — nieks. Un kas sāk uzstāties, tam vēl klāt piemaksā.“

„Cik tad jums maksāja?“ Laucis, rokas kabatās sabāzījis, diezgan nekaunīgi tai jautāja, manāmi izrādīdams, ka viņš tai neuzticas.

„Par katru uzstāšanos mazākā lomiņā 50 rubļus. Bet tas jau reti priekšā nāca.“ Viņa ļoti zīmīgi atbildēja. „Tad kādu mēnesi varēja atpūsties no naudas pelnīšanas un mācīties.“

„Un kā tad jūs pelnījāties?“ Atkal jautāja Laucis.

„Ak Dievs, vai tad Maskavā maz skatuvju, piemēram, tautas teatri? Man jau nebija uzaicinājumu trūkuma. Protams, iepriekš vajadzēja iepazīties ar dažiem aktieriem, kas rekomandētu.“

„Iepazīties — jūs sakat? Un krietni iepazīties?“
Laucis nemitējās.

„Protams, lai viņš jūs labi pazītu. Ko jūs tā
jautājat, kā mazs bērns!“ Izolda pēkšņi zobojši at-
smējās, un pasmējās arī citi par Lauci.

„Mm-ja!“ Viņš paķēra pudeli un ielēja sev un
fabrikantam.

Kalējam Izolde bija mīkla, kas aizvien tumšāka
palika.

„Un tagad jūs Rīgā meklēsat angažementu?“
Kalējs iejautājās.

„Nu, protams. Jo kā citādi lai es dzīvotu? Ma-
nai mātei neiet vis diezin cik labi. Bez tam viņa
otreiz apprecējusies ar diezgan parupju vīru“ ...

„Un jūs, Kalēja kungs, Rīgā dzīvojat?“

„Ja.“

„Kā es jūs neesmu satikusi? Vai zināt ko, es jau
vairākus mēnešus uzturos jūrmaalā? Man bija zināms
ietaupījums, no tā tad varēju gluži mierīgi kādu laiku
dzīvot. Ak, šis Maskavas laiks prasīja pārāk lielu
nervu enerģiju!“ Viņa kā sadrebēdamās nokratījās.
„Esmu diezgan savārgusi.“

„To var domāt!“ Kalējs piebilda tādā tonī, lai
viņa atminētos visu, ko tie savā starpā bija runājuši
kādreiz par viņas noziedzīgo pagātņi.

„Bet Izoldes jkdze!“ atkal iesaucās viņas apbrī-
notājs, saimniekdēls.

„Es, diemžēl, jkdze vairs neskaitos, jo esmu
šķirusies sieva, kas tāpat kā atraitnes ir kundzes.“
Izolde atkal iesmējās, atvērdoma skaisto zobu rindu.

„Ak, jūs jau precējusies arī?! Es tā nezināju.“

„Nu, neaiztiksim tādu vecu lietu. Tikai, lūdzu,
sauciet mani par kundzi. Ja gribat, varat saukt tā-

pat — Zemzariņ, kā agrāki mani sauca, jo mana lau-
lātā nosaukums mani necik nepriecina.“

„Bet pastāstat — pastāstat, kādi tad jums likās
tie Staņislavskis un Čehovs?“ Viņš aizgūdāmieš iz-
jautāja.

„Ļoti laipni, patīkami kungi...“

„Cha, cha!“ iesmējās Pistona kungs, kas jau bija
iereibies, un pēkšņi pienācis, piesēdās Izoldei kā vecs
paziņa, kaut gan tāds nebija. Viņš likās sapratis to,
kā līdzīgu sev, un klusām jautāja: „Zemzariņ kundze,
labāk pastāstat mums savus intimos piedzīvojumus...
Ach, kur gan tādus var piedzīvot kā Maskavā!“ Viņš
sapņaini nopūtās.

„Nudien, man nekādu tādu intīmu piedzīvo-
jumu Maskavā nebija. Ko jūs gan iedomājaties? Vai
tad jēl maz atlika laiks, kur tik daudz bija jāmacās:
pareiza izruna, deklamācija, mākslas vēsture, pla-
stiskās dejas, tad režijas vadīšana, lugu iestudēšana
— un pie tam vēl maize jānopelna!“ Viņa izbrīnēju-
šies uzskaitīja.

„Ejat nu — vai tad jūs pavisam šīs zinātnes mā-
cījāties?! Un jūsu vārda es neesmu nevienā Ma-
skavas teatrī dzirdējis,“ Pistona kungs tāpat paklu-
sām, citiem toties jo stiprāki čalojot, pabrīnējās.

Izolde pagrieza viņam plecu un sāka sarunāties
ar pienākušo Brenguļ jkdzi.

Ienākot samodinātās vispārējās dzīvās intereses
Izolde nebija varējusi uzturēt. Toties jo dzīvāki viņa
sāka ar Brenguļ jkdzi divatā sarunāties. Brenguļ
jkdzei viņa tiešām varēja arī jo lietišķus padomus dot,
bet tagad par Maskavas varjetē izrādēm nakts loka-
los, no kurienes dažas meitenes ļoti ātri uz augšu uz-
tiekot, interesantu bagātnieku pabalstītas.

Pašreiz tika klāts ēdamaisgalds, un saimniece aicināja uz vakariņām. Pie tā valdīja iemetēju grupa — Laucis ar Lapsu un fabrikantu, kuřiem jau agrāk pievienojās Pistons un tagad arī dzejnieks Rosbaks. Blakus Kalējam, kā neviļus, nosēdās Izolde vienā pusē un dievmeklētājs Elkems otrā pusē, tuvumā Brenguļ jkdze ar astralo Zīvertu un citi.

„Tā nu mēs pēc ilgiem gadiem atkal sēdam līdzās, jūs lielā pārgalvniece!“ Kalējs uzrunāja Izoldi. „Jūs man palieciēt aizvien neatmināmāka un tumšāka mīkla.“

„Vai tas gan slikti —būt par mīklu devēju Sfinksu, lai lieliem gudriniekiem būtu ko minēt?“ Izolde šķelmīgi atbildēja.

„Kas mīklains, tas grēcīgs, jo viss dievišķais skaidrs!“ Elkems iebilda. „Bet es nenoliedzu, ka grēkā neslēptos arī dievība. Tik smagās krāsas iepriekš jānoberž, lai iezvilotos dievības dimants.“ Elkems delikāti domu tālāki attistīja.

„Vai tiešām tas grēka krāšņums tik neciešams, ka tūlit nost jāņem un jāberž? Vai nepietiek ar apziņu, ka dievības dimants jau nekur nepazudis? Cik daiļas, piemēram, Rembrantam tumšās krāsas!“

„Tas krāšņāko, vaļsirdīgāko kaislību degums, pašas dievības spožuma apmirdzēts. Ecce homo! Neapbruņotais, kas nevienam nekait, kā vien sev. Tie nava ledijas Makbet asins traipi, kas pat naktī jāmazgā nost, miega neguļot!“ piebilda Kalējs.

„Es jums aizliedzu runāt šādas briesmu lietas!“ Izolde pēkšņi dusmīga iesaucās un paķēra liķiera pudeli, pielēja sev un kaimiņiem glāzes.

„Lai dzīvo mūzas!“ Viņa, pieskandinādama visiem, turpināja: „Piena zobi latvju mākslām, paldies

Dievam, jau izkrituši. Bibelnieki vairs avīzēs nepārādās ar savām peršām, atlikušies vēl tikai skarbie žurnalisti-moralisti. Ak, mūzas brīvās, teicat, kā lai ar tiem mēs galā tiekam! Kur renesanses ideali? Kur purpura, asinskrāsas, kas sedza kailo mīesu uz Ticianā audekliem? Kur tās Monas-Lizas, kas acu nenovērdzamas noiet līdz galam savus likteņus? Reiz Achils lauzās cīņā, gaiši galu paredzēdams. Vai mēs visi tikai nosirmojušie un gudrie Odiseji, kas lai izvairītos no sava likteņa, spēlējam apjukušo lomu?" Izoldes runā atkal visi klausījās.

Bet pirmais atsaucās Rosbaks, kurš patiesībā bija naivs un vēl nevainīgs kā bērns: „Lai dzīvo menadas! Pēc pusnakts es dejošu Dionisijas un Saules lēkta deju!”

„Urrā!” pārsteigti kļiedza pārējie, kā līdzsvaru pazaudējuši. Neurrāja vēl tikai Elkems ar Kalēju. Un Izolde pietrūkusies turpināja:

„Kas ir dzīve — ilgā, pelēkā, rūpju sagrauztā, vienmuļā? Tā ir nāve, jo kamdēļ tad nāve tiek pelēka tēlota? Mēs baidāmies no nāves, bet vai mēs nedzīvojam ikdienības pelēkās nāves valstī dien' no dienas? Mums aiziet jaunība, aiziet spēka gadi, mēs tikai gatavojamies uz lielo dzīvi, bet saukt vārdā, pieņemt viņas nedrīkstam nekad. Es, sievietē, jūs, vīriešus, saucu uz iedrošināšanos — jūs pašas dzīvās dzīves pārbaudītājus — māksliniekus!”

„Izoldas kundze, jūs kļūstiet nepieklājīga!” Kalējs, klusu piebilstot, saņēma aiz rokas viņu, lai to at-sēdinātu.

„Tiešām?!” Viņa asi iesaucās: „Tad es pārtraucu!” Un viņa nosēdās, bet otrā galda galā Lau-cis, Pistons un Rosbaks aplaudēja. Uztraucies bija

arī astralais Ziverts, kas sita pie glāzītes, lai grieztu vērību uz sevi.

„Tukšosim šīs glāzes par godu apreibušai menadai!“ Viņš savu aso profili pagrozīja uz abām pusēm un nozibsnīja acīm; un kad glāzīte bija iztukšota, devās zālē pie klavierēm. Drīz vien Brenguļ jkdze ar Lauci sāka dejojot tik izteiksmīgu kekvoku, ka skatītāji nevarēja vien apbrīnot.

Bija jau pāri pusnaktij, un visi sāka prasīt no Rosbaka apsolītās Dionisijas un Saules dejas. Un Rosbaks taisījās... Bet diemžēl šī lieta viņam bija neierasta. Un vispāri dejojotājs viņš nemaz nebija. Savā eksaltacijā un vienkāršībā viņš taustīja sev sānus un nezināja, ko iesākt. Pēkšņi Laucis piegrūda kā uguni viņam: „Ģērbies pliks!“ Un Rosbaks durteniski nozuda daktera guļamistabā. Pēc maza brīža viņš pabāza galvu starp aizkariem puspliks, ar milzīgām spalvām uz krūtīm. Tomēr nebija iedrošinājies visu lejas gala veļu novilkēt. Basām kājām nu viņš pārlēca pār zāli un caur verandu, kliegdam visos reģisteros, aizskrēja pa aleju. Visi viesi, protams, pārsteigumā devās tam pakal. Rosbaks lēca un kūleņoja baznīcas priekšā, tiešām, ārpus visām prāta robežām, līdz uzdrāzās virsū baznīcai, tīkodams uzrāpties stāvajā sienā.

Kad saskrējušie skatītāji sāka smieties, viņš drāzās uz kapsētas pusi, un daži, kas bija pakaldevušie, redzējuši to lecam pār kapiem, kožam koka krustus un ēdam rozes. Ar vienu veca krusta koku, kā simbolu, tas atdrāzās mājā, un Dr. Ošiņa gultā iekritis, aizmīga.

Tajā naktī viņš tiešām bija Dioniss, bet prātīgie Penteji jokojās par viņu.

Tuvākie viesi izklīda: Brenguļ jkdze ar saviem pavadoņiem un arī Elkems, Pistons, Ziverts un citi. Bet Izolde bija atbraukusi ar naktsvilcienu taisni no Ierīkiem, un viņai bija jāpaliek. Viesus pavadijuši, viņi divatā ar Kalēju, bālā rīta saulē, nāca atpakaļ, pa priekšu klusēdami; tad parka krēsļajā Izolde viņam tuvojās — smaidoša, jauka, burvīga, kā vēl kad skolniece bija, bet tagad pie tam degoša, rokas kā lūgšanā salikusi, līdz viņu aptvērusi, noslīdēja gar viņa augumu ceļos. „Tu būsi mans, tu šonakt mani mīlēsi! Neizvairies, neatsakies, es šoreiz tevis neatlaidīšu, tev vajag mani zināt līdz galam, vaļsirdīgu grēkā un pašatziņā, līdz galam. Ja tu esi dzejnieks, tad tev vajag atminēt šo vienu no vistumšākajām mīklām. Jeb ja tu atteiktos, tad es nicināšu tevi ar pārliecību, ka tu tiešām esi aizspriedumu saēsts pilsonis un nekas, jo es zinu — tu reiz mani mīlēji, tāpat kā es mīlēju tevi aizvien un arī savu dzīvību izelpošu kaislībā pret tevi.“

Kas lai būtu neapreibis no šāda straujuma un karstuma! Šī sievietē vienā mirklī meta sevi uz sārta, un likās, bezdievība būtu tās nesāņemt. Uz acumirkli viņš juta tikai jūtīgo, gudro, daiļo Izoldi Zemzarīn. Pēc pirmām karstajām skaujām parkā, drīz tie atradās doktoratā, Kalēja istabā, netraucēti.

„Nu teic — teic, Izolde, savu mīklu! Es skauju tevi, es esmu atzinis tavas kaislības noslēpumus, teic tagad savas dvēseles mīklu!“ Kalējs lūdza viņu piekusušu un atkritušu elsās līdz raudām.

Bet pēkšņi viņa sarāvās un sāka drebēt kā lielās bailēs. „Es — es nedrīkstu modināt savus spokus! Vai tu esi tik uzticams, vai tu esi tik spēcīgs

paglābt mani, ja tie sekos, žņausgs mani, kliezsošu vajājot pa šām tukšajām telpām?”

„Izolde! Es zvēru tevi atsargāt no paša velna un kaut tu būtu arī pats elles izdzimums. Arī es pa daļai vainīgs pie tava grēka.“

„Vai! Ko es tagad daru, to neviens cilvēks, prātā nesajucis, nav darījis. Es devos šurp, gribēdama tevi vēl reiz mēģināt iegūt, bet nu — atzīdamās pazaudēšu šeit un mūžībā — kā Jorģis Sigurdu.“ Un atzīšanās vietā viņa skāva Kalēju, aizraudamās un aizraudama arī viņu, darīja tam sāpes un klāja to glāstiem, kā izgaizdama neiztveicējamā mīlīgumā. Kalējs jau šaubījās, vai tā vairs pie pilna prāta. Un tik mīklaina kā pati nāve bija viņas atzīšanās.

Uz mirkli apņemusies, tā iesaucās: „Tev taisnība, visu, ko vien tu man esi pārmetis, visu es esmu izdarījusi, un ko vien savā fantazijā esi varējis iedomāties, viss tas jau izpildīts. Man bija aizraujošs prieks no pašām pirmām dienām taisni tajā visā noziegties, par ko tu mani varēji turēt aizdomās. Vai tā bija kāda svešāda manas būtnes īpašība, vai anormāla mīla uz tevi, vai gribas vājums un kāda slimība, bet vajadzēja tikai iedomāties, ko tu man varēji liegt, kad es uz vietas to izdarīju. Jau no tavām stundām mājās pāriedama, es darīju visu to, kādēļ tu mani varētu nosodīt, jo tad es galējāki sajutu tavu tuvību. Kad tu manu vēlēšanos tev atdoties it kā nosodīji, es uz vietas atdevos savam teatras direktoram. Un kad tu mani pameti ar manu vīru vienus, nodomādams, ka varbūt es vēl atsvabināšos no viņa un no tā bērna, ko sevi slēpu, ar to jau viņu abu liktenis bija izšķirts. Nav taisnība, ka es savām rokām viņu nožņaudzu, nē, to izdarīja vīrs, lai es

viņam šo noziegumu samaksātu ar vēl nesajusti grēcīgu kaislību, pēc kam es viņu nodevu un viņš aizgāja katorgā smaidīdams. Kad tu Maskavā mani noturēji par kritušu sievieti, tad lielāku gaviļu man nevarēja būt, kā noreibušai no viņa redzēt tavu nosodošo seju dūmu mākoņos par sevi un atdoties vispretdabīgākā kārtā svešam man vīrietim. Tu visus šos gadus man esi līdzī gājis pa visiem noziedzības ceļiem un manī lūkojies, ko es darīju ar savu miesu un garu, allaž runādama saltus melus. Vajadzēja man uztvert tikai tavu neticību man, kā aktrisei, kad es atrāvu vaļā veselu melu maisu par savu uzstāšanos Dailes teatrī, jo neesmu bijusi pat ne studijās. Esmu sagājusies tikai ar dažiem aktieriem, kas šās studijas un izrādes apmeklēja... Un tāpat ja tu man ticētu, es, liekas, izvērstos par eņģeli. Es nesaprotu, vai tā kāda slimība, manija, vai ārprāts, ko es daru, bet tu vari nokaut mani, man neuzticēdamies, tikpat droši, kā mani nošaudams. Lūk, mana mīkla!" Viņa beidzot iesaucās un no jauna viņu apkampa šausmās un grēkā.

„Tu tomēr esi ragana, tu esi otrā Salome, kas nedrīkst dvašot zemes virsū!“ Kalējs iesaucās sašutis un no dziļākās pārlicības. Un momentāni manija, ka Izolde atrāvās no viņa, drudzaini slēdza vaļā durvis un tad nozuda daktera istabās.

Pēc mirkļa sastinguma, Kalējs izskrēja pakal tai. Zālē tās nebija, ēdamā istabā arī nebija. Tad viņš ieskrēja guļamā istabā, kur Rosbaks pacēla galvu un atkal atkrita. Kabineta durvis bija vaļā, tur viņš ieraudzīja Izoldi iedzeram kādu šķidrumu.

„Trakā, tu gribi noģiftēties!“ Viņš izsita tai atliekas no rokas.

„Ja tu man ticētu, ja tu mani mīlētu, ja tu man atdotos ar visu dvēseli, es — es ienīdētu līdz nāvei man apriebušos grēka bezdibeņus un kļūtu par pašu eņģeli, par pašu Ceisa cienīgo Heru un matronu.“

Kalējs saņēma viņas eksaltēto, nāves bālo seju rokās, un tā pārlējās smaidiem, kādi vēl tajā nebija redzēti. Tā bija tiešām sfinksa un mīkla reizē, kurai bija sievietes krūtis un plosošie nagī, bet seja cēla, smaidu apgarota mirdzēja kā eņģelim.

„Izolde, es ticu šai sejai, tā ir Afrodites un Heras cienīga. Izolde, nenāvējies, dzīvo, kļūsti eņģelim līdzīga. Tu esi nogājusi bezdibeņu bezdibeņus, tev viegli celties debesu debesīs. Tu kļūsi par labākā mana darba modeli. Tu atver brīnišķu pasauli, kurai jākļūst nemirstīgai.“ Kalējs runāja.

„Vai tagad tu mīli mani?“ viņa noreibusi, pusneapzinīgi jautāja, jo iedzertā ģifts sāka rādīt savu spēku.

„Ja, Izolde, es mīlu. Bet tev ir slikti, tu esi saģiftējusies.“ Tad viņš ieraudzīja, ka tajā pudelē, no kurās tā bija dzerusi, atrodas sērskābe. Bet viņš nezināja pretlīdzekļa.

„Rosbak!“ Kalējs iekliedzās, pieskrējis pie doktora guļamās istabas: „Esat tik labs, sameklējiet ārstu dzirnavās.“

Rosbaks, reibumu izgulējis, uztrūkās un gatavs bija uz vietas izpalīdzēt.

„Lūk, Zemzariņ iedzērusi sērskābi. Bet es nezinu pretlīdzekļa. Ak, sasodītā nezināšana, viņas dēļ cilvēks vēl bojā aizies!“ Kalējs uztraukts vaimanāja.

Rosbaks uzrāva dažus drēbju gabalus un devās

uz Malta kunga dzirnavām, kur acumirkli atradās Ošiņš. Izolde jau gulēja bez samaņas.

Ko darīt? Kalējs grāba pēc Ošiņa farmakoloģijas, šķīra zibeņātrumā lappuses, līdz ieraudzīja ģifšu nodaļā sērskābi un lasīja: Saģiftēšanās ar sērskābi izsauc nāvi 2—12 stundās. Sērskābe nomērdē un iznīcina gļotādas mutē, rīklē, iekšās. Vienīgais pretlīdzeklis skalot iekšas ar dedzināto magneziju un zoda atšķaidījumu.

Tagad Kalējam atslēga bija rokā. Viņš ātri pārmeklēja visus zāļu traukus, līdz atrada vajadzīgās pretģiftis. Pēc tam saspiedis Izoldes žokļus, viņš tai atvēra muti un ielēja šķidrums. Viņa rīstījās un rīja pusapziņas stāvoklī, — malku pēc malka, sajuzdama iekšās degošas sāpes. Krūtis augsti cilājās un nāsis krāca, jo viņa bija atkritusi uz muguras. Bij jau labi gaišs, un viņš varēja darboties bez lampas gaismas.

„Ja, cilvēkam vajag ticēt. Cilvēkam jātic!“ viņš pie sevis atkārtoja. „Un jo sevišķi tam, kas pats sev netic. Viņa šaubījās par sevi, bet es viņas šaubas vēl dubultuju, trīskārtuju. Tā nebija tik daudz mīlestība pret mani, kā šaubas par sevi un nespēks. Caur savu fanatisko moralizēšanu esmu viņu nomaitājis, kā maitātas viduslaiku raganas caur kristīgo šķīstības prasību.“ Kalējs drudžaini pie sevis dudināja, gaidīdams uz pretlīdzekļa iedarbošanos, līdz galā sagaidīja arī Dr. Ošiņu, kuŗš ienāca nopietns un bargs, jo viņa draugu Malta kungu bija sagrābis nikns plaušu karsonis. Un tagad arī Izolde gulēja paģibusī. Ošiņš atrada par pareizu Kalēja rīcību, taustīja kundzei pulsu un berzēja viņai krūtis un locekļus.

Rosbaks turpretīm bija uztraukts un nevarēja mājās sev vietas atrast. Viņš bezgala vainoja sevi,

sita savas krūtis un plosīja matus, ka ir satrakojis nabaga sievieti ar savām saules dejām, nedodams viņas sadambējušamies spēkiem izejas, tā ka Ošiņš vistrāģiskākos brīžos nevarēja savaldīt skaļu smieklu. Negribētie joki allaž lipīgāki nekā gribētie.

Tikai pēc pāris stundām Izolde atmodās, prasīja dzert, noraizējusies, lai viņu nestu gultā un apsegtu. Viņas iekšas asiņoja un bija ilgāki ārstējamas.

Ošiņš tomēr pavēstīja, ka tā būs glābta, jo sērskābes atšķaidījums nav bijis stiprs. Pēc tam visi devās pie miera, arī Rosbaks ar Kalēju.

Jau trešā dienā Kalējs Izoldi doktora zirgā aizveda uz piestātni. Viņi bij noslēguši kā draudzību, Kalējs viņai apņēmās ticēt, visur izpalīdzēt. Tik tāļu viņu attiecības bija skaidras. Tālākā jūtu attīstība varēja būt, bet varēja arī nebūt. Jo vispirms Izoldei vajadzēja darba, lai tā nostātos pati uz savām kājām; māte viņai vairs nepalīdzēja, jo bija otrreiz apprecējusies ar kādu smago važoni. Kalējs visādi pūlējās iedvest viņai mīlestību uz darbu un ticību dzīvei, kuŗu tā caur saviem pāragriem piedzīvojumiem jau bija pazaudējusi.

Piestātnē viņi izšķīrās draudzīgi.

V. n o d a ļ a.

Svētais pienākums.

Savādas, nekad nesajustas sajūtas bija sagrābušas Ritu Maltas kundzi, atgriežoties dzirnavās: atmiņās viņai stāvēja noslēpumainā skolotāja tēls, bet priekšā gaidīja slimais vīrs.

Viņas vīrs — veselīgais, labais, vienmēr rūpīgais, strādīgais un izpalīdzīgais vīrs, kas viņai neliedza itin neko, ar kuŗu tā bija ciešā tuvībā sadzīvojusi jau divi gadus, bija pēkšņi un bistami saslimis. Temperatura jau sacēlusies uz 39, un dvašojot visa krūts viņam čaukstēja kā vēžu grozs. Runāt viņam nācās jau grūti, un pieplakusi tam pie krūts, Rita pūlējās sadzirdēt viņa vēlēšanās, pilna līdzietības un asaru. Vīrs glaudīja viņai matus, un sieva šo mīlo roku aizraudamās skūpstīja.

Nu vai tiešām tā nebija ideāla laulība? Sevišķi ideāla tā būs bijusi līdz Maltas kundzes atkalredzei ar Kalēju, kuŗa bija ienesusi mazu apjukumu. Ir tad varbūt tikai pēc tās pēkšņās viņa improvizācijas un Izoldes ierašanās, kas sacēla viņas sirdi savādas mīlas atmiņu un greizsirdības aukas. Bet arī tās jau bija gaŗām paskrējušas, un viņa mīlēja tikai savu krietno vīru. Jo kad viņa sevi jautāja, vai tā bija apmierināta ar savu dzīvi dzirnavās, tad nevarēja teikt, ka nē. Mierīgā labsajūta, ka viņa pati uz savas zemes, savās mājās; ka visas šās plašās, gaišās mūŗa ēkas jauniem jūmtiem pieder viņai un viņas vīram, pildīja viņas sirdi ar tādu pat gaišu un plašu mieru. Bet krāšņais, ēnainais dārzs ar ogu un augļu bagātību, un rūcošās dzirnavas ar straujo Zvirgzdupi, kuŗa apīmās skaidrā, dziļā dambī, līdzinājās tai poezijai, kādu viņa atrada Šuberta un Bethovena muzikā, vai izlasīja tajās grāmatās, kuŗas vīrs viņai tik izšķērdīgi veda no Rīgas. Un pats šis vīrs nebija ne rupjs, ne muļķis, ne glēvs, nedz nejauks, tikai tāds papelēks, prozaisks, pat salīdzinot ar Ošiņu. Protams, ka Kalējs viss bija viens gars un dzeja, bet — neviļus prātā ieskrēja — viņam tak nekādas vietas,

ne mantas nebija. Ošiņš pašreiz viņu tikai no laba prāta pie sevis mitināja.

„Lūk, Kalējs te viņai derētu tikai kā mīļš mājas draugs, ne kā vīrs...“ Bet pēkšņi šī doma par mīļo draugu viņas dvēseli kā saules siltums un spožums aplēja un solīja viņai nesamanāmu laimi. Kā sadzelta viņa atrāvās no vīra krūts, un solidamās doties pēc ledus uz pagrabu, viņa atstāja slimnieku savam likteņim un skrēja pa ēnaino dārzu kā ar spārniem, instinktīvi vērdamās gaŗām kapsētai uz doktorāta pusi, vai jau nenāk viņas mīlais draugs.

Un kad viņa sameklējusi ledu ienāca pie slimnieka ar bļodu un drānās ietītu lika ledus pūslī viņam uz krūtīm, viņas rokas drebēja nevaldāmi. Sava vīra viņa it kā vairs neredzēja, viņa rokas pieskārienus nemanīja. „Kaut tu reiz nomirtu!“ Viņu vai pats sāntans grūda domās izsaukties. Un nobijusies pate no sevis, viņa skaļā balsī sāka raudāt, uzkritusi no jauna uz vīra miesas, smagi un gurdeni izstieptās zem baltiem palagiem, Viņai izlikās, ka tas jau liķis un šajā mirklī pirmo reiz viņa sajuta, kas ir liekuļot, izlikties, melot un grēkot, tajā pat mirklī arī nožēlojot savu grēku. Kā zibins bija iespēris viņas dvēselē un šo viengabaļo eņģeli saskaldījis uz mirkli par sāntanu.

Vīrs pacēla plaukstu, lai glāstītu viņas plecu, bet viņa aizbēga no šā glāsta, kā no karstas ogles pieskāriena.

Te ienāca Ošiņš un viņai, ārā skrējošai ar saraudātām acīm, nodeva Kalēja līdzjūtības sveicienu, jo baidīdamies slimnieku traucēt, pats viņš nenācis līdzī.

„Nē, nē, nē! To tik vien nē!“ izbijusies viņa ar

spēku iesaucās, jo juta, ka tad viņš visu saprastu. Un varbūt arī vīrs visu saprastu, nomirdams aizdomu agonijā.

„Ko — nomirtu?“ Apjukusi viņa iesaucās tā, it kā Ošiņš viņai būtu ko teicis par vīra nomiršanu, bet pēkšņi iekoda lūpās, lai noslēptu, kāds iedomu prieks apjukumā to bija sagrābis.

„Nomirtu?“ Dakters izbrīnējies atkārtoja. „Par ko Jūs, kundze, runājat? Es jūs nesaprotu.“

„Vai es tā iesaucos, daktera kungs?“ Viņa izbrīnēta iejautājās.

„Es ceru, ka jūsu vīrs nenomirs vis, ja tikai sirds izturēs temperatūru. Krīze iestāsies septītā, vai de-
vītā dienā. Tad karstums pēkšņi nokritīs.“

„Nu paldies Dievam!“ Rīta nedabīgi izdvēsa. Ošiņš šajā izsaukumā sadzirdēja tādu liekulības vienaldzību, ka no Maltas kundzes to dzirdēdams, nevilus iesaucās:

„Vai jūs sava vīra nemīlat?“

„Liekat mani mierā!“ Apliedamās kā ar liesmām, viņa dusmīgi attrieca, un kamēr dakters bija pie vīra, viņa vairs nevarēja piespiest sevi ienākt. Viņai likās, ka Ošiņš viņas dvēseles cīņu ir nolasījis tai no sejas un jau visu sapratis.

Ošiņš nožēloja savu neapdomīgo vaicājumu, jo dažus aizrādījumus par slimnieka kopšanu bija spiests dienestniecei dot. Rīta vairs neienāca, kamēr viņš nebija projām, kaut gan vīrs gulēja nesamaņā.

Pārnācis mājās, Ošiņš gaŗi pūta un dvēsa, it kā grūtas domas sevī nesādams. Viņš tomēr nevarēja atkratīties no aizdomām pret Maltas kundzi, kas izbojāja viņam visu līdzšinējo Maltas kundzes eņģelim līdzīgo tēlu.

Piesēdies kopā ar Kalēju pie vakariņu galda, Ošiņš beidzot sāka rezignēti filosofēt: „Draugs mīlais, ko līdz dzejot par ideāliem, kad tie tikai uz papīra. Arī Desdemonas un Ofelijas vēlākos gados prot liekuļot. Ach, ach, ach!“ Viņš ievaidējās.

„Ko tas nozīmē, dakter’?“ Kalējs izbrīnējās.

„Tas nozīmē, ka dzīves proza kā rūsa vai tārpš saēd arī vissvaigāko ziedu. Lūk, kam es ne mūžam neticētu, to es dzirdēju pats ar savu ausi.“

„Nu?“

„Šī Maltas kundze, kuŗa sevi nēsāja, ka zvaigzni par dzīves zemumu, iekšēji priecājas, ka, ja vīrs nomirs, viņai paliks māja un visa dzīves iekārta, bez nemīlamā vīra, kuŗam tā tad viņa ir apzinīgi pārdevusies. To es nepārprotami izmanīju no viņas pēkšņajiem izsaučieniem, kuŗi bija tik neviltoti naivi, kā tikai šim Rosbakam. Tev vajadzēja dzirdēt, ar kādu prieku viņai izlauzās vārduš „nomirs,“ zīmējoties uz samaņu pazaudējušo slimnieku. Es zinu, ka vislielākās mokas viņai tagad būs līdz izšķirošai krīzei. Un ja tad viņš nenomirs, piemini manus vārdus, — viņa noslicināsies.“

„Kas par iedomu, draugs!“ Kalējs skaļi smējās: „Tad tu viņas pavisam nepazīsti! Maltas kundze ar aprēķinu gan neko nedarīs. Un ja pat tā kaisli nemīlētu savu vīru, arī tad viņa to mīlētu kā cilvēku, domājot tikai par viņa labklājību. Vēlāk jau var visādi notikt: i mantojums var noderēt, i pie cita viņa var iziet. Bet viss tas var tikai dabīgi viņā notikt, ne ar aprēķinu. Var jau būt, ka viņa Maltas kungu mīlējusi tikai kā radnieku un labu cilvēku.“ Kalējs nobeidza.

„Nē, es viņai vairs neticu un nevaru ticēt. Priekš

kaut kāda nolūka viņai vajag brīvai kļūt. Es esmu arī psihiatrs un psihologs. No prakses es zinu, ka šis naivais, cēlais tips spēj varonīgāks kļūt, kā neviens cits, ja tas ko iedomājies. Viņš liekuļo tā, ka i prātā nevienam citam neienāks. Visi, mīlais, vienādi, kad dzīvība un manta uz spēli jāliek.“ Dakters palika pie sava.

Abi draugi vēl ilgi strīdējās ap Ritas kundzes garu.. Bet pati Ritas kundze cauru nakti nosēdēja pie vīra gultas.

Karstums mazliet bija atkrities, viņš atdabūjis samanu un domāt spēju. Runāt viņš nevarēja, bet viņa acis nenovērdamās raudzījās sievas veselīgajā, no sārtumā un dailes ziedošajā sejā, ar tik dzidrām un un mīlīgām acīm, kā viņam bira asaras no maiguma pret to. Raugoties sievā Maltas kungs aizmirsa visas savas sāpes. Un kad viņa pagriezās pēc zālēm, vai gāja uz durvīm, vai pārmainīja ledu, viņam likās, ka nekad tas vēl nava redzējis, cik sievišķīgi daiļš viņas augums, cik graciozi noapaļojies un maigi dzīvs. Viņam pat likās, ka tas nodarījis noziegumu, tik daiļu radījumu noslēpdams savās lauku dzirnavās. Viņa bija pilna sapņu par dzeju un muziku, viņai slāpa teātra izrāžu un koncertu, un vispāri dzīvu kulturelu iespaidu, kā ziedam, kuŗš taisās izplaukt visā krāšņumā, bet viņš to bija atrāvis no pasaules sev vienam par prieku. Un ko viņš par to viņai varēja dot un bija devis? Tikai garlaicīgās lauku mājas, uzturu un pats sevi — darba rūķi un prozaiķi.

Viņš cieta zobus sakodis, bet tad to sagraba kāss, kuŗš lauza visas plaušas kopā un smacēja viņu. Un Rita te trūkās pieturēt viņam krūtis, te apslapināt lūpas, pievirzīdama savu seju tik tuvu viņa sejai, ka

nobira pat asaras uz viņa vaiga, līdz tas atkal atslīka spilvenā nomocījies un bez samaņas. Viņa atcerējās simtiem mīļu sīku laipnību, ko kuŗu reizi viņš tai bija parādījis. ikdienišķā darbā, vai kur viesībās, vai intimi divatā paliekot, par kuŗām viņa tam jutās bezgalīgi pateicīga. Un kaut gan domas bieži novirzījās uz doktoratu, bet ausis skanēja Kalēja improvizācija: „Kaut iziris mūsu sakars, es tomēr devos kā auka“ — viņai bija pietiekoši stipra pienākuma sajūta palikt līdz galam uzticamai savam vīram. Tik plašu žestu, kā Kalējam, pie sava vīra nekad tā nebija jutusi, bet viņa zināja, ka pasaulē varēja būt vēl daudz lieliskāki žesti, vai tad pakal dzīdamās tiem viņa nenokautos kā Don Kichots ar vējdzirnavām. Vīram altara priekšā dotais solījums viņai bija svēts, un pēkšņi nesagatavotai izlauzies apjukums, prieks uz brīvību un mīla pret dievināto skolotāju tikai uz mirkli viņā apsmacēja pienākumu sajūtas un līdzcieģību pret tuvo, slīmo, nevarīgo cilvēku. Viņa juta, ka tāpat tā mīlētu arī savus vecākus un bērņus un katru cilvēku, kam vajadzētos palīdzības.

Un kad vīrs viņā neatlaidīgi raudzījās savām pietvikušajām, spožajām acīm, nevarēdams izrunāt vairs ne vārdu, viņa smaidīja tam, glāstīja viņa rokas, sarunājās ar viņu un tiešām piederēja tam bez atmaņas ar visu sevi. Rita bija pārvarējusi savas nodevīgās un noziedzīgās egoistiskās tieksmes.

Slimība tomēr pieņēmas no jauna, kārstums pacēlās pār 40 grādiem. Ošņš velti nopūlējās to mazināt. Un septītā dienā Malta kungs nomīra ar sirds trieku.

Tagad pie liķa līdzī doktoram ieradās arī Kalējs. Malta kundze bija sēru drēbēs, bālāka, acīm re-

dzot vairākas naktis negulējusi, mēma kā noslēpums, bet visu redzoša un enerģiska. Līķis jau bija apmazgāts, ko viņa bija izdarījusi viena pati, apgērbts vīra labākās drānās un arī jau iezārkots un ielenkts no puķēm mazos un lielos traukos. Kad abi draugi iegāja, viņi īsi apsveicinājās, bet tad Maltas kundze pēkšņi saļima ceļos pie zārka un tik rūgti raudāja un lūdza Dievu, it kā būtu noziegusies, tā kā abi draugi izsteidzās blakus istabā, atstājot viņu vienu.

„Nē, šī ceļos krišana, šī asaru un nopūtu straume nevarēja būt liekuļota!“ Iesaucās Kalējam Ošiņš un arī pats slaucījās. Bet Kalējs klusēja, apbrinodams šo daļo sievieti, apstulbis no liķa svinīgā izskata un atraītnes dziļā izsamisuma.

Līdz pašām bērēm un arī kapsētā liķi izvadot, uz ko bija sapulcējušies vai visa draudze, jo Maltas kungs bija arī vietējais Zemkopības biedrības priekšnieks, katrs varēja pārliecināties, ka Rita cita nekā nemanija, kā tikai vīru. Acīm redzot, viņš stāvēja kā dzīvs viņas priekšā, un šo niecīgo laiciņu, kuŗu tas viņai vēl bija skatāms un taustāms, tā gribēja dzīvot tikai vīram.

Un tas bija lielākais pierādījums arī vecajam mācītājam, ka te tiešām tikušas salauztas divas sirdis, kas sasaistījušās tik cieši, ka vienu atraujot, arī otru rauj līdzī no vēl dzīvās krūts.

Kalējs priekš Ošiņa bija uzrakstījis dzejoli, kuŗu pēdējais deklamēja pie aizbērtā kapa un kuŗā katrs pants nobeidzās ar refrenu: „Brāl Jonatan, tevis man žēl!“

Tas bija vispārēju asaru, puķu un runu lietus, kas lija, krita un skanēja par aizgājušā kapu — nepieku-

stošā, izpalīdzīgā un pazemīgā sabiedriskā darbinieka kapu.

Tikpat krāšņas kā apglabāšana bija arī dzirnavās sarīkotās bēres, kurās bija ielūgti radi un visa pagasta inteliģence. Kalējs vienīgais no kapsētas bērēs neieradās, jo Ošiņa ielūgumā atsevišķi nebija pieminēts. Aizmirsts, vai tīši nepieminēts, viņš nezināja.

Taisni garlaicīgās bērū dienas pēcpusdienā, kad viņš vienīgais bija palicis doktoratā, viņš atkal saņēma vēstuli no Tatjanas Nikolajevnas, kuŗa atvainojās par ilgu nerakstīšanu. Lūk šī vēstule.

Mans uzticamais draugs, Kalēja kungs!

Atvainojos par savu ilgo klusēšanu, jo man bija parāk spilgti pārdzīvojumi, kuŗi uz kādu mēnesi mani pilnīgi atņēma pasaulei. Tas notiek dažreiz, nelūkojoties uz visu manu sabiedriskumu, pie kuŗa Jūs lūdzāt arī sevi pieradināt. Sabiedriskums allaž būs tikai līdzeklis vest plašāku dzīvi un uzturēt sakarus, bet izjūtu dziļums un spilgtums smeļams tikai vientulībā. Vai zināt, ka šo gudrību es no jauna smeļos taisni Jūsu pēdējā pretsabiedriskajā vēstulē? Jo dziļas, līdz visaugsmīgākām nojautām ejošas attiecības ir nepieciešamas, lai mēs atgūtu pašpaļaušanos un nekļūtu banali.

Bet nu klausaties, mans draugs, kā rīkojas īsts sabiedrisks cilvēks. Atdodamies līdz galam vienām izjūtām ar visu sirdi un dvēseli, tas nebūt netur par vajadzīgu saraut visas citas, kas tāpat no viņa prasa visu cilvēku. Viņš zin, ka pasaule ir tik neizsmeļama, tik brīnišķīgi dažādu dārgumu pilna, ka mums sevī jāprot visas attie-

cīgās stīgas brīvas un skaņas uzglabāt, kā uz katru parādību ārpusaulē mēs varētu jūtīgi ar visu sevi atbildēt. Un tā kā Jūs nekad nevarat zināt, cik ilgi kuŗa stīga tiešām skanēs un degs, Jūs labāk nekad nevienas nepārraujat un neizpostat pavisam. Esat tālredzīgs, izgudrs, bezgala pacietīgs, reizēm pat pret nāvīgāko ienaidnieku tāds, jo kas zin, vai viņš neizvērsīsies par jūsu straujāko draugu; un ienaidnieku par draugu iemantot nav mazāks panākums, kā tēvam atgūt pazudušo dēlu, vai Dievam atgriezt noziedznieku. Jo grūtāks uzdevums, jo pilnīgāks gandarījums. Tamdēļ pašsavaldīšanās, korekta pieklājība, jo plaša vislabāko attiecību uzturēšana, visu saprašana un neviena neapvainošana Jums garantē tik bagātīgu piedzīvojumu plauju, kā nekas. Jūs spēlējat kā uz brīnišķa instrumenta, un Jūsu varā, kavējoties pie katra atsevišķa taustiņa, izsist no viņa visdziļākās skaņas. Tik gudriem mums jābūt, ka vienā taustiņā, cik tembra bagāts, cik pilnīgs viņš arī neskanētu, vēl neslēpjas vīsums. Sabiedrisks cilvēks spēlē uz vairākām oktāvēm, bet dvēseļu pārbaudītājam dzejniekam meisteriski jāspēlē uz visas klaviatūras. Dziļās grāmatās sasmelts daudz dzīves dārgumu, bet kas šīs kopijas, salīdzinot ar oriģināla spilgtumu? Kalēja kungs, esat vientuļš, uzņemot sevi paliekamas grāmatas, izdomājat jaunas, bet zināt, ka dzīves parādību klaviatūra vēl plašāka, vēl dziļāka, vēl neizsmejamāka. Esat gudrs, tālredzīgs, iecietīgs un arī līdz galam pacietīgs, tad jūs kļūsat bagātnieks un jūsu dvēsele būs vīsdārgākā no grāmatām. Mēs dzīvē mocāmies uz viena tau-

stiņa sist, tad pēc kārtas ar vienu pirkstu uz vairākiem, līdz beidzot spēlējam ar abām rokām reizē, gan rāmi apdomīgi, gan cēli trakojot, uz daudzām oktavēm. Kalēja kungs, tagad dzirdiet, kāda ir mana sabiedriskā māksla? Nedomājat, ka viņa ir viegla. Nē, tā ir visgrūtākā no mākslām, ja jūs vēlaties tīri, dziļi un aizraujoši spēlēt. Bez ģenija jums nepieciešama neatslābstoša vingrināšanās un izturība. Atminaties šad tad Vilhelma Meistara Lehr- und Wanderjahre.

Jūs liek sveicināt mīturadītājs ar Angeliku Francevnu. Viņi nabadziņi karstajā jūnijā vēl kūko Pēterpilī, jo nav kur izbraukt.

Jūsu T. N. Lanserè.

Jauki, jauki! Kalējs izlasījis sacīja. Daudzas stīgas ne vien dabas sajūtās un sabiedriskās tiekšanās, bet arī intīmākās milas izjūtās. Tā jau bija viņa paša vecā gudrība, bet tiešām jaunā veidā. Tatjana Labrīt, Rita Uplej, Izolde Zemzariņ un Tatjana Nikolajevna — jau četras stīgas skanējušas. Kas tālāk? Vai šī asarās mirkstošā dievbijīgā atraitne, kuŗa vēl dažas dienas atpakaļ bija gaiša kā ziedonis, sildoša kā saule? Ak tā bija vismaigākā no šām četrām stīgām, kuŗu varbūt vislabāki gribētos piesist, lai tā skanētu kā visaugstākā dominante.

Kalējs aizvēra acis un redzēja viņas visas četras. Vispēdējā bija Rita, melna kā mūķene, aptvērusi krucifiksu virs vīra puķainā kapa. Paši eņģeļi varēja krist, garā šo sievieti sev priekšā stādoties, melnā iekalumā mirdzoši spožu kā pērli. Viņš vairs neticēja ne viņas liekulībai, ne arī laulības laimei. Viņa tam nelikās ne mantkārīga, ne izšķērdīga, ne arī vairs

naivi ideala kā uz skolas sola. Viņa vienkārši bija Rita Uplej, Malta atraitne, kuŗai pie daļās sejas, ziedošā stāva, smalkjūtīgas un pienākuma pārņemtās dvēseles, piederēja arī vēl labi nostādītas mājas un dzirnavas.

Vai taisni še viņam nebija jāpieķeras uz visiem laikiem? Viņš vēlējās atpūsties no savas klejošanas, viņa vēlējās sev bērna un mantinieka, jo nebija jau nekas cits, kā tikai sievietē — Dievmātes un Afroditē tips, kā to nojauca nevien viņš, bet arī dievmeklētājs Elkems tajā literariskajā vakarā. Lūk doma, kuŗa pamazām Kalējā jo dziļi nogulās un noglabājās no visas pasaules.

Bet ko teiks šī trakojošā un šausmu pilnā kā jūra Izolde? Vai tā viņu tad nonāvēs, jeb pate nonāvēsies? Viņa aizbrauca gan vēl vāja, bet elektrības pilna, kā tāļš negaiss, kaut gan arīģi nomierinājusies. Tā bija māksliniece, bet reizē arī noziedzniece. Ar šo bajaderi tak nevarēja laulībā saistīties. Viņa mīlēja absoluto brīvību un traģēdijas vairāk kā neko. Viņa tiešām bija krāsu bagāta, bet pasaule bija vēl plašāka un krāšņāka. Kas viņu varēja kavēt arī Izoldi tajā ietēlot?

Ošiņš no bērēm atgriezās tikai otrā dienā, izgulēja skurbuli un pie darba stājās tikai trešajā. „Vai zini, draugs?“ viņš ierunājās: „No tevis gan visai pieklājīgi tas nebija neierasties uz mana drauga bērēm. Daudzi pēc tevis apjautājās, kas nu tevi tā esot varējis piesaistīt pie rakstāmā galda? Viņi zina, ka tu te esi, un labprāt vēlētos redzēt piedalāmies arī sabiedriskā dzīvē. Man liekas, arī atraitne, lai nu sava zaudējuma dēļ nobēdājusies, tomēr domāja arī par tevi un kamdēļ tu neesi nācis.“

„Ja viņa būtu domājusi par mani, tad tavā ielūgumā būtu arī mani pieminējusi. Es taču viņas skolotājs. Bet mani viņa, kā redzams, bija piemirsusi.“ Kalējs gan patiesībā saredzēja dziļākus, kautrīgākus iemeslus, bet tos pie sevis paslēpdams turpināja: „Bet kas attiecas uz sabiedrību, tad es tiešām nožēloju, ka viņas nedabūju novērot, jo katrā draudzē un pagastā tai savāds kolorīts.“

„Arī inteliģences netrūka — bija vecais mācītājs ar kundzi, visi vietējie skolotāji, kas vēl nav izbraukājuši pie vecākiem, tāpat biedrību vīri un t. t. Dzīves viela jums rakstniekiem taču jāievāc, ko tad jūs citādi tēlosiet?“

„Pa daļai tev taisnība arī attiecībā uz dzīves vielu. Šauri slēgt dzīves nevar. Bet neaizmirsti, ka esmu sešus gadus nogājis par tautskolotāju, arī revolūciju cauri taisījis, iepazīstoties ar simtiem pusinteliģences tīpiem. Tautas dzīve man pazīstama. Bet acumirkļi viņa manis neinteresē tamdēļ, ka — redzi, kā to teikt — es esmu uzstādījis par mērķi sev pavisam citu ko — iedziļināties smalkākos, dziļākos vecākās individualās kultūras problemos. Kopš izbraukāju Maskavu un Pēterpili, uz visu mūsu dzīvi es raugos sub specie aeternitatis. Mans nolūks celties pāri mūsu dzīves līmetnim, lai to esenci, kuru esmu uzņēmis svešā kultūrā, izdomātu līdz galam, labāko daļu no viņas piesavinoties pats sev un ieplūdinot savā tuvākā apkārtņē un visos savos turpmākos darbos. Es domāju, ka tās dziļākās kultūras problēmi, kas mani pārņēmuši, neļaus man tik drīzi atgriezties pie plašākas apkārtnes dzīves ierāšām. Mani ārkārtīgi ir ieinteresējusi gatavas kultūras

cilvēku dzīve. Bet paga — es tev nolasišu kādas Pēterpils dāmas vēstuli par šo mākslu dzīvot.“

Pēc tam Kalējs nolasija Tatjanas Nikolajevnas vēstuli, par kuŗas saturu Ošiņš vēl ilgi pēc tam domāja un sprieda, jo viņā atrada atslēgu arī pats sa-
vīem novērojumiem ārzemju studiju laikos.

Bet te Ošiņam ienāca prātā ideja: uzaicināt mituradītāju ar viņa kundzi uz kādu mēnesi pie sevis. Tatjana Nikolajevna tak bija minējusi, ka viņiem nava kur braukt, ka tikai tamdēļ tie garlaikojas Pēterpili.

Domāts — darīts. Ošiņš bija vecpuisis, kas mantas savu mūžu nebij krājis. No pacientiem viņam kaut cik ienāca. Par ko neatsaukt vēl kādu interesantu cilvēku, ja jau Kalējs ar tādu nolūku uz šejieni bija dabūts? Protams, ka dzirdēdams tādu domu virzienu, Kalējs bija vairāk kā priecīgs un uz vietas aizrakstīja uzaicinājumu.

Pirmā atbilde bija gan mazliet atturīga, pilna daždažādu apstākļu izjautājumu, cik tālu no jūras un Rīgas, vai būs mazākais viena ērta istaba, kuŗā strādāt, vai ir upe, kur kundzei peldēties, un kā ar uzturu? Beidzot viņi lika priekšā varbūt jūrmaalā priekš viņiem dabūt pāris istabiņas, bet tikai tā, lai tie nebūtu gluži vieni svešā malā pamesti, tas ir vai nevarētu kopā ar Kalēju apmesties.

Ošiņš, protams, bija bēdīgs, ka tad viņš pavisam paliks nomaļš un pazaudēs arī Kalēju. Tomēr Kalējs bija tagad ārkārtīgi ieinteresēts priekš kopējas padzīvošanās, jo tas taču bija tiešais viņa nolūks — atminēt šo kulturas cilvēku intimās dzīves miklu.

Un viņš vēl reiz rakstīja. Bet tagad projektēja viesus piesolīt Ritai Maltas kundzei, kuŗai bija jauks dārzs un dzirnavdambis ar zelta smilti dibenā, šalcošs

un caurspīdīgs kā šampanietis. Un pēc vīra nāves arī dažas istabas brīvas. Bez visa tā Kalējs cerēja viņas pat jau mazliet provinciāli naivās dziļās skumjas izkliedēt, jo tā vai visu savu laiku, kā bija dzirdams, pavadot kapsētā pie vīra kopjamā kapa. Pašam viņam iet un traucēt un izklaidēt to likās visai nesmalkjūtīgi, jo bēres tak vēl bija tik nesen nosvinētas un viņa staigāja vēl visa melnā ietērpusies. Kalējs vienkārši nebij vienaldzīgs pret Maltas kundzi, un taisni no viņa nāca projekts viesus piesolīt Maltas kundzei.

Kalējs ar viņu apsoliņās pie gadījuma izrunāties — mājās, vai ceļā, vai kapsētā, jo dakteri apsēda slimnieki.

Otrā dienā, paņēmis kādu grāmatu, Kalējs devās uz kapsētu. Bija karsts jūnija rīts ap pulksten desmitiem, kad izgājis cauri ēnainai alejai, viņš pašķīra kapsētas sētas bieži saaugušos krūmājus, caur kuņģiem pa miežu lauku veda taciņš nolejš uz melnakšņiem noaugušo upi iekšā dzirnavdārzā. Te aiz muguras sev viņš sadzirdēja maigus soļus un atcirties atpakaļ ieraudzīja Maltas kundzi jau ar tukšu kurvīti uz rokas, jo viņa tikko bija atnesusi svaigas rozes vīra kapam. Šoreiz viņa bija baltā uzvalkā, tikai ar melni aizplīvurotiem matiem un pieri. Viņa neizskatījās vairs tik bāla kā bērēs, bet savādi nedroša, kā šaubu un tumšu domu saēsta, kas agrāk nekad pie viņas netika manīts.

Kalējs viņu godbijīgi pasveicināja, viņa sēri pasmaidīja un sniedza roku. Kapsētas malā tie apstājās.

„Maltas kundze, es gaidīju jūs nākam uz kapsētu, bet jūs jau esat izstaigājusi savu ceļu.“ Kalējs uzsāka.

„Jūs manis gaidījāt?“ Viņa vērīgi raudzījās Kalējā, manāmi pārsteigta.

„Ja. Tāpat kā tajā pievakarē iepriekš visiem šiem satrīcinošiem notikumiem.“

„Ar ko tad es jums varētu būt derīga?“ Viņa neticīgi jautāja.

„Vai jūs steidzaties?“

„Ne visai.“

„Tad apsēdīsimies kaut kur uz sola. Varbūt pie nelaiķa Malta kunga kapa.“

„Lai nu tas paliek.“ Viņa paasi sacīja un enerģiski pagriezās uz kādu apgaismotu laukumu ar baltu sēdekli vieglā ēnā. „Še es mīlēju sedēt, kad man vēl labi klājās.“

„Sakat, vai jūs tiešām tik satriekti? Jūs gan savu vīru esat bezgala mīlējuši?“

Viņa paskatījās savādu šķību skatu uz Kalēju un seja tai tiko manāmi pavīpsnāja kā no jautra gaismas stara.

„Sakat, ko jūs man gribējāt teikt?“

„Es nezinu, kā tas jums patiks. Patiesībā vienu ļoti egoistisku lietu, kas jūs varbūt ļoti apgrūtinātu.“

„Jūs?“ Viņa iesmējās: „Ar ko tad jūs mani varētu apgrūtināt?“ Viņa pastrīpoja vārdu jūs.

„Es varbūt nē, bet kāds mans draugs no Pēterpils.“

„Ak nekādu man jūsu draugu te nav vajadzīgs.“ Viņa nervozi iesaucās, it kā zaimota, un satumsa kā sākumā.

Kalējs apbrīvoja viņas smalkjūtīgo izšķirību, kādas pie viņas senāk nemanīja, un pasmējās.

„Jūs tak nedomāsat, ka es jums diezin kādos jūs zaimojošos nolūkos savu draugu piedāvāšu. Pa-

visam otrādi! Es gribu šo draugu dabūt pats sev tuvāki, tas ir es un arī doktors Ošiņš. Un ja viņš ar savu kundzi, pie kuŗiem jo bieži ierastos, protams, arī mēs, jūs varētu mazliet izklaidēt, tas tak nebūtu, man liekas, nekas slikts.“

„Par kādu draugu jūs runājat? Pastāstat tuvāki: gluži svešu cilvēku savās un mana vīra lietotās istabās es jau nelaidīšu,“ viņa sacīja, un Kalējs pastāstīja plašāki par saviem Pēterpils draugiem, tā kā laiks aizgāja nemanīts. Maltas kundze bija visai ieinteresēta, un viņiem vairs nebija jābūt tik pētošiem vienam pret otru. Beidzot viņa aicināja Kalēju lejā, lai tas pats apskatītu viesiem domātās istabas, un bija gatava viņiem ierīkot atpūtas vietu, protams, gluži par velti.

Māja bija jauna, plaša, no sarkaniem ķieģeļiem ar dakstiņu jumtu uz augsta akmiņu pamūŗa sevišķi dienvīdus galā, kuŗš atdūrās ābeļu dāŗzā. Otrā galā bija istabas priekš saimes ļaudīm, un tās atdūrās pret ganceļu un siena šķūni ar laidariem apakšā. Turpretim kungu gals, sastāvošs no četrām istabām bija gaišs, saules pilns, nelūkojoties uz lielajiem puķu podu žuburiem pie visiem logiem. Zālē bija sarkanās zīda mēbeles, Tresselta tafelklavieres, grāmatplaukts ar zemkopības grāmatām un otrs ar latievšu literatūru, kā arī sveštautu klasiķu krājumu. Smagas, brūnaspotjēras veda vīra kabinetā uz vienu pusi, aiz kuŗa vēl bija kāda ļauŗu pieņemamā istaba, un uz otru pusi guļamā istaba, kas reizē bija arī Maltas kundzes darba istaba, jo bija plaša un gaiša. Vēl te abas skaistām sarkanām zīda segām apklātās gultas stāvēja blakus kā vīram dzīvam esot. Un brīnums — Kalējam tagad likās visas šās istabas daudz, daudz gaišākas, tīrākas un arī piemīlīgākas, nekā vīram te dzīvojot un

slimojot. Viņš pāris reizes tajās bij ieskatījies, ne-
atrazdams nekā patīkama.

Vai tas nenāca no tam, ka pēc tik traģiskiem no-
tikumiem saimnieces dvēsele bija piegriezta sev pa-
šai, kamēr iepriekš tā iklaidējās savos un vīra mājas
darbos? Vai tā tas allaž nav bijis un nebūs, ka tikai
traģiski pārdzīvojumi mums atkal atgriež dabisko
seju, kuŗu dzīves praktika aiztumšo necaurredzamu
un aklu? Nu arī istabas bija apgarotas.

„Maltas kundze, vai jūs arī spēlējat vēl? Paspē-
lējat man kaut ko, nu kaut no skumjā Šopena?“ No-
sēdināts divanā, viņš mīļi lūdzās.

Nolikusi savu cepuri, viņa neuzkrītoši sagluda
savus zelta matus pie spoguļa, pie kam viņas au-
guma līnijas atvērās visai pievilcīgi slaidas un mai-
gas, tad mēma nosēdās pie klavierēm. Tas bija Šo-
pena sēru maršs, kuŗu viņa vispirms nospēlēja, pie
tam tik dziļi izjusti un runājoši, ka Kalējam, kas sē-
dēja aiz muguras tai, likās, ka viņai asaras krīt par
vaigiem, tāpat kā skaņas, un ka tā pēkšņi pietrūksies
un nozudīs savā guļamistabā. Bet viņš bija pār-
steigts, kad nospēlējusi un mirkli paklusējusi, viņa
piecēlās kā atsvabināta no kaut kā tumša un smaga,
un pēkšņi pārgāja uz Bethovena skaidro likteņmu-
ziku. Šo to izspēlējama no Bethovena burtnīcām,
viņa nobeidza ar Griega Solvejgas dziesmu, pilnu
dzidruma un bezgala smeldzošām ilgām.

Kalējs pietrūcies pateicās, noskūpstīja viņai roku
un tā, pieļaudama viņam to, pēkšņi nozuda vīra ka-
binetā, bet caur to un ļaužu pieņemamo istabu virtu-
vē. Acīm redzot, viņa to gribēja paturēt arī uz pus-
dienu. Tā tad viņš bija gaidīts viesis, nelūkojoties uz
neaicināšanu bērēs.

Bet Kalējs nedrīkstēja pieņemt viņas sirsnības, kas mājas ļaudis, varbūt, varēja pavedināt uz asprātībām pret aizmirsušos atraitni, un viņš, sagaidījis viņu atpakaļ, atvadījās, solidamies rakstīt uz Pēterpili, ka priekš tiem te būs kluss stūritis, kur atpūsties, un laipna saimniece, kas viņus nekādā ziņā netraucēs arī darbā.

Maltas kundze, kā klausījās, kā nedzirdēja, pavadīja viņu līdz durvīm un, kad tas aizgāja, mirkli pasēdējusi dīvanā, kurā viņš bija sēdējis, pēkšņi aizklāja rokām seju, un uzkritusi pret atzveltni, ilgi tā palika, kamēr maigie pleci šad tad sadrebējās. Bet viņa laikam arī tad neraudāja, varbūt tikai kaut ko dziļu un spēju pārdzīvoja, it kā turpināja sevī Solvejgas melodiju.

6. nodaļa.

Bubukas Vadakstē.

Ātri pienāca diena, kad miturādītājam bija jau zirgi priekšā jāsūta. Tos pavēlēja dot Maltas kundze, bet Kalējs pats personīgi viņus sagaidīja piestātnē.

Gaidot Kalēju atkal bija aptvērusi tā svešā, savādā burvība, kādā viņš atminējās nodzīvojis to mēnesi Pēterpili, no kuŗas tik ilgi nevarēja atmosties. Tā nebūt nebija tikai tā saucamā krieviskā „plašās dabas“ atmosfera, ar kuŗu tas jau sen bija pazīstams un atrada aizvien par neapbrīnināmi jūtīgu un banalu. Nē. Drīzāk jau tad tā bija vakar-eiropējiska, kā pati Pēterpils arhitektūra un iekārta. Bet tas sevišķi burvīgais dvēsa no viņu intensīvās, nekad nevienaldzīgās gara dzīves, allaž pievērstas vienotra in-

timākiem pārdzīvojumiem un problemiem, un no no-
došanās garīgam darbam. Tur visi staigāja itin kā uz
grūtām kājām ar, lūk, pašreiz, pašreiz dzimstošu
mākslas darbu, vai triumfēja par kādu jau laimīgi
radīto. Bet šis darbs aizvien dzima pašu savstarpējos
pārdzīvojumos un liktenražēdijās.

Kalējam gan netrūka dažu pārdzīvojumu arī še
Vadakstē, bet nevar noliegt, ka zināma izklaidība un
tūlība, savienota ar labu sadzīves ierašu un intensi-
vas, dzīvas mākslas trūkumu, te valdīja visgarām.
Ošiņš nodevās savai ārsta praktikai, un Kalējs die-
nām gulēja kaut kur parkā zālē, vai vienkārši savā
istabā uz dīvana un iedziļinājās medicīnas, sevišķi psi-
chiatrijas jautājumos. Tā bija bez šaubām maz pro-
duktīva laika pavadīšana. Kas attiecas uz apkārtējiem
lauku intelligentiem, tad jau ar pirmo iepazīšanos un
sevišķi literariskā vakarā tie bija izsmelti. Bieži,
kad viņi viesojās pie Ošiņa, Kalējs nemanāmi nozuda
savā istabā, atvainodamies ar kādu steidzamu darbu,
kaut gan patiesībā nedarīja nekā, vai lasīja, kas pie
rokas pagadījās. Viņš atpūtās no polemiskās, dzīvi
intensīvās ziemas sezonas un meklēja pēc jaunu darbu
koncepcijām, tomēr līdz šim bija vēl tikai daži dzejoli
sarakstīti. No jauna viņam bija iedegušās attiecības
ar Maltas kundzi, bet te pēkšņi iejaucās starpā Izol-
des postošās traģedijas.

Tā puslīdz priecīgi uztraukts, puslīdz hamletiskā
gara stāvoklī, jo nevarēja jau zināt, kā izlutinātajiem
pēterpiliešiem te lauku nomalē patiks, viņš nemaz
nemanīja, ka piedrāzās vilciens no Valkas puses. Uz-
traukts Kalējs sāka skraidīt gar to. Kādā otrās kla-
ses vagona logā tiešām ieraudzīja raksturīgo mitura-
dītāja Bubukas neapsegto galvu ar uz augšu uzbuži-

nātiem matiem, lielo ovalo pieri, dziļi sēdošām, kvēlojošām acīm un pabiezām, tumšsarkanām, te smīnošām, te smaidošām lūpām. Kalējs uzlēca uz kāpšļiem un nākamā acumirkļi viņi jau sasveicinājās un saskūpstījās, pie kam tepat blakus Kalējs ieraudzīja arī Bubukas kundzi, kā arvien majestātīgu un sevišķi delikātu. Piemirsis dzirnavpuiši ārā, Kalējs pats ņēmās nocelt un izlikt pa logu viņu somas, kuŗas puļsis gan pretī saņēma, jo vilciens stāvēja tikai dažas minutes. Bet paši atbraucēji tikai reti kādai lietai piedūra pirkstus, jo nebija raduši un arī nezināja, ka mēs, latvieši, tik tuvi dabai, ka priekš sevis visu darām paši.

Kalējs rikojās enerģiski un steidzīgi, tā kā visas tās delikatās laipnības, ko viņš vēstulēs tiem sarakstīja, atbildēdams uz viņēju ierosinājumu, stipri kontrastēja ar Kalēja rīcību, ko viesi laikam arī sajuta, diezgan mīklaini noraudzīdamies, kas ņe viss šajā Vadakstē ar viņiem nenotiks. Tikai kad čemodani un somas bija novietoti vezuma ratos, bet Kalējs ar viesiem iesēdās līnijdroškā, pie kam viņš pats arī kučierēja, viņi piegriezās viens otram ar izjautājumiem un laipnībām.

„Man viss pie jums te Latvijā tik svešs — lūk, šie paši rati — es tādus redzu pirmo reiz, ne jāšus sēdēt, ne atzvelties, un braucot viena auss uz priekšu, otra atpakaļ, dzirdēt var, bet redzēt grūt,“ Bubuka jokoja.

„Ja, sēdam puslīdz kā diližansā. Latvija kalnaina un mazākie ceļi arī dūkstaini, tamdēļ, lūk, šis garais dēlis, kas par visiem akmeņiem un visām bedrēm viegli izšūpo!“ Kalējs atbildēja.

„Un cik labi jūs paši kučierējat!“ piezīmēja arī kundze, kuŗa pie visas savas ārējās savaldīšanās tie-

šām nezināja, kur tie brauc — pie pakalpīgiem zemniekiem, vai pavēlošiem kungiem, jo kaut ko trešu viņi Krievijā nebij novērojuši.

„Vai tad jūs, lauku muižniece būdama, neesat grožus turējusi?“ Kalējs izbrīnējās.

„Nekad. Arī viņš nav!“ Tā pameta ar acīm uz Bubukas kgu.

„Nu, tad jūs, mīlie viesi, vēl daudz ko neparastu pie mums pieredzēsiet. Mēs visu paši padarām.“

„Es daudz ko esmu redzējis!“ iesaucās Bubuka: „mani grūt izbrīnēt. Esmu dzīvojis pat tādās vietās, kur trīs mēneši no vietas valda nakts.“

„Ja, kad bijām izsūtīti Ustjisoļskā,“ kundze piebilda.

„Nu, cerēsim, ka še tik šausmīgi neies!“ Kalējs iesmējās.

„Ā, — jūs to tā sapratāt...“ Bubukas kungs kautrīgi piezīmēja, ieurbdamies Kalējam sejā ar saviem caurbjūšiem skatiem.

„Bet par ko jūs tā bijāt pret jūrmālu!?“ kundze vēl jautāja.

„Redzat, kundze, es te dzīvoju pie drauga, kāda ārsta, kur man arī priekš darba visādas ērtības. Es jūrmalas patiesībā nemīlu, viņa pārāk trokšņaina, pil-sētnieciska — atgādina ziemu,“ Kalējs atbildēja, „un jūs vieni tur varbūt negribētu. Te uz laukiem arī savas ērtības. Bet par tām jums jau rakstīju.“

„Es priedājos par dzirnavdambi,“ sacīja kundze un smaidot pielika: „tik vai tur būs vieta, kur malēji manis neredzēs?“

„Laikam gan. Var jau arī ierīkot.“

„Bet vīrs nepeldās,“ Bubukas kundze piezīmēja.

„Brīnišķi! Vannā taču ejat?“ Kalējs pazobojās.

„Peldētājam nozūd zeme apakš kājām. Un tā kā viņa griežās zibiņātrumā, tad nez, kur vēl nosēdīsies.“ Bubuka atjokojās.

Visi nosmējās. Bet Kalējam likās, ka Bubuka no savas vājās figuras slēpās.

„Un jūs nekādu sportu nepiekopjat?“ jautāja Kalējs.

Bubukam pēkšņi iekvēlojās acis, un viņš iesaucās divdomīgi: „Sporti ir dažādi!... Tikai vingrot nemīlu... Bet, sakat, kas tur tas par raibumu?“ viņš rādīja uz priekšu, gluži pēc pārgrieztas desas.

„Ak, tur tas?“ Kalējs atkal iesmējās. „Tas kāda veikala mūris no dažādiem šķeltiem laukakmeņiem. Vienkrāsainus būtu grūti sadabūt. Tiešām, pirmo reizi ieraugot, tāds salīdzinājums pats prasās. Man gan ne prātā nebij ienācis, jo šādas celtnes pie mums visai parastas.“

„Bet, lūk, krievu baznīcīņa!“ priecīgi iesaucās kundze, „ar viens, divi, trīs — pieciem baltiem kupoliem!“

„Vai šis Soksleta aparats jūs, kundze, tā iepriecina,“ Kalējs piebilda, aizrādīdams, kā arī krievu parašas var no smieklīgās puses redzēt.

„Tā veca tradīcija!“ viņa ar cienību pret visu vecu piebilda, nepasmējusies par Kalēja asprātību.

Viņi pašreiz brauca gaŗām gar doktoratu, un Ošiņš no tālienes baltā mētelī pa logu tos sveicināja. Visi palocījās.

„Vai tas kāds jūsu draugs?“ Bubuka iejautājās.

„Ja, vietējais ārsts, kas jūs ļoti gribēs redzēt.“

„Bet lūk, kur es gribētu dzīvot!“ impulsīvi iesaucās Bubukas kundze, kad atklājās skaistais dzirnav-

dambis ar viņā iegāztiem sarkaniem jumiem un ogu un ābolu pilno augļu dārzu.

„Nu, tad brauksim tikai iekšā!“ Kalējs uzsita ar pātagu zirgam, un rati pārrībēja par tiltu, kuŗš, no lielceļa skatoties sāņš, bija slēpies lejā, melnajos alkšņos.

„Ko jūs darat!“ viņa bažīgi iesaucās, ķerot Kalēju pie elkoņiem.

„Jums pa prātam, cienijamā kundze!“ viņš paguva vēl atsaukties, kad līnijdroška jau pieripoja pie Maltu namdurvīm.

Puiša ar rospusku vēl nejuta.

„Bet kur tad — kur tad tas muŗiks ar mūsu somām palika?“ kundze, atpakaļ atskatījusies, sabailojās. „Kas viņš tāds bija? Vai uzticams?“

„Nebīstaties, kundze, te dienas laikā nekur nekas nepazūd, un arī naktīs esat gluŗi mierīgi... Iek — jūsu saimniece, Maltas kundze!“ Kalējs rekomandēja, „un elegantie pēterpilieši, Bubukas kungs ar kundzi, kuŗiem ir lielas bažas, lai viņi neizputētu šajā pusmeŗoņu zemē. Rūpējaties, Maltas kundze, labi par viņiem!“

Abas kundzes pailgi vienotru mēroja skatiem. Un Bubukas kundze, laikam redzēdama, ka saimniece diezgan tīra, sniedza viņai roku, bet noskūpstīties nevarēja sevi piespiest, kaut gan varēja manīt — gribēja; Maltas kundze taču bija zemniece.

Turpretīm Bubukas kungs, instinktīvi sajusdams vinas smalkjūtīgo dvēseli, noskūpstīja viņai roku pat **vairākkārt**.

Viņi iegāja pirmie priekšnamā. Bet Bubukas kundze vēl paguva Kalējam iesaukties: „Nu, tik skai-stā namā pie mums uz laukiem pat muiŗnieki nedzīvo, izņemot, protams, tikai pašus bagātākos.“

„Cik es būtu priecīgs, ja jums, kundze, kaut mazlietiņ Latvijā iepatiktos!“ Kalējs ieveda viņu zem rokas antrejā, pēc tam kad iepriekš bija atsvabinājis viņas pūkaino, villaino jaku un dārgo šalli no rožu ērkšķiem, kuŗos šī korpulentā dāma aiz neuzmanības bija ietinusies, jo uz ieeju veda krāšņa rožu aleja.

„Bubukas kundze gāja muižnieciski lepni paceltu galvu cauri antrejai arī iekšā tālākās istabās, bet ļoti drīz atdūrās uz ierobežojumiem, jo jau pēc divām durvīm nāca ļaužu gals: atkal pārsteigums, ka Latvijā kalpi dzīvo vienā namā ar saimniekiem un satiek vienā virtuvē.

Tomēr divas viņiem ierīkotās istabas tiem ļoti patikās, sevišķi veranda uz dārzu un dambja likumu. Nu, tiktāļu viss bija labi. Kad puisis pārbrauca ar mantām, un kundze varēja pārmainīt ceļa drēbes, pie kam mazais vīrs viņu uzticīgi apkalpoja, kā kambarjaunava, bet Maltas kundze ātri lika meitām sapost zālē ēdamgaldu, tad viņiem sirdis pēkšņi atraisījās un drīzi vien izplūda pateicībās un jautrībās, tā ka visas bažas bija nozudušas.

„Vai zinat, Kalēj, tā Maltas kundze ir viena brīnišķi skaista un miļa kundze. Viņa atmirdz un aizmirdz kā pati saule.“ Novedis Kalēju aiz rokas nomaļš, Bubukas kungs iesaucās, visā savā mākslinieka un fantasta sajūsmā. Kas viņa jums ir — vai Laimas māte jeb mīlestības dieve Milda? Tā ir dievišķa būte. Sakat, vai viņai daudz bērnu? Un kur tad viņas vīrs?“

„Vīrs viņai nomira priekš trim nedēļām. Bet bērnu viņiem vēl nebija,“ Kalējs, juzdams, ka tam būtu pēkšņa greisirdība jāsaģūt pret Maltas kundzes dievinātāju, tomēr tās nesajuta, jo Bubukas kungs

bija pārāk jocīgs, pie tam pilnīgi sastāvēja savas lieliskās kundzes štatā.

„Ko viņš jums tur čukst!“ kundze skaļi iejautājās, „vai saimniece iepatikusies? Bet kādas tev garantijas, ka viņa arī Kalēja kungam nepatīk?“

„Cienījamā kundze, man patīk visi un visas, kas vien patīkami.“ Kalējs izvairījās. „Jo vairāk patikšanu, jo patīkamāki dzīvot pasaulē.“

„Nu, es laikam gan nemaldīšos, ja Kalēja kunga patikšanu meklēsim, lūk, pie kā — viņš izvilkā un rādīja kādu vēstuli — pie mūsu Tatjanas Nikolajevnas. Cikko nepiemirsu jums atdot!“ Bubukas kungs viņam tiešām nodeva vēstuli no Tatjanas Nikolajevnas, no kuŗas izplūda smalks un stiprs parfīms.

„Kā lai jums pateicos!“ Kalējs sajūsmots iesaucās. „Taču jūs esat mani saveduši ar šo brīnišķo Tatjanu Nikolajevnu.“

Šīs sarunas beigās, diemžēl, notika Maltas kundzes klātbūtnē, kuŗa rīkoja meitas noņemt traukus, un tas atstāja uz viņu, tagad pilnīgi sevī noslēgušos, tik stipru iespaidu, ka viņa nozuda savā istabā.

„Redzat, — redzat, nevar runāt par zimpatijām, kad viens savu tik nesen vēl uz visiem laikiem pazaudējis!“ Bubukas kungs izsaucās, satverdams Kalēju pie rokas.

„Jums taisnība, bet es taču nemaz viņas neredzēju,“ Kalējs nelaimīgi iesaucās.

„Jāredz! Jāredz vienmēr viss!“ Tēraudcieti iesaucās Bubukas kungs.

„Kāds tu smieklīgs!“ kundze, deserta vietā uzsmēķēdama papirosu, nolūkojās virā tā no galvas līdz kājām un vīpsnāja: „Viņš aizdegas kā papiross.“

„Tas taisnība, mēs, dzejnieki, esam dedzīgi!“ Ka-

lējs atparēja kundzes aso uzbrukumu. „Bet cik patikami man arī nebūtu pie jums, tomēr jāprot gods, jāļauj jums atpūta. Ceļš no Pēterpils nebija tuvais!”

„Kā, Kalēja kungs, jūs gribat mūs vienus atstāt? Vai tad jūs tepat šajā mājā kaut kur nedzīvosiet? Mēs nomirsim no garlaicības.“

„Pie tik daiļām kundzēm kā Bubukas un Maltas kundzes arī nāve, es domāju, ir salda. Pie tam ritā jau es tā kā tā būšu atkal te. Un tad vedīšu jūs uz doktoratu, uz mācītāju, vietējiem skolotājiem. Ja gribēsāt, sarīkosim arī medības, vai zivju zveju. Pat uz lauku izrikojumiem es jūs aizvedīšu.“

„Mednieks es slikts,“ Bubukā pretojās.

„Nu, kā to teikt...“ kundze piebilda.

„Uz irbēm varbūt? Bet zivju zveja pa sausu krastu ar svešām rokām, tā man patīk. Un arī viesosimies. Jo redzat — uz laukiem tā vien — (viņš parādīja žestos bezmērķīgu klejošanu) — vairāk par divi nedēļām nekad neesmu varējis nociesties. Es esmu pilsētnieks cauri un cauri. Nebūtu pilsētās vasar tik tukšs un karsts, neviens manis neizdabūtu uz laukiem.“

„Ko nu tu runā? Pilsētā vien dzīvodami, mēs ātri nonīktu.“

„Ilgi nīkt es vispāri nevēlos. Ja jau nīkt, tad īsi un aši sadegot. Un neņikuļu starp mums rakstniekiem taču vēl neviena nav bijis. Lūk, mani dievi un viņu svētie — tie jau paliks nemirstīgi. Ja, es esmu dzimis pilsētnieks. Ar mani mana dzimta izbeigsies.“

„Jūs tāpat domāji, kā Tatjana Nikolajevna man kādreiz rakstīja. Bet tagad man jāncēg viņam, lai jūs viņai nevarētu teikt: jūsu vēstuli viņš saņēmis iebāza kabatā un laikam tajā dienā tā i neizlasīja.“

„Nu, labi, ejat ar. Bet —' viņš iečukstēja ausī Kalējam: „iebīdat pie mums Maltas kundzi. Sakat, kas te spēlē klavieres — viņa?“

„Jā!“

„Nu, labi, tad zināšu mazākais, no kā iesākt?“

Kalējs iegāja, iepriekš pieklaudzinajis pie Maltas kundzes. Viņa sēdēja pie savas rokdarbu kastītes.

„Maltas kundze, nu par ko jūs aizgājāt?“

„Kā tad nu izskatītos, ka saimniece traucētu savus vasarniekus?“

„Viesus, Malta kundze!“ Viņš piezīmēja: „Bet — nebūtu tiešām slikti, ja mēs jau tūlīt aprunātos par noteikumiem. Par istabām jūs atsacījāties kaut ko ņemt, bet par uzturu jau katrā ziņā jums jāņem. Pieminat, kundze, ka jūsu dzirnavu un māju vairs nevadīs praktiskais Malta kungs, bet viņa kundze, kurai arī jābūt praktiskai, lai viss turpinātos tājāk pēc viņa prāta.“

„Kalēja kungs, viss vēl iet un ies kādu laiku pēc inercijas, pats no sevis. Un ja jums ar Ošiņu kungu tā gribējies šos elegantos pēterpiliešus uzņemt, tad man jau arī nebūs neinteresanti viņus novērot. Jūs tak paši sacijāt, ka viņi mani izklaidēšot,“ viņa iesmējās. „Tā tad ar to jau viss tiks samaksāts. . . Vai viņi ilgi paliks?“

„Nezinu. Bet teic, ka uz laukiem ilgāk par pāris nedēļām nevarot izturēt. . . Un tad vēl viena lieta“ —

„Kāda Tatjana Ņikolajevna? . . .“ Malta kundze, pacēlusī uz Kalēju acis, kā neviļus iejautājās, bet tūlīt arī notvīka, jo Kalējs viņas viltību pamanīja.

„Kundze, Tatjana Ņikolajevna taču nav lieta, bet kāda Bubuku mājas draudzene — gleznotāja, kurai man lika priekšā sarakstīties gandrīz tikai par filo-

sofiskiem tematiem. Gribat, es atplēsīšu uz vietas viņas vēstuli un izlasīsim to kopā?”

„Es jums pateicos par tādu uzticību. Varbūt, viņā būs arī norādījumi, kā man izturēties pret Bukukas kungiem... Bet es jūs pārtraucu. Turpinat, ko jūs gribējāt teikt par to vienu lietu —“ Viņa, šķelmīgi sminēdama, negaidīti nobeidza, nebūt neatteikdamās arī no vēstules.

„Redziet, es viņus apsolījos jo bieži šur tur pavadāt. Protams, es domāju — ar daktera zirgu. Bet tā kā Ošiņš pats bieži izbrauc, vai tad kādreiz arī pie jums nevarētu dabūt drošku un zirgu?”

„Tagad jūlijs — siena laiks. Zirgi būs brīvi. Nemat un rikojaties, kā atrodat par labāku.“

„Vai tiešām jums tāda uzticība pret mani!“ Kalējs pēkšņi, acis nolaidis un pieklusis, atjautājās.

„Ja, vislielākā. Allaž ir bijusi un būs.“

No tik atklātas valodas viņš mazliet apmulsā. Ja viņš milēja un gribēja no jauna Ritas Uplej zelta tiklos sasaistīties, tad lūk — trešā nedēļā pēc tik ļoti apraudātā vīra nāves, viņa, kā likās, jau bija brīva un pievērsta viņam. Par atbildi viņš satvēra tikai viņas roku un dedzīgi noskūpstīja.

Bet Maltas kundze no šās kustības instinktīvi sarāvās un apjuka.

Kalējs, acu nepacēlis, caur antreju devās uz tilta pusi.

Maltas kundze, sagrabusi vīra portreju, raudzījās viņā, raudāja un skūpstīja to.

„Mans Zigfrīd, mans Zigfrīd, es Tava Krimhilde!“... Un pēc neilgām karstām raudām viņa čukstēja tājāk: „Bet tas taču bij mans skolotājs, mans vispirmais dievinātais, par kuŗu tu visu zināji, cik es

pate zināju. Kamdēļ tu viņu sauci uz šejieni? Man sagādāt prieku? ... Cik karsti tu mani esi milējis! Tu laimīgais un pēkšņi tik nelaimīgais milētāj! Es tagad degu kā liesmās bez tevis. Teic — teic, ko lai es daru? Vai tiešām es madonna un Afrodīte reizē? Kā manu likteni paredzējis mans skolotājs!”

Tā Malta kundze mierināja savu nelaikī un sevi, līdz saveda kārtībā savu iekšējo pasauli. Bet patiesība bija gan laikam tā, ka Malta kunga viņa nekad īsti nebija milējusi. Uz Kalēju tad izredzes nebij, bet Malta bija studējis, mājas un dzirnavu mantinieks, kuram arī jau vecāki miruši, un neprecēta palikt viņa nevēlējās. Viņu pierunāja arī vecāki iziet pie vīra. Bet tā kā viņai bija laba sirds, tad viņa milēja arī Malta kungu un likās pat, ka bija ar to laimīga.

Viņa juta, ka Kalējam tā piederēs agrāk vai vēlāk; ka viņš netiks vairs vaļā; tā bija karsta kā uguns, turīga mantā un arī labi muzicēja. Viņa piecēlās, atlikusi vīra portreju, pilnīgi mierīga un kā aplaimota. Smaidīdama viņa sakārtoja savu apģērbu un izgāja saimes galā, izrīkot gājējus.

Pēc tam viņa pieklaudzina pie Bubukām, tiešām iemirdzēdama ziedoša kā ābele.

Viņu ieraugot, Bubukas kungs pārsteigts nodeklamēja, Pēterpili viņam Kalēja pārtulkoto, tautas dziesmu:

Balta nāca tautu meita,
Kā ar sniegu nosnigusi;
Nav ar sniegu nosnigusi —
Nāk ar savu tikumiņu.

Pie tam Angelika Francevna ar enerģiju sāka izmest pasjansu, kas bija viņas galvenā un pastāvīgā nodarbošanās, sevišķi kamēr vīrs rakstīja savas brīnišķās

teikas un pasakas, tik izsmalcinātā stilā, kādu līdz viņam krievu literatūra vēl nepazina.

„Bubukas kungs! kur jūs ņēmuši šo skaisto latvju dziesmiņu?“ Maltas kundze izbrīnēta iesaucās.

„No Kalēja kunga, kuŗš mums sacīja, ka jūs arī muzicējot. Vai mēs varētu jūs palūgt?“

„Ko nu es, Bubukas kungs, lauku saimniece varu? Palūkojaties, cik sastrādātas manas rokas. Vai tad ar tādām var ko smalku izspēlēt?“ Viņa smaidīja.

„Ja, rokas sastrādātas!“ Bubuka, papirosu kūpinādams, paskatījās un sāka soļot pa zāli, mazliet rezignēts. Viņš nezināja, vai tā arī kaut cik mācījusies, un tamdēļ ar viltu ieminējās: „Nu, kad ģimnāzijā gājāt un ņēmāt muzikas stundas, tad taču labi spēlējāt?“

„Tad — ja, drusku labāk. Bet līdz labi, — ko jūs, Bubukas kungs, par labu jūtat, — es arī nekad, varbūt, neaizspēlēšos.“

„Maltas kundze, mēs tomēr lūdzam jūs!“ pievienojās lūgumam arī Angelika Francevna, lielā laipnībā atņirgdama savus līdzenos zobus, uz kuŗiem tabakas dūmi tomēr sāka jau atstāt iespaidu.

„Nu, labā kundze, priekš jums mēģināšu, bet ne priekš tik liela mākslinieka, kā jūsu vīrs,“ viņa skaidri pasacīja un piesēdās, jo patiesībā pēc visa izjustā viņa katrā ziņā būtu spēlējusi, tas viņai bija tikpat nepieciešami, ka zināmās reizēs ieņemt barību. Bez intensīviem pārdzīvojumiem šad tad, ar sekojošu pilnīgu dvēseles izskaņu muzikā, viņa nemaz nevarēja dzīvot. Cik tas viņai labi izdevās, vai neizdevās, par to lai sprieda, kā nu kuŗš gribēja. Galvenais — viņa bija pieskārusies kam lielam un mūžīgam, kas

meta uz viņas psichi skaidrojošu gaismu, kuŗu tad arī viņas sejā visi redzēja. Lūk, kur patiesībā slēpās viss viņas skaistuma noslēpums — mūžības apstarojumā, kuŗu citādi sīkās ikdienas raizes un rūpes tik viegli varēja nodzēst.

Maltas kundze spēlēja, ka parasti mīlēja spēlēt, ar vienu ausi uzklausīdama arī Bubukas kunga aizrādījumus un palūgumus izspēlēt šo vai to. Nepazīstamo un visai saprotošo kritiķu klātbūtne viņai tomēr neļāva pilnīgi atraisīties, kā viņa mēdza izteikties, kad bija ar pilnīgu iedvēsmi spēlējusī. Un kad beidzot tie pārgāja uz sarunām, viņa nezināja, kādu iespaidu uz tiem atstājusī.

Pēc tam arī Bubukas kundze piesēdās pie klavierēm. Viņa mācēja uzņemt tikai nedaudz akordus. Bet kad'uzgāja uz krievu tautas dziesmas motiva: „He мей ты мне, матушка“, tad atvērā tādu krievu dabas tumšo akordu plašumu un nopietnību, ka Maltas kundze uz vietas saprata, ka viņas vienkāršā aizgrābība un cēlums, kuŗu tā arī muzikā meklēja, viņai nebija patikuši, kaut gan vārdos tā viņas spēli slavēja. Turpretīm Bubukas kungs, kuŗš viegli iedzīvojās visdažādāko tautu ierašās un izjūtās, Maltas kundzi slavēja no visas sirds.

Vēlu vakarā aiziedama no tiem, viņa mierīgi konstatēja: „Bubukas tiešām ienesuši plašu muižniecisku un artistisku lielā stila atmosferu. To es piesavināšos, jo tā ir nepieciešama arī Kalējam: un latviešu sievietes uzdevums jau allaž ir bijis rūpēties par kādu augstāku vērtību kalēju!“

Bubukas tiešām izrādījās par visai nemierīgiem, pilsētnieciskiem ļaudīm. Atmodās viņi īsi priekš pusdienas, un tad vīrs savu kundzi veda peldināt. Pēc

tam turēja brokastis, kuņģis tika daudz olu un piena patērēts, jo viņi laikam centās uzbaroties. Pēc tam Bubuka kungs taisījās it kā rakstīt, bet nekas te viņam neiznāca. Viņš sūdzējās, ka šīs zemes dievi viņam vēl neesot labvēlīgi — viņš nezinot ne kas gulot apakš mūsu zemes kārtas — kādu ļaužu kauli, ne kādu dvēseļu piedvēsti šalkojot mūsu meži, ne ko no viņa vēloties mūsu Pērkonņtēvs, kad noberot savas akmiņu krāšmatas te viena, te otra kalna piegāzē.

Arī kundze, smēķēdama un pasjansu likdama, atnirdza savus līdzēnos zobus un delikatā balsī žēlojās, ka te viņai neesot kur locekļus izstaipīt; gulstoties kā kāds zemes smagums apkārt un neļaujot elpu svabadi atņemt. Viņā bija kaut kas no krievu bārgās bajārienes tīpa, kuņas senči mīlējuši pērt savus ļaudis, nepaklausīgos staļļa puišus un kučierus pilspagrabos nomocīt un stāvēt plašos sakaros nevien ar plašās Krievijas centriem — Maskavu, Ņijevu, Novgorodu, bet arī Lietuvu un Poliju. Viņas asinīs tiešām sīca tūkstošas nepiepildāmas vēlēšanās un kaislības, pret kuņģam vīrs bija gluži bezspēcīgs, jo dažos rītos Kalējs agrāki ierazdamies, viņu ieraudzīja iznākam no guļamām telpām gluži pēc zvērīša, ar savādu beģemota purniņu un gaisā saceltiem matiem. Brīžiem Kalējam viņš tad izlikās, kā kurpnieka puika kaut kur no Zamoskvoreckajas klosteru pilnajām ieliņām. Un tomēr, tiklīdz saveda sevi kārtībā, viņiem bija pārlīta elegantās Pēterpils kultura. Kalējs viņus pētīja ar tādu dziņu un neatlaidīgu interesi, ka tam bieži vien aizmirsās iet pie Maltas kundzes, ar kuņu tie pēc zināmās sarunas jutās ļoti tuvi, kā brālis ar māsu, vai vēl tuvāki. Viņi bija draudzīgi un laimīgi, slēpdami

sevī kaut ko, vēl aizvien uz tiem laikiem atliekam, kad interesanto viesu vairs nebūs un tiem būs pašiem ar sevi jāiztiek.

Rīta cēliens Bubukām vēl kā nekā pagāja, bet pēc pulksten četriem, kad viņi mēdza ēst pusdienas, tie nezināja vairs kur likties. No sākuma, protams, izstaigāja visu mājas apkārtni, kapsētu un parku, izviesojās arī pie Ošiņa un Kalēja, pie mācītāja un skolotājiem, uz visiem atstādami savādi noslēpumainu iespaidu, jo pats Bubukas kungs nekad nekā ikdienišķi konvencionāla nerunāja, bet delikāti atjokojās ar dažādām divdomībām, vai pārsteidzošiem salīdzinājumiem un jautājumiem. Viņš tomēr mācēja ar katru kaut kādi tikt galā, bet Angelika Francevna tikai grozīja savu impozanto figuru, pastāvīgi slaucīdama sviedrus, jo bez korsetes neizgāja pat viskarstākā laikā, viņa tiešām nekā nezināja, ko iesākt. Lūk, šejienes ļaudis, pēc viņu domām, esot tik inerti vēl un naivi, ka ar viņiem itin nekā nevarot sadarīt. Tāda esot pat Maltas kundze, kaut gan ģimnāziju beigusi un muziķe. Viņa esot bezgala atturīga dāma, žēlojās pats Bubuka, kurš visādi ar viņu bija izmēģinājis „кашу сварить“. jūsmodams par viņas balto dvēseli un dievišķīgo sievišķību. „Visi jūs vēl staigājat kaunības lapās ietīstījušies!“ Laiku pa laikam iesaucās nelaimīgais Bubuka, izbužinādams savus matus.

Kalējs priekš viņiem sarīkoja zušu zveju kādā attālākā meža upē, ap kuŗu pašreiz bija novākts siens un samests kaudzēs. Ne Ošiņam, ne Maltas kundzei nebija vaļas līdzbraukt; viņi aizbrauca trijatā vien pie Ošiņam labi pazīstamas mežsardzenes, kas bija ieprecēta no muižas saimniecēm un viesus pienācīgi prat saņemt. Meža sargs saposa tīklus un same-

klēja zvejniekus, kuŗi bija gatavi brist upē ar tikliem. Kalējs bija paņēmis šņabi priekš tiem un uzkožamos, un tad uz tās pašas jau pazīstamās līnijdroškas, kuŗu Angelika Francevna nosauca par katafalku, negaidītu pārsteigumu alkstoši un līgsmi griezās nost no lielceļa, iekšā mēžā un pļavās pa sīkajiem lauku ceļiem. Ceļš Kalējam iepriekš jau tika smalki izstāstīts, un viņš kučierēja droši.

Bet iebraucot pļavās un mežos, Kalējam pēkšņi uzdvēsa tādas jaukas bērņības atmiņas, jo viņa tēva mājas atradās gluži tādos pat zālajos un mežainos līdzenumos, ka viņš tikko vairs valdījās, lai neskrietu nost no droškas, nekristu zālē un nesāktu dzejot, atstājot šos izlutinātos un pilsētas samaitātos viesus savam liktenim. Kalējs tiešām vēl šad tad juta sevī šādu vilka dabu, kuŗu baŗo kā baŗodams, tas tomēr tikai uz mežu glūn. Viņam būtu gribējies arī pašam likties iekšā upē pēc vēžiem pacerēs, vai atvaros līdz padusēm ar puskakažu un tinām, kā to tik bieži viņš bija bērņībā darijis. Bet šie kulturas cilvēki, ar iespējamu smaidu no augšas, paralizēja viņa uzņēmību.

Bet patiesībā, kas zin, vai Bubukam nebūtu v i s i n t e r e s a n t ā k a i s novērojums tas, ka, šis, liekas, jau gluži kulturelais kungs, kas pat Pēterpils zalonos nemaz tik neciešams nelikās, pēkšņi pārvērstos par vilku: tas ir, nomestu pie meža upes līdz ar uzvalku arī visas kulturas cilvēka ierašas un aizspriedumus un tāpat kā Rosbaks dejoja Saules deju, uzsāktu kādu Jāņu naktī palaistā vilka deju. Bubuka pazina visu naciņu tipiskās teikas un arī teiku par mūsu Jāņu vilku, kuŗš pazīstams vēl igauņu un somu teikās. Braucot iekšā mežos uz šo zušu zveju,

Bubukas tiešām apklusuši fantazēja, ka te varētu notikt pavisam cits kas, nekā šī pilsoniskā izpriešanās ar zivju dzīšanu tiklā. Šī zveja varētu noderēt tikai ļaužu acu mānīšanai, bet patiesībā saules sa-
tveicētos upes ličos viņi visi varētu parādīt savas pirmātnējās dabas. Sevišķi Bubukas kundze ar savu izsmalcināto nojautu Kalējā jau sen zīlēja primitīvā Jāņu vilka iespējamību un, kas zin, vai ar tam līdzīgu aprēķinu nebija pat braukuši uz šo tumšo, mežos pamesto Vadakstes muižu, lai redzētu vienu istu lielu dabas parādību.

Bubukas kundze patiesībā bija briesmīga dāma, kuŗa, runājot viņas vārdiem, kā Svjatogors nezināja, kur savus spēkus pielietot, jo acīm redzot, asinis pa visām dzīslām tai tā vien laistījās un straumoja. Pie kam, visu tautu mitus un viņu tulkojumus izpratušais miturādītājs viņas fantāziju varēja uz visšausmīgāko satrakot. Patiesībā viņu attiecības bija tiešām trāģiskas. Lai viņi bija, cik būdami gara bagāti, nodevušies smalku izjūtu, tāļu domu lidojumiem un izmeklētas garšas pārbagāti, bet pēc kontrastējošā cilvēku dabas likuma tādā pat dziļumā un plašumā gāja un sakņojās arī viņu būtnes tumšā, zemā daba. Tādu plašas dabas polarizāciju atveŗ sevī arī katra mitoloģija. Un tāpat veselās tautas mitoloģijas cieņīgie Dante un Šekspīrs savās traģēdijās, dramās un komēdijās.

Tā viņi, katrs savas domas domādami un klusēdami, uzņēma lieliskās dabas iespaidus, kuŗu tveicēja jūlija saule un laiskā gurdenumā beidzot noveda arī viņus.

Bubukas kungs, ieraudzīdams sabojātu tiltiņu par zvīrgzdos lakstojošu upīti varenu ozolu ēnajā, ie-

saucās: „Lūk, kur idile; trūkst tikai rožsārto nimfu, brūno driadu un spalvaino faunu ar šķeltajiem nagiem un cietajiem ragiem, kas viņas trenkātu.“

„Bet kādas mirdzošas zivtiņas — asari un foreles te zibeņātrās šaudās, to jūs nevarat iedomāties. Un zem akmeņiem un pacerēs cik nosirmojuši vēži ielaižas, atpakaļ raujoties!... Es sapņoju par savu saulaino bērniņu,“ sacīja Kalējs.

„Man apnikusi šī vienmuļā saule pie vienmuļās debess. Sev iekšā es vēroju kādu citu sauli, kuŗa lec un riet, pārliedama debesi ar tik krāšņu krāsu švītrām, kādas šai pasaulē neredzam,“ piebilda Angelika Francevna ar baigas izjūtas pilnu balsi.

„Jūs — mistiķe!“ Kalējs vērīgi ieminējās.

„Kas par to. Cik daudz, daudz plašāka tā, vēl neatrastā un nekad neizpētāmā cilvēka gara pasaule, par šo zilo cietumu, kuŗā garlaikojas visi neiesvētītie!“

„Garlaikojas?“ Kalējs neticīgi iejautājās.

„Vai tad nē?! Es saprotu laukstrādniekus, kuŗiem saule lampas vietā apspīd rokas, kas taustāmu darbu dara. Bet ko jūsu inteliģence redz un dara, nevērzdāmās uz iekšu pati sevī, bet dzīvodama sekli saprastos tautas ierašu aizspriedumos, ne pētīdama, ne eksperimentēdama, ne piedzīvodama? Es brīnos, kā jūs, Kalēja kungs, to neredzat.“ Bubukas kundze filozofēja. Turpretī vīrs, kas nekad nefilosofēja, bet tikai pēkšņi uz kaut ko spilgtu aizrādīja, klušēja, laikam lai Kalējs labāk ieklausītos viņa kundzes valodā.

„Nu, ko tad — teicat, ko tad lai mēs darām?“ Kalējs, nevarēdams gaiši priekšā stādīties, izjautāja.

Viņa nodriksnīja papirosam pelnus pie vīra zā-

bakpurna, un dziļi elpu atņēmusi, uzmeta Kalējam savādu skatu: „Jūs dzejnieks un tik fantāzijas nabags, ka vēl prasat. Ha ha, ha!... Nē, Kalēj kungs, jums vienkārši dūšas un drosmes trūkst. Jums fantāzija, liekas, darbojas kā vīram, bet tikai nekad ne-realizējas. Un tamdēļ jūsu dzeja izsīks aiz vielas un tematu trūkuma. Un nekad nebūs spilgta, ritmiski eleganta, apzinīga un plastiska, ka lielo pasaules dzejnieku dzeja.“

„Un jūsu vīra?‘ Kalējs jautāja.

„Viņš saberzts cilvēks, tas te nekrit svarā!“

„Kundze, ko jūs runājat?!“ Kalējs pārsteigts iesaucās.

„Tikai patiesību!“ viņa atcirta.

„Klausat — klausat, Kalēj kungs!“ Bubuka, uz augšu palēkdams no viņas nicinošās piezīmes, tomēr bezprātīgi, ar aizrautību viņā klausījās: „Mans es te nekrit svarā. Es kā galoša — grib viņa — uzmauc kājā sev, grib — izmet ārā. Nebaidaties — mani tas neapvaino. Tāds ir viņas dzīves ritms.“

Kalējs tik pabrīnījās, bet Bubukas kundze, iedvesmē iegājusi, runāja tālāk, kā vīra nedzirdējusi.

„Gribat, es jums nodeklamēšu Mickeviču oriģinālā, redzēsāt, kas par aizraujošām kaislībām, neviļošiem pārdzīvojumiem, plastiku un vārdu muziku!“

„Lūdzu!“ iesaucās Kalējs, un viņa sāka savādā, liktenīgā balsī apbufoši deklamēt kādu milestības traģediju, kas viņai lieliski izskanēja, jo viņas balss tembrā un vibrācijās bija dziļš pārdzīvojums.

Kad viņa pabeidza, Kalējs aizgrābts iesaucās: „Lieliski! lieliski!“ un lūdza vēl kaut ko deklamēt krieviski.

„Krieviem vēl trūkst šās kaislību sakoncentrē-

tibas un vārdu muzikas. Bet tā ir atkal angļu dzejā. Diemžēl jūs angļiski vēl mazāk sapratīsit kā poliski.“ Viņa tomēr nodeklamēja dažas Kitsa Eģiptes sonetes. Beidzot viņa apklusā.

„Bubukas kundze, redzat, jūs esat pārāk asa, bārga, nicinoša pret mums, caur to visi bēg no jums.“

„Nē — nē, Kalēja kungs, viņa ir tikai skaidra un lepna. Bet lepnums cēlas dvēseles ritms. Viņā var iedzīvoties. Tā ir tikai toņa lieta, liela, skaista toņa lieta. Tas kā meža raga tonis, vai lielisks piesitiens klavierēm. Nekas vairāk. Jūs saprotat, Kalēja kungs?“ Bubuka, neparasti gaŗi paskaidrojīs, ātri iejautājās.

„Ir lietas, kas ar intuīciju jāuztver, jo katrs paskaidrojums atņem burvību. Aizraujoša nojauta, dūša un uzņēmība, un neskatīšanās ne atpakaļ, ne uz priekšu, ne no malas uz sevi, lūk, kas rauj mūs pārdzīvojumos, kas fantāzijai dod varenas kontūras, cēlas dzīves ritmu, spilgtu plastiku.“ Angelika Frančevna trieca skaļā balsī.

Pēkšņi viņa sagrāba Kalēja roku un uzspieda sev uz sirds, iesaukdamās: „Jūs jūtat fantāzijas pulsu? Bet cik straujāks mēdz būt pārdzīvojumu pulss! Tā vajaga pulsēt īstajai dzejai.“

„Lieliski!“ iesaucās Bubuka, atkal no droškas uz augšu palēkdams un nebūt nesadusmodamies uz kundzi.

Aizrauti no sarunas, kuŗa par nožēlošanu tā i palika nepabeigta, viņi ieraudzīja, ka zirgs jau bija tos iavedis mežsarga veclatviskā rījas lievenī. Kalējs, kā apdullināts, jūta tikai savu roku pulsējam, bet nesajēdza, kur tie atrodas, kam jānotiekas. Tā dažreiz

sapnī jūtamies, no kuŗa burvības uzmostamies tik noskumuši.

Ja, vajadzēja izkāpt, jo pretīm nāca viņus sagaidoša mežasardziene — neveikla, ar darbā saļodzījušos figuru, vienu roku uz muguras, otru uz vēdera — smejoša un smaidoša, jau dažiem izlūzušiem zobiem, bet vēl dzirkstošām, brūnām acīm. Tā viņa allaž mēdza kungus saņemt. Ar Kalēju, kā liela tauņas rakstnieku lasītāja, tā jau bija iepazinusies pie Ošiņa. Bet svešie Bubukas, ar kuŗiem tā ne vārda nevarēja pārmit, jo runāja tikai latviski, viņu uztrauca vairāk, kā būtu vajadzējies.

„Mīļie, gaidītie viesi,“ viņa izkusa laipnībā: „kā lai es tagad jūs saņemu! Būsat jau pavisam izsalukuši — 10 verstis“ — tikdaudz tiesām bija nobraukts — „ir taču gabals. Vedat nu, Kalēja kungs, viesus, kur zināt — vai istabā, kur gan šauri un karst, vai dārzā zem ābelēm, kur, maitas, bites zum gar ausīm; vēl nobiedēs.“

Un Kalējs iepazīstināja viesus ar saimnieci, kaut gan Angelika Francevna „bābai“ tikai pirkstu galus pasniedza. Viņš tos ieveda papriekšu istabā, bet tā kā tur tiešām bija pārāk karsts un daudz mušu, tad labāk veda laukā zem ābelēm, kur viņš ar mežsardzieni iznesa arī ēdamo galdu. Maz mirkļos uz galda saradās plāceņi, tikko izņemtās medus šūnas un svaigs krējums, ko nodzerties.

Viesi šīm vielām uzkrīta tiešām ar lielu ēstgribu. Bet pēkšņi Kalējam likās, ka medu ar visām šūnām — tas ir vaskiem, ēdot, var galā nobeigties. Šī piezīme atstāja tādu iespaidu uz Bubukas kundzi, kuŗa jau bija apēdusi krietnu kāri, ka viņa no bailēm palika gluži zila un dienas vidus karstumā sāka dre-

bēt kā pie 10 grādu aukstuma. Bubukas kungs to tina lakatos, bet Kalējs aizskrēja pēc pretlīdzekļiem.

Saimniece gan nāca un mierināja, ka nekas nebūšot, jo tā jau tiekot ēsts, bet uztraukumā Kalējs lūdza tikai pretlīdzekli, un viņa aizsteidzās pēc rutiņiem ar krējumu, kuŗi tagad tikpat steidzīgi tika medum virsū ēsti. Galā izrādījās, kā visas bailes bija gluži veltas, jo visu traci bija sacēlušas tikai tukšas iedomas. Kalējs tagad nekur nevarēja valdīties no smiekliem, iedomādamies neseno Bubukas kundzes lepno lidošanu dvēseles dziļumos un tik nevarīgu pakrišanu no tukšām iedomām. Tiešām, no lieliskā līdz smieklīgam bija tikai viens solis. Un lai novaldītu savu smieklu, viņš steidzīgi tos atstāja un noslēpās istabā. Tur tie tagad izrunājās un izskaidrojās arī ar mežsardzīņi. Vīrs bija jau aizgājis ar zvejniekiem uz upi, viņiem vajadzēja iet tikai pakal pāri pļavai. Bet iezvejtās zivis viņa piekodināja atsūtīt viņai, ko vakariņas izgatavot.

Dēlēns paņēmis arī bisi līdz, varbūt nošaušot kādu pīli, tad izcepšot arī pīļu cepeti.

Lieta bija skaīdra. Tagad Kalējs abiem jau apmierinājušamies pilsētniekiem lika priekšā doties uz upi. Redzēdams, ka Bubukas kundze aizvien vēl kā apmulsusi šajos, viņai tik svešos, apstākļos, viņš ņēma viņu zem rokas un veda, lai tā nepakluptu garajā zālē, pie kam pļavā, laikam pavasarī, vietām bija iebrauktas dziļas sliedes. Viņi jau atkal sāka sekot dabai un minēt, kā kuŗas puķes sauc, jo sevišķi Bubuka mīlēja izpētīt un ievērot katru konkrētu sīkumu, kad, ar augsto papēdi kādā sliedē iemukusi, kundze smagi saligojās un, nelūkojoties uz visu Kalēja spēcīgo turēšanu, ar savu smagumu to apsvieda

sev apkārt un nogāzās gar zemi. Protams, ka vainots atkal tika viņš, kaut gan visu bija darijis, kas stāvēja viņa spēkā.

Angelika Francevna apskaitās un pie pirmās siena kaudzes noslīga gar zemi, — tas ir atteicās tālāk sekot. Ko viņiem bija darīt? Bubukas kungs jau bija ieraudzījis aiz krūmājiem zvejniekus. Kalējs nezināja, vai sekot tam, jeb palikt un apsargāt nelaimīgo kundzi, kuŗa tik tikko neraudāja, nelūkojoties uz savu lepno un briesmīgo bajārieteš dabu. Beidzot Kalējs izlūdzās atļauju apsveicināties ar zvejniekiem un aizgāja uz upi.

Bet, lūk, šajā starpbrīdī no meža izjoņoja kāds briedis, augsti izcēlis milzīgus ragus. Siena plāvēji sacēla tādu ūvināšanu, ka briedis pēkšņi mainīja kursu un joza tur, kur jau bija nopļauts klajums, tas ir taisni uz to kaudzi, pie kuŗas bija saļimusi Bubukas kundze.

„Kalēj, skrejat palīgā, viņa pārbīsies!“ Bubukas kungs no tālienes nervozi iesaucās, jo pats nebija ieradis ātri kustēties. Bet te viņi ieraudzīja pretīm briedim skrejam kādu vīrieti no mežsarga mājas puses. Viņš tiešām devās, ko kājas nesa, pretīm briedim, ar kuŗu pie kaudzes saskrējās tik cieši, ka vīrietis skaidri redzēja brieža spēcīgo sačervelējušos purnu un lielās, melnās, starojošās acis, nemaz nerunājot par žuburainajiem ragiem. Briedis, protams, uz vietas varēja viņu samīt, vai pacelt uz ragiem, bet glābdams svešo dāmu, vīrs par sevi nebija ne iedomājies. Laimīgā kārtā briedis pirmais pasitās sāņš, un kā Bubukas kundze, tā viņas glābējs bija glābti. Klusajā, skaidrajā novakarē, kur sudrabaini zilās debesis kā milzu kupols vāzās pār kaudžu

pilnajām pļavām, iežogotām no varenā tumši zaļā egļu un lapu koku meža, ūvināja simtas pļāvēju balsis, un laiku pa laikam nokrācās briedis, kuŗš skrejot dziļi stīga mīkstajā pļavā.

Svešais vīrs piesteidzās Bubukas kundzei klāt, kuŗa lielās izbailēs drebēja un pateikdamās lūdza to palikt pie viņas.

Pieskrēja arī Kalējs, tikai jau par vēlu. Bet kāds bija viņa brīnums, ka glābējā tas ieraudzīja Rosbaku. Apciemojis dakteri un dabūjis zināt, ka Kalējs ar pēterpiliešiem aizbraucis zivis zvejojot, viņš bija devies viņiem pakal kājām, līdz pašreiz panācis tos jau upmalā.

Rosbaks bija sakarsis no iešanas un skriešanas pie nabaga. Ķīmis dega kā ugunīs. Pletkrekļis uz krūtīm tā bija samircis, ka aiz kaudzes novilcis viņš to savīkstīja kabatā. Bubukas kundze sāka smieties un izvilksi to izkāra saulē uz krūma, kas Rosbaku ļoti pārsteidza un iepriecināja, ka mājās tas varēs sausā aizbraukt. Viņš izturējās bez kādām manierēm, kā laucinieks, un tas viņai iepatikās.

Viņa sūtīja Kalēju atpakaļ, pie zvejniekiem, bet Rosbaku, šo kā no padebešiem nokritušo savādnieku, paturēja.

Laiciņu viņi vēl sarunājās par notikušo incidentu, bet kad brieža temats bija izsmelts, Angelika Francевна lika priekšā doties uz upes malu. Par nelaimi viņai bija atraisījušās smailā zābaka špores. Ne stāvus stāvēdama, ne uz zemes sēdot sasiet viņa pate vairs nevarēja: vīrs to viņai allaž bija darijis, bet nu dzirnavās tā bija vēl resnāka kļuvusi, un vīra nebija klāt. Rosbaks galā nokaunējies piedāvāja savu palīdzību, un viņa labprāt tam ļāva špores sa-

siet, dēvēdama to par otreizējo savu glābēju. Rosbakam neviļus bij jāredz viņas mazā muižnieciskā pēda zīda ažurzekē, laikam gadusimtiem spiesta un žņaugta šaurumā. Rosbaks naivi to atzimēja un smējās. Bet tad viņš grieza vērību arī uz spēji pieaugušiem ikriem un milzīgo celi. Te Rosbakam pēkšņi prātā iešāvās Bodlera soneta *La géante* un visā impulsivitātē viņš nodeklamēja pirmo pantu:

Du temps que la Nature en sa verve puissante
 Concevait chaque jour des enfants monstrueux,
 J'eusse aimé vivre auprès d'une jeune géante,
 Comme aux pieds d'une reine un chat voluptueux.

Angelikai Francevnai tādā vienkāršībā vēl nebija neviens tuvojies. Viņa uzlūkoja sārto, spēcīgo Rosbaku un sacīja: „Man nekas nav pretīm attiecoties uz savu glābēju spēlēt milzenes lomu“ un vēl tiši mazliet atsedzās. Rosbaks nokaunējās, bet izbrīnēts milzenē nolūkojās ar mežona aizrautību. Savādas jūtas pārņēma viņa krūtis, kāpa galvā un kājās, līdz viņš, izlaidies blakus tai zālē, glāstīja to, elsāja kāronis un pat raudāja. Angelika Francevna uztraukta raudzījās šajā dabas brīnumā, nesaprazdama, vai tas slims, jeb spēlējās ar viņu, līdz ļautra iesaucās:

„Nu Rosbaka kungs, tas taču bija pārdzīvojums, ne Bodlera fantazijas atēna vien?“ Es gaidu, ka arī jūs man par to pateiksaties.“

Rosbaks drudžaini satvēra viņas mazo, samtaino roku, lai noskūpstītu, bet viņa pievilka sev tā seju cieši pie krūts un atkal kā šķelmīga skuķe gaiši dzidri iesmējās, noskūpstīdama taisni uz mīkstajām un platajām lūpām.

„Redzat, kad jūs latvju zēni manis nemīlat tieši,

tad es jūs ar viltu paņemu. Un vēl reiz noskūpstījusi viņu uz lūpām, neatlaizdama, skūpstīja trešo reiz, pa pēterpiliski, dziļi iezīdamās viņa lūpās ar savējām.

Rosbaks, kas nelūkojoties uz savu elementāro jūtu un kaislību pārbagātību, pirmo reiz bija nācis tādā tuvībā ar sievieti, bija uzvandīts līdz dziļākiem dvēseles dziļumiem.

„Bet es tak jūsu vēl nemilu!“ Viņš pusizsamisis, puseksaltēts iebrēcās.

„Jūs nemīlat!“ Bubukas kundze izbrīnējās: „Kā! Jums tak bija liela patika izjust milzenes tuvību. Nē, jūs mani mīlat, es to izjutu patiesi. Jūs man tādu prieku padarijāt, ka nekad neaizmirsīšu. Jūs bijāt tik naivs un uzcītīgs kā Dafnis.“ Viņa aizvien vēl tāpat gaiši un dzidri smējās. Bargā bajaraniete viņā bija nozudusi, jo viņa pašreiz spēlēja pastorāli.

„Bet jūsu vīrs?“ Rosbaks traģiski iesaucās, kā netīši noziedzies.

„Jūsu klātbūtnē es viņam itin visā atzišos, kas noticis, un viņš, es ticu, ievērojot jūsu nopelnus manis glābšanā, jums piedos. Mums noslēpumu nedrīkst būt, tie samaitā attiecības.“

„Nē, nē! Viņš mani nonāvēs!“ Rosbaks uzlēca stāvus, nezinādams no bailēm kur skriet.

„Esat nu prātīgs!“ Bubukas kundze mazliet dusmīga viņu apsauca: „Mans vīrs ir cēls un gudrs vīrs, kāda jūs vēl neesat redzējuši. Jūs esat salasijušies romanus, kur vīri soda ar nāvi sievu mīļākos, bet tas notiek reti. Aizvien jau pagadās kādi mīkstiņoši apstākļi. Tik, lūdzami, citiem neko neteicat, pie-

mēram dzirnavās, vai doktoratā. Tikai mēs četri varam to lietu apspriest.“

„Kalējs tad būs mans sekundants!“ Rosbaks bēdīgs čukstēja, aizvien vēl kā apmāts un apmulsis.

„Nabadziņš, viņš ir kā nosodīts!“ Vēl viņa piebilda. Bet šis žēlais teiciens pēkšņi atvēra Rosbaka asaru avotus, kuŗas tam sāka birt par vaigiem kā lietus.

Bubukas kundze nu tiešām lielā nesaprašānā stāvēja šā dabas brīnuma priekšā. Ko šīs asaras nozīmēja? Vai tās bija zemniekpuiša pateicīgā sentimentalitāte? Vai noziegšanās apziņa? Vai vēlēšanās vēl ar to būt kopā?

„Rosbak, nu ko jūs vēlaties no manis?“ Nesaprazdama, kas te galā notiek, viņa mīļi čukstēja.

„Es vēlos visu jūs apkampt un ar jums gulēt. Jo tā kā tā mana nāves stunda ir sītusi: es esmu apvainojis otra sievas miesas.“ Rosbaks dvēsa, asaras no sejas rausdams riekšāvām.

„Nu, lūk ko viņš vēlas! Apkampt mani! Bet mīlēt manis nemīlat. Nu ko darīt? Lai tad arī notiek jūsu prāts. Bet apskatīsimies pēc kādas noslēptākas vietas. Tikai baidos, kā nekas neiznāks, esmu apbruņota ar korsetu, kā pate Atena. Vienīgi kājas bija pietamamas, bet tās jau jūs sajūtāt.“

Ak kas tā bija par kairinošu valodu, kādu viņa mācēja runāt! Rosbaks viss drebēja no uztraukuma, iedams tai nopakļš, bet tā izlocījās pa krūmājiem un ceriem taisni uz upes malu, kur pēkšņi atvērās viņu acīm Bubukas kungs ar zvejniekiem.

„Te nu nevar!“ iesaucās Angelika Francevna un sagraba viņu ap vidu. „Piedodat, citā reizē. Iesim šoreiz labāk uz manu vīru. Bet — noskūpstat mani!“

Viņa neatlaida Rosbaka, raugoties izaicinoši tam sejā. Rosbaks caur pieri kaunīgi skatījās viņā un nedrīkstēja tik lepnas dāmas skūpstīt. Beidzot viņa savtvēra to aiz žoda un pati noskūpstīja. Tad ātri apgrīzās un steidzās gar upi uz zvejotājiem, domājot kā Rosbaks tai sēko. Bet pēdējais palika stāvēt kur stāvējis. Viņš raudzījās melnajos atvara ūdeņos, kuŗos bija iegāzta debess, un uztraukts šad tad nodrebēja. Viņš vēl nebija Bubukas kunga redzējis vaigā un, domādams, kā tas vēl diženāks, kā viņa kundze, domājās savu nāves stundiņu esam klāt. Un pēkšņi tam iekrita prātā — vai labāk nenoslīcināties, nekā krist duelī no lodes? Viņš taču nekad nebija vēl šāvis. Un tas negods, kā ir kritis sakara dēļ ar sveša vīra sievu! Ātri norāvis drēbes, virsdrēbes, jo kreklis kaltējās pie kaudzes, viņš metās iekšā ūdenī taisni uz galvas, bet pēc brītiņa izpeldēja spurkšķēdams kā ronis otrā malā. Domīgi izbāzis galvu virs ūdens, viņš bija nezināšanā, ko darīt — slīcināties, vai tikai izpeldēties.

Zvejnieki par to laiku darīja savu darbu. Viņi jau bija pielocījuši pilnu kuli zušiem. Bubukas kungs turēja to aiz saišķiem un vilka gar zemi, bet dzīvākajiem eksemplariem gadījās izlēkt no kules, un tos tad sagūstīja un ielika atpakaļ mežsardzienes dēlēns, gadus 15 vecs zēns. Viņiem, acīm redzot, abiem bija patīkšana kopēji pārvaldīt zušu kuli. Kalējs mēmi sekoja zvejniekiem.

Te pēkšņi izcēlās no niedrāja pīļu ganība ar lielu švikstoņu, un zēns, sagraģis bisi, kas tam karājās plecoš, izšāva Bubukam pāri taisni putnu barā. Divas krita lejup. „Nu būs pīļu cepetis!” Zēns iegavilējās.

Bet Bubukas kungs nobālēja un pārmeta sev mazu krustiņu vairāk par vēderu, kā krūtīm. „Ko jūs darat?“ Viņš iesaucās: „Pile svēts putns, viņā pāriet mirušo dvēseles. Varbūt jūs savu vecmāmiņu redzat nokrītam!“

Kalējs nesaprata, ko ar to Bubuka gribēja teikt. Jeb tikai mistificēja zēnu, gribēdams viņam iedvēst ar to kādu labu sajūtu.

Šajā mirklī bija pienākusi arī Angelika Francevna, elsādama un nokususi, jo upmala bija sūnaina un garie papēži stiga.

„Bubukas kundze,“ Kalējs jautāja: „vai jūsu vīrs to nopietni domā?“

„Viss var būt. Viņš pasaku un teiku atmosferā iedzīvojies. Viņš tic daudziem senču māņiem un ierašām kā patiesībai, jo ar ko tautas gadutūkstošiem dzīvojušas, tas nevarot būt bez sava pamata. Es turpretim esmu dabas zinātnes studējusi,“ viņa piebilda.

Kalējam iekrita prātā, ka varbūt Bubukas kungs vienkārši sabijās no šāviena. Ieskatījies, kā Rosbaka neredz pienākam, viņš izbrīnējās, kur tad tas palicis?

„Peldējas!“ Angelika Francevna vienkārši parādīja ar roku, kur tālumā aiz krūmiem bija redzama tikai pinkainā galva.

Zvejnieki apkājām sāka žēloties, ka salstot, sevišķi dziļākos atvaros laižoties. Zēns tad atkal ņēmās tos sildīt, ieliedams pa glāzītei no degvīna blašķa. Paša omulīgā mežsarga sakomandēti, kuŗš bija liels vīrs sirmu bārzdu, viņi tad ar jaunu sparū likās iekšā upē. Viens turēja, otrs vilka tiklus upei pāri, trešais dukurēja no abām pusēm pasekšņus, bet

pats mežsargs gūstīja tiklā ieķērušos zušus. Zāle bija malās izplauta, tikai dziļāki redzēja brūnās vāļītes starp niedrām un ziliem ašķiem. Pate upe te bija dziļa un rāma kā plats, tumšzils audekls.

Kad jau labu laiku tie bija izpriecājušies, mežsargs ieminējās, ka saule iet uz vakaru un kā laiks saimniecei aiznest zivis un pīles vakariņu pagatavošanai. Jānēs būtu zēnam, bet viņam negribējās pārtraukt interesanto nodarbošanos, un tad iznāca, ka paši viesi vēlējās doties mājup. Bet tuvojoties mājai, sarunas par Rosbaku, kurš bija nozudis, pēkšņi apsīka, un viņus pārņēma rezignācija. Bubukas kundzei neisturami gribējās ēst, un viņa klusām nosūrojās Kalējam, ka „bāba“ jau nu nekā nemācēsot pagatavot, kas tiešām garšotu.

Ieejot dārzā, tiem pēkšņi pretīm iznāca Rosbaks un pie tam pie ļoti labas omas, no jauna izkaltušajā veļā, ar kaklautu. Lūk, viņš bija ieraudzījis sava pretnieka sīko augumu un laipno seju, tā kā visas nāves bailes bija kā ar roku noņemtas. Angelika Francevna viņu pieveda savam vīram un delikāti zobus atklājusi stādīja priekšā: „Lūk, tas bezbailīgais varonis, kas aizbiedēja briedi. Viņu sauc Rosbaks, viņš ir students un arī liels dzejnieks,“ — tā tas viņai bija rekomendējies, „par ko es nešaubos.“

„Sveiki! Cik tas laipni bija no jums! Kamēr mēs ar Kalēju tikai rokas bailēs plātījām, briedis skrien savu skriešanu.“ Bubuka pazobojās par sevi un Rosbaku pavisam iedrošināja.

„Bet bija gan nezvērs!“ Rosbaks visā balsī iesaucās un smējās: „Nudien es būtu nobijies, ja būtu zinājis, ka briedis tik milzīgs. Es taču pirmo reiz

viņu redzēju, drāzdams virsū tam kā pa sapni. Labi ka sabijās viņš, ne es.“

Kamēr saimniece, saņēmusi medijumu, ar jau trībām un laipnībām devās uz virtuvi, viesi klejoja pa dārzu, vairīdamies no bitēm, līdz kādā klusā stūrītī atlaidās uz zāļa maura. Kalējs to iepriekš pār sedza ar mežsardzienes piesolīto gultas segu, pilnkrāsainām, spilgtām sarkan-dzelten-zaļām latviskām strīpām, par kuŗām abi Bubukas pārsteigti nopriecājās kā par īsti nacionalām. Tika atgādāti arī pāris spilveni, lai Bubukas kundze kaut cik ērtāki varētu nosēsties.

Sēzdamās un ar mokām celdamās viņa diezin cik gracioza abiem kavalieriem neizskatījās. Bet toties viņa varēja palepoties ar fenomenalo atmiņu un dzejas izprašanu. Tā kā jāgaida bija uz vakariņām pāri stundas, tad laiku kavējot viņa piedāvājās nolasīt „Evgeniju Oņeginu“, kuŗam visi spēja sekot. Visi piekrita, un viņa lēni sāka nolasīt.

Kas tā bija par brīnišķu lasīšanu, kāds muižnieciski lepnās, svarīgās vienkāršības daiļums! Kalējs ar Rosbaku klausījās ar aizrautu elpu, jo pretīm dvesa tik liels, izturēts stils un delikato dvēseļu dailjūtība, ka Puškina dzeju, likās, viņi pirmo reiz dzirdēja un saprata. Kādā apgarotības spulgumā atvērās paša autora rūgtās atzīmes, kvēlās liriskas žēlas un prieks, vai ģenialās satīras cirtieni!

Kad viņa sāka lasīt trešo dziesmu, kur Oņegins ar Ļenski, pēc pirmās iepazīšanās aizbraucot no Lariņiem, atturīgi izmaina savstarpējās domas par abām skuķēm, Kalējs neizturēja un pietrūcies lūdza vēl un vēl reiz atkārtot. Lūk dažas rindas no tām,

kuŗas tika nolasītas brīniŗki atturīgi, ar pauzējumiem:

IV.

Tie mājup pa visiso ceļu
 Nu dodas ko vien zirgi nes...
 Es arī zagŗsus vielu smeļu —
 Ko triec tie, noklausīsim mēs.
 — Oņegin, atkal tu jau ŷāvā? —
 „Tāds ieradums.“ — Bet skumju rāvā
 Kā dziļāk grimsti tu. — „Nebūt...
 Tā tumst, ka saredzēt ko grūt...
 Kas te par muļķa ainām vien...
 Bet vecā Larina, nudien,
 Kaut vienkārŗa, bet visai jauka...
 Ka tikai brūkļenvārijums
 Nav sanīķojis māgas mums.“

V.

„Bet teic jel, kuŗa tad Tatjana!“
 — Nu tā, kas allaŗ sēra iet,
 Ne tērzēt mīl, ne jautra smiet
 Kā debeŗķīgā Olga mana. —
 „Vai tieŗām tu to otru mīlē?“
 Kā tā? — „Es sliktu ŷitās dzīlē,
 Ja dzejnieks būtu tā kā tu,
 Jo Olgā dzejas nejūtu,
 Kā Vana Deika dieva mātē:
 Tai ģīmis sarkans, apaļējs
 Kā mēnesnīcas muļķa sejs
 ŷai muļķīgajā gaisa vātē...“
 Tam Lenskis atbildēja vēss,
 Jo vai gan teikto aizmirst spēŗ?

Angelika Francevna neatķārtoja, jo Olgas ārējā

izskata raksturojums ārkārtēji sakrita ar viņas pašas seju. Un viņai bija licies, ka taisni tamdēļ Kalējs būs lūdzis atkārtot. Tā pēkšņi pavisam pārtrauca tālāk lasīšanu. Situācija bija briesmīga: ne vairs atvainoties, ne ko izlabot.

„Bubukas kundze!“ Viņš tomēr vēl iesaucās: „Es nekā tam līdzīga nevarēju iedomāties šajā tekstā, ko jūs viņā ielieciet ar saviem daudzpunktiem, toni un tembriem. Tā ir tik padziļināta, niansēta un liktenīgi dzejiska saruna, ka ik vārds uzbur veselās ainas. Šis tonis man skanēs ausīs, kamēr dzīvošu.“ Nometies zālē, viņš noskūpstīja tai roku.

„Āā! Tagad jūs, iedomīgi cietsirdīgais dzejniek, sākat jau redzēt mani!“ Viņa teica to tajā pat deklamācijas tonī, ar manāmu labpatiku. Bet Rosbaks pēkšņi Kalējam uzmeta tik glūnoši greizsirdīgu skatu, kā visu saprotošais Bubukas kungs drebinājās kā elektrizēts.

Nepūlēšos attēlot visas daudzējādās pārmaiņas Kalējā, kamēr viņš klausījās deklamācijās, bet teikšu, ka tagad tikai par vienu viņš domāja: meklēt šīs muižnieciskās dziļkulturas noslēpumos iespēsties aizvien dziļāk. Viņš bija gatavs visu ko darīt, lai tikal tiktū pie viņas gara noslēpumiem, pie viņas lielā toņa. Tam visam nebija ne mazākās mīlestības nokrāsas, bet daudz, daudz sarežģītākas intereses, kas viņu pievilka tai: viņa ikmirkli uzdeva tam jaunas mīklas minēt un aizvien grūtākus riekstus kost. Tā sāka domāt Kalējs.

Bet Rosbakā tagad Kalējam bija bīstams sāncensis. Rosbaks vēl tikai nezināja, kā izturēsies viņas vīrs, gan labais, kā likās, bet tomēr tak greizsirdīgais. Rosbakā viss kas jau bija satracināts un

sakairināts. Ar elementara cilvēka aizrautību viņš bija gatavs skriet vai ugunī.

Kad mežsardziene, saulei rietot, viņus aicināja uz vakariņām, Bubukas gāja bez prieka un cerībām, aizdomīgi, kā „bāba“ būs sagatavojusi kaut ko neēdamu. Bet kad viņi bija nobaudījuši no cepeša un zivīm, tad brīnumiem un uzslavām vairs gala nebija. Viņi pat atzinās, kā nekur nekā tik garšīga tie nesot ēduši. Baukida tos bija kā dievus uzņēmusi, bet ko tie viņai citu varēja dot, kā vien vislabākās laimes novēlējumus, jo naudas mežsardziene no Ošiņa viesiem neņemt. Kad vēl tiem mežsardziene atnesa latviešu saldilipošo biezo brūnalu, tad lepnā dāma ar vienu roku apkampa tās salikušo stāvu, ar otru noglāstīja tai vaigus, bet vīrs spieda viņas lielo cieto roku abās savējās.

Pēc tam viņi četratā sēdās uz līnijdroškas, un Kalējs drīzi vien sadzina zirgu brangos rikšos. Kaut gan ceļš bija nelīdzens un tiltiņi izjaukti, tā kā zirgs riskēja nolauzt kājas, bet nekādas citas izejas nebij, jo pievakarē sāka pūst ziemelis, un Bubukas kungs savā vieglajā tūka smokingā sala nost. Tāpat reižu reizēm bija jānodrebas viņa kundzei. Neviens nebija padomājis par vakara dzestrumu. Tamdēļ nekas cits neatlikās braucējiem, kā sildīties ar asām valodām, jokiem, smiešanos, kuŗi brīžiem kļuva tik baīgi demoniski, ka sīkais Bubukas kungs lidoja pa tiem kā kāds viņpasaules gars, vai lemurs.

„Rosbaka kungs!“ viņš mēdza iesaukties: „sakat, kādā galā jūs ar briedi tikāt: kā viņš jūsu nesamala? Jūs taču viens otram kā apreibuši virsū skrējāt?“

„Vai tad jūs to visu redzējāt,“ Rosbaks aizdomu aptverts iesaucās.

„Viss taču skaidri kā uz delnas bija redzams. Un man vēl binoklis, lūk, še bija!“

Rosbaks izbijās. Tiešām binoklis — un kāds vēl! ar sarežģītu lauzumu viņam kaklā karājās. Viņš tak visu būs noskatījies.

„Ko jūs ciešat klusu?“ Bubuka mudināja Rosbaku, kuņš bija notvīcis sarkans kā vēzis, baltās acis valgodams.

„Kas tur daudz ko stāstīt“ — kundze iesmējās: „ja jau tu esi ar binokli noskatījies.“

„Briedis pasitās sāņš! Es tik dabūju manīt viņa saslietos ragus un sačervelējušās lūpas.“ Rosbaks sacīja projām vērdamies.

„Ak pasitās sāņš! Es kaut ko tam līdzīgu arī manīju. Bet viņš tak varēja nodurt un apēst jūs ar šām sačervelējušām lūpām?“

„Nodurt — ja. Bet kāds briedis tad cilvēku ēd. Che, che,“ Rosbaks smējās bezrūpīgi.

„Ir tādi brieži . . . es zinu. Ustsisoļskā viens manis tikko neapēda.“

„Lūk — tikai atliekas palikušas!“ Kundze iesmējās, papirosu kūpinādama.

„Kā tad viņš jūs ēda?“ Kalējs redzēdams, ka tiek joki dzīti, runāja viņu valodā.

„Ak tas bija kas briesmīgs! Un notika tad, kad šie brieži — sevišķi mātītes ir kļuvušas visniknākās — tas ir, kamēr valda pilnīgi tumsa, veselus trīs mēnešus, kad cilvēki salīduši guļas vietās, iziet tikai, lai ieņemtu barību, un atkal ievilka jurtās, visu laiku garlaikojas un nezina ko būtu darījuši. Tad arī briežu

mātes paliek briesmīgas, un ja aizgriez kādu, tad samal malumā un gadās pat, ka apēd.“

Stāsts bija ļoti nelōģisks un nesakarīgs, bet mitu radītājs tā allaž bij radis runāt. Un izjautāt neko nevarēja.

„Šie ziemeļnieki ir savādi. Nevien mongoļu rāsa, bet arī tur dzīvojošie slāvi. Šī briesmīgi garās ziemas garlaicība viņus atdod sātana varā, jo redzat, ar sātanu mēdz allaž jautri būt. Turpretim ar eņģeļiem garlaicīgi, ja nav citas kādas blakus nodarbošanās.“

„Vai tad petrolejas vai sveču jums nebija pietiekoši daudz, lai lasītu un rakstītu?“ Kalējs jautāja.

„Lasījis jau es tiku daudz. Bet ko rakstīsi, kur nav nekādu ierosinājumu? No tā laika es iemācījos visas šamaņu burvju mākslas.“

„Un jūs?“ Rosbaks griezās padevīgi pie Bubukas kundzes.

„Visas viņu raganu mākslas! Che, che! Arī uz slotas kāta gar mēnesi uz Valpurģiem aizlaisties.“ Viņa asi atcirtusi pasmējās.

„Bet uz bluķa nē?“ Rosbaks puskaunīgi jautāja.

„Arī uz bluķa. Vai jūs gribētu paslēpties un noskatīties?“ viņa tam jautāja.

„Jūs brīnāties?“ Bubukas kungs, novērojis Rosbaka asinīm pielījušo skatienu, iesaucās: „Viņa jūs nemāna. Tas ir pilnīgi iespējams. Jo nekas nav neiespējams, kas kaut kur kādā teikā stāstīts. Varat man ticēt.“

„Tā tad jūs, Bubukas kundze, mani varat uz pašu ellī aizraut?“ Rosbaks, kas tagad sāka kučierēt, grožus svabadi atlaidis un atpakaļ atgriezies, vērīgi tai acīs raudzīdamies, it kā pa pusei jau iemilējies jau-

tāja: „Bet debesīs ieraut nestāv jūsu varā? Che, che!“

„Vai jūs jau neesat bijuši tur?“ Viņa atjautājās, un Bubukas kungam, to dzirdot, zobi noklabēja, pašam uz augšu palecoties.

„Esmu gan bijis,“ viņš padomājis laimīgs smaidīja.

„Nu kā tad — kā tad bija?“ Bubuka izjautāja.

„Es gribētu vienmēr tur palikt.“ Viņš pusčukstēja un atkal to bija apņēmis naivais apmulsums.

„Vai! Es nezinu, ar ko šī diena beigsies!“ Tagad arī Angelika Francevna iesaucās, savā vieglajā uzvalkā sadrebēdamās. Labi vēl, ka mežsardziene viņai bija šalli uz pleciem uzmetusi, jo tik vēss bija palicis.

Zirgs pēkšņi trūkās un drāzās gar pašiem elkšņiem tā, ka zari tikko drānas tiem nenoplēsa un durteniski iedrāzās salauztā tiltā, tā kā likās vai nu ass pārlūzīs, vai arī zirgs kājas koku starpā aplauzīs.

„Lūk, tas man patīk!“ Bubukas kungs iesaucās un pēkšņi tik dzīvs palika, ka, likās, aizskries pa gaisu, atdalījies no sēdekļa.

„Bet kad nu zirgs kājas aplauž, vai drošku saplēš, ko tad teiks Maltas kundze?“ iejautājās Bubukas kundze.

„Ja, Maltas kundze!“ Kalējs nevilus atsaucās, jo pēkšņi viņam kā ar pātagu šis ugunīgais vārds par seju iesita.

„Nebīstaties, Kalēj! Es viņu apmierināšu. Viņa ar visu notikušo būs izlīdzināta. Palaižaties uz mani,“ nozīmīgi sacīja Bubuka.

„Jūs tā domājat? Bet vai jūs to tik labi pazīstat?“ Kalējs jautāja.

„Daba visūr vienāda, tāpat arī sievietes daba.“ Bubukas kundze ar lielu pārsvaru apgalvoja. „Un viņa taču nav skuķis vairs. Kad tai pasolīs jaunu kumelu un drošku, tad viss bijušais aizmirsīsies. Dzīve izskolo.“

Bet Kalējs palika domīgs. Viņā sāka smelgt sirdsapziņu, ka tas ar viņas uzticību tik nevērīgi apgājies. Viņa taču palaidās uz viņu, kā ne uz vienu. Pat līdzī nebij vēlējusies braukt, lai tos netraucētu. Vai tas šīs uzticības jau visu laiku nav velti valkājis? Tā viņš sirsnīgi jautāja savu sirds apziņu. Bet lūk — šī mākslinieciskā alkanība, ziņkārība un pārgalvība vilināja viņu kaut jēl paslepšus, pazagšus izzināt visus šo ļaužu noslēpumus, kurus pats liktenis viņam bija uzsūtījis.

Vēl cauri vienam otram meža licim, vēl ar bailēm un šausmām par vienu, otru salauztu tiltiņu, un zirgs izrikšoja uz lielceļa. Bija jau stipri satumsis, kad beidzot viņi ieripoja dzirnavu stallā priekšā. Abi Bubukas nosaluši tūlīt devās uz istabas pusi, bet Kalējs ar Rosbaku kladzināja sāimes galā pie puīša loga, lai tās zirgu nojūgtu, ieliktu stallī, atsietu tam galvu, kā parasts, un pēc zināma laika padzirdītu. Abi tie no tā visa paši nekā nesajēdza. Pēc tam viņi sekoja Bubukām.

Maltas kundze saviem viesiem vakariņas bija uz galda atstājusi un pate ar meitām jau gulēt aizgājusi. Pie tam viņa nebūt nedomāja, ka Kalējs garām gar doktorātu būs uz dzirnavām braucis, jo nezināja, ka abi Bubukas savu mūžu grožu rokās nebija

turējuši un vienkārši nebija spējīgi paši dzirnavās iebruukt. Ar grožiem vajadzēja mācēt rīkoties.

Vakariņas jau bija paēstas un, kamēr vīrieti vēl ielēja sev pa glāzei tējas un pāršķēla pa olai, Bubukas kundze rīkojās pa guļamo istabu aiz biežajiem aizkariem. Kad Kalējs jau bija atvadījies, lai dotos uz doktoratu, pēkšņi Bubukas kundze savādā, skaņā balsī iesaucās: „Rosbaka kungs, jūs jau uz mājām šovakar neiesat. Lūdzu, ienākat mazliet pie manis. Jūs tur plāvā man kādu vēlēšanos izsacijāt.“ Rosbakam pēkšņi vai mati sacēlās kājās. Ko viņa gan domāja?

„Ejat, ejat! Ir jau vēls!“ Bubukas kungs, saņēmis to aiz rokas, ievadīja aiz portjerām. „Bet mēs ar Kalēju kartis paspēlēsim.“ Kalējs nojauta ko ne-labu un iesmējies uz vietas aizgāja. Bet Rosbaks ieraudzīja, ka milzene smērēja sev paduses ar dažādām smērēm.

„Jūs brīnāties, bet jūs taču vēlējāties blūķi iegulties un ar mani uz elli braukt.“ Viņš raudzījās apkārt, bet nekur blūķa neredzēja.

„Kur tad viņš ir?“ Rosbaks beidzot iejautājās.

„Tā jūs neredzēsāt. Panākat šurp!“

Viņš nedroši tuvojās viņai un pēkšņi sajuta kādu asu smaršu nāsīs un savādu vēsumu uz pieres no smērēm...

„Bet kā tad jūs liodosat neiesmērējis sev visas paduses!“ viņa iesmējās un lika atsvabināties no drēbēm, pie kam pate pirmā viņam svārkus atņēma. Pusāpdulis viņš darīja, ko tam vēlēja. Un tikko bija iesmērēts, pēkšņi juta, kā spārnus sev pie pleciem, krustiem, papēžiem, un garu pārņēma nepazīta bailu jautrība.

„Jūs vēl neredzat bluķa?“ Viņš dzirdēja kundzes skaņo balsi kaut kur kā no griestiem un pēkšņi pašā priekšā sev samanija milzīgu bluķi, tikko nomizotu, gluži baltu, laikam, liepas bluķi ar resniem zariem un šur tur pielipušu brūnu gremzdu.

Viņš sagraβα bluķi pa vidu, ieķēries žuburos, lai drāstos ar to logā. Bet burve kaut kur no augšas skaļi iesmējās, jo bluķis kā gulējis, tā palika uz vietas.

„Nē, draudziņ, tā neiet. Tā nekur tāļu netiksīm. Vispirms vajag pašsavalda. Un tad ievērot visas vecās burvju ierašas un ritualus. Ir visādi paņēmieni. Bet tā kā pusnakts jau klāt, tad ņemsim 12 sagatavošanās un tikai ar trīspadsmīto bluķi līšana un skriešana caur logu gar mēnesi uz pašu eļli. Pie kam bluķi tam parādīja pietiekoši lielu dobumu, kuŗā beidzot tam būšot jāieslēpjas. Un tad sākās šīs sarežģītās, spilgtās 12 ceremonijas, kas Rosbaku nomocija līdz nāvei, jo tas viss viņam pirmo reiz priekšā nāca un bija jāizdara ļoti akurati, pašam nepreibušam.

Beidzot tiešām viņš gulēja bluķi, un burve ar visu bluķi, uz kuŗa tā uzlēca jāteniski, piesitot tam ar mazu spieķīti, izdrāzās pa logu, pāris reizes gan piesisdamās ar bluķi pie slēģiem.

Debess bija pilna zvaigžņu, kuŗas likās tik tuvu, ka varētu noplūkt, un mirdzēja kā vīna ķekari; mēness tik liels un gaišs kļuva, ka varētu grāmatu lasīt kā dienā; zeme apakšā tomēr bija tik pelēka, miglaina un tāla, tāla, ka bail palika. Visi attālākie kalni itkā sacēlās un ieskāva ieleju dibinā. Tad viņš sāka lejāk laisties un brīnums! — vai tiešām tās bija tās pašas pļavas ar retiēm krūmājiem, kaudžu kaudzēm un pa vidu izlocījušos upi, no kuŗienes tie nu-

pat kā bija atbraukuši? Ari briedis drāzās ar saviem milzu rāgiem un sačervēlējušām lūpām, bet nāsis krāca un pa tām skrēja suta, tāpat kā no melnām acīm zibšņi. Par brīnumu Rosbaks tanī pretīm skrējējā ieraudzīja arī pats sevi, un pēkšņi acu priekšā nostājās tā kaudze, zem kuņas atdusējās arī Bubukas kundze. Izbrīnējies viņš čukstēja: „Nu, paldies Dievam, viss atgriežas!“ Tad viņa pēkšņi atcirta: „Nē! un pēkšņi viņi iedrāzās tik biezā un necaurredzamā tumsā, ka viņam likās, ka tas jau ir miris un zemē ierakts.

„Tagad mēs skrejam pa apakšzemi!“ viņa kā godīgs gids (vadonis), kuņam samaksāts, paskaidroja: „Un, lūk, kur balinājas miroņkauli fosforiskā gaismā. Tie visi lielie grēcinieki no senajiem un vidus laikiem, par kuriem runa Dantes ellē. Nebija Rosbaks ne apskatījies, kad sāka kā degošs pikis švirkstēt, un caur versmīgu garu rovi viņi iedrāzās jaunā telpā. Tā bija milzīga katla izskatā un visa pilna ļaudīm, apmērām kā jūrmalā, tikai peldu kostīma te nevajadzējās, un pats ūdens rezervuārs bija ieskauts klinītīs, kuņas no visām pusēm izcēlās kā vara sienas; arī debess bij kā vara vāks, un skrejot bij tik karsts, ka miesa pārklājās sviedriem. Rosbaks juta nāvīgu nogurumu. Viņš gribēja uz mājām, vai mazākais te pat palikt, tikai tālāk ellē vairs ne par kādu maksu nevēlējās.

Kas varēja galvot, ka tur vēl neierastos vesels leģions velnu ar sakarsētām dakšām kā Raiņa lūgās, kas viņu nobadītu līdz nabagam. Tikai viņš bija nobijies, vai burve būs ar mieru, apstāties un griezties atpakaļ, neaizskrējusi līdz pašam elles dibinam? Viņš tomēr izteica savu vēlēšanos, ka tālāk nu gan vairs

nav izturams, un pēkšņi tas tiešām no bluķa izkrita, tikai ne Daugavā, vai kur citur, bet tepat atpakaļ zālē uz dīvana: šis spēka vīrs bija noģībis un, kad atmodās, vēl viss tam ausis žvindzēja.

„Draugs, kas ar jums notiek?“ pārliecies par viņu, jautāja Bubukas kungs. „Tāda braukšana jau nav nemaz tik viegla. Tur vajag ilggadīgas praktikas. Bet jūs uzreiz gribējāt līdz pašam galam, vai gan domājat, ka gals tik viegli sasniedzams? Gala, draugs, nekam nav. Viss bezgalīgs, tā debesīs, tā ellē.“

Rosbaks vēl neatbildēja, jo ausīs nepanesami žvindzēja un galva bija šažņaugta kā dzelzis.

„Kur jūsu kundze?“ Rosbaks žēli iejautājās.

„Dievs ar viņu; tagad labāk pavisam aizmirst kundzes un nemaz nejautāt. Jūsu dzīvība ir bijusi briesmās.“

Galva Rosbakam tiešām bija smagāka par sviņu, un viņš atkrita ar domu: „Lai notiek, kas notikdams. Tagad viss vienalga.“

„Nekas, nekas, būs labi!“ viņš rīkojās ap viņu, klājot uz sirds tam etiķi samērcētu drānu. Atvēris acis, Rosbaks ieraudzīja lielās, melnās Bubukas acis un sārtās, biezās vampira lūpas. Vai tas nebija pats sātans, Rosbaks nodomāja, un viņam kļuva tā, it kā pašreiz tam būtu jānomirst.

7. nodaļa.

Spīdola un Laimdota.

Kalējs patiesībā skriešus izskrēja no Bubuku aizmētajām istabām un bija priecīgs, ka atkal varēja iedvašot Maltas kundzes rožu aromu pagalmā, skatīt skaidrās zvaigznes debesīs un dzirdēt romantisko dzirnavslūžu šļākšanu, kuŗa atbalsojās kapsētas kalna kokos.

Patiesībā viņam bija ārkārtīgi riebīga šī Bubukas kundze, kuŗa nekam nekāda mēra nezināja — kustonis viselegantākām manierēm! Bet. — kā viņa mācēja deklamēt Mickēviča un Puškina dzejoļus! Iedomājoties to, viņam tā atkal likās neaizsniedzami garīga un smalka. Tā tad viņas būtes diapazons bija bezmērīgs. Tā viņa mēdza ņemt akkordus, arī piesēstoties pie klavierēm. Un tomēr visa bija vērsta uz iekšu pate sevī, bet ārējās dabas tikpat kā neredzēja. Viņa bija kā rāms jūras līmetnis, kas tūkstošiem kuŗu aprijis savās vētru stundās. Viņā vārijās visu tautu mitoloģija, kā Ovida Metamorfosēs, vai Dantes Dievišķā komēdijā. Ko vīrs bija izpētījis un viņai iztēlojis, to tā Pēterpils bohēmā bija realizējusi. Kalēju no viņas kritiskajos mirkļos aizvien bija paglābusi Tatjanas Nikolajevnas pēdējā, Bubuku atvestā vēstule. Viņa skanēja šādi:

Mīlais draugs!

Šo vēstuli Jums nodos Bubukas kungs personīgi. Viņš viņas satura nezin, bet es ceru, ka tas man to piedotu, ja arī zinātu.

Jūs bijāt tik laipni uzaicināt viņus par karstākajiem vasaras mēnešiem pie sevis. Viņiem

tas būs patikami, bet jums pamācoši, jo Angelika Francevna ir viena no ievērojamākām dāmām Pēterpilī, bet Bubuka brīnišķs mākslinieks. Dažas sezonas Pēterpilī burtiski pastāvēja viņu divvaldība. No Ziemeļiem viņi bija smēlušies aizmirsto bicantiski nacionalo mitoloģiju, sajauktu ar savādu šamaņu demonoloģiju, kurai tie piedevuši Berdslējisku rafinējumu. Filozofs, kura mājā mēs iepazināmies, viņus pārveda no Ķījevas uz galvas pilsētu un ievēda modē. Viņi te valdīja vairākas sezonas, līdz ieradās dzejnieks-docents, ar savu saulaino vakareiropejismu piespiezdams tos pie sienas. Runājot to, es negribu neviena nopelt, bet tikai jūs informēt. Es atminējos Jūsu bažas, ka es varētu Jūsu attīstībā ienest postošus triecienus, ja mēs personīgi saietos, kas tiek novērsts, sarakstoties tikai pa pastu. Es nezinu, varbūt Jums taisnība. Bet — no vilka bēgdamī, Jūs gan būsiet uz lāci uzkrituši. Manas ģimenes tradīcijas nekā postoša man neatļautu arī tad, ja mēs nāktu ciešās personīgās attiecībās. Mēra sajūta, dvēseles cēlums un daļums mūsu ģimenē allaž ir cīnījušies pret krievu plašās dabas postošajām nejaušībām, kamdēļ manus senčus allaž ir turējuši par eiropejiešiem (западники). Bet Bubukas, nelūkojoties uz to, ka Angelika Francevna ir vecas muižnieciskas cilts atvase, un Bubuka caur iedzimtu talentu ieguvīš Berdslejisku rafinējumu, tomēr ir bīstamas lamatas ne vien priekš jums — laucinieka, latvieša, bet arī priekš Pēterpils mākslinieciskām aprindām. Jūs redzējāt, kā pret viņu cīnījās jaunais dzejnieks, Vladimira Solovjeva krustdēls?

Tā būs arī Jums jāizturās, ja vēlaties izsargāties no bīstamiem eksperimentiem, kas Jūsu attīstību varētu iznīcināt. Vēstulē nekā tuvāka, nekādu konkrētu patēlojumu negribu pievest. Bet gudrs cilvēks sapratis tālāko arī. Paliekat pats par sevi, kā Odisejs, kas, līdzbiedriem ausis ar vaskiem aizlējis, pats liekas piesieties tikai pie kuģa masta, lai tomēr dzirdētu šīs brīnišķās skaņas un novērotu šo nāvējošo sirenu dejas. — Spiežu Jums draudzīgi roku. T. N. Lanserē.

Atgriezies doktoratā un ticis pie savām atvilknēm, viņš sameklēja šo vēstuli un vēlreiz pār-lasīja. Ja, viņš bija tiešām ticis brīnišķi vilināts, bet izglābies no briesmām, turpretim Rosbaks — ja, kas tad būs noticis ar nesavaldīgo Rosbaku? Un tomēr Kalējam bija kā žēl, kā skaudība, ka tieši viņš netika pasaukts no šīs rafinētās briesmoneš. Un viss var būt, ka arī viņš šai Circei būtu padevies. Baudījumiem par viņu nebij varas, bet atzišanās slāpes viņu mocīja kā Tantalū vai Iksionu. Turpretim Rosbaku rāva pārdzīvojumos viņa verleniski mīkstā daba.

Otrā rītā, kad Kalējs atmodās, Ošiņš jau bija atgriezies no kāda nakts brauciena pie slimnieka. Pie brokastgalda tie saradās tomēr kopā.

Apprasījies, kā laimējies ar zušu zveju, Ošiņš pāsniedza Kalējam muzikāli-vokāla koncerta programmu, kas tam bija piesūtīta no kādas lauku biedrības.

„Lūk, kur mēs visi kopā aizbrauksim: mēs, Mal-tas kundze un arī Bubukas. Lai redz tie, ka mums kultūra katrā pagastā, kamēr krieviņiem tikai galvas pilsētās.“ Ošiņš patriotiski palielījās. Un tā tas arī tika nospriests. Bubukas pēc pāris dienām gaidīja

jauna izpriecca, bez kuŗām tie lauku dzīves nevarēja paņest.

Bija pienākusi arī cita korespondence — jaunās avīzes un Kalējam vēstule no Izoldas Zemzariņ, kuŗu viņš paņēma bez kāda entuziasma. Viņš sajuta, ka nekā vairs jauna, interesanta no tās viņš nevarēja sagaidīt. Viņa neprata sava gara attīstīt un izdaiļot un tamdēļ viņas piedzīvojumi palika zemi un trulī, jo tikai gars viņus spēja pārvērst par paliekamām vērtībām.

Atlaidies kušetē Kalējs lasīja: Miļais dzejniek! Man iet slikti. Ne vecā, ne jaunā teātri brīvu varoņlomu tēlotāju vietu nava. Liekas, arī direktori man lāga neuzticās, lai gan es aprādīju, ka tik un tik ilgi esmu Maskavas studijās mācījusies un arī uzstājusies. Man rādās, ka launas valodas iet pa visām manām pēdām. Cik žēl, ka atbraukušai mājās, man nav atlicies neviena drauga. Jūs — vienīgais. Bet arī tik grūti iegūstams, pat uz vienu mirkli tikai, ka pati dzīvība uz spēles jāliek. Es zinu no avīzēm, ka Ritas vīrs nomiris. Un mana slimā fantazija pēkšņi sāk jūs iztēlot par Ritas nākamo vīru, jo tas taču tik dabīgi. Jūs toreiz jutāt simpatiju pret Tatanu Labrit un Ritu Uplej, es to tik skaidri atminos kā vakar. Bet mani jūs turējāt un diemžēl arī tagad turat vislaunākās aizdomās. Es vairs neatminos, ko jums tajā naktī sarunāju. Man liekas, ka tas tiešām bija kas šausmīgi atbaidošs, ja jūs varējāt iekliegties: tādai kā jūs nava brīvi dzīvot vīrs zemes! Varbūt tas taisnība, bet tik tāļu esmu nonākusi Jūs mīlējama. Un nebija no jums labi, ka pēc tā laimes mirkļa man neļāvāt

nomirt. Tagad to man simtreiz grūtāki izdarīt, jo es dzīvoju pie rupjās mātes un viņas vīra, ciešot neizteicamu garlaicību. Neizdevība teatros nāvē katru manu jautrību. Un priekš cita darba es neesmu radīta. Kā es vēlētos jūsu tuvumā pabūt! Vadakste man liekas parādīze, salīdzinot ar Rīgas Pārdaugavu tik karstā vasarā, kāda pašreiz šī. Atrakstiet, vai Jūs drīzi parādīsities atpakaļ Rīgā! Atrakstat vienalga ko! Man gribētos dzīva vārda. Es jūs lūdzu, ceļos nometusies, jūsu mīļās cilvēka un dzejnieka rokas skūpstīdama. Visa jūsu Izolde Zemzariņ.

Kalējs izlasīja, aizvēra acis un domāja.

„Ja, nu tagad viņa visa ir manās rokās. Bet kas vairs no viņas atlicies? Tik neizdošanās, nelaimes un pašslepkavības domas. Pie viņas gara dāvanām nonākt tādā stāvoklī liekas neizprotami, neiespējami. Kā viņai trūkst? Kā trūcis jau sen? Vai labu padomu un pareizu uzskatu? Es tak to visu viņai neliedzu. Pašdarbības, plašāku zināšanu? To tiešām. Un kā bija pardaudz? Pārgalvības, kaprīzu, niķu, kļūdu un noziegumu — ja, to viņai bija bez sava gala. Arī Maskavas studijās viņa nav bijusi. Kādi viņas paziņas izstāstījuši viņai savus piedzīvojumus un tā tos piesavinājusies... Neticu arī tam, ka tā mani būtu mīlējusi tā, ka visas kļūdas un noziegumus izdarījusi tikai manas neticības un aizdomu pēc. Tas viss pēc tam — vēlāk sadomāts. No saviem māņiem un meliem Izolde jau caur un cauri saģiftēta. Kā lai no viņas dabū ārā īsto patiesību? Kur viņa bijusi, ko darījusi?“

Kad Kalējs tik tāļu jau bija aizdomājies, viņā atmodās vecais pedagogs un tam likās, ka Izolde tomēr jāmēģina kaut kā izglābt no draudošās bojā ejas.

Viņš uz kušetes bija aizmidzis un nogulējis labu laiku.

Bet kad atmodās, tad atkal pārdomāja, kādu glābšanas riņķi viņš lai izsviež nelaimīgai sievietei, kuŗu daba bija ar visām savām balvām apveltījusi, bet liktenis tās visas izpostījis. Tas bija interesants problems. Ne mazāk interesants, kā Bubukas kundzes mīklu minējums. Viņš bija dzejnieks, viņa uzdevums tak bija šādu dzīves mīklu minējums — kas tad cits?

Un Kalējs, paskatījies pulkstenā, ka līdz pusdienām vēl ilgi, sāka soļot pa istabu un intensīvi domāt par Izoldes glābšanu. Beidzot viņš piesēdās un rakstīja:

Cienījamā māksliniece!

Šos vārdus droši rakstu, jo par jūsu lielajām garadāvanām nekad neesmu šaubījis. Daba pret jums tiešām ir bijusi izšķērdīga. Atminos jūsu Rutīņu, atminos Helgu, Rebeku, šās lomas jūs spēlējāt ar Karmenas temperamentu un karāliskiem žestiem. Jūs nevarat iedomāties, kā tad es aizrauts drebēju un jūs apbrīnoju. Un nekādu aizdomu pret Jums tad man nebija, kā vien tās, ka Jūs esat pārāk noslēpumaina priekš savstarpējas uzticības. Vēl es brīnējos, kamdēļ, jūs tik maz strādājāt un arī domu rakstu neizstrādājāt tā, kā patiesībā spējāt, beidzot, kamdēļ, pametāt ģimnaziju, tās nenobeigusi. Un kamdēļ tik neizdevīgi apprecējāties, aizbēgāt no Rīgas? Viss vēlākā nezinu, tamdēļ arī nevaru nekā celt gaismā. Bet jūtu, ka tur guļ tas trums, kas jums dara sāpes. Tur iegulies tas ķēms, kas žņaudz jūs nost. Un neviens jums nepalīdzēs, ja jūs šā

ķēma neatmaskosiet visā viņa nejaukumā. Viņš jāizolē no vēl veselām jūsu dvēseles daļām, starp to un viņām jāielaiž svaigs gaiss un dienas gaišma, lai mēs redzam, kas jau nobeigts, kas vēl var atspirt.

Redzat, uz jūsu vēstuli es atbildu nevis kā „mīļais dzejnieks,” bet kā stingrais skolotājs. Kamdēļ? Tamdēļ ka jūs esat apdraudēta no pašslepkaivības domām, tā tad slimojat ar kaut ko. Jūs teiksiet, ka jau esat atzinusies savos noziegumos un kļūdās, bet kādā brīdī to darijāt un vai ne tajā nolūkā, lai ar sava nozieguma spilgtumu un riebīgumu izsauktu manī līdzīgas zemas izjūtas un saņemtu atmaksu reta baudījuma veidā? Vai tā bija nožēlošana, kaunēšanās sevī, vēlēšanās uzņemt jaunu ceļu? Nē, tā bija grēkošana bez kauna, vistumšākā savvaļība, kurai jūs, es nešaubos, atdotaties jo projām, kaut arī jums būtu jāiznīkst. Jūs kalpojat savam ķēmam kā pašam Dievam un viņš jūsos jūtas kā paliekams saimnieks. Tamdēļ vispirms no jums šis velns izdzēnams, lai viņa vietā kas cits varētu iedēkļoties un augt. Jūs pārņēmušas zemas kaislības kā dārzu nezāles un tajā jūs ne viena iekšā nelaižāt, kas tās izrautu, pat ne saules stara, arī pate neskataties un izturaties tā, it kā tur būtu rūpīgi savākti izmeklēti dārgumi. Jūsu brīnišķais tēls — cēlā, ovalā piere, daiļais smakrs, dzīvie skati, lūpas, kādu otru neesmu redzējis — vai tiešām šis daiļums radīts, lai sevī slēptu ķēmu un viņa radītos puvekļus? Kā lai jums palīdzu, līdz jūs patī nesagrābsiet un neizrausiet ar saknēm šā ķēma. Esat tak atklāta ar mani. Un nesakat, ka

es pie visa vainīgs, jo es varēju būt tikai viena no jūsu kaprīzēm, kā senāk, tā tagad. Nemānāt manis un varbūt arī sevis. . .

Lūk, mans padoms jums: vispirms godīgi uz-
turēt pašai sevi, strādāt, vienalga kādu darbu —
šūt, vai rakties sakņu dārzā, vai pārrakstīt kāda
advokata rakstus uz mašīnas. Darbs vienīgais
izdeldēs ķēmu ar visām viņa atliekām, izsauļos
jūs un ļaus iemirdzēties iedzimtam talentam.
Desmit gadi pagājuši, kopš šķiršanās, jūs aizvien
vēl apgrūtināt savu māti, saucot savu dzīvības
un maizes devēju par rupju. Kauns! Nākamos
desmit gados jums jāizdzēš šis kauns. Tikai ti-
cība sev kā cilvēkam dod spārnus un ticību sev kā
māksliniekam. Noziedzība nav savienojama ar
mākslinieka dabu, jo viņam cēla daba. Māk-
slas būtība ir cēla, dievišķīga. Arī vistumšākās
kaislības tēlojot, viņa ved cīņu ar tām. Un katra
cēla traģedija tēlo kaislību bojā iešanu, lai val-
dītu galā gars, dvēsele. To mēs redzam jau pie
Ešila un Sofoklesa, to pašu pie Dantes un Šek-
spira un mūsu dienās pie Ibsena. Miesa ar savām
kaislībām, iedomība ar savu lepnību, paštaisnība
ar saviem meliem beidzot sabrūk, lai valdītu par
drupām gara dvesma vai rotalīgā fantazija.

Jūsu Kalējs.

Pēc britiņa Kalējs pārlasīja savu vēstuli, lai pār-
liecinātos, cik vēlamu iespaidu tā uz viņu atstās?
Vai ir pamats tā rakstīt? Kādas reālas sekas tai var
būt? Vai šādā veidā var ko līdzēt? Vai viss, ko tas
rakstījis, nav tikai nežēlība, istās cilvēcības un cē-
luma trūkums? Kā Pestītājs rīkotos ar šo grēcinieci?

Vai neteiktu: tu esi daudz mīlējusi, tev daudz tiks piedots un lai nomēta to tas, kas pats bez grēkiem? Vai viņa nebija mīli uzklausāma, pieņemama, kopjama, lai viņas atdzimšanas ceļš kļūtu vieglāks! Vai Kalēja līdzekļi nebija par radikāliem, stipriem, kas vairāk posta nodara, nekā dziedē?

Tā izjautādams sevi, viņš galā apjuka. Pret nabaga Izoldi viņam modās līdzietība. Viņš jau bija gatavs gaust un žēloties līdz ar viņu. Bet — varbūt vienīgais līdzeklis tiešām būtu viņu apprecēt, padarīt otrreiz par bērna māti, viņu kopējā, tīkami, mīli audzējamā bērna?

Tomēr, nē. Viņa taču jau bijusi reiz māte. Bet pienākums to ir sabaidījis. Viņa varbūt gribētu, lai to uztur? Bet viņai jau taču bijis tāds vīrs uzturētājs. Nu ko tad viņa grib — vai viņa pavisam zin, ka tai trūcis? Uz skatuves palikt? Bet kamdēļ tad baudījums tā vairāk mīlējusi, nekā studiju un skatuvi? Vai tā nebija vienkārši garīgi slima? Kā lai ārstē slimu?

Brīnišķi! Kalējs galā nonāca pie tā, ka vajadzīgs izrunāties ar Ošiņu, kurš bija mazliet iedzilnājis psihiatrijā. Pie pusdienas galda viņš to arī darīja.

Kad Kalējs Ošiņu bija iepazīstinājis ar savām domām par Izoldi un izlasījis arī abas vēstules—viņas un savu — un izlicis savus ārstēšanas paņēmienus, tad Ošiņš atzina, ka ieteikt pašsavaldīšanos un darbu nevar kaitēt nevienam. Bet no Izoldes vēstules viņš tūlīt nojauta, kas tas par tīpu.

„Tā ir neirasteniķe, kas augstākā mērā no visa cieš un par visu sajūsminās.“ Viņš sacīja.

„Bet paga, draugs! Vai tad katrs īsts mākslinieks augstākā mērā no visa necieš un par visu nesajūsmi-

nas? Piemēram, Šopens, Čaikovskis, Poruks, un vai tāds pats nav arī Bethovens?"

„Tu domā, ka tie tik neapstrīdāmi veselīgi?"

Bet ko tad tu sauc par veselību? Kam visās lietās mērs? Tā tiešām bija grieķu skolasmorale — in corpore sano mens sana. Bet vai visa Agamemnona ģimene, vai visa Edipa ģimene šo mēru ieturējušas? Un viņas taču radījuši tādi grieķi kā Ešils un Sofokless?"

„Mums mediķiem tas vienalga, kā jūs no mākslinieku stāvokļa uz to skataties. Ešils un Sofokless varēja slimīgus tipus izvest, rādot kā tie bojā aiziet. Bet varēja arī paši autori būt slimi. Cik ģeniji nav galā sajukuši? Trako namā iegājis, es neteikšu, ka atrodos starp veseliem. Izoldei ir visas neirastenijas pazīmes. Pie ārstiem šie cilvēki jo labprāt griežas, un man te ir tādi tipi, ka tiklīdz tos ieraugu pa lielceļu tuvojamies, tad skrienu vai mežā no tiem, jo viņi nekad nevar izstāstīt vien, kas viņiem kaiš? Pie kam visi viņi atstāj jūtīgu, garīgi dziļāku cilvēku iespaidu, kuņus pārtraukt, liekas, pati nežēlība un viņiem tikai jo vairāk samaitā dūšu. Pēc tam viņi iet no mājas mājā atstāstīdami, cik nežēlīgi gan tas ārsts apietas ar slimniekiem."

„Nu labi. Bet kā tad neirasteniķis ārstējams?"
Kalējs stājās pie lietas.

„Nu, viņi labprāt vis neļaujas ārstēties. Viņiem varētu ieteikt tīru gaisu, vingrināšanos, norīvēšanos ar ūdeni, vegetariskus ēdienus, pašsalvaldišanos. Bet viņu pārkairinātā jūtēlība ar to nav mierā. Viņiem vajag intensīvāku izjūtu: stipras tabakas, šņabju, vīrcotu ēdienu, kaislīgu izbaudījumu, viņi meklē pat noziedzības. Viņi mīlē, tā teikt, trakot, līdz tiešām

aiztrakojas līdz trako namam, ja iepriekš paši nenonāvējas.“

Tas, ko runāja Ošiņš, ārkārtīgi sakrita ar Izol-des raksturu. Bet viņa tomēr varēja būt arī māksliniece.

„Bet ko tu domā, vai lai sūtu savu vēstuli?“ Kalējs jautāja.

„Iznāks gara sarakstīšanās un vairs vaļā nevarēsi tikt. Galā tu vēl būsi atbildīgs par viņas likstām.“ Ošiņš iesmējās.

„Ak — jūs doktorī esat briesmīgi! Vai Kristus kādreiz tā ir atrunājies? Vai Dostojevskis neteic, ka mēs visi par visiem atbildam? Iekš tam tak tā cilvēcība pastāv? Ne veselam, bet slimiem vajag ārsta.“

„Un neārstējamiem vajadzīgs savs kopējs.“ Ošiņš pavīpsnāja kuplajās, dzeltēnajās ūsās, veselīgs kā ronis. Tad ieskatījies Kalējam acīs, viņš bezrūpīgi piebilda: „Es brīnos, kur tu šodien tāds rezignēts un sapicis. It kā neizgulējies. Jeb šī vēstule tevi novedusi Stīksas ielejās. Tu allaž esi, kā teic, lustīgs zellis bijis.“

Kad Kalējs nopietnā sarunā uz tādu familjari-tati nekā neatbildēja, Ošiņš iesāktā omulīgā tonī pārgāja uz nākamā izbraukšanu. „Es domāju tā,“ viņš sacīja: „Tu brauksi kopā ar Bubukām, Maltas kundzes pajūgā, bet viņu es ņemšu savā pajūgā. Es, protams, viņai pakaļ aizsūtīšu. Koncerts nava nekas tāds, kas nesaietos ar viņas sēru laiku. Citādi viņa savā kap-sētā pavisam nonīks, nekur neizvēdinādamās. Bez tam man viņai arī kas intīmāks sakāms,“ Ošiņš klu-sāki nobeidza, ūsās noslēpumaini pavīpsnodams.

Kalēju tas pārsteidza. Bez šaubām Ošiņš Maltas kundzi visai labi ieredzēja. Līdz izrikojuma vietai bija

verstes 30 ko braukt. Un labāka gadījuma nevarēja iedomāties, kur tai atzīties mīlestībā. Un ja viņa jau reiz izgājusi pie Maltas, tad pie Ošiņa, ar daudz lokanāku garu, viņa vēl drīzāki izies. Bet — Ritu tak viņš vēlējās par savu. Sajā mirklī šī doma viņam pilnīgi skaidri izkristalizējās. Un tamdēļ viņš Ošiņā paskatījās ar lielu pārsteigumu, pat ar draudošu ļaunumu.

„Vai tad tu man nenovēli savas skolnieces?“ Ošiņš ievaicājās taisni.

Kalējs nu bija spraugās. Ko lai tas atbildētu? Viņi bez šaubām te bija sāncenši. Atzities tam savos nodomos, vai nē? Kā vienādi, tā otrādi te stāvēja uz spēles viņu laime un draudzība. Tamdēļ, Kalējs vēl neatbildēja arī uz šo jautājumu.

„Tad tu gribi braukt ar Maltas kundzi?“ Dakters iekliedzās, un viņa balss iedrebējās.

„Lai izšķir viņa pati.“ Kalējs sacīja un viņa balss izskanēja tik nozīmīgi, ka Ošiņš pietrūcies izskrēja otrā istabā: viņš to nebija ne sapnī iedomājies, ka draugs tam stāsies ceļā. Savu nākotni viņš jau bija pārāk laimīgu iztēlojis. Tamdēļ pret Kalēju viņam samodās ļauns rūgtums; jo vairāk tamdēļ, ka šis „idealists“, likās, gribēja vienkārši iedzīvoties dzirnavās. Viņš tak varēja izraudzīties kaut kuŗu mākslinieci, līdzīgu sev. Bet lūk, viņam bij ievajadzējies šā ceļmalas zieda.

Ošiņam radās griba pastāstīt Maltas kundzei visu, ko tas zināja par Kalēja attiecībām pret Izoldi un arī Tatjanu Nikolajevnu. Arī vēl nesenos notikumus ar ģiftēšanos pēc tam. Bet te doktors apjuka, jo iedomājās savus sakarus ar vietējo zvaigzni, Lapsas draudzeni... Bet kā viņš bija iedomājies sevi nākotnē

blakus zeltainajai Maltas kundzei! Kur lai viņš būtu atradis vēl otru tādu pērli? Viņa visa bija gars un izstaroja dvēseli. Un Kalējs blēdis — ne draugs, nebij teicis viņam ne pušplēsta vārdiņa. Viņš tā vairs negribēja ne acu galā ieredzēt.

Greissirdība jūtu cilvēku Ošiņu bija pavisam pārvērtusi — aizdomu pilnu un netaisnu.

Kalējs turpretim rīkojās mierīgi un apdomīgi. Viņš aizsūtīja Izoldei vēstuli un pēc tam gāja uz Bubukām, kā bija solījis. Tikai iegāja ne pie tiem, bet pie Maltas kundzes. Viņa ar meitām bija rīkojusies pa laidaru un virtuvi, jo visur pate iedzilnājās. Bet tagad, nomazgājusi rokas, jautra un spirgta, baltā laktiņā tuvojās Kalējam.

„Ā, mans kaimiņš. Ļoti priecājos. Ko jūs jauna pastāstīsiet?“ Maltas kundze, paķērusi kādu pamestu rokdarbiņu, piesēdās pie mazā darba galdiņa, aiz kuŗa Kalējs jau agrāk bija nosēdies.

Tik tagad Kalējs sajuta, cik grūt bija viņam atrast vienkāršos vārdus, lai šai personificētai vienkāršībai izteiktu savu dvēseli. Maltas kundze vairs nebij meitene, bet sieviete ar raksturu un lielu skaidrību.

„Maltas kundze!“ viņš iesāka: „Jūs redzat mani klejojam pa Vadaksti, tāpat kā esmu klejojis pa Rīgu un Krieviju, nemierīgu un kā kaut ko pazaudējušu. Varbūt dzejniekam tādām arī jābūt. Bet tā ir nomocoša sajūta, ritums bez apstājas. Lai šī tumšā sajūta kļūtu gaiša, mierīga, dabīga, kā senāk, man jāatrod viens punkts zemes virsū, kur es varētu teikt: lūk šie mani mīļie un te es esmu mājās. Maltas kundze, cilvēkam jāsaaug ar zemes māti un ar visu dabu, bet to viņš var tikai caur sievieti, kuŗa dabu uzņem kā noslēpumu, bez refleksijām, kā Dieva dāvanu. Kuŗa spēj

dzīvot līdzī puķēm, saules lēktam un rietam un savam darbam. Tāda starp visām man zināmām sievietēm no inteligences, Maltas kundze, jūs esat viena vienīgā. Sakat, kur lai vēl es eju, kā lai meklēju, ja jūs šē esat, tagad brīva un arī viena? Es lūdzu jūs par savu sievu.“ Viņš nobeidza garo traktatu.

Maltas kundzei nozibsnīja skati, un varēja just, ka viņa tik tikko smaidot valdījās, lai pārāk nenodotu sevis. Viņā trakoja sievišķās sajūtas un tā iepriekš gribēja izjust tās, līdz tās pašas aprimtos. Bet Kallējs domāja, ka viņa šaubās par to un turpināja.

„Es zinu, jums tas, ko runāju, var likties aizdomīgs. Jūs savā laikā zinājāt manas attiecības ar Labrīt, kuŗas bija ļoti tāļu aizgājušas. Jūs tomēr no manis neatrāvaties. Es pie jums tiku viesojies. Un — tomēr es no jauna biju aizrāvijs no Izoldes Zemzariņ, kuŗā sajutu mākslinieci, līdzīgu sev, bet kuŗa tik šausmīgi aizmaldijusies, ka arī pret viņu manas jūtas pilnīgi izgaisušas. Bet kad es jūs no jauna sastapu un kaut gan kā sievu, es domāju, jūs manijāt, kas ar mani notika. Tajā vakarā pie Ošiņa es izturējos varbūt neatļauti... Bet es nezinu, vai nejaušs gadījieni, jeb pats liktenis tik pēkšņi lika nozust jūsu vīram. Es, Maltas kundze, ciešos, lai neapvainotu jūsu sēru, bet — bet tagad man jāpasteidzas, lai otrreiz cits jūsu man neatņemtu. Piedodat, Maltas kundze,“ viņš satvēra viņas roku: „ja es neesmu bijis pacietīgāks.“

Bet Maltas kundze jau bija nomierinājusies un nopietna. Viņa mierīgi sacīja, lēnām roku atsvabinādama: „Bet ja nu es zinātu, cik daudz saišu jūs saista vēl ar citām sievietēm.“

„Labi, Maltas kundze! Es jums visās saitēs atzi-

šos: es neesmu tikai cilvēks, bet arī mākslinieks, kam viss kas jāpēta, viss jāizprot, arī sieviete. Bet izlasot grāmatu, mēs viņu noliekam uz visiem laikiem. Tas, kas manī no cilvēka, to es nododu jums vienai un uz visiem laikiem.“

„Tas skan svešādi!“ viņa sacīja: „Tā dāma no Pēterpils, kuŗa jums raksta, tiešām var tikt lasīta kā grāmata. Bet Izolde!“ Maltas kundze iekliedzās. „Kamdēļ viņa gribēja noģiftēties? Kas starp jums noticies?“

„Nu, kad jūs arī to zināt, tad dzirdat jēl — viņa man atdeva savas dzīves un dvēseles noslēpumu par tādu cenu, kādas tā ar varu paģērēja. Tad es, protams, atkal biju tikai mākslinieks.“

„Diemžēl jūs pārāk reti esat cilvēks, kas piederētu tikai man. Pat tovakar, kad jūs visu mani bijāt izkausējuši dailē un mūsu dvēseles uz mirkli saplūdušas, jau nedaudz stundas vēlāk jūs varējāt apskaut to — to sava bērna slepkavu. Vai jūs saprotat, cik tas ir apvainojoši, kad ar vienu roku sola, ar otru atņem? Viņa, satvīkusi līdz asarām, kā bulta trūkās, lai skrietu pa brīvo istabas stūri, kamēr smalkās, mazās rokas bija dūrēs savilkušās un acis du-smās zibsnīja.

Kalējs, aizrauts no savādas dailes, kas dvēsa iz visas viņas lepnās enerģiskās būtes, mirkli stāvēja mēms. Tad pēkšņi visu lika uz spēles ar šiem vārdiem: „Mana cilvēciskā puse ne mūžam no jums nenovērsīsies! To es sajūtu, ticu un zvēru. Bet mākslinieciskā, ja arī tā jums vienai vienīgai piederētu, varētu izsīkt kādreiz. Viņai nepieciešama absolūta brīvība. Ja arī to jūs gribat saistīt, tad...“

„Nē, nē, nē — nekad es to neesmu prasījusi un

ari neprasišu no jums.“ Viņa, pēkšņi laipna kļuvusi, uzmeta viņam cēlu skatu.

„Rita, Rita Uplej, kas tas par skatu, kas par smaidu! Dievmātes un Afrodites?!“ Kalējs izstiepa rokas viņai pretīm, kad tā tuvojās viņam, bet viņa atkal attālinājās, izjuzdama savas pašas sajūtas. Gaišais, it kā lepnaids smaidis no viņas lūpām vairs nenozuda, zilās acis likās tumšas un vaigi ziedēja jauneklības daiļumā. Viņa bija laimīga, savu pirmās mīlas sapni redzējama piepildāmies.

Viņa garā skatīja sevi dzirnavās ar Kalēju — ejam pa dārziem, braucam uz Rīgu, ziemu strādājam tur un arī šē katru savā istabā. Viņa muzicēs, viņš dzejos. Un tad viņa atkal enerģiski rikosies pa sētu un dzirnavām. Bet tad — tad viņš nozudīs viņai kādreiz uz īsu, vai ilgāku laiku. Jēb pie viņa atbrauks mājās kāda īsta māksliniece. Nē, dalīties ar otru, tā viņa nesaprata. Bet viņai jau vairākas reizes bija tuvojies Bubukas kungs, viņai zeltainbaltai viņš ogļu melns, . . . jēb vai tiešām tā varētu piederēt vēl arī citam kam?“ Viņa beidzot sevi jautāja un palika savai sajūtai skaidru atbildi parādā. Dzīve pate izšķirs, viņa rāmākā tempā nodomāja un tagad tuvojās Kalējām tā, lai viņš varēja saņemt rokas un noskūpstīt arī pašu. Tie bija viņu pirmie skūpstī. Pēc tam Kalējs klusām nozuda caur dārzu, Bubuku nemanīts, pie kuņiem aizvien vēl kavējās Rosbaks. Visu vakara pusi Kalējs klejoja pa parku, sapņoja un dzejoja. Viņš pēkšņi bija kļuvis pārgalvīgi jautrs un gaišs. Un vēlā vakarā mājās pārnācis, palika viens, jo doktors laikam bija aizvests pie slimnieka.

Naktī Kalējs pavadīja gandrīz bez miega. Viņš visu laiku redzēja lepno Ritu vedam ar viņu savādi

aso dialogu. Kā viņa bija pārvērtusies, salīdzinoties ar to, kāda tā bija kā skolniece! Viņa gan nosarka, tikai ne aiz kauna, bet apvainojusies un aiz dusmām. Naivitates vietā tagad viņa prasīja vislielākās skaidrības. Un kad tā runāja, likās, ka viņas vārdos pati sirds sitās. Viņa vairs nepārsteidzās un arī necieta klusu. Bet pavilcinādamās, ja kur sajuta ko neskaidru, cirta kā ar pātagu. Kalējam viņa likās balta ne no sejas tikai, bet visa, cauri visai miesai un dvēselei. Jo ilgāki viņš domāja, jo staltāka un graciozāka Rita viņam izstēlojās.

Un otras domas bija par draugu Ošiņu. Viņam bija ar to jārūnā, jāizrunājas līdz galam un jāsaprotas, Viņš bija gatavs visu darīt, lai tikai mazinātu biedra sāpes. Ošiņu viņš atminējās no Tērbatas laikiem kā omulīgu studentu, kurš nekad neatstāja biedra lamatās. Viņš nebija ne lepns, ne ģeķīgs, kā korporanti, bet taktisks un viesmīlīgs no dabas. Viņš mācījās labāk par visiem, jo milēja strādāt, tāpat kā vaļas laikā ar biedriem tērzēt un iedzert, vai muzicēt. Ār zemēs viņš bija ieguvis plašāku pasaules skatu un mīlestību arī uz mākslām. Māksliniecisku dzīves stilu. Šo zelta cilvēku, kam tiešām itin visā bija veselīga mēra sajūta, līdz braukšanai uz koncertu, viņš cerēja samierināt ar nenovēršamo zaudējumu.

Vispāri Kalējam gribējās ar visiem izlīgt, visus apmierināt. Arī pret Bubukas kungiem būt pateicīgam un līdz galam korektam. Un domājot par Izoldi, viņam likās, ka viņš ir bijis pārāk nežēlīgs, saīdzis, nelaimi vēstošs. Vēl viņam nāca prātā laipnā lielpilsetniece, gudrā Tatjana Nikolajevna, kurai tas pāris nedēļas bija nokavējis atbildi. Viņai tas rakstīs par savu izvēli.

Vispāri Kalējam bija tāda sajūta, ka no šās dienas viņam jāuzsāk jauna dzīve. It kā mainīšanās un meklēšanas laiks viņa mūžā būtu beidzies un iesācies lēnas, organiskas augšanas laiks. Viņam saknes bija jālaiž dziļi zemē, jāuzsūc visdažādākās vielas, bet zari jāplēš uz augšu pret zilo debesi un sauli, ļaujot tiem aplāties ar tumšu lapu biežokni, kuŗās raisīt gadskārtējos ziedus un nogatavot augļus. — Viņam varēja tad tuvoties postošās vētras, vai vilinoši aicinājumi, jukt ap viņu sievietes un vīrieši, intresantas un lielas personības, ārzemju vai iekšzemju dzīves un dabas brīnumi, bet viss šīs dzīves un mūžības kaleidoskops uz priekšu tad būtu tikai viela tēlojumam, pētīšanas, dzīves gudrības objekts, bet nē kaut kas tāds, kas viņu varētu aizraut uz pašpārmaiņām un meklēšanām. —

Dienu priekš braukšanas uz lauku izrikojumu, Kalējs sastapa Ošiņu alejā pastaigājamies un it kā izvairāmies no viņa, tomēr apstādināja to, piezīmēdams, ka viņam kas svarīgs runājams. Ošiņš tad arī bija gatavs uzklausīties, kaut gan ne labprāt.

„Redz, draugs, ja tā es tevi vēl drīkstētu saukt: mums ir jāizskaidrojas, jeb man vienkārši jāaizbrauc no tevis, jo apgrūtināt tevi, kur tu no manis izvairies, ar savu klātbūtni es nevaru. Man tev ir jāpaziņo, ka mans nodoms precēt Maltas kundzi ir negrozāms. Pret viņu man vecas jūtas, kuŗas varēja nomaldināt uz vienu vai otru pusi tikai cilvēku un dzīves nopietnības nepazīšana. Un arī Ritas sirds jau sen piederēja man, pirms vēl tā kļuvusi par Maltas kundzi. Nesen mēs esam izskaidrojušies un vienojušies. Tev zemas aizdomas pret mani. Bet protams — arī dzir-

navas līdzī mantot ir izdevīgi, tikai tas nav mūsu vienošanās galvenais iemeslis.“

„Kad jau tik tāli, tad man atliekas tikai apmierināties. Tomēr par savām attiecībām ar Izoldi un to pēterpilieti tev gan nebūtu lieki Maltas kundzei paziņot.“ Dr. Ošiņš vīrišķi saņēma ļauno vēsti.

„Tas jau ir darīts. Viņa zina pat vairāk, kā tu, vai cits kāds. Un par to, ka esmu mākslinieks, manis milot nenosoda.“

Tā tad pēc tavām domām māksliniekam viss atļauts?“ Dakters, nupat visspējākās lodes ķerts, vēl bija uzbudināts un raudzija Kalējam ko pārnest.

„Draugs, tu esi daudz studējis. Vēstures grāmata tev atvērta tāpat, kā man. Tad uzrādi man jel vienu mākslinieku, kas rikojies citādi. Varbūt Ģeti, Baironu, Šelliju? Svētāka par Danti otra nezinu, bet arī viņam, bez ģimenes bija sava Beatriče. Ģimene vien nedrīkst mūs aprīt, jo mēs esam sabiedriskas būtes, mums dzīves mērķi arī ārpus ģimenes. Kā saviem vecākiem un bērniem, mums jābūt uzticamiem līdz nāvei arī sievai. Bet kamēr mēs redzam, dzirdam, mēs redzam un dzirdam visu pasauli un arī sievietes tajā. Un mūsu fantāzija ap visu pasauli vērpi savus audus. Maltas kundze arī pēc skolas nav mitējusies dažu ko lasīt un pārdomāt. Un esmu laimīgs, ka viņa nava nekādu šauru aizspriedumu žandarms. Viņa spēj iedzīvoties manī un saprast, galu galā pilnīgi uzticēties un tiešām justies laimīga pie manis.“

„Es tomēr nesaprotu, kamdēļ tad tu neprecē ne kaut savas Tatjanas Nikolajevnas! Dzejniekam vajag visplašāko horizontu visaugstākās cilvēcības galotnēs. Padomā tikai, kādās kulturēlās aprindās tad tu ieietu un kādas olimpiskas gudrības un daiļumus

varētu savai tautai sūtīt no Ziemeļmetropoles. Atminies, kā Ģete no Veimaras galma aprindām atbildēja savai mātei un draugiem Frankfurtā pie Mainas, ka viņš uz visiem laikiem būtu palicis par mazpilsētiņas provincialu, ja nebūtu iekļuvis Veimarā un kļuvis par visas pasaules pilsoni. Vai man tas tev jāatgādina? Ar ko es, provincialis, varētu apmierināties, ar to tak nevarēs dzejnieks, kas varbūt pretendē nostāties līdzās Ģetem un Šekspiram. Vai tu neredzi, kādu nelabojamu kļūdu pašlaik taisies nodarīt.“ Pūlējās viņam ieskaidrot Ošiņš.

„Draugs, neaizmirsti, ka Ģete un arī Heine galā noprecēja savas apteksnes. Turpretim Maltas kundze ir inteligenta dāma, līdzīga man. Ja, Tatjana Nikolajevna ir mans draugs un padoma devējs no tālienes. Bet vai tuvumā viņas padomi būtu tikpat nekaitīgi, to es nezinu. Bubukas ģimene ir no viņas aprindām, bet es ar viņu negribu vairs nekādās intimākās attiecībās stāties. Viņš ir citas kulturas, cita laikmeta cilvēks. Lai tevi pārliecinātu, kādas briesmas mums draud no Ziemeļmetropoles, es tev izstāstīšu, ko piedzīvojām pie Bubukām es un Rosbaks, atgriezušies dzirnavās no zivju zvejas.“ Un Kalējs Ošiņam izstāstīja, kā tika ievadīti Rosbaka piedzīvojumi, no kuŗiem tas tikai trešā dienā bija vajā ticis, dodamies atpakaļ uz dzimteni.

Vai tiešām!“ Ošiņš brīnējās: „Kāda briesmība!“

„Īsti slāviskā un bicantiskā,“ Kalējs iesaucās: „Kā Apuleja „Zelta ēzeli“.

„Uz koncertu mums jābrauc garām Rosbaka tēva mājai. Apmeklēsim viņu, kā viņš sajūtas. No

dzirnavām aiziedams, pie mums viņš vairs neienāca.“ Ošiņš atzīmēja.

„Es domāju, ka tas vispāri uz priekšu no mums izvairīsies. Kauns neļaus!“

„Un Bubukas?“ Ošiņš iejautājās.

„Kaunu tie jau pārdzīvojuši kā aizspriedumu. Bet taisni — trūkums un kauns, saka Blaumanis, allaž bijuši viņa tīribas sargeņģeļi, jo dziļāku pārliecību un morālisku tradīciju pilsētā ieplūdušiem zemniekdēliem vēl nevarēja būt.“

„Tā tad Maltas kundzi tu precēsi viņas nevainības dēļ.“ Ošiņš iesmējās.

„Atraitne, protams, nav nevainīga, bet bez šaubām vēl nesamaitāta. Viņa ir dabīga, un viss viņā būs — dvēseles apdvesta daba. Izaugdami paši no savas zemes, mēs tomēr reiz ieaugsim debesīs; varbūt tas ies lēni, bet nepārtraukti, bez lūzumiem, attīstoties dabīgi un veselīgi. Vērtīgs un paliekams tikai tas, kas organiski izaudzis.“

„Es līdz šim domāju, ka dzejnieki jūtu cilvēki, bet iznāk, ka viņi vislielākie aprēķinātāji.“ Ošiņš vēl nemitējās rūgti nepiezīmējis.

„Dzejnieks, ja viņš īsts un paliekams, ir komplicēts radījums. Tik tiešām viņš ir jūtu cilvēks. Bet tas saturs, ko šīs jūtas tik viegli nes, var būt niecīgs, vai arī milzīgs. Viņā var ieslēgties tik daudz novērojumu, zināšanu, prāta, aprēķina, viedokļu, personību, šķiru, tautību un veselu laikmetu, kā tikai pats meistars, mūžu cauri dzīvojis, ar savu materiālu tiek galā. Jūtas vien šķaidīt vēl nava ne dzīvot, ne dzejot.“

„Tā tad tu savu dzīves un dzejas koku gribi Maltas kundzes dzirnavzemē iedēstīt?“

„Vai tas kaut kas aizdomīgs, zobojams, ļauns? Es tevis, draugs, nesaprotu. Tikai pašsavaldīšanās mūs par cilvēkiem pataisa.“ Viņš galā piebilda.

Pēdējā piezīme Ošīņu spieda pārmainīt tematu.

Pēc šām sarunām viņi tomēr izšķīrās kā tādi, kas arī uz priekšu vēl var sarunāties un kopā sadzīvot, kaut gan agrākais siltums pagaisa.

8. nodaļa.

Valdaja augstumos.

Pienāca braukšanas diena, svētdiena. Julijs rīts bija tik skaidrs, rāms un tīkams, kā tikai Latvijas svētdienas rīti mēdz būt. Esmu bijis un dzīvojis dažādās zemēs un tautās, bet nekur nekā līdzīga latvju svētdienas rītam neesmu redzējis. Vai pie tam vainīgs mūsu mērenais klimats un manas dzimtenes Valdaja izcilums par Vidzemes pļavām un ielejām? Vai darbigās, tīrās un veselīgās tautas atpūtas miers? Vai baznīcu tāļie zvani svētdienas rītos? Vai ganu gaviles, kuņģi svētdienās iet pārmaiņus? Vai lielceļa braucēji svētdienas drēbēs uz baznīcām un ciemiem? Bet vasaras saulainie svētdienas rīti priekš manis ir tas lielais Dievanams, kuņģā es pielūdzu savu Dievu, visu Latvijas Dievu Balto tēvu. Viņa tuvība mani ienes cēlo mieru un skaidrību, kuņģu dod tikai absolūta dvēsele. Un Kalējs uz doktorata balkona kāpšļiem sagaidot piebraucam Bubukas ar Maltas kundzi, kuņģa pate arī kučierēja, skaidri sajuta, ka lūk — arī viņa izvēlētā līgava ir allaž bijusi absolūtā dvēsele.

Viņš izsteidzies saņēma grožus, kuņģus tā turēja,

un piesēja zirgu. Kamēr Bubukas kungs nāca klajā ar saviem krieviskajiem jokiem, kuŗos bija kopā tik daudz inteliģences un ģifts sajaukts, Kalējs juta un redzēja tikai Ritas cēlo vienkāršību. Vispirms viņš viņai palīdzēja izlēkt no augstās droškas, ieskatījās viņas zilajās acīs un saspieda viņas mazo intimi runājošu roku, un tikai pēc tam, kā no augšas redzēja izveļamies melno vagulu Bubukas kungu un ar lielām grūtībām ārā tiekam diezin kamdēļ sadusmoto Bubukas kundzi. Viņas normalais stāvoklis allaž bija savāds bargs lepnums, tāpat kā viņas vīra — delikati ģiftīgās zobgalības. Tādas viņu noskaņas varēja rasties tikai kā noziedzīgu kaislību rezultats. Turpretīm Ritas dvēsele bija caurskatāma kā avota zelta smilts.

Viesi sanāca balkonā, meklēdami apsveicināties ar Dr. Ošiņu, bet pēdējais bija pie staļļiem, kur pašreiz kučiers sajūdza viņa pajūgu. Izdzirdis viesus, Ošiņš drīzi vien bija klāt un laipni visus lūdza pie kafijas tasēm, jo abi draugi vēl nebija brokastojuši. Tā kā ceļš bija garš — verstes 30—40 — tad arī viesiem derēja ieturēt otrās brokastis, bet kas gan labāk varēja garšot, kā šāda smaršīga kafija ar daudz krējuma un baltmaize ar tikko novāritām olām? Uz galda ieradās arī benediktinietis vīriešiem. Par brīnumu tikai Kalējs ar Ritu nevēlējās ne malciņa likiera, kamēr pārējie trīs, sevišķi doktors, varēja teikt, ietaisīja pat krietnu dūšu. Viņam gan tās bija laikam žēlabu zāles par pazaudēto Maltas kundzi.

Pēc brokastīm bija laiks sēsties pajūgos, Kalējs piesēdās līdzās Maltas kundzei, viņas augstajā, vieglajā droškā, bet Bubukas uz Ošiņa linijdroškas dēļa, kamēr kučierēja pats Ošiņš, lai velti ceturtais

nebūtu līdzī jāvādā. Pēdējie aizbrauca kā pirmie, bet Ritas un Kalēja pajūgs automatiski pirmajiem pakal devās. Tiklīdz viņi bija atstājuši aiz sevis muižu ar koku gatvēm, ceļš sāka iet pretkaļņš pa apsētiem miežu un auzu laukiem, kuŗi rīta vēsmā tik tikko ligojās. Cīruļi, likās, pārpildīja visu zilo debesjumu, tik daudz tur bija ņirbošu balstiņu!

Kalējam un tāpat Ritai, pirmo reiz kopā braucot divatā, bija tāda sajūta, it kā tiem būtu uz baznīcu jābrauc, lai stātos altara priekšā un pārmainītos gredzeniem. Viss viņos iekšēji smaidīja, viss viņos bija laipnība un dvēseles laime. Kalējs tikko varēja atturēties nerāvis piezīmju grāmatiņas no kabatas un nedzejojis. Rita tik tikko valdījās atraitnes robežās, jo ap cepuri tai bija vēl viegls sērauts.

Viņi meklēja viens otra skatu un smaidu, viens otru vārdā nosaukdami, līdz pamazām raisījās valodas. Vispirms par svētdienas rītu, par dabu un cīruļiem, par pretīm braucējiem un baznīcēniem — īstās latviskās valodas. Un tad tikai tās novērsās uz viņiem pašiem.

„Cik es laimīgs jūtos, Rita!“ Kalējs iesaucās un vārdi aizlidoja kā putni.

Bet Rita tikai laimīga skatījās viņā.

„Ak kaut mēs drīzāki varētu palikt divatā vien!“ Kalējs neviļus iesaucās.

„Tad es jums labprāt atņemtu visas citas rūpes, lai jūs tikai dzejotu,“ viņa ar aizraušanos sacīja.

„Ja, uz laiku es tiešām to vien arī darītu — mīlētu un dzejotu. Bet tad es pats gribētu ieiet jūsu darīšanās. Es neatzīstu, ka dzejniekam nava praktiskajā dzīvē jāieiet. Dzīvei jāsavienojas ar dzejnieku, tāpat kā dabai ar dvēseli. Nevar dzīvot tikai,

kā zaļumnieks vien un pie tam neizsīkt priekš dzejas. Labi ir novērot, bet arī pašam ar visu krūti jāliekas darbā. Tā rodas dzīves saprašana, vielas un jaunu ideju bagātība. Dažus gadus es gribētu būt tikai saimnieks, kas pareizi izvada savu saimniecību. Lauksaimnieciskais uzņēmums ir vistipiskākais Latvijā." Kalējs iekarsa.

„Tā nava, draugs! Dzejnieks nekad nebūs tāds praktiķis, kāds bija Malta. Tad viņš cits nekas arī nebūtu vairs. To es skaidri jūtu. Es domāju, ka dzejniekam tāpat savs darbs, savs arods, kā kuņam citam.“ Rita pretojās.

„Bet dzejniekam visam jāizbūt, pirms tam viela un dzīves izpratne radušās, citādi tas dzejos tikai par sevi. Tas jau ir pie viņa tas nēmierīgākais un grūtākais — mainīties kā Protejam. Būt visam un itnekam. Mūžam eksperimentēt ar sevi un visiem. Bet es nestrīdos, ka pēc tam, kad viņš jau daudz kas bijis, daudz piedzīvojis, pieredzējis, pārdomājis, viņš var dzīvot no fantazijas un iedomām vien. Nekas jau radītājam vairāk nevar noderēt, kā absoluts ārējs miers un dziļas iekšējas dvēseles aukas. Šīs dvēseles aukas katra mākslas darba saturs. Un tikai stingrās nosvērtās formās ielietas, viņas mūs apmierina.“

Sāka palikt karst, jo rīta saule tveicēja viņu muguras.

„Lūk, kamdēļ nupat mums braukt tik lielā sabiedrībā,“ turpināja Kalējs: „un vēl jo lielākā ļaužu ūrmā, kur mēs tik laimīgi divatā vien? Koncerts provincē mūs jau nevarēja interesēt. Pat Bubukas tas tikai var iztraucēt. Bet tomēr mēs braucam, jo viss, kas dzīvo, rit, rit bez apstājas.“

Bet tad priekšējais pajūgs bērza paēnā bija pieturējies, un piebraukuši savu zirgu, apturēja arī viņi.

„Vai kas noticis?“ Kalējs jautāja.

„Lūk, piekalnē Rosbaka mājas,“ rādīja ar pātagu Dr. Ošiņš: „Un te zem tiltiņa strauts ar tīru avotainu ūdeni, ja kādam gribētos nodzerties.“

Bubukas kungs nolēca no sava katafalka, kā viņš sauca līnijdrošku, un pasniedza roku arī kundzei.

„Dzert,“ viņš sacīja: „es dzertu. Bet vai tad ar riekšavu? Vispirms atstāpīsim kājas, jo manas sēdot gluži pie žoda pierāvušās.“

„Vai zināt ko?“ sacīja doktors: „Iegriezīsimies gar strautu Rosbaka mājās un izdzersim pa glāzei piena.“

„Skaisti! Kā tas mums prātā neienāca!“ Atsaukāš Bubukas kundze: „Un paņemsim līdzī arī Rosbaka kungu. Viņš brīnišķis jūsmotājs, brīnišķis cilvēks.“

Domāts darīts. Pēc pieci minūti abi pajūgi pa šauro lauku ceļu gar strauta malu nobrauca no lielceļa uz leju, tad atkal pacēlās kalnā un pēc neliela laiciņa iebrauca kļavu un ošu apaugušā pagalmā.

Rosbaka mājas bija tipiskas jauna ienācēja mājas. Vecais Rosbaks bija kurzemnieks, kuŗam pierādēja jau vairākas mājas Kurzemē un Vidzemē. Viņš braukāja šur un tur un ošķerēja, kur vēl varēs mājas apakš cenas pirkt, jo bija liels mantrausis, pie tam skops. Ātri viņš tās kaut kā saveda kārtībā, jo galvenais tam, lai tik būtu ienesīgas. Vidzemē bija daudz akmeņu materiala un tamdēļ te viņš mīlēja celt mūra kūti un pagrabus, par vecajām dzīvojamām koka ēkām daudz nerūpēdamies. Arī šinīs mājās dzī-

vojamā ēka bija atstāta novārtā — vecajā sačurnējušā koka būdā nevienam viesim negribējās list iekšā. Visapkārt mājai ziedēja kartupeļu lauks, un baltie taureņi skraidīja virs kāpostu grēdām. Bet jaukuma — puķu te neredzēja ne ziedīja.

Kad norēja suņi savu tiesu, kuņi laikam bija slinki un ganiem nebija lidzi gājuši, iznāca pats saimnieks basām kājām, aitādas kažoku mugurā, ar putu pīpi bārzdainajā mutē. Ieraudzījis tik pilsētnieciskus viesus, viņš gan sarāvās, pīpi nobāza kabatā, bet tad apdomīgi apjautājās, ko viņi vēloties?

Doktors nosauca savu klientu veco Rosbaku vārdā. Pēc tam vecais pietecēja pakalpīgi tam roku pasniegt, tāpat arī citiem viesiem, kuņi bija pa rokai.

„Sakat, lūdzu, vai jūsu dēls neiznāks pie mums?“

Dr. Ošiņš laipni ievaicājās, bet vecais kā satumsa.

„Ko tas nozīmē, Rosbaka tēv?“ Dr. Ošiņš jautāja.

„Jūs esat ārsts,“ atbildēja vecais: „un man ar jums būtu zem četrām acīm jāparunā.“ Pēc tam viņš nogāja sāņš. Nolēcis no droškas, Dr. Ošiņš viņam piegāja klāt. Protams, ka Bubukas no viņu sarunas nekā nesaprata.

Pēc tam vecais turpināja: „Daktera kungs, es sava dēla vairs nepazīstu. Viņš allaž mums ir mīkla bijis. Bet nesen atgriezies no jums, kur bija uzkavējies dienas trīs — četras, viņš ir nevaldāms kā vētra. Viņš skrej pa mežiem, pat naktis mājās vairs nepārnāk, un cilvēkus ieraudzīdams, uzlūko kā spokus. Man ir bail, ka tas nav vairs pie pilna prāta. Jums, daktera kungs, viņš būtu jāredz.“

„Kur tad viņš ir?“ Dr. Ošiņš iejautājās.

„Nezinām. Nekā nezinām. Bet var jau būt, ka šonakt būs pārradies klēti. Viņš tur par vasaru ierīkojies.“ Vecais vedināja uz jaunās klēts pusi ar augstiem pamūriem.

„Atvainojos!“ Dr. Ošiņš sacīja, pagriezdami pret Bubukām: „Mēs paraudzīsimies pēc Rosbaka. Viņš dzīvojot klēti.“

„Klēti dzīvojot?“ ieinteresēts iesaucās Bubuka un, nolēcis no katafalka, gāja līdzi. Pievienojās arī Angelika Francevna.

Jaunā klēts vēl oda pēc kaļķiem un priežu sveķiem. Sienu pamūrs izgaroja mitrumu. Bet vienā stūrī bija nekārtībā pamesta gulta ar grāmatām uz neliela neapklāta brūna galdiņa. Klēts vidū āķī karājās sadzeltējis šķiņķis, no kuŗa bija griezts, un starp grāmatām rēgojās melnas maizes dona. Turpat arī pieputējusi tintnīca.

„Ak, tad še dzīvo Rosbaks?“ Bubuka ar lielu zīņkārību raudzīdamies iesaucās, un pielicis degunu pie šķiņķa, paoda. „Žurkas pie tā netiek klāt!“ Viņš sacīja: „Bet tikai pats saimnieks. Kā redzat, Angelika Francevna,“ viņš griezās pie pienākosās kundzes: „vēl ir svaigs griezums; šķiņķis un maize un strautā tīrs ūdens — lūk cilvēka īstā barība. Tas pirmatnēji, ļoti pirmatnēji, bet burvīgi.“

Rosbaka paša nebija. Pēdējo reizi tas manīts te sestdienas rītā. Saime, kas bija saradusies, prātoja, ka varbūt viņš esot pie Elkema, tā dievumeklētāja. Bet Elkema mājām viņi jau bija garām pabraukuši. Bez tam kavēties vairs nevarēja, un drīzi vien, nodzērušies piena, visi brauca tālāk, aizvien augstāk kalnājos.

Nāca augstākās vietas Latvijā — Bākuš kalns,

Spiru kalns un pats Gaisiņš, tiešām gaisos ieceldamies līdz trīssimts metriem. Sarunas pārgāja uz skaistajiem kalniem, dziļajām ielejām un ezeriņiem, kuŗi te kalnos bija lielā vairumā piekaisīti. Abi paļūgi brīžiem brauca tik cieši kopā, ka Kalējs ar Maltas kundzi varēja sadzirdēt doktora nostāstus par brīnišķīgajām salām šajos ezeros, kuŗas par gadiem trijiem no dziļās dzelmes parādoties virs ūdens, apaugdamas ar zāli, un tad atkal nozūdot. Viņas esot cietas, veselus stabus tajās varot nostiprināt, bet pie nākamās uzcelšanās, tie esot nozuduši. Salu parādīšanās pavasarī esot ražīga gada pravietojums. Šis dabas parādības atminējums vēl neesot atrasts. Domājot, ka siltos pavasaros ezera dibenā attīstoties gāzes, kas to uzpūšot un izceļot virs ūdens, lai rudenī, vēsam laikam iestājoties, tas atkal saplaktu.

„Man liekas, ka mēs braucam iekšā saules piesātinātos padebešos,“ sacīja Maltas kundze, vērdamās Gaisiņa galotnē, kas notēlojās zils uz iedzeltēni baltu padebešu fona: „Man ir tik viegli elpot un sajūtas tik pilnīgas, kā, liekas, nekad vēl nav bijušas. Ilgi tādas nevar turēties. Varbūt mēs šiem kalnājiem drīzi pāri pārbrauksim.“

Kalējs saprata viņu simboliski un sacīja: „Nē, Rita, mēs vienmēr turēsimies augstumos. Mēs neesam tie vien, kas esam, bet arī tie, kas varam un gribam būt. Debesis priekš visiem atvērtas, un augstākā no mākslām ir māksla dzīvot. Mācīsimies viens no otra un meklēsim paraugus mākslu dailes apdvēstai dzīvei seno tautu vēsturē. Tādi ir vēl uzglabājušies. Es jūtu, Rita, cik jums cēla, varonīga un lepna dvēsele. Es zinu, jūs pācelsaties pāri par visbīstamākām aizām, ja tās kādreiz ap mums, vai

starp mums atvērsies. Un es, mīlēdams visu, kas bīstams, turēdamies pie jūsu rokas, lidošu jums līdzī. Jo augstāk celsimies, jo dziļāki atvērsies bezdibeņi zem mums. Rita jūs pārlicināsities, cik brīnišķs būs mūsu mūžs. Un mēs vēl daudz zemju un tautu apbraukāsim, kur cilvēce jau trīs — četrus gadtūkstošus apzinīgi mīlējusi un piesaistījusi debesis pie zemes. Rita, ņem manu roku un zini, ka nekad vairs mēs neizbrauksim kailā ikdienā, nedz gāzīsimies tumsā. Un mūs pabalstīs pati tauta, kuŗa aizvien lielākā savā daļā nāk uz augšu, kā tās salas ezeros, lai varbūt tikai pēc gadu tūkstošiem, visu sevi izteikusi, atkal nogrimtu. Mēs — kalna gala, pusdienas saules un lauvas dūšas paaudze. Tautu vecuma gudrības, kuŗas zin un mīl Bubukas, piesavināsies tikai tālākās paaudzes.“

Rita, satvērusi viņa rokas un izliekusēs uz priekšu, sārta raudzījās viņam acīs: „Lauj lai es noskupušu tavu zelta muti!“ Viņa apgarotā kaislībā sacīja un piespieda savas lūpas un seju pie viņa lūpām un sejas. Likās, ka vieglie padebeši nolaidās glāstīt tiem vaigus un galvas. Tiešām, šis kalnājs priekš viņiem likās nekad nebeigsies.

Kad viņa atlaida to, ceļš no Vēstienes augstumiem pagriezās uz ziemeļiem. Varēja redzēt bezgalīgus tāļumus — ielejas ar ziliem ezeriem un baznīcu torņus un māju — māju skaistos dārzu pudurus ar salmu vai dakstiņu jumtiem bez gala daudz.

„Vai zināt Rita, kas ir pilnīgs cilvēks? No kā viņš sastāv?“ Kalējs iedvēsmēts iesaucās un pats atbildēja: „Vispirms tas ir tumšu kaislību komols, kaislīgs kustonis. Tad prāta spožie naži šīs kaislības atšķetina, izdalot dārgakmeņus no šlaka. Un bei-

dzot dvēseles cēlums izsauļo cilvēku līdz pamatiem. Tikai tad viņš ir pilnīgs un skaists, kad viņš sevī apjaudivs šās visas trīs sastāvdaļas — kaislības, prātu, cēlumu. Ar jums, Rita, es esmu apjaudivs arī trešo pakāpi. Jūs esat tā, kas, arī ellē nolaizdamās, savas gaismas nepazaudēsāt. Jūs mirdzāt pate ar savu gaismu, kā zvaigzne; bez jums es paliktu tikai planeta, bet nu es spīdēšu un viss manī atplauks kā ziedonī.“

„Nu tad labi!“ sacīja Rita savādā ekzaltacijā, „Es sviedišos visos bezdibeņos, bez bailēm viņos nozūst, vai zaudēt savu gaismu. Es gribu tos izsauļot un arī pate kļūt par pilnīgu cilvēku, nevien jūs par tādu padarīt.“

Viņi turēja viens otru rokās un viņu sejas kvēloja tāpat, kā visa šī jūlija dienas agrā priekšpusdiena.

Laiks viņiem aizgāja tik ātri, ka, panākuši Dr. Ošiņa pajūgu, kuŗam tie bija stipri iepakaļ palikuši, viņi jau ieraudzīja sava brauciena gala punktu, to muižu, kuŗā bija notikt koncertam.

Dr. Ošiņš nesnauda. Viņš meklēja rokā biedrības namu, kuŗš pacēlās diviem stāviem augsts un plašs kā pils. Viņam bija liels gandarījums svešiem lielpilsētniekiem palieļties ar tādu biedrības namu, kuŗā notika kulturelas sapulces — priekšlasījumi, koncerti, teatra izrādes, balles, gandrīz tādā pat kārtā kā pilsētās. Viņš ļaužu burzmā, kuŗa jau sāka sarasties ap biedrības kases galdu, rādīja viesiem — lūk, mūsu kora dziedātāji, lauku inteliģences paraugi, un tur, lūk, pastaigājas pirmais Rīgas aktieris — deklamators melnā frakā ar sarkanmatainu baritonu, kuŗi šovakar uzstāsies.

Bet Bubukam ne mazāk interesanti bija meklēt pēc zīmīgām nacionalām savādībām un vēl zīmīgākiem vārdiem, kā viņas apzīmēt. Viņš bija vārda mākslinieks un atrast pareizu apzīmējumu viņam bija īsts radītāja prieks. Dr. Ošiņš viņam gribēja palieļties, jo latvju zemnieku kultura stāvēja nesalīdzināmi augstāki par krievu zemnieku kulturu, Bubuka atkal, to atzīdams, tomēr pazoboties kā no augšas, jo zemniektautas kultura tomēr bija daudz robustāka par krievu izsmalcinātās inteliģences kulturu.

Pajūgi bija apstājušies biedrības nama priekšā. Apkārt lapotie kļavi sijāja patīkamu vēsu ēnu. Un šajā ēnā nu viņi apspriedās, kur palikt, jo bija atbraukuši kādu stundu par agru.

Bet te par laimi Kalējs ieraudzīja kādu savu Rīgas paziņu no vietējiem, Andžu Jodabrāli, kas par vasaru te pie vecākiem uzturējās. Viņš bija, līdzīgi Kalējam, revolūcijas dienās izmežģījies no laukskolotāja par mākslinieku un bez patstāvīgas vietas klīda, kur pagadījās, pakal savai iedvēsmei un mūzām.

„Jodabrāl, sveiki!“ Kalējs izlēcis no atsperu ratiem iesaucās, un savā nodabā gājušais, kūkumu uzmetušais jauneklis piepeši izcēlis galvu tuvredzīgām acīm meklēja pēc uzrunātāja.

„Ā, Kalēja kungs! Nu, kas to bija domājis jūs teitenās satikt! Vai Dieviņ, cik labi! Sveiki, sveiki!“ Viņš neapvaldīts runāja, līdz ieraudzīja abus pajūgus, pilnus kungu un dāmu, un pieklusa.

„Nākat, Jodabrāl, es jūs iepazīstināšu.“ Kalējs iesaucās, satvēris viņa roku, un iepazīstināja pēc kārtas ar Maltas kundzi, Dr. Ošiņu un Bubukām. Pēdējiem roku sniedzot, Jodabrāls tāds savāds palika,

jo viņiem bija lielkundzisks izskats. Dr. Ošiņš jau ilgi tos bija novērojis, bet arī vēl nejutās kā savietis. Pat Kalējam, ar Bubukām apejoties, aizvien bija jāpadomā, kā un ko tie varētu un kas viņiem nebūtu pieņemams.

„Teicat, Jodabrāl, kā šejienes apstākļu pazinējs, kur mēs varētu pajūgiem un pašiem kādu patvērumu atrast?“ Kalējs apjautājās.

„To nu gan šodien grūti būs: lielceļa mala — Biedrības nams un vairāk nekas... Bet paga, pamēģināsim pie mana bijušā skolotāja. Lūk, lūk — viņš rādīja — tepat netālu lielceļa malā, tajā plašajā namā. Es domāju, ka priekš tādīem viesiem tur atradīsies iespēja novietoties.“ Vārds tādiem laikam tika uz Bubukām zīmēts, jo latvietim ir iedzimts respekts pret īstu inteliģenci un viņš to nolasa jau no sejas.

„Tad sēstaties, Jodabrāl, un brauksim, kur jūs atradīsiet par labāko.“ Kalējs sacīja un uzrāva koleģi uz bukas, jo viņam bija tik garas kājas, ka ar vienu cēlumu bija jau ratos.

„Es esmu ļoti aplaimots, satikdams jūs manā dzimtenē. Nudien, šovakar es jautrs!“ Viņš jūsmoja, mazliet kā vairīdamies no, viņā ar jauku smaidu skatošās, Ritas. „A. deklamēs, B. dziedās, C. spēlēs vijoli, vēl šo to koris priekšā nesīs un beigās deja. Lai izdejojās pēterpīlieši ar latvju ganu meitām! Cha, cha, cha!“ Jodabrālis skaļi iesmējās, iedomādamies komisko situāciju, kā Berdslejiskais demonists Bubukas kungs griezīsies ar ganu meiteni, vai viņa milzīgā, lepnā, muižnieciskā kundze ar kādu lauku puisi. Jo ierašas še bija tādas, kā ja kāds uzlūdza, atteikties nevarēja. Visi jutās vienlīdzīgi.

„Bez šaubām uz komiskām scenām mums jāsa-
gatavojas.“ Smīnēdams piekrita arī Kalējs.

„Nu tas būs viņiem kas jauns — viņi jau vien-
mēr ir pēc kaut kā vēl nepieredzēta.“ Piebilda arī
Maltas kundze.

„Visāds tas jaunais var gadīties!“ Jodabrālis lo-
cījās un kratījās no smiekļiem.

„Tiešām jauki, ka mēs satikamies! Jums līdzī
nāk nesikstoša jautrība,“ Kalējs sacīja, bet Jodabrālis
pēkšņi aprāvās nopietns.

„Vajag atdoties momentam — tā ir mana devīze.“
Viņš kautrīgi paskaidroja. Un tie jau bija skolotāja
balkoni sasnieguši.

Pretīm iznāca pamazs, bet vēl stiprs kungs, pe-
lēku seju, pelēka darba darītājs, bet vīrs ar raksturu
un apzinīgs. Tad arī viņa kundze — vēl ziedoša
brunete, kāda slavēna Rīgas pedagoga meita. Joda-
brālis viņus iepazīstināja. Zirgi tika nodoti skolas
puisim, bet viesi, kaut gan pilnīgi sveši līdz šim, vies-
mīlīgi aicināti pie tējas galda.

Uz laukiem ir liels prieks satikt interesantus cil-
vēkus. Nekā tad nav žēl priekš tiem. Un arī skolo-
tāju pāris sajuta to tāpat.

Ievests skolotāja darba istabā, Bubuka palūko-
jās plašajos grāmatkapjos, kurī bija piekļauti ne-
vien krievu un vācu, bet arī franču un angļu auto-
riem un pedagoģiskiem rakstiem. Viņš piedūra pirk-
stu pie dažiem sējumiem un Kalējam klusām sacīja:
„Tas jau ir īstais Pestaloci. Ko viņš te uz laukiem
var sadarīt? Vai tiešām tas tikai draudzes skolu
vada?“ Jodabrālis, kas turpat gadījās, paskaidroja:
„Viņam pieder arī labākais Hamleta tulkojums latvie-
šu valodā.“

„Ā, tā tad arī literats!“ Bubuka atsaucās.

„Mums pagadās arī uz laukiem tādi,“ Jodabrālis sacīja.

„Arī mēs ar Jodabrāli tādi paši puslaucinieki,“ pielika Kalējs.

„Mazajā Latvijā esot vairāk vidusskolnieku un studentu, kā nekur pasaulē. Mums arī ganos iet vidusskolnieki un pakaļ arklam studenti. Izrikojumā tādus eksemplarus redzēsiet. Un jūs, kundze,“ Jodabrālis griezās pie Bubukas kundzes šķelmīgi, „varēsāt pārliecināties, cik veikli tie dejo.“

„Vai jūs jokojat, jeb nopietni runājat?“ viņa nenocietās nejahtājusi.

„Dievs pasarg, jokat! Bet būs jau, zināms, te arī tiro laucinieku laba daļa, kas tik šajā draudzes skolā pabijuši. Visi juku jukām — viens brālis laukskolā bijis, otrs vidējā, trešs studējis. Un visi vienās mājās sadzīvo. Kā kuņam palaimējies.“

„Tā tad visi bez tradīcijām — kā vienkāršie, tā inteliģence?“ Bubuka, vērīgi aplūkodams runīgo Jodabrāli, jautājoši piebilda.

„Vai nu gluži bez tradīcijām. Mūsu tautai daudz gara mantu, tā tad arī daudz tradīciju.“ Jodabrālis saspērās.

„Tautas tradīcijās ar kamašām un elsiņiem“ — Bubuka ironiski pavīpsnāja.

„Ja, cienījamie viesi!“ Iemaisījās sarunā pienākušais skolotājs: „Pāreja no tautas tradīcijām uz vispāri inteliģentajām aizvien ir komiska.“

„Un liels stilu sajukums,“ Bubuka piebilda.

„Tādā sajukumā bez šaubām mēs dzīvojam,“ skolotājs nopietni turpināja: „Un grūt, visai grūt arī mums skolotājiem un mācītājiem ieturēt kādu no-

teiktu stilu, bet viņš izstrādājas pamazām. Un ir arī šajās tautas tradīcijās bieži tāds jaukums un tāds delikats smalkums, ka tas apkauno pat inteligentos.“

„Tas taisnība, tikai apdāvinātā un vecā istā inteliģence nekļūdās. Viņa viegli iedzīvojas visos stāvokļos, pārredz tos no augšas un vadās intuitīvi,“ sacīja Bubuka.

„Tas pareizi,“ turpināja skolotājs: „bet viņas posts ir kur citur. Ne forma, bet pats saturs viņā bieži satrunējis. Rupjā kāre pēc baudījumiem un varas tos padara nesavaldīgus un kustoniskus, kāda piemēram kļuvusi arī vietējā muižniecība.“

Kalējs, kas arī pie tējas galda sēdēja kopā ar Maltas kundzi, ieklausījies piekritoši pamāja ar galvu. Bet Bubukas kundze, to redzot, atņirdza savus lidzenos zobus, kaut gan neteica nekā: Kalējs viņai jau sen vairs nelikās pašu cilvēks. Lūk, tur viņš sēdēja ar šo sārto lauku madonnu, kuŗa viņai nepavisam nelikās interesanta!

„Ja, pie inteliģences daži jēdzieni tiešām pavisam sajukuši,“ skolotājs turpināja: „piemēram, viss, kas uz laulību attiecas. Donžuanisms ir viena no bīstamākām inteliģences slimībām.“

„Jūs domājat, ka tautā viņa nava,“ Bubukas kundze ironiski piezīmēja.

„Mūsējā gan tikpat kā vēl nava,“ skolotājs teica ar pārlicību un lepnumu.

„Kas tā par mīlestību, kuŗa nepieder vienam vien un uz mūžiem? Tā var būt tikai mīlestības karikatūra.“ Izsacīja savas domas arī skolotāja kundze.

„Jums taisnība!“ Klusām viņai pievienojās arī Bubuka: „Tā ir. Tā ir.“

„Bet inteliģence sekla, nesavaldīga un pate ne-

zin, kā vēlas. Ķer pēc visa un galā nekā nesāķer," skolotājs turpināja, pie kam Jodabrālim ģimīs mainījās laimīgās sajūtās, ka nu pēterpīliešiem tiek kurināts tīri karsts.

„Vai tad tiešām ar vienu vien sievu visu mūžu nodzīvot tik prātīgi?“ Bubukas kundze iesmējās, kā no augšas, un klusām piebilda: „Kam pietiek, lai dzivo! Mēs ziemā dosimies uz Spaniju noskatīties vēršu ciņās. Ach — es gribu redzēt asinis un smiltis!“ Un viņa frivoli sāka padziedāt kaut ko no Karmenas.

Jodabrālim arī tas ļoti iepatīkās, un viņš iesaucās: „Visi ceļi labi! Viens šim, otrs tam,“ un garīgi smējās.

„Kas Latvijā uz laukiem neder, der Pēterpīli un Spanijā,“ piekritoši izsacījās arī Kalējs un, pateikušies par glāzi tējas, abi ar Ritu viņi izgāja dārzā, kur ziedēja rozes. Viņi nošķīrās alejā un, ābeļu aizsargāti, viens otru strauji apkampa un noskūpstīja. Pārējie drūzmējās uz balkona. Tikai Bubukas kundze iesteidzās pie skolotāja kundzes sakārtot savu tualeti: viņa tomēr taisījās uz deju, jo arī te cerēja uz kaut ko necerēti nejaušu.

Nepagāja ne stunda, kad ap biedrības namu publikas bija salasījies gluži biezs. Kad mūsu pēterpīlieši ieradās, tad jau bija liela spraukšanās uz kasi, un tikai Jodabrālis, kā vietējais, varēja ārpus kārtības iznest visiem biļetes. Dr. Ošiņš laipni apkalpoja Bubukas kundzi, kamēr pats Bubuka, viss bija pārvērties „tautas“ novērotājā ar savādu smaidu-smīnu uz lūpām un ogļumelnajās acīs. Viņš pieskārs Kalējam pie rokas un čukstēja: „Lūk, lūk, dieviete Laima aizšmauc, baltu seju, baltās villainēs; bet lūk — vidū galvu izcēlis, dūsmīgs raugās pats Pērkonis, pusči-

gāna izkatā — vai nē?“ Un Kalējs nevarēja nepiekrīst. Iegāja krēslos arī viņi, un koncerts iesākās.

Vispirms nodziedāja lauku koris, labi saskaņots, bez pretenzijām. Bubukam tas patika. Bet tad pārādījās korpulentais baritons sarkaniem matiem, sarkanām rokām, kaislīgi uzbudinātu seju.

„Miesnieks, nudien miesnieks!“ Bubuka iesaucās Kalējam, ar kuŗu blakus sēdēja, pie auss.

Kalējs izbrīnējās, jo pēc nodarbošanās miesnieks viņš arī bija, bet uzstājās arī kā koncertdziedātājs. Pārsteigts bija arī Bubuka, ka to uz vietas atminējis. „Bet kā tad viņš dziedās?“ Bubuka nepacietīgs šķelmīgi jautāja un gaidīja.

Sakrumpojis pieri, kas harmonēja ar viņa krūzotiem matiem, baritons iekliedzās nešpetni stipri un tā nu gāja vaļā dziesma pēc dziesmas, ar lielu temperamentu.

„Nu tīrais ronis!“ Bubuka sacīja Kalējam, un tas iesmējies pačukstēja tālāk Maltas kundzei.

Tad uzstājās deklamētājs, lielākais Latvijā, kam sava skola un lieli nopelni dramatiskā laukā. Kalējam bija ļoti interesanti, kā to novērtēs Bubukas, kuŗi Pēterpils artistu pasaulē bija pilnīgi savi ļaudis. Aktiers deklamēja lēni, ar spēcīgu izteiksmes plastiku, pastrīpodams galvenās domas un visus sīkumus. Laucinieki aizraudamies plaukšīnāja un izsauca to, bet Bubuka piezīmēja: „Visordinārākais provinces aktiers, bez kādām metafiziskām un reliģiskām smadzenēm. Mironis, kas varbūt kādreiz bijis dzīvs.“

„Vai tiešām!“ Kalējs uzbudinājās: „bet viņš tak mūsu pirmais spēks.“

„Varbūt! Bet novadējies, tagad vairs tikai ru-tīnēts. Ko gan jūs domā-jiet, ja šai publikai pietiek

jau ar viselementārāko satura pastrīpojumu? Te nav kur augt, nav kur attīstīties. Bet sakiet — vai tad arī jūsu pilsētniekiem pietiek ar tādu pat „mākslu“?

Kalējs vairs nesmējās un nestāstīja tālāk Maltas kundzei. Rezignēts viņš atcerējās ziemā redzēto Pēterpils artistisko sabiedrību un Tatjanas Nikolajevnas interesantās vēstules, kā arī viņas pašas vienkāršo, gudro, skaisto galvu, un pirmo reiz viņu sagrāba šaubas, vai tiešām Vadakstes dzirnavniece var viņa ideāls būt? Vai pie tās viņš vēl varēs augt uz augšu, vai ar tikai ieaugš savā zemē un tāds pārakmeņosies uz visiem laikiem?“

Ar Dr. Ošiņa vārdiem viņš sevi jautāja: Vai tam nebija iepatikušās tikai viņas ienesīgās dzirnavas un skaistais dārzs? Vai Maltas kundze bija tā būte, kas veda pa mūžīgajiem sajūtīga meklētāja un gavilējošā atradēja ceļiem? Tāda, varbūt nebija arī Bubukas kundze, kuŗa jau bija pārskrējusi visas cilvēces robežas raganiskās ellešķībās, bet — Tatjana Nikolajevna? Un viņš palīka kavējoties pie tās.

Vēl spēlēja kāds vijolnieks ar dziļu izpratni, bet robusti. Bija uguns, bija kaislīgi asumi, dziļas domas, bet trūka svabadības, liela meistara vijības un smalkuma tūkstoš detalēs, — dvēsele neatraisījās. Tā nebija lakstīgalas dziesma, bet baigie ūpja vaidi. Pie tāda slēdziena, Bubukas tuvības iespaidots, nāca jau pats Kalējs.

Visa interese pret priekšnesumiem bija nodzīsusī, un draugi gaidīja tikai deju, kuŗās nāktu redzama pati tauta ar saviem tipiem.

Dr. Ošiņš Bubukas kundzi iepazīstināja ar saviem koleģiem-ārstiem, aptiekeriem un mācītājiem, visiem lieliem deļotājiem. Viņa bija aplikusi ap kaklu

dārgu koljē no pērlēm un ametistiem, muižniecisku ieguvumu Venecijā; svētā Marka laukumā, mantojumu no dziļas senatnes, un uz pleciem uzmetusi retu dārgumu — kruzules no 18. gadu simteņa, kuŗas krāšņi sedza milzīgo bīsti, pārsteigdamas aci ar skaidro rakstu. Diemžēl pat ne ārsti un mācītāji nekā laba neizšķīra no šiem dārgumiem, ne arī prata interesanti sarunāties. Bubukas kundzē tie sajuta tikai smagu balastu, kuŗu grūti bija griezt pa putekļaino biedrības zāli. Aizvien tie viens otru pārprata, vai nesaprata un valodas nekādi neatraisījās. Bet zemieki viņai apkārt gāja ar lielu likumu, kā ap biedēkli. Dejoja ar viņu arī Dr. Ošiņš, kuŗš arvien vairāk, nezin kādā ceļā, iereibās. Bet Ošiņš visbiežāki tuvojās Maltas kundzei, pārmit mazākais dažus vārdus ar viņu, jo sēru dēļ viņa nedejoja, un ikreiz viņš trūkās projām no viņas, ar traģisku sajūtu.

Maltas kundze ar Kalēju, kā Grietiņa ar Faustu, drīzi vien devās ārā no zāles, jo alejās krēslainajā pievakarē putekli bija noguluši un gaiss stāvēja maigi silts. Kalējam bija burvīgi just Maltas kundzes sievišķo būti tuvumā, jo viņa bija zeltaini sārta, kā skaistie zaļklārie āboli ābelēs, un izdvēsa gaišu svētdienas jaukumu ap sevi. Bet — viņam ienāca prātā — varbūt tas likās tā tikai, kamēr viņa tam vēl nebija piederējusi.

Bubukas kungs pētīja tautu, bet kundze viņam nedeļa miera ar visādām prasībām un rīkojumiem pie savas tualetes, vai errodamās par kavaleru neattapību. Visai slikti viņa tomēr nejutās, jo izdejojies dabūja krietni. Neapmierinātas palika tikai smalkākās dvēseles tieksmes. Tādu divainību valodās, pie kādām viņas vīrs to bija pieradinājis, te neviens ne-

saprata. Nojauca tās vienīgi Kalējs, bet tas viņai pretojās un klejoja tikai ar to lelli, kā viņa savam vīram atestēja Maltas kundzi.

Bet tad zālē notika kas negaidīts.

Pusārprātā klīzdams pa mežiem, pļavām un dru-
vām, bet laikam atminēdamies Bubukas solījumus
apmeklēt šo izrikojumu, zālē bija ielauzies arī tēvam
nozudušais Rosbaks — šķībos mājas zābakos, vecās
mājas drēbēs, ar kailu spalvainu krūti un skujām pie-
birušo bārdū. Rosbaku pazina visa apkārtnē, bet šā-
dā izskatā viņš bija tik svešs, ka ne viens nesajēdza,
kas ienācējs bija. Viņš klīda starp deļotājiem un me-
klēja s a v a s deļotājas.

„Kur ir mana deļotāja?“ Viņš ekzaltēts čuk-
stēja: „Saules vai mēneša meitina? Žvīndz tele-
fona stabi: ej tik uz priekšu — atrādisi! Ezers pa-
šķiebjas kā trauks un čukst: skaties dzelmē, nāriņa
guļ dibenā atgāzusies un viņas drānas šļaukst...
Kalni brēc ar saviem ozoliem: viņa ir milzene, ar ra-
ganas matiem, kas brāžas par tevi kā viesuļauka!“
Rosbaks pēkšņi iebrecās arī pats un pie tam tā, ka
pat orķestris pārstāja spēlēt. Abzolutā klusumā
viņš turpināja atkal paklusu: „Kur tad ir mana līga-
va, esmu pazaudējis ceļu uz to... He, he, he — brie-
dis izlec iz meža un drāžas man virsū. Toreador,
lepnis un stalts, noveic šo meža ragaini!... Āā! —
lūk, kur mana līgava!“ pēkšņi ieraudzījis Bubukas
kundzi, Rosbaks, sarkans kā vērsis, smīnot tuvojās
tai un viegli sagrāba pie rokas, vareni iegavilēda-
mies, tā kā visa inteliģence saskrēja glābt Bubukas
kundzi. Sevišķi enerģiski rīkojās kāds docents, Nitz-
šes ūsām, Tērbatas augstskolas acu ārsts, pelēkā va-
saras uzvalkā, liela auguma vīrs.

„Tas ir kāds ārprātīgais!“ Viņš tai iesaucās un mēroja skatiem ekstazē sastingušo Rosbaku, kuŗš smaidīja, skuju piebirušiem matiem un bārzdu, kā pats Pans. Zibenātrumā viņiem piesteidzās Bubukas kungs un arī Kalējs no āras devās uz viņam pazīstāmām Rosbaka balss izskaņām.

„Tverat, sasienat viņu!“ Docents iesaucās un nozuda pēc malačiem, jo neviens nepaklausīja. Bet Bubukas kundze, attapusies, ka tas viņas nesena is glābējs un mīlulis, paņēma to pie rokas, un noglāstījusi viņa pieri un matus, aizveda to, apklusušu kā jēru, kur vēlējās...

Rosbaks tiešām bija zaudējis prātu. Šim dabas cilvēkam, kuŗš atradās elementu varā, Bubukas kundze bij devusi pārāk stipru porciju kulturas narkozes un lūk — rezultats bija iziešana no prāta robežām. Sapulcējās vesels pulks lauku ārstu Dr. Ošiņa vadībā, un tie sarunājās savā starpā un nolēma viņu ieslēpt pagaidām kāda vietējā ārsta istabā; bet tikai Bubukas kundzei tas paklausīja. Ar viņu tas bija mierīgs un likās pat, ka ārprāts norimies. Rosbaks, viņas vīru tagad pilnīgi ignorēdams, raudzījās viņā degošiem skatiem, svētsvinīgi smaidīgs. Viņš kaut ko dzejisku runāja, no kā neviens nevarēja nekā saprast, izņemot pašu Bubukas kundzi, kuŗa klusām intimi atbildēja viņam un kopā ar viņu parādīja apbrīnojamu augstasinību.

Te Bubukas kungs saņēma Kalēju pie rokas un, novedis nomaļš, sacīja: „Kalēja kungs, te nava nekā bīstama. Rosbaks tikai uz laiku pazaudējis līdzsvaru. Vētrainais ārprāts allaž beidzas ar klusu apskaidrību. Acumirkli viņš nošķirams no ļaudīm, bet tikai ar laipu uzmanību, ne varu, vai sitieniem. Viņa

dvēsele dzīva un fantazijas pilna, viss viņš izplūdis kosmosā, paralizēts tikai viņā prāts. Bet ikdienišķāks palicis, viņš to atdabūs. Tā ir svēta slimība — antikās Dionisijas.“ Neparasti gari priekš sevis, Bubuka labāk kā ne viens ārsts diagnozēja Rosbaka slimību, un Kalējs pēc tam kopā ar Dr. Ošiņu attiecīgi rīkojās.

Bubukas kundze bija tik aukstasinīga, ka visu laiku palika pie Rosbaka un kopā ar Dr. Ošiņu tajā pat naktī viņa noveda to uz Rīgu. No turienes Bubukas vairs nedomāja atgriezties uz dzirnavām, kur jau sāka izplatīties par viņiem tumšas baumas. Bet pats Bubukas kungs vēl pārbrauca mājās kopā ar Kalēju un Maltas kundzi, ātrumā saposās un tikai tad aizbrauca ar visām lietām uz Rīgu, lai atgrieztos uz Pēterpili.

Bubukas kungs Kalēju no Maltas kundzes Vadakstē bija izlūdzies sev līdz uz Rīgu. Viņā gan nojauta Kalējā kaut kādu pārmaiņu, notikušu koncertā, bīdamās viņu pazaudēt, bet palaida, jo aizmūrēt jau nebija vēl nekāda iemesla. Pate viņam līdzī doties uz Rīgu tā nevarēja vienkārši tamdēļ, ka pašreiz sākās visstraujākā druvošana un linu plūķšana, arī pirmās maizes malšana dzirnavās, tā kā viņai visur pašai bija klāt jābūt. Drošās cerībās drīzumā savienoties ar Kalēju viņu jo vairāk spieda uzturēt kārtībā māju un dzirnavu saimniecību, lai rudens ienākumi būtu jo lielāki. Bez tam sēras vēl neļāva viņai aizrauties no pasaulības un arī ar Kalēju ļaužu acīs tā vēl negribēja tik bieži un ilgi kopā būt. Maltas kundze tikai tamdēļ bija tik īsta un dabīga, ka nesarāva saišu ar tradicionālo dzīves ritmu.

9. nodaļa.

Nimfa Kalipso.

Bubuku un tāpat arī Kalēja aizbraukšana no Vadamstes uz Rīgu iznāca diezgan ātra. Bet viņa bija dabīga un liktenīga. Ne Bubukiem dzirnavās, ne Kalējam doktoratā palikšanas vairs nevarēja būt, jo pirmie bija sakompromitējušies, kā Rosbaka nelaimes cēlonis, kuram tagad visi sāka pakalptīt, bet Kalējs bija atņēmis Ošiņam iecerēto kaimiņiēni. Abi viņi aizbrauca diezgan rezignēti, nemierīgi, bet zināmā mērā arī satuvināti kā vajātie dzīves mīklū mīnētāji.

Ne Maltas kundze, ne Dr. Ošiņš viņu nebija varējuši pavadīt līdz piestātnei, jo Maltas kundzes darbi un sēras neļāva tai izklūt no dzirnavām, bet Dr. Ošiņš aizbīdinājās ar pacientu daudzumu pieņemamā istabā. Tamdēļ iesēdušies Maltas kundzes augstajā droškā, kamēr čemodanus salika kādos darba ratos, un atvadījušies viens otru viņi aplūkoja gan zīmīgiem, bet labvēlīgiem smaidiem.

„Lūk, tā mums, Kalēja kungs, beidzas gandrīz katrs izbraukums. Angelika Francevna parasti ievāra kādu viru, no kuņas tad abiem mums jāaizbēg.“

„Arī man pakal dzenas dažādi notikumi,“ nopūtās Kalējs.

„Tas labi, draugs, tas labi!“ Nozīmīgi izsaucās Bubuka, ar sajūsmu ieskatīdamies Kalējam acīs. „Tas nozīmē, ka mēs vēl esam dzīvi, vēl alkstam dzīves, pārbaudām, vērtējam to, dzīvojam vēl nezināmiem Dieviem.“

„Bet tas nemiers, kas mani dzenā no vietas vietā, neļauj man iesakņoties kā kokam zemē, laist dziļas

saknes un plēst plašus zarus pret sauli. Nemiers tomēr nevar par dzīves ideālu būt. Tas pret dabiski — lūk kamdēļ es vēlos nosēsties dzirnavās uz visiem laikiem. Te mana māja, te mana zeme, te sieva, te bērnu pulks, te lēnām izauguši pašas tautas vidū mani dabas apdvestie, dvēseles gudrības un dailes miera cauraustie mākslas darbi, rakstīti ne šai dienai, vai kādam virzienam un meklējumiem, bet visiem laikiem un mūžībai, kā Homera vai Vergīļa poemās.“

Neatrazdams Kalējā savu sajūtu un pārliecību biedrā, Bubuka uz brīdi apklusā, jo skaitījās spējīgs iedzīvoties visādos stāvokļos. Likās pat, ka Kalēja viedoklis viņu pārsteidza ar savu tradīciju varenību. Bet iedomādamies sevi Kalēja vietā, dzīvojam ar Angeliku Francevnu dzirnavās starp zemniekiem, viņš sarāvās un nodrebinājās. Viņam bija tik gaiši, ka Kalējs sevi apmāna ar neiespējamo, ka pēkšņi tas iesaucās ar visdziļāko pārliecību:

„Nē! Šo laiku cilvēks, un kaut jūs būtu arī latvietis, zemniekdēls, savā mitoloģijā ieaudzis, — šo laiku cilvēks te dzirnavās nevar nenomirt dzīvai mākslai. Tie ir maldi, kas jūs apsēduši. Es jūs sāku jau pazīt, jums par laukiem ir jaukas bērniņas atmiņas, jūs maldina laucinieciskie seno klasiķu ideāli, bet kur tie grieķiskie un romiskie vīdus laiki ar gausās dzīves tempiem, kas valdīja trīs un divus gadtūkstošus atpakaļ! Nē, nē! Jūs velti sevi apmānat. Trīs nedēļas tā es vēl varēju nodzīvot, bet ceturto jau vairs nevarētu. Nu, teiksim, ka jūs nodzīvosiet vēl trīs gadus tā, kaut gan es tam neticu, bet ceturto aizbēgsiet no šām dzirnavām, vai arī apdzersaties slimāk vēl kā Dr. Ošiņš. Kā šo laiku dzīvais inteli-

ģentais cilvēks gadiem var dzīvot uz laukiem? Tas nav iespējams! Jo lauki, mīļais koleģi, guļ dabas miegu.“

Kalējs pārdomāja savu dzīvi uz laukiem līdz 1905. gadu revolūcijai un tiešām sajuta, ka tas būtu noziegums pret dzīvo garu, neļaut viņam izplēsties savos pārdzīvojumos un zināšanās uz visu tautu un pasauli. Un tad viņš sacīja: „Labi. Es piekrišu, ka uz laukiem aprakties nedrīkst, bet notrūkt no savas zemes ar visām saknēm ir vēl bīstamāki. Tādu kā rudens lapu aiznesis vējš un izkaltušu ietrieks beidzot netīrumu peļķē.“

Bubuka savukārt atkal pārdomāja. Viņi jau nevienreiz vien ar Kalēju bija laužuši šķēpus viens par zelta laikmetu, otrs par aleksandrinisma vai bicantisma dzīves un mākslas ideālu līdztiesību, katrs palikdams pie sava viedokļa. Bubuka nevarēja neredzēt, ka viss, ko viņš bija radījis, bija tikai milzīgas erudīcijas rezultāts, iedzīvojoties tautas ierašu un bicantisko apokrifu neizsmeljamajās bagātībās. Bet iemīlēdamies katrā atsevišķā elementā, piemērodams savu stilu tiem līdz apbrīnojamai vielas un formas sakrišanai, viņš tomēr redzēja, cik sadrupināta bija visa viņa radāmo darbu pasaule. Neviena liela darba, nevienas plašas konstrukcijas, neviena noskaidrota, visiem pieņemama un saprotama romana, vai tikai stāsta viņš nevarēja uzrādīt. Viņš radīja tikai priekš erudītiem, izvēlētiem. Un viss, ko tas radīja, bija bez arhitektūras, bez mugurkaula, psiholoģiski simbolisks un mistisku noslēpumu pilns, pie tam izteikts tādā valodā, ko viņš varēja saprast tikai ar Daļa vārdnīcu rokās. Un beidzot viņš sacīja:

„Labi. Es atzīstos par norautu rudens lapu, kas

sakaltusi ieskries beidzot kādā pelķē, bet arī jūs sastingsat pie savas zemes, sievas, bērniem par tādu pat, kā jūsu dziedātājs un slavenais deklamētājs, vai tas tautskolotājs, kas pārtulkojis kādreiz jaunībā „Hamletu“. Maltas kundze jums būs uzticama, ideāla sieva; jums radīsies bērni tāpat kā Vadakstes pastoram, bet tālāk par visu to jūs netiksiet. Un galā jūs vēl nodzersaties. Pieminat manus vārdus!”

Visu to dzirdot, Kalēju tiešām sagraba tādas sajūtas, it kā tam mūžam vairs nevajadzētos atgriezties Vadakstē. Ne no kā viņš tā nebaidījās, kā no garīga miega, iespaīdu šaurības un sastinguma, jo tad cilvēks sāka līdzināties dzīvniekam. Arī Maltas kundze viņam tad aizmūšojās un sāka iztēloties par kaut kādu absolūtās sievišķības maldu un māņu sapni. Bet tiklīdz tas atdevās sajūtai, viņu vilka šis lauku miegs, kas jau no bērnības iegulēts, atpakaļ pie dabas, Ritas Uplej, saldiem sapņiem dzirnavlejā. Varēja jau būt, ka viņš šo miegu ātri izgulētu, bet dzīves nemiers, kas viņu bija vajājis kopš 1905. gada, kad viņš atbēga uz Rīgu, viņam bija apnicis, padarījis to nerozu un viņam slāpa lauku miera.

Un Kalējs sacīja: „Man slāpst lauku svarīguma, dabas miera un nevainīgas mīlestības. Arī bērnu, ja gribat. Bet es neticu, ka tas, kas dzīvs dzimis, arī uz laukiem nevarētu saglabāt dzīvības zīmju. Pavisam otrādi, daba atdzīvina un liek dzejot tautas dzejas garā. Bet tautas dzejā tāds gara cēlums, lokanība, dabas novērojumu īstenība un izteiksmes smalkums, kādu mākslas dzejā vairs neatrodam. Nu kaut uz neilgu laiku, bet tomēr es gatavs palikt par tautas domātāju un burtnieku. Un Maltas kundze būs mana iedvesmotāja, mana cēlā mūza.“

Bubuka atbildēja tā: „Nu, apprecaties, paliekat uz gadi trīs par tautas domātāju, galvenā kārtā pieradat bērņus no savas mūzas, jo šaubos, vai tā uz dzejošanu ierosinās, kas ierosina uz laimīgas ģimenes dzīvi. Bet tad es pravietoju — jūs viens ilgāki dzirnavās neizturēsiet, ja jau esat nobaudījuši mākslinieka klaidus dzīvi, neizturēsāt, kaut arī tur dzirnavās jums šalčoša upe, ziedošs dārzs un mīļa sieva. Jūs rausaties no jauna projām pasaulē — redzēt, dzirdēt, sapņot un iekarot visu pasauli sev, izjust visas laikmeta idejas, nojautas, domas un katras sievietes skaistumu. Arī ja jūs zelta laikmeta ģenijs būtu, jūs mūžam neapmierināsāties ar Vadaksti, nevarēsāt nedzirdēt mūsu aleksandrinisko un bicantisko meklējumu un maldu, jo visas ārzemes, visas Eiropas tautas jau pilnas viņiem.“

„Nē un nē!“ Tagad Kalējs jo drošāki iesaucās: „Mēs bruņosimies ar sarkasma zibeņiem un cīnīsimies pret jums kā Pērkons ar jodiem, redzēdami jūsos vienu vienīgu maldu un kļūdu. Mēs radīsim dievišķu mākslu iz sevis, nonāvēdami ikdienību, un dzīvosim pašradītā paradīzē — es Ādams un viņa Ieva!“

„Bet kur tad paliks čūska?“ Bubuka zobojās: „Jo būs tāču čūskas. Bet kur čūska, tur arī liesmainais Miķelis ar zobenu. Un vēlāk visu izdzīto posts Kains, šis tekulis un bēgulis, kuŗu katram tiesība nokaut... Šī vēja norautā lapa. Kā jūs domājat aizbēgt no visa kosmosa, senatnes un cilvēka varas kāres trijgalvainā velna? Viņš visur būs, arī pie dabas. Un tas postīs jūsu iedomāto paradīzi.“ Bubuka aizvien vairāk pierādīja, ka viņš prot runāt ne vien aprautiem simboliem un jokiem, bet arī prātīgi.

Zirgi jau sen bija izrikšojuši no Vadakstes ro-

bežām, iesākās svešādāka daba ar nopļautām pļāvām un aizpļautām druvām purvainā līdzenumā, aiz kuŗa gozējās tumšs sils. Viņi tuvojās jau piestātnei Ierīkiem. Un Kalējs sajuta divējādas gara slāpes — vienas it kā sentimentālas žēlas pēc lauku miera un Maltas kundzes saulainā cēluma, kuŗā, likās, sildījās visa latvju tauta, otras sātāniski intriģējošas pēc tās pasaules, kuŗā darbojās Bubukas, solidami pie viņa kājām nolikt visu pasaules varu. Viņi bija nabagi; izņemot pāris čemodanus, tiem mazkas vairāk piederēja, bet viņi, likās, lidoja ap visu zemes lodi, kā burvji un viszinātāji, kaut gan nekā monumentāla vairs nespēja radīt. Un tas jau bija saprotami — kur bija gaisma, tur vajadzējās arī tumšai būt, viss atkarājās tikai no virziena — uz kuŗu pusi? Bet tā kā radītājs visu vēlējās aptvert, tad izšķirties tam arī nebija iespējams. Un apklusis, Bubukam vairs nepretodamies, Kalējs izvilka kabatas pulkstenu, kuŗš rādīja jau drīzu vilciena pienākšanu. Vēdējs nu sāka skubināt zirgu, bet Kalējs nogrima domās par Maltas kundzi, no kuŗas nupat bija šķīries.

Doktoratā jau sataisījies uz aizbraukšanu, viņš vēl bija steidzies uz dzirnavām atvadīties. Viņam bija jāpiepalīdz sapost Bubuku, bet tomēr tas izdalīja brīdi, lai satiktos ar Maltas kundzi, kuŗa bija paslēpusies dārzā, lapenē, apaugušā kuplām viņu stīgām, starp kuŗu platlapainajām nokārēm tik reti kur iespīdēja saules stars. Viņa gaidīja uz Kalēju, lai brītiņu tie paliktu netraucēti.

Kad Kalējs pienāca pie lapenes, Rīta piecēlusies saņēma viņu maiga, skaista un saulaina, kā pati siltā vasara. Viņi stāvēja brīdi viens pretīm otram kā viena miesa un dvēsele. Tad Maltas kundze sadrebē-

jās un iesaucās: „Ak kā es tevi, pēc tik ilgām mokām atrastu, baldos no jauna pazaudēt! Es zinu, ka tu esi meklētājs un visu vērtību pārvērtētājs, un tās ir manas mokas, ka aizvien no jauna tevi varu pazaudēt. Mana laime reizē ir arī vislielākās bailes un ciešanas.“

„Rita! Nebaidies ne no kā, mēs visi esam savas dabas un likteņa rokās. Lai arī kā mēs vēlētos pārvarēt savu dabu un sasaistīt likteni ar solījumiem un pašizdomām, mēs viņās varam atrast tikai nāvi, ne pēc viņiem nospraust savu dzīves gaitu. Ja būs kaut kas liktenīgs un ja pati daba vēlēs, mēs paliksim mūžam viens pie otra. Ja ne — kas tad mūsu solījumus varētu atbalstīt? Šis lauku stūrītis? Nākamībā mūsu kopējie bērni? Varbūt. Bet šimbrīžam es nešaubos, ka mūsu savstarpējā izvēle būtu pārejoša. Es milu tevi par visu pasaulē,“ viņš sacīja un skūpstīja viņas maigo muti, viss sadegdams no mīlestības uz viņu, tāpat kā viņa uz viņu. Pēc tam viņi lapeni atstāja un rīkojās kopā, palīdzēdami Bubukam sa-posties.

Kalējs paturēja prātā šo sadedzinošo izjūtu, kādu bija izjutis lapenē, visu laiku, kamēr vien tas neiebrauca Rīgā. Pat sarunādamies ar Bubuku un vēlāk Rīgā ar viņa kundzi, kuŗa bija paņēmusi sev viesnīcu, tiklīdz Rosbaks bija nodots pie Šönfelda klinikā, Kalējs atradās zem Maltas kundzes sajūtas neatvairāmā iespaida.

Rīgā viņš uzmeklēja vispīrms savu ziemas istabu, kuŗā no jauna ieraudzījis savas mīlās, visu vasaru neredzētās grāmatas lielajos plauktos, apreiba arī no kaislas mīlestības uz tām, un vienu sagrābis, ieslīdēja lēņu krēslā, lai šķirtu un lasītu. Lūk, ko vēl

viņš acumirkli milēja tāpat kā Maltas kundzi un dabu, tā bija — grāmata, kultura!

Pēcpusdienā viņi trijātā vienojās apmeklēt Rīgas jūrmalu, jo karstajās dienās Bubukas kundze nevarēja iztikt nepeldējusies, turpretim Bubukas kungs nekad vēl nebija bijis šinī jūrmalā, bet tikai Krimā pie Melnās jūras. Peldēties viņš nemilēja, bet gan redzēt jūru un ļaužu drūzmēšanos pie tās. Un Kalējs nevarēja saviem draugiem atteikties līdzī nebraucis, kamēr vien tie neatstāja Latvijas robežas, jo noblesse obligē.

Bija saulaina pēcpusdiena. Rīgas ielās važoju troksnis grima karstuma un putekļu miglā, bet augšā debess likās dzidra un mierīga. Trijātā viņi uzmeklēja jūrmalas piestātņi. Kalējs iegādājās priekš visiem biļetes, un kad tie sasēdās visi vienā kupejā, sajuzdami, ka Rīgā palicis viss nepatīkamais, saskaldītais un puteklainais, bet pretim dvesīs mežs un jūrmala un jūrmalas ļaužu kustība, viņi palika bezbēdīgi un jautri kā bērni.

Bubukas kundze uzpīpoja savu papirosu, iepriekš laipni atvainojusies nepīpotāja Kalēja priekšā, un smaids no viņas sejas vairs nenozuda.

„Nu“ — viņa atvieglota nopūtās: „savu noziegumu pret Rosbaku esmu izpirkusi ar šā Rīgas brauciena neērtībām; viņš tagad nodots drošās rokās, un man tik patīkami būs atkal mesties jūrā un gavilēt par viņas šķīstošo, sāļo ūdeni, kas sajaucies ar zilo gaisu un aicinošiem tāļumiem. Es braucu uz Latviju ar šaubām, ka te ļaudis vēl guļ, bet lūk — Rosbaks bija nomodā.“

„Bet nu paliks guļam,“ Kalējs iemeta starpā, pie kam arī Bubukas kungs no asās piezīmes sarāvās.

„Nebūt nē. Nevaldāmais sajukums parasti beidzas ar noskaidrošanos. Rīgai tuvojoties viņš atkal sāka trokšņot, manis brīžam vairs nepazīdams, bet atdodoties savādām kosmiskām sajūtām, klausīdamies, ko tam zemes māte teic, ko mūžības firmamenti, ko lokomotives brāziens un ļaužu plūdums. Viņš rāvās projām uz siliem, bet tika novaldīts. Tikai pirmajā vakarā klinikā bija saberzis drupās visas atsevišķās istabas mēbeles, jo viņam bija radies kolosāls muskuļu spēks. Bet jau otrā rītā viņš bijis mierīgs, paprasījis papīra un spalvas. Tagad tas ir nogrimis pārdzīvotā caurdomāšanā, un es zinu, viņu apmeklē vēl nepiedzīvotas sajūsmas, jo atveras jauni un jauni pasaules problēmi.“

„Redzat,“ Bubuka it kā pamācīja Kalēju: „radītājam vajag visu likt uz spēles, ar devīzi — nāvi, vai dzīvību, ārprātu, vai jaunu atzišanu — tertium non datur.“

„Ne vidus ceļu laipot es gribu pilnību, šo drusku labu, ļaunu līdz nāvei ienīstu,“ Kalējs pie sevis recitēja latviski zināmo Aspazijas pantu un tad sacīja: „Ja, Sturm un Drang allaž satiekas ar bicantismu. Bet man vajag skaidrības, dziļas gudrības un plastiskās dailes mēra. Katrs pārdzīvojums tūlīt man prasās arī objektīvi novērojams. Man pietiek skaidri ieraudzīt, ne katrreiz pašam caurdzīvot. Es negribu būt tikai dzīvotājs, bet par visu tēlotājs.“

„Vidus ceļa gājējs,“ Bubuka kodīgi piezoboja.

„Ja, bet z e l t a vidus ceļa, kurš ieslēdz sevī visas galējības viņu pretstatos un pilda radītāja iedomu spēju ar neizsmeļamām vielas bagātībām. Viņa tikai jānovēd pie tipu skaidrības ar nekļūdīgu

meistera roku. Es vēlos būt ne tik daudz dzīvotājs, kā meisters.“

„Ne tik daudz jaunradītājs, kā veidotājs,“ ironizēja Bubuka.

„Tas būtu apmēram mans ideāls,“ Nobeidza Kalējs, izgaisinājis pa daļai Bubukas kundzes sajūsmu.

Bet Bubukas kundze nebija viegli apturama savas dvēseles vidžienos. Viņa raudzījās pa logu un bija pārsteigta no Daugavas, kuŗa pēkšņi atvērās zem dzelzs tilta, un kā ar mežu Vakar-Eiropas kuŗu mastu apsēta, majestatiski ielējās jūrā, jo plaši izplēzdamās. Ap tiltu sacēlās balts kaiju mākonis un, aizlaizdamies starp tiem un dedzinošo sauli, aplāja viņu rokas un sejas ar vieglām savu ķermeņu ēnām. Pa abām Daugavas malām dūmojās neskaitāmi fabriku skursteņi, jo šis brauciens notika vēl priekš pasaules kara, kad Rīga vēl iegāja Lielkrievijas sastāvā un no tās vēl nekas nebija aizevakuēts uz Krieviju.

„Kas par plašībām un bagātībām pieder mūsu tēvijai!“ viņa iesaucās : „No ledainajām tundrām līdz karstajai Krimai, no šī loga uz Vakar-Eiropu līdz — līdz otram logam uz kluso okeanu Vladivostokā.“ Protams, ka toreizējiem krieviem vajadzējās tikai iedomāties savas tēvijas varenību, lai arī paši sajostos pāri katrai ikdienībai un nieka rūpēm. No kurienes gan varēja celties un izaugt ļaudis ar tik plašu tiek-smju un izdzīves diapazonu, kā abējie Bubukas, ja ne no lielās Krievijas? Katrs pilsonis patiesībā simbolizē ar savu dvēseli visu savu valsti un tautu.

Un atkal Kalējs taisīja nelielu piezīmi: „Tad redzat nu, Angelika Francevna, kādā virzienā gājusi jūsu attīstība: neapjaušamā plašumā. Turpretīms mums latviešiem paraugs ņemams no pašu dzimte-

nes: ne plašumā, bet koncentretā dziļumā un cēlumā. Latvietis allaž būs pretstats krievam.“

„Kā, vai tad jūs gribat atdalīties no Krievijas?“ Viņa diezgan pārmetoši ar plašu izbrīnēšanās žestu jautāja.

„Un jūs, dzimusi leitiete, vēl varat jautāt!“ Kalējs arī izbrīnējās.

„Kas manī no leitietes,“ viņa pa rokgalam iesaucās: „es mīlu tikai leišu dzejnieku Mickeviču recitēt.“

„Tā tad — jūs tikai krieviete.“ Kalējs skumji konstatēja kā pie sevis un apklusā.

Bubukas, varēja just, nebija mierā ar Kalēju, kurš uz vasaras beigām sāka palikt pārāk noteikts un pats savs, kur viņi bija cerējuši, ka tas izkusīs viņu atmosferā ar visu savu būtību. Viņi nebija paraduši kaut kur provincē sajust kaut kādu savas gribas un vaļas ierobežojumu. Bet pie Kalēja tiem galā bija jāsapūt, ka divi laivas vienā bedrē nevar sadzīvot.

Tomēr šovakar Bubukas kundze par visu varu neļāvās ierobežoties ne no Kalēja domu apvārkšņa, ne no sava vīra aizrādījumiem, jo viņai te korpju saites bij atraisījušās, te kāda poga tika vaļā, vai matu šķipsna bij izraisījusies. Viņa tikai pacēla kāju, lai tas saitī sasien, vai pagrieza sānu, lai aizpogā, un tāpat ar dzeltēno matu šķipsnu par pieri piecēlusies devās Majoros iekšā un taisni uz jūras pusi, tā kā abi vīrieši tik tikko to varēja panākt: inteligento jūrmalas ļaužu un peldēšanās priekšsajūta bija visu viņas vērību paņēmusi.

„Nu sakat, Kalēja kungs, kā gan jūs varējāt mūs uz to šausmīgo Vadaksti aicināt, kur jūrmalā jums tik brīnišķīgi kurorti!“ Viņa iesaucās, atgriezusi seju at-

pakaļ un tad jauki pavēlēja: „Dodat man savu el-koni; citādi es smiltis iegāzīšos, tāpat kā tur tajā pļavā, cha, cha!“ Bet vīrs, kas bija mazs un palika viens iepakaļš, sāka vērīgi raudzīties publikā. Viņam allaž ap kaklu karājās Ceisa binoklis, un pacēlis pie acīm to, viņš raudzījās tālumā pēc kuģiem. Bet jūra kā kalns izcēlās acu priekšā, un aiz tā tikai dažs mastu gals bija saredzams.

Bija silta saulaina pēcpusdiena un pašreiz peldē-šanās stundas kostimos. Jūras malas smilts un zilais ūdens bija pilni kā raibu tauriņu. Peldu kostimu dažādās krāsas vēl tika pavairotas ar spilgtkrāsainiem sieviešu turbaniem no Kaukaza un Turkestana zīda audumiem un puķainiem vīriešu peldu svārkiem, jo pa krastmalu vīrieši staigāja raibi kā radžas. Jau-tro sarunu un smieklu čala vienmuļīgo jūrmalas gvelšanu pārklāja kā baltām putām.

„Nu sakat, Kalēja kungs, vai šī jūrmala nav ne-beidzami svētki, salīdzinot ar Vadakstes dzirnavleju? Paskatat, paskatat, kas tur tā par skuķi, kuŗa izlokās viegla kā gacele caur saviem kavalieriem, lai apsvi-linājusi tos ar brīnišķajiem skatiem, mestos zilajā ūdenī. Cik interesanti cilvēki, ja viņi kulturas pilni un dažādu dvēseles un miesas tieksmju!“ viņa ie-saucās.

„Cienījamā kundze, cik patikami ar nebūtu dzir-dēt jūsu pamācības,“ Kalējs to pārtrauca: „bet vai jūs neiegādāsaties sev kostimu un nemetisaties drīzāk jūrā. Lūk peldētavas durvis jūs laipni aicina!“

„Es vēl gribu papriecāties par citiem manai sir-dij mīliem cilvēkiem. Un lūk — vai jūs redzat to stalto vīrieti, kas nupat atstāj peldētavas telpas? Kas par krūtīm un kāju ikriem! Kāda brūnmatu galva, it

kā Antinojam, ar žodu krūtīs iecirstu. Enerģijas un svabadības pilns viss viņa stāvs un gars. Lūk, ko nozīmē būt aristokratam, jo tas droši vien kāds no lekškrievijas muižniekiem, spriežot arī pēc zīda kostima un gaumes pilnajiem griezumiem.“

„Bet kundze, mēs tak vēlējamies arī simfoniskā koncertā pabūt. Līdz sākumam paliek nedaudz vairāk par stundu. Pasteidzaties izpeldēties.“

„Jūs gribat mani redzēt kostimā? Viņa pameta acis uz to: „Es neieteicu, jo manas miesas būve pievilcīgāka korsetā. Esmu pārāk resna kļuvusi. Ko lai dara, tas no maniem senčiem leišu bajāriem, kuŗi bijuši tik pat labi ēdāji un dzērāji, kā kaŗotāji un valsts vīri. Ievērojiet, ka īsti daiļas tikai meitenes no 16 līdz 23 gadiem, bet man jau pāri trīsdesmitiem.“

Kad pienāca arī Bubukas kungs, atrāvies no sava binokļa, Angelika Francevna viņus atstāja vienus, devās iekšā peldētavā un drīzi vien iznāca peldu kostimā, ar niknu žestu pavēlēdama viņiem abiem novērsties uz otru pusi. Tomēr Kalējs manīja, iekāms tā vēl nebija iebrīdusi dziļumā, viņas figuru, kuŗa tiešām bija viena no briesmīgākām visā peldētāju barā — atletiskais kakls un pleci, mazliet uz priekšu izbīdīti, ieslēdza sevī milzīgās krūšu masas. Bet leģāk tā bija vēl vairāk ar nastām apgrūtināta, tā kā sīkās pēdas un rokas likās nedabīgi niecīgas priekš lielā ķermeņa airēšanas un nēsāšanas. Neraugoties uz to, Angelika Francevna peldēja viegli un ar lielu mākslu.

Kalējs izlūdzās no Bubukas Ceisa binokli un aplūkoja iepeldējušo dziļi jūrā. „Viņas seja ir gaiša un līgsma, kādas tai nekad virs zemes neesmu redzējis,“ viņš sacīja. Un Bubuka iesmējās: „Angelika Fran-

cevna no nimfu sugas — sirena, kā grieķi, vai nāra, kā jūs sacītu.“

„Un dziedāt viņa arī prot tāpat kā sirēna; vaja dzīgs tikai ieklausīties, tad glābiņa vairs nebūs,“ Kalējs ironizēja, un Bubuka, lūpas sakniebis, caur nāsīm labsirdīgi iesmējās: „Kur tad jūs bijāt, kad dzīrnāvās viņa sāka dziedāt?“

„Ak, nabaga Rosbaks! Es visai neticu viņa izvešošānai, jo pus no prāta izgājis viņš arī priekš tam bijis.“ Kalējs novērsa sarunu uz Rosbaku.

Kad Angelika Francevna atgriezās, viņa pasauca līdzī vīru, jo viena nevarēja apgērbties. Un vīrs, likās, priecīgi ietecēja tai nopakaļš šaurajā pēldu būdas telpās.

No turienes viņi iznāca bārdamies, jo Angelika Francevna aiz neuzmanības bija pazaudējusi kādu dārgu gredzenu ar senču amuletu.

„Nu vai nu tas nav skandāls! Pat savu gredzenu jūs pati nevarat uzmanīt!“ Bubukas kungs pussapīcis errojās.

„Jā tu esi mans kalps, kā saucies, tad kalpo kā pienākas,“ ledaini no augšas viņa piezīmēja ar īstu muižnieces pārākumu un labsajūtu.

Un tad viņi devās uz simfonisko koncertu, kurū diriģēja Šnefogts ar lielu temperamentu un modernās muzikas trokšņu un skaļumu izpratni. Modernā Strausa, Skrjabina un Regera muzikas grandiozitāte abus Bubukas visai apbūra, bet Kalējs skuma pēc Mocarta, Kuperena un Ramo laiku ritmiskā dzidrums un smalkjūtības. Lai tie darija ko darīdami, lai runāja ko runādami, viņi allaž kontrastēja, kā divas vienotrai svešas pasaules, kas jo ilgāk kopā dzīvoja, jo vairāk viena no otras noslēdzās.

Un tomēr tas nebija nemiers, vai naidis vienam pret otru, ar kādu tie pēc pāris dienām šķīrās, bet tā mīlestība caur milzu tālumu, ar kuŗu zvaigzne zvaigzni mīl, patiesībā nekad tuvu nesatikdamās.

Kad viesi bija aizbraukuši atpakaļ uz Pēterpili un Kalējs atpūtās savā ziemas istabā, ar dzejoļburtnīcu rokās, kuŗā nupat bija ierakstījis pašreizējos dzejoļus, ietverot viņos ne vien jūras, bet arī Angelikas Francevnas bezgalīgo neizprotamo dabu, kuŗa allaž saplūst ar visumu, viegli pāri sperot visām cilvēcības robežām, viņš jautāja:

Kas cilvēks ir, vai dievs, vai titans?
Vai vientuļš ceļnieks, pie zvaigznēm kalts,
Vai ļaužu vadons, politiskais pritans,
Jeb kosmoss, tūkstošs elementu malts?

Es tiešām nezinu. Un eju ceļu savu
Tik dvēslī jautādams, kas viņai tik;
Caur kalnu aizām, ziedu pilno pļavu
Caur ļaužu drūzmām iet man neapnīk.

Es ticu sev un dziedu savu dziesmu,
Tā kaisli jāizdzied, lai paliek ceļš,
Kur gājis es, kā pilns ar gaišu liesmu,
Kas vēl pēc gadsimteņiem dailes sveļš.

Nav varas pasaulē, kas uzvarētu,
Vai liegtu ceļu man uz sevi iet,
Es dvēsles varu allaž turu svētu,
Vai liek tā izsamist, vai ligsmi smiet.

Kalējs bija ierakstījis un pagāja diena pēc dienas, viņš cita nekā nedarīja, kā vien rakstīja. Viņam bija daudz vielas saradies. Pievakarēs tas mēdza nobraukt uz jūrmalu, bet vēlā naktī ikreiz atgrie-

zās atpakaļ. Viņam bija jāraksta Maltas kundzei un jāatbild Tatjanai Nikolajevnai, bet viņam raisījās dzejoļi viens pakaļ otram un rakstot tos viņš sajuta, ka to dēļ visi grēki viņam tiks piedoti. Iekšēji sakustināts un ierauts mūžībā, atgriezties pie realitātes un apmierināties tik drīzi viņš negribēja.

10. nodaļa.

Nenovēršamie likteņi.

Te vienu vakaru, kad koncerts jūrmaļā izpalika, arī Kalējs bija palicis mājās. Viņš uz sava divana, noguris no darba, lasīja, kamēr vaļējais logs vēsināja viņa pieri un sakarsušās smadzenes, kad pēkšņi pie durvīm izdzirda, kā raudāšanu, kā dauzīšanos, un atvēris tās, ieraudzīja sievieti, kuŗa sagrābusi galvu rokās, izsamisusi un vaimanādama paskrēja viņam garām, ne sveicinājusi, ne rokas nepasniegusi.

Šīs sievietes viņš nebija jau vairākus gadus redzējis, par viņas eksistenci pavisam aizmirsis. Kas ar viņu bija noticis, ko viņa no tā gribēja, kas viņai tā dzīvokli un ierašanos Rīgā bija pateicis? Neko viņš nesaprata. Tikai redzēja, ka bez šaubām ar viņu ir kas briesmīgs noticis, jo viņa līdz neatmaņai bija sevi pazaudējusi. Dzīve radija visbriesmīgākās traģedijas, kuŗām līdz aizsteigties nevar ne pats traģediju meistars Šekspirs. Un kad nelaime sāk plaut, tad viņa ilgi neapstājās.

Šī sieviete nebija nekas cits, kā viņa jaunības ilga, viņa neizdevusies nelaimīgā mīlestība, kuŗu tam atrāva pats liktenis un līdzcensis dzejnieks Pavasars.

Cik sen tas bija! Un kas viss jau nebija no sirds un atmiņas izzudis! Laiks jau izlīdzinājis un izdzēsis, palikusi tikai interese par otra, reiz tuva, dzīvi aizvien tālāk dzīvojošā cilvēka likteni, kuŗu gribas uzklaut ar vissaudzīgākām jūtām.

Šī sieviete bija Āķu Berta, viena no pirmajām latvju tautskolotājām, tagad jau labi gados.

Kalējs, ielaidis viņu savā istabā un redzēdams, ka tā vaimanādama nokrīt uz viņa dīvana, ātri tai piesēdās blakus un, kā māsai te glāstīdams matus, te rokas no sejas atvilkdams, mēģināja viņu nomierināt, vai mazākais atraisīt viņas valodu, lai sāpes un žēlas izplūstu vārdos un atvieglotu viņas sirdi, līdz beidzot tas viņam arī izdevās.

Lepnā, aizvien patvaļīgā, zobojoši gudrā Berta bija pēdējā glābiņa meklējusi pie viņa, jo tā sajūtās tuvu ārprātam. Viņai vajadzējās vienas saprātīgas sirds, kas tai līdzī justu, kas tai prātus saistītu ar kaut ko citu, ne tieši ar viņas nelaimi, kuŗa ārdīja tās sirdi un apziņu ar šausmīgiem pašpārmetumiem.

„Vai, vai, vai! Es esmu pazaudējusi savu bērnu!“
Viņa galā sāka runāt.

„Jūs — savu bērnu?!“ Kalējs brīnījās.

„Man bija bērns no Pavasara. Pēc tam, kad viņš mani atstāja, nozudams ārzēmēs, es to slēpu un audzēju, lai neviens paziņa mana kauna nezinātu, līdz bērniņš jau tuvojās skolas laikam... Savā dzīvībā, savā gudrībā viņš bija izlietais tēvs un lūk — vai, vai, vai man!“ viņa atkal vaimanāja.

„Kur tad jūs to pazaudējāt?“ Kalējs līdzjūtīgi jautāja.

„Ak kad tas būtu tikai pazaudēts, es cerētu viņu vēl atrast, bet mans Manfrediņš ir miris... Divas

nedēļas es saturēju zārciņā, līdz to man atņēma un apraka. Es domāju, kaut tie būtu tik žēligi un mani līdzī apraktu, bet tie bija nežēlīgāki par zvēriem un mūs izšķīra. Es paliku guļot uz kapa un sildīt to ar savām krūtīm, bet viņš aiz zemes blāķa nejuta vairs mana siltuma. Beigts, salts likītis, ne vairs mans dzīvais, gudrais puisītis, ar kuŗu domāju mūžu nodzīvot... Ak ko es vēl dzīvoju, spokoju, traucēju ļaudis, es ārprātīgā!" viņa iebraucās un pirmo reizi uzskatīja izbriņējušos Kalēja seju.

Bet Kalējs mīli pieskāva sev to kā māsu un glāstīja viņas pelēkos vaigus, izdilušos plecus un rokas, līdz asās sāpes viņai it kā iemiga.

„Es pirmo reizi dzirdu, ka jums bijusi atvasīte.“ Kalējs saudzīgi runāja. „Un pirmo — ka tā jau nolūzusi. Caur ko tad, Bertas jkdze, tas varēja notikt?“

„Ak, jūs jau nezīnat, kā mani šos gados, kamēr neesam satikušies, ir situsi nelaiمة nelaiمة galā.“ Āķu jkdze sāka atslābt savās vaimanās. „Mums kopā dzīvojot, Pavasarim sāka uzmākties tāda grūt-sirdība, ka viņš zaudēja gara līdzsvaru uz dažiem mēnešiem. Es nezīnu, kā tas varēja notikt un kamdēļ? Varbūt biju vainīga es, varbūt viņam tas bijis iedzimts. Bet mūs apmeklēja arī viņa citi paziņas, sevišķi skolnieces ebrējietes, nekaunīgi uzbāzīgas, un es biju greizsirdīga pret tām, līdz izdzīnu no savas mājas. Bet līdz ar to es biju izdzīnusi mūsu saprašanas un visu viņa dzīves prieku no mājām.“

„Pavasars tad man sacīja: Labi. Ņem mani viena vienīga. Bet tad turi, lai es nenogāztos no kājām, vai nesapostu pats sevis un tevis un mūsu bērna un visa, kas ap mani, jo es jūtu ceļamies sevī lielu

nemiera rūgtumu un ļaunumu, kādu vien cilvēks jeb kad jutis. Es neesmu radis sevi ierobežot.“

„Viņš valdījās ilgi, auklēja pāris mēnešus pat bērnu, viņš pūlējās būt tikai vīrs un tēvs, bet tas neko nelīdzēja: viņu apņēma grūtsirdība kā nakts. Bet tik līdz tas bija pazaudējis prātu un savu apstākļu apziņu, pie viņa atgriezās prieks un savāda svētlaimība. Viņš runāja brīnišķus vārdus, jo dzirdēja brīnišķas skaņas un redzēja nezemes krāsas. Viņš juta debesis staigājam savu bērnu un mani . . . Bet to viņš tā murgoja tikai ārprātā.“

„Beidzot ārsts viņu man atņēma. Un drīzi pēc tam viņš atlabojās. Viņa draudzenes to bija atradušas slimnīcā un pretīm savu vecāku gribai, nozagdamas viņiem pat naudu un dārgumu lietas, šās jaunās ebrējietes to bija aizvedušas uz ārzēmēm. Itālijā, senromiešu pagānisma piedvestā, ķeizaru un pāvestu pilsetā Romā, viņi bija dzīvojuši kā pagāni — Cezari un pāvesti, līdz es saņēmu ziņu, ka tur viņš no jauna saslimis. Reizēm viņš man rakstīja, bet tikai caur savu māti, apprasīdamies par mani un bērnu. Bet tieši mēs nesarakstījāmies, it kā ārsts to būtu aizliedzis. Saņēmu arī ziņu, ka tas jau ceļā uz dzimteni. Un te pēdējo — ka Varšavā viņš miris, pieminēdams mani un savu bērnu.“

„Viss tas notika pusotra gada iepriekš, ap Ziemas svētkiem. Tolaik stipri sala. Bet es biju iedomājusēs, ka Pavasars atstāts no visiem, arī no bezdievigajām ebrējietēm, no jauna ir vēlējies redzēt savu bērnu un mani un tikai tamdēļ braucis uz dzimteni. Manī sacēlās tāda vētra, ka aizmirsdama visus darbus un skolas pienākumus, slikti apgērbta un ar trūcīgi apgērbtu bērnu, uz vietas devos uz Varšavu, kur

iebraukusi, atradu to jau iezārkotu. Ap viņa zārku stāvēja līdz nāvei tam uzticamās ēbrējietes. Un es te biju gandrīz traucējoša, jo man bija, acīmredzot, paziņots tikai aiz pieklājības. Viņu acīs es vispāri nebiju nekas, jo, kā tagad nojaužu, savā laikā no viņa tām biju pietiekoši nomelnota dēļ savas greizsirdības. Es tomēr Pavasari uzskatīju par savu vīru un sava bērna tēvu un neatkāpos no zārka, līdz visas kopā to apglabājām kādā poļu kapsētā. Izrādījās, ka ebrējietes viņu bija vedušas mājās vienkārši tamdēļ, ka Itālijā tām aprūcis līdzekļu, kas atstājis nospiedošu iespaidu arī uz viņu.“

„Vai Itālijā viņš ko radījis?“ Kalējs iejautājās kā dzejnieks par dzejnieku.

„Bez darba viņš nekad nedzīvoja, ne nu vēl Itālijā un Romā, kur viņa zinātņu un dailes izslāpušam garam atvērās tikdaudz vecas kulturas. Viņš runājis jau itāļiski un svabadi lasījis renesansa autorus Vatikanā. Es, protams, viņam nevarēju sagādāt tādu apstākļu, kā šās ebrējietes, turīgu vecāku meitas, skaitā trīs. Vēlāk izrādījās, ka katrai no viņām bija arī pa bērnam no Pavasaļa, kalabad tās sanākušas neatrēžģījamos konfliktos ar saviem vecākiem, Mozus ticīgajiem.“

Kalējs tikai paraustīja plecus, dzirdot par visu to. Tas tiešām skanēja zalamaniski, vai senromiski. Bet Bertas jkdze, ar visu to sen jau apradusi, runāja vienkārši un vienmuļi tālāk

„Sals visu laiku pastāvēja, un abi ar bērnu mēs bijām pārsaluši. Es izcietu tikai influenci, bet bērns dabūja diloni un lūk — pēc pusotra gada šajās dienās es viņu apglabāju — vai, vai, vai man!“ viņa atkal nokrita uz divana vaīmanādama.

Kalējam viss tas nāca tik negaidot, ka viņš aizmirsa šās sievietes vaimanas un acu priekšā redzēja tikai ģenialo dzejnieku, kurš līdzīgi romantiskajiem Šelli un Bironam bija savu, pilnīgi subjektīvi iedomāto dzīvi izdzīvojis tā, kā neviens cits Latvijā nedzīvoja. Tā bija viena no latvju pašreiz pārdzīvojamā lielā laikmeta pazīmēm, ka dažādie viņas ģeniji iedrošinājās minēt visnoslēpumainākās sfinksas — dzīves mīklas, kaut arī pēdējā tos vien pakal otram grūstu nost no Tarpejas klints šausmu un nebūtības aizās. Un tikpat nevilus Kalējs jautāja sevi: kas galā atminēs šās sfinksas mīklas, lai nestu tautai visaptverošo lielo dzīves gudrību? Un tepat blakus viņam vaimanāja arī viena no dzīves-sfinksas mīklām sapostīta būte. Viņš glāstīja viņas izdilušos plecus un domāja — pats liktenis nes manās rokās nomaldījušos, vienu pēc otra, lai es uzklāsu viņu atziņas un ciešanas un mokas, lai izdomāju līdz galam viņu likteņus, kur pašiem tiem pietrūcis spēka. Un es to darīšu,“ Kalējs sevī apņēmās, „neviens netiks piemirsts, es izsāpēšu visu sāpes. un izveidošu līdz galam visu likteņus, jo ne velti esmu dzejnieks, ne tik daudz dzīvotājs, kā objektīvs veidotājs. Šo vētru un dziņu laikmetu uz latvju vēstures sliekšņa vienam vajadzējās ieslēgt jo plašā un noskaidrotā ainā, par ziņu un mācību uz paaudžu paaudzēm.

Bet kamēr Kalējs aizklīda savās domās vispārībā, zem viņa sasīlušām delnām tricēja un raustījās nabaga sievietes ķermenis, kurš bija kurls un akls pret visu, pazaudējis bērnu, kurā viņam bija ieslēpta visa pasaule. Jo ko viņa dzīvē citu bija radījusi un veidojusi, ko būtu atstājusi pēc sevis. ja ne tikai bērnu? Bet tā viņai vairs nebija, un likās, ka

viņai arī nekā vairs nepalika, izņemot tumsu, izmisumu un nāvi.

Kalējs nebija paredzējis prātīgajā, lepmi zobgālīgajā Bertā tik dziļi cilvēcisku savas milas un mātes izjūtu. Un viņa tam pēc ilgas, ilgas aizmirstības atkal nāca priekšā, kā jau sen, sen mīļš un apbrīnošanas cienīgs radījums, kaut gan no izskata vājš, ar zaļi pelēku, stūrainu un vecu ģimja krāsu, tik neskaists, kāda tas viņā nekad vēl nebija skatījies. Bet cik maz vērts ārējais skaistums, kas sasniedzams vienīgi ar uzbrāšanos! Turpretim dvēseles skaistuma iegūšanai vajadzīgs mūžu izdzīvot, visrūgtākās ciešanās noārdēties.

Berta nemitējās vaimanāt, līdz no jauna pietrūkusēs, kā dzīvniekā pārvērstā Ceisa mīlākā Jo, viņa drāzās uz izejas pusi. Kad Kalējs viņu no jauna saturēja, tad viņa ievaidējās: „Es nevaru vairs istabā, es smoku nost, man jāskrej uz viņa kapiņu, tur vienīgā mana vieta.“

Un neko neiebilzdams, Kalējs paķēra no vadža virssvārkus, un atslēdzis durvis, palaida to pirmo un devās pats līdz tai uz kapenēm.

Uz ielas viņa valdījās, izmocīto seju aizklājusi ar sērautu. Viņa varēja pat sarunāties no jauna, bet aiz kapsētas vārtiem to pameta vienu un skriešus devās starp kapu kōpām un dzelžiem uz sava bērņa šauro bedrīti, virs kuņas smilšu uzmetuma žaloja un ziedēja vēl nenovītušie vaiņagi un puķes no mātes un skolotājiem koleģiem. Nokritusi ceļos, viņa grābstīja pie kapiņa smiltis un vaimanāja, bet smilšu blāķis bija pārāk biezs, lai tā tiktu pie sava likīša, un tamdēļ tā bezspēkā no jauna izsamisa.

Berta Kalēja acīs izauga aizvien dziļāka un

skaistāka, un viņš brīnījās par cilvēka dvēseles kaislību varenību. Viņš uz viņas saraustītajiem izsaučieniem, aptumšotajiem dzīves nicinājumiem atbildēja, atgādinādam viņas pagātnes laimīgākos mirkļus, kas kaut cik atsver šo briesmīgo zaudējumu. Bet kad viņa runāja par to, cik dzīves alkstošs, cik apdāvināts, mīļš un spējīgs bijis viņas puisītis, kurū nežēlīgā nāve aizsaukusi, tad Kalējs viņai atgādināja Silēna atbildi ķēniņam Midasam: „Labāk cilvēkam būtu nepiedzimt, bet piedzimušam bērībā nomirt.“ Jo kas tad varēja zināt, vai nāve bija nežēlīga, vai žēlīga? Un kad viņa vairs nekad necerēja savu puisīti redzēt, Kalējs atgādināja, ka atmiņa uzglabās to aizvien skaistāku, ka viņš nāks pie viņas sapņos un pēc nāves bez šaubām tie saredzēsies no jauna, jo smagākās vielas, kā cietās, šķidrās un gāzveidīgās gan šādalās un sasūcas zemē, bet dvēseles elektroni, gaismas un dzīvības stari, kas spiežas cauri visām rupjākām vielām, savu veidu un būtņi nekad nepazaudē, paceldamies līdz savam pirmveidam — dzīvajai dievībai, kas stāv ārpus rupjās materijas likumiem.

Nabaga sievietes moka, klausoties Kalēja mierinošos vārdos, pamazām izkļiedējās, un pēc dažām stundām, līdz nāvei nogurusi, atspiedusēs uz Kalēja rokas, viņa kapsētu atstāja.

Ko Berta domāja, iedama kopā ar dzejnieku, kurš tik saudzīgi un vērīgi bija viņu uzņēmis pie sevis? Vai kaislīgā temperamenta pārpilno Pava-sari domās viņa salīdzināja ar Kalēja līdzjūtīgās dvēseles atvariem? Jeb Kalēju sajuta kā viņai rokās nedodošos dabu, kurai, visiem līdzīgi dzīvojot un jū-

tot, pašai bija savs likteņa ceļš vienai ejams, kā zvaigznei starp zvaigznēm?

Neiedama vis uz mājām, Berta atgriezās vientuļajā Kalēja istabā, un atnākusi palika līdz vēlam vakaram. Otrā un trešā dienā viņa ieradās tāpat. Tad Kalējam radās daži jautājumi: varēja jau būt, ka Bertai, vientuļai savās mājās, aizvien no jauna uzbruka ārprātīgie izmisuma brīži, kad bij jāskrej pēc cilvēka, bet Kalējs varēja iedomāties arī to, ka Berta vēlētos atjaunot viņu jaunības attiecības, varbūt pat daudz tālāk ejot.

Sevišķi viena reize viņam likās visai mīklaina. Berta pie viņa bija palikuse ilgi vakarā. Viņi padzēra tēju, paēda vakariņas, sirsnīgi sarunādāties paši par sevi un dzejnieku Pavasari, kurū Berta meisteriski prata noraksturot visās viņa simpatijās un antipatijās, kaīslībās un dzejiskos lidojumos, mīlas cēlumā un zemā nežēlībā, jo viņai bija krietns, analīzes spējīgs prāts. Viņas seja atmaīga un atplauka iesārtena, izdzisušās acīs ielāsojās silta dzīvība un lūpas, kas tā reiz mācēja zoboties, no jauna vilkāš smaidos. Viņi runāja arī par savu jaunību uz laukiem. Analizēja dažas savas sajūtas vienam pret otru, līdz aprimās sapņos. Pēkšņi Berta pietrūkās, jo istabā jau bija sabiezējusi krēsla. Viņa atvadījās un aizgāja, bet pēc pusstundas atkal kāds piezvanīja. Kalējs atvēra un ieraudzīja Bertu atpakaļ atnākušū. Viņa atvaļinojās, jo viņas nama vārti jau bijuši noslēgti (sētnieka viņiem neesot), atslēgas viņa aizmirsusi mājās. Ko lai nu viņa darot?

Kalējam atlikās tikai lūgt viņu pārnakšņot uz sava dīvana, jo gultu viņš pats bija aizņēmis, patiesībā jau apgūlies, tikai uz zvanu no jauna apģērbies.

Berta gan padomāja un papretojās, bet beidzot ieņāca, un tā kā istaba bija tikai viena un arī nekāda nodalījuma nebija, tad viņiem nācās smalkjūtīgi vienam no otra novērsties, kamēr tie ģērbās, līdz bija paslēpušies zem segām.

Vai viņi mīlēja viens otru? Tak jau laikam nē. Un tomēr kāda šāvāda caurspīdīga poezija bija šajā palikšanā vienā istabā par nakti. Ārā spīdēja mēnesnīca, istabā valdīja puskrēsla, un balti viņi viens savā gultā, otrs uz divana, pussēdus pacēlušies sarunājās par jaunību, kā tie viens otra meklējuši, viens par otru interesējušies, viens otru mīlējuši, viens otru zobojuši, līdz liktenis tos izšķīris. Viņi izdomājās, kas no tam būtu iznācis, ja tie būtu sapratušies un apprecējušies? Vai tie būtu viens priekš otra radīti? Berta vaļsirdīgi raksturoja sevi, kā kaislību nomocītu dabu, bet ar smalku prātu, Kalējs turpretim sevi kā kaislības uzvarējušo sirds cēlumu un iedvesmi.

„Es tomēr jūsu nesaprotu,“ Berta pēkšņi tam piezīmēja: „Vai tad kaislības mēs varam uzvarēt? Kaislības tak ir pati daba. Kā dabu var uzvarēt?“

„Var tomēr!“ Kalējs smaidīja.

„Es velti izpūlējusies. Un visa mana nespēka un nedaiļuma traģedija ir tā, ka tiklīdz mani ierietējuši kādi dzīvības spēki, nāk kāriība un noplūc tos, un es atkal tukša un kaila.“

„Tas nav labi,“ Kalējs smaidīja: „Vai tad jums tādos kārdinājuma brīžos citas lietas neienāk prātā, piemēram kādi skaisti sapņi par nevainīgo bērniību, par cēlajiem teiku varoņiem, kas pūkus nokāvuši, par jūsu skaistuma apbrīnotājiem, kas jums, skaistai esot, ceļu pašķīr kā dzīvības un dvēseles pilnai die-

višķai būtei? Un vai tad maz interešu, kuŗas var aizņemt visu jūsu laiku? Bez tam — var pastāvīgi atrasties ļaudīs, sabiedrībā un caur acu laipnību, roku spiedieniem un laipnām valodām izšķiest visu to dvēselē sakrājušos kaīslību, kuŗa pretējā gadījumā tiktu izšķiesta tumsā un savtīgi, padarot mūs tik dvēseles un dailes nabagus.“

„Es nevaru. Mani sagrabj kā vētra, līdz es atkratos no tās.“

„Tad, lūk, nu jūs redzat, kamdēļ mūsu ceļi tā pamazām izšķīrušies!“ Kalējs rezimēja.

„Bet atļaujiet vēl, — vai tad jūs tiešām to nopietni runājat? Un jums pat šovakar mani uzaicinot pie sevis par nakti, nav bijuši citi nolūki?“ Berta pilnīgā nesaprašanā jautāja.

Kalējs, viņas neuzticības aizskārts, satumsa. Viņā samodās lepnums, savāds staltums, pavadīts pat no dusmām un spītības. Viņam radās vēlēšanās pat samīt šās vārgās čūskas galvu. Un žēlums krūtīs nemodās, it kā pret zemu būti atļauti visļaunākie līdzekļi.

Mirkli viņš klusēja. Bet tad Berta iesmējās par viņu, kas tam piedūra kā uguni pie miesas: Kā? Viņa, varbūt, pate tiši inscenējusi šo stāvokli, drikstēja turēt to zemās aizdomās?! Tiešām tad viņai vajadzēja būt zemai dvēselei. Un viņš viņai arī pasacīja to — asi un bez žēlastības.

Viņa pietrūkās sēdus, jo tas kā zibens laikam bija iespēris viņas lepajā dvēselē. „Nu, tā man liekas tikai valšķība no jūsu puses: jūs tomēr esat arī Donžians. Un kāds vēl!“ Viņa izdvēsa.

„Varbūt. Bet tomēr ar izvēli.“

„Jums gribas mani apvainot? ... Bet es acu-

mirkli domāju“ — viņa nosmējās — „ka jums vienkārši trūkst dūšas. Būs man vēl pašai pie jums jāiet.“

„Nē, Berta! Ciešanās jūs man bijāt tik mīla, tuva un arī skaista, bet nu jūs savādā kārtā pēkšņi izvētāt un izbālējāt salta un vienaldzīga man.“

„Jūs jau paliekat tikpat apvainojošs, cik agrāk līdzcietīgs un vērīgs. Bet jūs laikam gan nezinat, cik stulba kļūst kaislība, ja kāds viņu otrā izsauc ar atraidījumu un apvainojumiem zemumā,“ viņa klabošiem zobiem iesaucās un piebilda: „jūs dzirdat, kā mans ķermenis dreb kā drudzī, man grūti runāt pat.“

„Nē, Berta, nē un nē! Arī kaislība tikai zemajam zema, bet cēlajam brīnišķis, dievišķis liesmojums, līdz rokas ieķeras zvaigznēs, kā viņķekaros.“

„Jūs mani novedīsāt līdz ārprātam!“ Berta izplēstām acīm un rokām izskrēja no savas guļas vietas. Kā samaitāto Fedru Ipolits jūs gribat noslāpēt mani savās pašas kaislībās. Pienākusi pie Kalēja gultas un drebēdama, viņa pūlējās piesēsties tam uz gultas malas, bet Kalējs sacīja: „Nepieskaraties man!“ ar tādu pavēlošu īgnumu, ka viņa tiešām palika stāvot. Tad pēkšņi ievaidēdamās sabruka uz krēsla gultas galā un skaļi izsamisa: „Ak es ārprātīgā! Kur es gribēju glābties no sava zaudējuma mokām — zemā kaislībā! Vai, vai, vai, manu Manfrediņ, kā es tevi varēju aizmirst, kaut uz šo vienīgo mirkli! Ak, es vājā, zemā, kaislīgā, nelaimīgā jaunava-māte, par Fedru nelaimīgāka! Mans jaunības draugs mani pazemo kā suni, bet es vēl smilkstu.“

Kalējs viņu uzskatīja no savas gultas ar riebumu un sacīja: „Jūs zemā aprēķinātāja, liekule! Vai!

tiešām arī savu izsamišanu jūs demonstrējāt tikai ar to nolūku, lai pavērtu man savu dziļjūtību un izlietotu to kā līdzekli mani iegūt sev par klātgulētāju?! Jūs briesmonis sievietes izskatā! Es tagad saprotu, ka Pavasarim atlikās tikai sajukt grūtsirdībā, jūs sev par sievu ieguvušam. Kāds zemums, kāds zemums, kāds zemums!“ Viņš atkārtoja, kā ciešanu sagrābts.

„Kas par šausmīgām aizdomām!“ Berta pēkšņi iekliedzās un tad iesmējās: „Nē, draugs! Ja jūs no manām dvēseles pārmaiņām tik doktrīnarus slēdzienus varat taisīt, tad jūs neesat vairs dzejnieks — cilvēku dabas izpratējs. Pat ja daba ar mani ko tamlīdzīgu būtu iespējusi, tad tomēr siržu pazinējs nekad tāda slēdziena nebūtu taisījis. Tikai doktrīnars un grāmattārps to spēj, kāds jūs allaž esat bijuši. Nē tikai mīlestība, arī cienība man draud nozust pret jums,“ sacīja Berta, maiga un apkaunota no jauna atlaizdamās savā divanā, un Kalējs dzirdēja aizturētas īsas un rūgtas raudas, bet vairs ne viena varda.

Viņš arī klusēja un, varbūt, nožēloja savu pārsteigšanos. Bet tai pašā mirklī arī pakalpētija cilvēka dabas viltībai, kuŗu tik apbrīnojami raksturojis Ģete, bet savos darbos allaž parādījis Šekspīrs.

Tomēr pēdējie Bertas vārdi izskanēja samierinoši, un Kalējs, rītā atmodies, atvainojās, ka ir tik neapdomīgi viņu ievainojis. Atturīga un mazrunīga viņa aizgāja agri, no paša rīta. Abus tos bija pārņēmis savāds nelāgs kauns, jo izlauzušās aizdomas un kaislibas dienas gaismā likās vēl vairāk apkaunojošas. No šās dienas Berta nozuda no Kalēja rezdes aploka atkal uz ilgiem gadiem. —

Kas attiecās uz Vadaksti, tad Maltas kundzes

dzirnavās, tuvojoties rudenim, tika strādāts uz nebēdu. Vasaras beigas bija klusas un saulainas. Cik Rīgas jūrmalā bija izdevusies peldu sezona, un kā tur iedzīvojās dažādi atspirdzinājumu pārdevēji, vannu un peldu māju turētāji, arī simfoniskā orķestra algotāji, bet peldu viesi savā veselībā un omulīgajā sadzīvē jūras ūdenī un smiltīs pārdzīvoja, varbūt, savus jaukākos dzīves mirkļus: tā arī uz laukiem saimnieki un saimnieces staigāja krūtis izgāzuši un padziedādami, jo pateicoties valgai, saulainai vasarai, siena bija pieaudzis daudz un noņemts tas tika vēl ziedu smaržas pilns, bet druvas lika no zelta vārpu smaguma, sakņu dārzi caur savu tumšo kuplumu izdvašoja kodīgu ķimeņu, dillu un tomātu smaršu, kas veselīgiem klēpjiem sarkani nokarājās uz saviem stumburiem, tāpat kā zeltainie gurķi un milzīgie ķirbji gozējās zaļajās lapās uz savām dobēm. Rudens tiešām tuvojās kā īsts ļautiņu žēlotājs un atalgotājs, tā kā pateicības vīraks plūda pretīm Dieva sejai no visām malām.

Maltas kundze, ierauta vispārējā darba ritmā, no sākuma neko daudz nesajuta viesu un pat Kalēja pietrūkuma, jo tie viņu patiesībā bija arī nogurdinājuši, bet pagāja nedēļa un viņu pēkšņi pārņēma liels nemiers: kur bija palicis Kalējs, kas ar viņu noticis, jo tas ne atklātas vēstules viņai nebija papūlējies iesviest? Tiklidz viņa tikai kaut cik izgāja no dārzu kopšanas un druvošanas rūpēm, sirdī tai atvērās pilnīgs tukšums: pēc tam, kad Kalējs to bija jau bildinājis, viņa tam apsoliļusies un tie jau skūpstījušies, pie nelaiķa vīra kapa viņa vairs ilgi nekavējās. Vēl šad tad viņa nometa pa asarai, vienu otru viņa lietu pacilādama, vai atminēdamās ģimenes dzīves noti-

kumus vienā otrā vietā, bet pūlējās to piemirst, jo Malta un Kalējs bija pārāk pretējas individualitates, iedvēsošas pavisam pretējas sajūtas. Tādos tukšuma brīžos viņa meklēja glābiņa pie klavierēm un sapņos par Kalēju. Bet nezin par ko viņai allaž likās, ka viņa nav cienīga Kalēja, aizvien meklējošā, dzejiski mainīgā, lielā gara, kuŗam patiesībā vajadzējās absolūtas brīvības un varbūt aizvien jaunu iedvesmētāju. Kas par dzīvi ar tādu varēja būt? Tikai satracinājumi, pēkšņas laimes ekstāzes un tad dziļi iebrukumi šaubās un tumsā. Viņai sāka likties, ka Kalējs vienkārši viņu būs aizmirsis, kā niecīgu vasaras epizodi. Arī jaunībā reiz tie bija satuvinājušies, bet pēkšņi izšķīrušies.

Bet tad viņa sajuta, ka visa viņas fiziskā un garīgā būtība tika ierauta tādā uztraukumā, ka dzirnavās tā ilgāki nevarēja novaldīties. Viņa tad visu ko bija spējīga uz spēles likt: nevien dzirnavas, bet arī savu dzīvību, jo tik kaisli viņam bija pieķērusies, ka bez viņa še Vadakstē palikt, likās, tikpat, kā kapā noiet.

Un notika tas, ka vēl pāris dienas nogaidījusi uz kaut jel kādu ziņu no Kalēja, viņa lika puisim jūgt zirgu droškā un vest viņu uz piestātņi. Patiesībā viņa sajūtās diezgan neveikli, jo labi apzinājās, ko darija, tas ir brauca pakal aizbēgušajam līgavainim, kuŗu gribēja atpakaļ mājās un pie salaulāšanās dabūt. Vai tas nebij vecmodīgi, ģeķīgi un sīkpilsoniski līdz smieklīgumam? Un tomēr cik dziļas un kaislīgas jūtas viņu plosīja un kā viņu bija pārņēmis Kalēja dvēseles dzejiskais saturs! Viņa visu, visu tam varēja ziedot, bet tad arī sev prasīja visa Kalēja, lai viņu dvēseles būtu pilnīgi un līdz nāvei pie-

vērstas vien otrai. Viņa jūta, ka tā šavas modrības un dzīvā gara ne mūžam nepazaudēs, nedz arī izšķiedīs, un palika nesaprašanā tikai par to, cik tā varēs viņā meklētāja un aizvien lielāku apvārksņu iekārotāja ģenija būti apmierināt, vai ierosināt. Viņa brauca tomēr ne tikai lielā ticībā, bet arī tikpat lielās šaubās un bailēs, kādu tā pavisam nepazina pie labā Malta sāniem, kurš bija vienāds un uzticams viņai kā šodien, tā rīt. Bet toties arī nekad nevienas tik spilgtas izjūtas tā pie viņa neatminējās, kādas viņu laimē, vai postā rāva pie Kalēja, kurš likās kā mūžības vēju apdvēsts kalna gals, vai tumšas aizas atvars, vai tik skaidrs un intims un skaista smalkuma apdvēsts, ka izkausēja šajā sajūtā visu viņas būti.

Iekāpdama Ierīkos vilcienā uz Rīgu, Maltas kundze nevilus salīdzināja sevi ar citiem otrās klases braucējiem, arī vācu un krievu inteliģenci, un nevarēja neievērot, ka tai bija gluži cits uzstāšanās stils — latviski atklāts, silts, saulaina lauku jaukuma apdvēsts, bet arī zināmā mērā idilisks, kāds laikam likās arī viss viņas apģērbs, kombinēts no pašaudumiem latvju gaumē un modes rotām. Viņa pati pie sevis nosmējās, jo visi vāci un krievi, viņai ienākot, apklusa un pa pusei ar labsajūtu, pa pusei šķībi viņā noskatījās. Bet Maltas kundze ieskatījās tiem droši un atklāti sejā un sārta balta ar savādu pārākuma sajūtu ieņēma savu vietu. Tik tāļu viss bija kārtībā.

Bet nu, braucienam ieilgstot, no jauna sākās minēšanas un šaubas, kas ar Kalēju noticis, kur tas un ko tas pret viņu nodomājis darīt? Tā kā iebraucot Rīgā un tuvojoties Kalēja dzīvoklim ar sava dārza puķēm un šādiem tādiem lauku gardumiem,

viņa pavisam vairs nezināja, kā justies, kā izturēties. Galvenais, viņa nebija ne pušplēsta vārdiņa rakstījusi par savu ierašanos. Un ja nu viņa nebūtu mājās, tad tai vajadzētos braukt vienkārši tūlit uz viesnīcu. Viņa kāpa pa trepēm un pazvanīja pie atsevišķās ieejas, bet sētnieks stiepa augšā viņas smago čemodanu.

„Tas nu būs īstais atraitnes uzbrukums vienam nelaimīgam jaunam cilvēkam!“ pēkšņi viņa sacīja pie sevis un stāvēja gluži sarkana no kauna, tajā pat laikā smaīdīdama no svešas laimes, kas drebināja viņas sirdi. Izvilkusi pulksteni, viņa paskatījās — bija pats pusdienas laiks. Varbūt Kalējs kur izgājis, vai aizbraucis uz jūrmalu? Viņa vēl reiz piezvanīja.

Bet nu durvis tūlit atvērās, un par lielu brīnumu Maltas kundze ieraudzīja Kalēju ne vienu, bet ar kādu sievieti. Viņa vēl nepaguva tās pazīt, kad jau juta ap saviem pleciem viņa drošās rokas un uz mutes reizē maigu un kaislīgu skūpstu: viņš viņu skūpstīja kā līgavu, citai redzot, laimīgi pārsteigts, un uz vietas Maltas kundze dabūja tādu rīcības svabadību un jautru laipnību, ka ienāca pie viņa kā mājās ar visu lielo čemodanu, apdāvinādama nesēju un piesmaršodama visu istabu ar lauku raibo puķuzirnīšu un lefkoju smaršu. Tikai tagad viņa Kalēja viešņā saskatīja Izoldi, savu skolas biedreni, un sveicināja to pēc iespējas sirsnīgi. Tikai skūpstot to, Maltas kundzi pārsteidza viņas vaigu drudžainais karstums un tumšais acu uguns. No Izoldes tā nebaidījās, kaut gan skolā bija sajutusies gluži bērns, salīdzinoties ar šo jau tad dzīves gudro pilsētas daiļavu. Maltas kundze sajuta, ka daba Izoldei bija devusi vi-

sas savas balvas, bet viņa pati tās bija sapostījusi un varbūt tikai aiz vienkārša slinkuma un baudu kāruma. Ka viņai vairs varas par Kalēju nebija, to viņa juta no Kalēja atsauksmēm par Izoldi.

Bet Izoldi Maltas kundzes pēkšņā ierašanās bija gluži apmulsinājusi. Viņa sēdēja mēma un tumšās acis satrakotā sejā maldījās tiešām kā maldugunis. Viņa sajuta, ka tā te bija lieka, bet piecelties un aiziet nevarēja sevī piespiest. Šajā brīdī viņa gatavojās mest uz svaru kausiem visu sevi pašu un savu mūžu. Nupat tā bija uz ielas satikusies ar Kalēju, ienākusi izrunāties par Kalēja vēstuli viņai un jau zināja arī par Kalēja nodomu palikt par Maltas kundzes iegātni. Nezināja vēl tikai ne viens, ne otrs par pašas Maltas kundzes ierašanos.

Pēc Kalēja un Maltas kundzes vētraini sirsnīgās apsveicināšanās, kad tie kā apklusuši noraudzījās Izoldē, pēdējā kājās pietrūkusies sacīja: „Ja, tagad es redzu, ka savu spēli esmu pazaudējusi. Jūs, Kalēj, savu laimi esat atraduši Ritā, Fausta Grietiņā, Dievmātē un Afrodītē, kā jūs viņu vēl uz skolas sola definējāt, bet pieminat manu Kassandras pravietojumu: ilgi jūs viņas nemilēsāt, jo varonīgi radošs mākslinieks nevar viņā atrast sevī cienīgas līdzcīnītājas. Tās būs veltas pūles un jūs rūgti nožēlosāt, ka savu likteņa sūtīto Jorgģis esat nāvē iedzinuši, bet būs jau par vēlu. Jūs drīzi vien lasīsiet pilsētas jauno ziņu kronikā, ka daudzsološā aktrise Izolde Zemzariņ ir mirusi traģiskā nāvē. Es eju piepildīt savu nenovēršamo likteni.“ Neatvadījusies viņa pēc tam tuvojās izejai.

Maltas kundzes sejā neiedrebējās neviens muskulis, bet Kalējs bija uztraukts, jo nojauca, ka Izolde

nejoko. Viņš aizsteidzās tai priekšā un neļāva tai iziet.

„Tā nevar, Izolde, jūs dzīvojat literatūrā, jums patik teatrs žests un ar to jūs gribat attaisnot savu mazdūšību dzīves priekšā. Bet zinat, Izolde, ka par šo soli jūs neattaisnos neviens ne šajā, ne viņā pasaulē. Savus dabas un dievu dotos podus jūs aprociēt neizmantojusi. Man žēl to krāšņo iespējamību, kurām jūs ar vieglu roku pārvelkat krustu. Jūs tomēr tad neesat bijusi pāksliniece, ja tā varat aiziet.“

„Varbūt, varbūt es esmu tikai sievietē. Es esmu viens no tiem cilvēkiem, kuriem nav savas zvaigznes un mērķa dzīvē. Tamdēļ man jānozūd, jo man nava arī otra cilvēka pasaulē, kopš jūs sevi man atrāvuši un atdevuši Ritai. Un es ar mieru noiet no jūsu ceļa. Laižat!“ viņa stingri sacīja.

Maltas kundze klusēja un tikai noskatījās tajos.

„Es neticu, Izolde, ka tu to izdarīsi. Tev nav rakstura,“ viņa sacīja.

„Tu nu manis nemāci,“ Izolde ar pārākuma sajūtu nosmējās: „Man te ir diezgan gudrāku mācītāju.“

Maltas kundze notvīka dusmās: „Lūk, nu tava gudriba — ziepakmenis, vai sērskābe!“ nicinoši nosmējās savukārt arī viņa.

„Pagaidi, dūjiņ, kā neķeries galā arī tu pie tā paša. Jo tu jau gan nezīni, ko uzņemies. Es zinu, tev ir dzirnavas, bet uz tām daudz nepaļaujies, viņas ir tikai dažus tūkstošus vērts.“

„Es, Izolde, palaižos tikai pate uz sevi. Vai es neatsacījos no Kalēja, kad Tatjana Labrit un tu viņa vēlējaties? Vai es nesauņēmu sevis rokās un neizgāju

pie Malta, kurš man solīja tikai iespēju tālāk dzīvot un darbu? Ko tu draudi man ar savu pašslepkavas gudrību? Kā es Kalēju esmu mīlējusī, diezin vai to jūs, dzīves gudrās egoistes, sapratisiet jeb kad, bet ja viņš tevis vēlas, tad kaut arī pēc visa tā, kas starp mums jau noskaidrots, es atsacīšos no viņa. Bet viņš jau tevis negribēs — nesavaldīgās, ļaunās, slinkās un visu tikai postošās.“

„Rita, neteic tik briesmīgu vārdu un negrūd cilvēka tieši nāvē!“ Kalējs iesaucās, kaislīgi norādams viņu. „Es tevī pazīstu tikai dievišķīgu būti.“

„Greizsirdība kaut kurū par sātanu spējīga padarīt!“ Izolde noņņāca, kā čūska, spraukdamās iekšā purva sūnājā.

„Ak Dievs, kamdēļ cilvēks nava pilnīgs radīts!“ Kalējs iesaucās, rokas saceldams gaisā: „Lūk, dvēsele un ticība un raksturs!“ Viņš rādīja uz Ritu. „Un lūk kaislības un prāts un vājums!“ Viņš pameta acis uz Izoldi. „Nav pilnīga cilvēka nekur, nav bijis un nebūs arī nekad,“ ar sāpēm viņš nobeidza.

„Tu pats tas esi!“ iesaucās Rita un bezbēdīgi nosmējās.

„Un tikai postu nesi!“ Izolde zobojās.

„Ne es, Izolde! Bet es neesmu visspēcīgs glābt tos, kas paši meklē nāves.“

„Ja, mani tiešām tagad ir sagrābušas kaislīgas nāves ilgas un es nerimšos, līdz iznīcināšu sevi. Laižat!“ Izolde noteikti laužās uz durvīm.

„Tu esi bez laika nodzīvojusies, no tam tavš dzīves apnikums,“ Rita sacīja.

„Ko tu, mulķi., zini, ko nozīmē vārds nodzīvojusies. Ar savu agronomu tu, varbūt, desmit kārt vairāk esi nodzīvojusies, nekā es...“

„Ar veselu duci mīļāko — vai tā tu gribēji teikt? ha, ha!“

„Ne duci, bet —“ skaita: „viens, divi, trīs — četriem tiešām brīnišķiem mīļākiem,“ viņa lepni sacīja.

„Vai nedrīkstētu zināt, ar kādiem tad?“ Rita ironizēja.

„Labi, ja tu vēlies! Es apmierināšu tavu ziņkārību.“ Izolde, atkāpdamās no durvīm, atsēdās pretīm tai pie sienas krēslā.

„Bet tikai, lūdzama, nemelo. Ja gribi melot, tad labāk mutes nedzesē — es tevī neklausīšos.“

„Es zinu, ka arī jūs, Kalēj, domājat, ka es pašreiz melošu. Nē. Priekš savas nāves es runāšu tikai patiesību. Un viņa ir šāda: man tiešām ir bijuši tikai četri mīļākie. Par pirmo es skaitu tevi!“ viņa pārgāja ar Kalēju uz tu.

„Vai jums prāts!“ Kalējs sadusmots iebrēcās: „un jūs vēl solaties nemelot!“

„Nē, es nemeloju: tu biji pirmais un pēdējais. Taisni no tavām literatūras stundām par Ļermontova demonu viss iesākās. Tajā laikā mani sāka apciemot šis demons, tikai viņam bija tava seja, un taisni viņš, caur tavām pavedinošām valodām, bet vēl vairāk smaidiem un skatiem laupīja manu dvēseles nevainību. Es saucu viņu pie sevis klusajās naktīs, kā tā Ļermontova gruziniete, un dzīvoju no tā laika kā klosterī, sapņu pārmākta un bez kāda darba un mērķa. Es tad kļuvu tiešām ļauna un slikta. Bet tu biji vainīgs, kas tā slavēji piedzīvojumus, pats vēl nepiedzīvojis, un taisni mīlas un kaislības piedzīvojumus, dzīves spītu un lepno demonismu, ka viņā es ieraudzīju visu dzīves mīklu atšķetināšanu. Es samaitāju

savu miesu un dvēseli, un mana zaļokšņā jaunība aizlūza uz visiem laikiem.“

„Tad es meklēju sava sapņa realās piepildīšanās un vispirms pie tevīs paša. Bet tavi lepnie, pavedinošie vārdi nesaskanēja ar taviem darbiem. Tu mani atraidīji ar eņģeļa svētulību un vispiedošo nožēlošanu. Che, che! Es neizsamisu, bet starp koleģiem pameklējos pēc viskrāšņākā un straujākā. Viņš nāca pašreiz uz augšu: pašpuika no Pārdaugavas, kādu ir vairums starp mūsu aktieriem, bez skolas un izglītības, bet dzīvības pilns, spējīgs un kaislīgs ar tādām pirmā mīlētāja, varonēna un tēlotāja spējām, ka visa Rīga bija pilna no viņa slavas. Viņš mani sāka pavadīt pēc teatra izrādēm uz mājām, bet dažreiz arī garām mājām, līdz pat Spilvu pļavām, un šajās pļavās, kuru zāle auga līdz padusēm, es pārdzīvoju brīnišķas sāpes, aukas, mokas un saldus uzbudinājumus. Mēs izsmēlām viens otra miesas noslēpumus, un kad tās vairs nekā nevarēja dot, mēs izšķīramies.“

„Bet es nebiju pieradinājusies pie darba; māte, kas pēc mana tēva nāves bija otrreiz precējusies, ar līdzekļiem man nevarēja līdzēt, bet lai kļūtu par ievērojamu aktrisi man vajadzējās skolas, un es meklēju sev vīra, kam būtu nepieciešamie līdzekļi. Es atradu kādu techniķi, jaunu, stingra rakstura, pelnošu 75 rubļus mēnesī, bet citādiniecīgu un neinteresantu cilvēku, kaut gan fanatiski meklējošu pēc noteikta pasaules uzskata. Tu viņu redzēji, kad pie mums biji. Kad man piedzima no tā brīnišķā dziedātāja bērns, viņš man to atņēma, un kamēr es biju slima, pazudināja, jau aiz greizsirdības vien, ka tas nebija viņa bērns. Aiz greizsirdības, lai es Rīgā nesatiktos vairs

ar sava bērna tēvu, viņš jau iepriekš bija mani aizvedis uz Krieviju — un Maskavā, kur mūsu neviens nepazīna, viņš varēja noslepkavot manu bērnu. Atveseļojusies es bezgala cietu un draudēju viņu nodot policijai, bet viņš lūdzās manā priekšā uz ceļiem, smilgstēdams un vaimanādams, solījās dzīvot tikai man vienai, izpildīt visas manas vēlēšanās un izmācīt arī par aktrisi, līdz es noklusēju savas žēlas pēc bērna.“

„Mēs dzīvojām tālāk, bet kāda pēc tam varēja būt mūsu dzīve, jūs neviens nevarat iedomāties: viņš manī apkampa cita sievu, un es viņā sava bērna slepkavu. Tās bija vienas mokas un briesmas, ne vairs mīlestība un laulība. Es viņu nicināju, kā savu vērgu, kā viszemāko kustoni! Viņš mani ienīda, kā savu nāvi, un mūsu kaislība allaž bija grēks un vistumšākais noziegums. Bet par to es dabūju ik mēnesī noteiktu sumu naudas, lai varētu samaksāt stundas, es, tā sakot, pārdevos savam vīram par naudu, kā pārdodas vairums sievu. Es ņēmu pāris stundas nedēļā pie kāda slavena krievu artista, kuŗu man ieteica mans tautietis — kāds milzenis augumā, garīem linu matiem, iebrūnganām acīm un ērgļa degunu, kas pašreiz apbraukāja visu Krieviju ar savām priekšrevolūcijas deklamācijām. Kad viņš ieradās Maskavā, es gāju pie viņa, un viņš bija mans ceturtais vīrs. Ar viņu mums bija nevien miesīgas, bet arī garīgas attiecības. Es viņu mīlēju, aizmirsdama visus iepriekšējos, arī tevi, jo tu man biji pārāk tāļš ar savu dziļo gudrību un nesaprotams ar divējādo dabu un izsmalcināto mākslas gaumi. Šo ceturto es iesaucu par ērgli un vijos kā čūska ap viņa kaklu, lai tas mani nestu pret sauli. Mēs rotājamies, līdz

mans greizsirdīgais vīrs mūs novaktējis pārsteidza kopā, bet vēlāk, kad mans stiprais ērglis gulēja slims, viņš bija mēģinājis izlaupt no viņa rakstāmgalda manas vēstules, lai mani atmaskotu līdz galam.“

„Jau tad es pirmo reiz mēģināju noģiftēties. Es iedzēru arzenika pudelītes saturu, bet izrādījās, ka mans vīrs, vissīkākais aprēķinātājs, jau iepriekš ģifti bija izlējis un piepildījis ar ūdeni. Es droša gaidīju nāves, bet paliku nejauši dzīva. Visādi es izmēģinājos tikt vaļā no vīra, un cerēdama palikt pie sava ērgļa, beidzot nodevu savu vīru, kā bērna slepkavu, un viņu notiesāja uz katorgu. Bet mans ērglis pēc tam no manis aizlaidās un apprecēja kādu nevainīgu krievu meiteni.“

„Pēc tam es Maskavā satikos ar tevi, un tu mani notiesāji vēl sāpīgāki kā viņš. Ja pēc tam arī vēl man bijušas nejaušas satiksmes ar vīriešiem, tad tās uz mani nav atstājušas nekāda paliekama iespaida. Pēc visa pārdzīvotā es esmu sākusi pārdomāt savu izpostīto dzīvi un atgriezties pie sava pirmā mīlākā, tevis. Tu mani esi no skolas sola pavedinājis uz šo noziegumu virteni.“

„Pagaidi, Izolde, apvainot. Arī es biju Kalēja skolniece un nesadzirdēju no viņa mutes nekādu pavelinājumu uz noziedzībām.“

„Tu — tu biji bērns, vēl vairāk kā bērns, nela bojama lētticētāja. Un viņš tiši runāja tā, ka elefants varēja peldēt viņa domu plūdus un tomēr arī bērns nenoslīkst.“

„Tā tad tavas pašas smagā daba tevi vilka dibinā, ne Kalējs. Jo es sadzirdēju tikai sirdi aizgrābjošu cēlumu un gudrības skaistumu. Un neviena cita no viņa skolniecēm nav nonākusi tur, kur tu, Izolde,

--līdz zemai baudai bez mīlestības, līdz sava vīra nodevībai, sava bērna slepkavības slēpšanai par nau-
du un līdz slepkavas nodošanai, tiklīdz tev tas bija
izdevīgi. Es nesaprotu, kā pēc tā visa tu vēl drik-
stēji tuvoties šim vīram, ap kuŗa pieri mērdz ģenija
aureols!" Maltas kundze ar nesatricamu moralisku
apziņu un nožēlojošu nicināšanu bruka tai virsū.

„Rita, Rita, apvaldies!“ Atkal starpā viņām me-
tās Kalējs, kuŗš izbrīnēts pētīja Izoldes dabu, kuŗa
ikbrīdi mainījās kā chameljons un tomēr palika pati
par sevi. Arī šoreiz visas savas nelaimes viņa sai-
stīja ar viņu, bet deva pavisam citu izskaidrojumu.
Kas viņā bija normāls, kas nenormāls, skaidri viņš
nevarēja izpētīt. Lūk, viela romanam, viņš nodo-
māja. Un apsoliņās sevī uzrakstīt jaunu „Madame
Bovari“ vai jaunu „Annu Karepinu“.

Bet Rita nicināja savu sāncensi un nepacietīgi
gaidīja, lai paliktu ar Kalēju divatā. Izolde to no-
vēroja un sacīja: „Es redzu, cik nepacietīga paliek
Rita. Laid mani aiziet un noslēgt savu mūža gājumu,
lūk, ar šā flakona saturu, kuŗu es nēsāju līdzī jau,
kopš skolā tavās mācībās ieklausījos. Tu patiesībā
sludināji nāvi mums, ne dzīvību!“

„Tu melo, viltņiece!“ Rita iebrēcās: „Laid viņu,
lai tā nonāvējās drīzāk. Šī nolādētā Zalome!“ No
greizsirdības satvikusi iesaucās Rita, ieraudzīdama,
kā Kalējs aptvēra Izoldes augumu, lai viņai atņemtu
ģifts flakonu.

Scena kļuva aizvien dramatiskāka, jo Kalēja pie-
skāršanos sev Izolde saņēma ar neliekuļotu norei-
bumu, bet Ritai to redzot aptumšojās visa pasaule,
un viņa bija gatava pate nonāvēt Izoldi. Ne viena,
ne otra no tām nestāvēja pāri notikumiem, tikai Ka-

lējs, kā aizvien, arī tagad, līdzīgi Platona zelta dabai, pētīja cilvēku dabas noslēpumus līdz galam, humans palikdams pret Izoldi un arī neatkāpdamies no sava nodoma pret Ritu. Viņš šajā mirklī skaļdrī sajuta, ka viņa sieva būs Rita, jo tikai no viņas viņš sev vēlētos arī bērnus. Beidzot flakons atradās Kalēja rokās, bet Rita, atrāvusi durvis, un kā dzirnavniece, būdama stiprāka par novājināto Izoldu, viegli izbīdīja viņu aiz tām un ieslēdzās ar Kalēju.

Viņas uzbudinājums bija tik liels, ka viņa pirmā krita Kalējam ap kaklu, gatava to vai nonāvēt sava gara kaislībā. Viņai bija arī miesa, bet tādā mērā caurdvēsta no gara, ka grēka viņa nepazīna — zīme, ka tā bija „mūžīgās saules ieskautā sieva.“

Un viņa tad, apķērusi tā kaklu un raudzīdamās cieši viņa acīs, gandrīz vaimanādama sacīja: „Kalēj, ja tu mani mīli un tiešām gribi kļūt mans vīrs, tad dari to drīzi. Citādi es nosmakšu savās aizdomās un greizsirdībā. Tu nekā ļauna man neesi teicis, bet jau no tās koncerta dienas es nojaušu tevī ko svešādu, it kā tu būtu sācis šaubīties, vai mēs saderam kopā, vai nē? Kamdēļ tu, aizbēdzis no manis ar Bubukām uz Rīgu, paliki še tik ilgi? Kamdēļ es pie tevis no jauna satieku Izoldi? Mani nomoka tumšas aizdomas un savā greizsirdībā es varu sadegt. Kamdēļ tu mani bildināji un pārvērti par uguni? Teic jel, kad, kuŗā dienā un kur tu mani nosauksi par savu sievu? Ja tu esi godīgs un tavi nolūki nopietni pārdomāti, tad neizvairies!“

Ko bija Kalējam darīt? Viņš Ritu gribēja precēt, bet trūka dūšas izšķirties uz vietas. Viņš jau bija pāri trīsdesmitiem, vēl ne vienā sievietē sava ideāla neatradis un tamdēļ palicis šaubīgs.

„Rita,“ viņš beidzot iesaucās: „tu esi kā mana paša dvēsele, arī kā mana māsa, kā māte, kā mīlākā, bet...“

„Nu kas tas vēl par bet!“ viņa ar spēku to pārtrauca.

„Bet es neesmu vairs gandrīz cilvēks. Es dzīvoju tikai priekš mākslas. Un gribot negribot dvēselē man rodas jautājums, vai tiešām tu esi mākslinieka istā dzīves biedrene? Vai pilsoniskā daļa tevī nav stiprāka par artistisko? Par ko tad tu neesi kļuvusi artiste, līdzīga man?“

„Ak, ko tu tur teic!“ viņa asi iekliedzās. „Var nebūt artists pats, bet sajust, mīlēt mākslu vēl vairāk kā artists. Vai es muzikas nesajūtu, vai nesa-protu, vai tā nav bijusi vienīgā, kas man paglābusi no izmisuma, kad es biju Maltas sieva? Bet es neesmu necilvēks un Maltam es neliku ne uz mirkli sajust, ka es nemierā ar viņu un savu dzīvi. Es viņam ziedojos kā visuzticamākā sieva. Un pārvarēju sevi. Un tā es pārvarēju visas savas vājības, kas tevi varētu atraut mākslām. Nu teic taču, ko tu vēlies vēl no manis? Jeb vai es valodu neprastu un nevarētu sekot visam, ko tu lasīsi?“

„Rita, tu esi tiešām ideāla, bet...“

„Nu kas vēl par bet... Jeb es tevis kā sieva nevarētu apmierināt? Nē, Kalēj! Par to es smejos. Ja mana tik ilgi apvaldītā mīlestība nevarētu atrast tūkstoš ceļus, kā tev patikt, tad lai šās manas rokas, kas tevi skauj, nokrīt kā nedzīvas un pate es kļūstu par liķi. Tu jau nu zini, ka tas nenotiks. Tu nespēsi nekā tāda ne uz mirkli iedomāties, kā es nebūtu gatava izpildīt vēl labāk, nekā tu būsi iedomājies. Mīlestība un greizsirdība ir visģenialākie

skolotāji. Un tomēr esi drošs, es nebūšu uzbāzīga, jo man darba pilnas rokas; es taču esmu dzirnavniece, kas tevi atsvabināšu no visām materialām rūpēm.“

„Rita, tā tu senāk nerunāji...“

„Tā nekad nerunā jaunas muļka meitenes, bet tā runā laulības skolu izgājušas sievas. Tu vēl ne-nojauš visus laulības notikumus un noslēpumus. Šai ziņā esmu daudzreiz gudrāka par tevi. Tu tikai teorizē par laulību. Kur tu ņemsi otru tādu, kā mani? Tici, ka es tev likteņa nolemta sieva.“ Viņa vēl jauna un skaidra caur asarām smējās.

„Bet ja es tomēr kādreiz tevi apniktu. Ja mūžai pakalīdzīdamies tevi atstātu, citā ieraudzīdams ideālu...“

„Tad skrēj ar viņai pakal... Es tomēr būšu nomodā par tavu miesu un dvēseli un istā laikā atgriezīšu pie sevis. Arī greizsirdība mani tūkstoš saītēm raus pie tevis, kuŗa man būs tūkstoškārt mīlāka, nekā vienaldzība. Es neatsakos ne no kādām ciešanām. Pat ja tu piespiestu mani citam atdoties, tavas mūzas dēļ arī to es izpildītu. Eksperimentē, izdomā, ko vien tavs mākslinieka instinkts vēlas, skalpē mani, saplucini gabalos, es uz visu ar mieru, ja tu to vēlies. Nu mīlais, nu skūpstī, skūpstī mani!“ Viņa no jauna aizrāva to savādā dvēseles ugunī, kuŗā tas jutās kā saules valstībā ierauts. Rita allaž bija spārnota un lidoja ap viņu kā baltu dūju pulks.

Un tomēr Kalējs sajuta, ka Ritai trūka kaut kā, kas viņam lika ilgoties pēc Izoldei līdzīgas dvēseles: vai tā bija tumsa, kāds demonisks zemums, kāda noziedzība un nāves dvesma — viņš nesaprata. Bijās no Izoldes, un kā par bezdibeni pārkāries, raudzījās

kaut kur dziļā, dziļā tumsā. Tikai to viņš paslēpa Ritai. Un bez noziedzības viņu pievilka arī vēl interesantais analizējošais prāts sievietē, kuŗa netrūka pat Āķu Bertai, bet kuŗu pie Ritas allaž izjauca viņas temperaments, kvēlošā sirds, kuŗai viss bija atļauts un kas nozieguma, ne tumsas nepazina. Viņas sirds mirdzēja un laistījās pašas gaismā, kā maza saule, vai zvaigzne, nevis kā planete. Un šī saule, likās, viņu aklināja ar savas gaismas spožumu, tā ka viņš nevarēja nekā cita uz viņas saredzēt, kā vien silto miesu un spilgto dveseles gaismu, turpretīm uz atdzisušajām planetēm viss kas bija saredzams.

Beidzot mēmi viņi atdevās savām bezmērīgajām mīlas sajūtām, līdz izlīdzinājās visas aizdomas, šaubas un asumi un viņi pietrūkās jautri un uzticīgi viens otram.

Pēc pāris dienām Maltas kundzei bij jāsteidzas atpakaļ uz laukiem, bet Kalējam tomēr jāpaliek pilsētā, jo ar Ošiņu tie bij sanaidojušies un pie Maltas kundzes viņas sēru laikā un vispāri pirms laulībām bija neiespējami dzīvot.

11. nodaļa.

Ārprātīga.

Kalējs palika Rīgā, savā istabā, turpinādams strādāt, kaut gan laiks vēl bija karsts un tikai uz laukiem istā dzīve.

Pievakaros viņš mēdza izbraukt uz jūrmalu, kur Majoros turpinājās simfoniskie koncerti. Jūrmala Kalējam tāpat kā Bubukām likās, it kā logs vaļā uz

kaut ko vēl nebijušu. Vai tā bija dabas bagātība? Vai mūžības nojauta? Jeb vienkārši domas saistījās pie tiem simtiem kuģu, kuŗi nāca pa jūru no visas zemes lodes centriem un līdzī nesa lielās kultūras svētību? Jeb paši jūrmaļas vasarnieki, būdami bezrūpīgi, svabadāki ļaudis, mācēja priecāties un iedvēst vaļības prieku visiem, kas jūrmaļai tuvojās? Jeb vainīgs bija krietnais simfoniskais orķestrs, kuŗa vadītājs saprata un sajuta modernās muzikas jaunās vērtības un ļāva tām rotaļīgi sacensties ar vecām vērtībām?

Drīzak gan viss tas bij kopā sajaucies un radīja savādu atmosferu, kas aizrāva tāpat Kalēju, kā Bubukas kundzi, kas te atraisījusies izpriecājās un tikai tad aizbrauca.

„Ja, lūk te es varu brīvi elpu atņemt un locekļus izstaipt, ne tur pie jums tajā sasmakušā Vadakstē, pie eņģelveidīgās Maltas kundzes!“ Šim līdzīgie Bubukas kundzes teicieni allaž šmīkstēja Kalēja ausīs kā dzēļīgi pātagas cirtieni un pavedināja viņu uz atturību no pasāktās precību lietas.

Jūrmaļā Kalējs mēdza klejot viens, jo īstu tuvu paziņu un draugu te viņam nebij. Bij Leitis ar savu ģimeni un dažiem sava almanacha līdzstrādniekiem, bet tie, pēc pavasarī sarakstītās lugas, bija noskaitušies uz viņu. Viņi arī varēja no augšas uz viņu noraudzīties, jo Leitis bija nevien skolas namu uzcēlis, bet iegādājies arī skaistu divstāvu vasarnīcu. Sevišķu istabu tornī viņš bija ierīkojis Pavasarim, kas priekš gada bija solījis ierasties no Romas, bet, kā jau zinām, bija kritis par upuri ātraī nāvei, liktenīgi aizraudams līdzī arī savu bērnu no Āķu Bertas. Tagad šajā tornī bija ievietojies kāds

romantiķis, dzejnieks ar izsmalcinātām manierēm, skaisti sasukātiem matiem, angļu drēbes vasaras uzvalkā. Tomēr no Pavasara viņam bija visai tālu. Ja tikai mazliet pavērās aiz šā džentelmaņa mizas, tad apakšā manīja vēl i nemazgātu veļu, i sviedrotas kājas, i netīrītus zobus, tā kā līdzās viņam labāk bija nesēdēt. Gluži tādu pat iespaidu atstāja arī viņa vielas piesmirkusē dzeja, kuŗa slika sadomātu, sentimentalū gleznu pārpilnībā, domu nabadzībā un konstrukcijas vājumā. Tomēr žests šim kungam bija comme il faut, un viņš viegli apmāja mazāk attīstītos ļautiņus. Leitis viņu visādi pabalstīja, jo Pavasara vietā vajadzējās cita favorita, ar kuŗu šis quasi mecenats varētu spīdēt. Kā kurzemniekam viņam piemita diplomatiska spēja no nekā iztaisīt visu ko, bet komiski iznāca, ka viņa favorā turētais vidzemnieks, būdams diezgan robusts, aiz muguras Leiti dažādi piesmēja.

Pie Leiša mitinājās šad tad arī citi dzejnieki un mākslinieki, bet, diemžēl, no tādiem pat romantiķiem, kuŗu vēlēšanās nekad nesakrita ar iespējām; no pirtiņas tie tieši brauca padebešos, kas viņiem likās ļoti dzejiski. Bet tā kā cits citu tie balstīja un pabalstīja, tad tautā visi tie bij populari.

Vispār Leiša mājās gāja kā viesībās pie Trimalchija. Viesi paši ļoti labi zināja, ka Leiša skolu, almanacha un vasarnīcas labklājība nāca no švindelā, bet visiem bija ērti švindelā neredzēt un tamdēļ tie sapņoja. Arī lielais romantiķis atjokojās: kas man daļas, ne mana cūka, ne mana druva. Man patīk Leiša torņa istabele un viņa kundzes kūkas. Es sapņoju, ka viņš goda vīrs un mecenāts, līdzīgs Florences Medičiem.

Zināms rezons to sacīt viņam bija, jo ceļi, pa kādiem saradušās vareno tirgoņu Mediču bagātības, gan bija grandiozāki, bet, varbūt, ne tīrāki.

Kalējam tomēr negribējās uzbraukt padebešos, bet labāk iet pa zaļo mauru, jūtot zemi apakš kājām un dzidro ēteri tikai nesusniedzamā augstumā, lai katrai lietai paliktu viņas lokālais tonis, nevis, lai tās ietītu lētie zilzaļās romantikas plīvuri.

Rokas uz muguras salicis, kādreiz jau labā krēslā viņš soļoja pa cieto, valgano smilti gar pašu ūdeni, kad pēkšņi sastapa senaizmirsto jaunības draugu Smiļģi.

Šai vientuļā vietā un stundā Kalējs no visas sirds nopriecājās par atrasto biedri.

Redzēdams Smiļģi karstajā vasarā gumija lietus mētelī un ar panamu galvā, Kalējs izbrīnījās: „Nu, saki cilvēks, vai tad tu tiešām no savas lauku muižas esi ieradies jūrmalā dzīvot? Kas tad tavus laudis un viņu darbus pārredz?“

„Redzi, draugs, kā iet, kad apprecas. Es pats vairs sev nepiederu.“ Smiļģis to tiešām tik svešā balsī sacīja, ka Kalējs tā vairs nepazina. Viņš vispāri bij stipri civilizējies.

Kalējam ātri caur galvu izskrēja Smiļģa precības lieta, kas bij notikusi iepriekš vairākiem gadiem, kad viņš, pametis ģimnazijas kursus priekš pieaugušiem, pēkšņi apprecēja Rīgas nomaļnieci un, iepircis Kurzemē muižiņu, devās turp saimniekot.

„Kā?“ Un kur tad kundze? Jeb viņa jau gulēt aizgājusi, lai tu viens te maldītos?“

— „Ja, mana sieva — tā tiešām ir jautājuma zīme,“ viņš nopūtās. „Un esmu priecīgs, tevi satīcis, lai pastāstītu tev savas nedienas ar viņu.“

„Tā tad nelaimīgas precības?“

— „Nu, cik jau vien var būt, jo pēc salaulāšanās es nevienas dienas neesmu tai pietiekoši labs bijis.“ Smilģis stāstīja.

Ievērojot to, ka Smilģis, vispāri būdams sapņotājs un entuziasts, kas savā jaunībā no nežēlīgā tēva, bet vēlāk pa zaldātiem un krievu-japaņu kara dēkām mocīts un rūdināts, bija neaprēķināms un nesamērīgs visās savās tieksmēs un rīcībā; varēja jau būt, ka sievai viņš bij nepanesams, jo ne par velti senāk Āķu Berta tik kodīgi zobojās par viņa vēstulēm no Mandžurijas, paredzējama, ka tas gan kādreiz nositīsies, vai sajuks. Bet katrs cilvēks vainas parasti meklē pie otra, un tā arī Kalējam vispirms bija jānoklausās Smilģa kundzes bezdievības. Smilģis iesāka no tā, ka atgādināja savas kāzas, kurās bija arī Kalējs klāt bijis.

„Vai tu ievēroji,“ Smilģis sacīja, „cik paģēroša un nemierīga viņa jau šajās kāzās bija? Es nerunāšu par viņas baltā zīda drānām, zelta rotām un lepnažām kariatēm, kurās braucām. Kāzas mums izmaksāja tūkstoš rubļu zeltā. Un tikai ar varu es dabūju viņu projām no pilsētas uz mūsu lauku muižiņu. Bet tiklīdz iegājām savās istabās, viņa sagrabusi seju, nokrita uz galda, iebrēkdamās: „Vai, cik te tumšs viss un drūms! Kā es še savu mūžu nodzīvošu!“

„Es viņai saku: mūsu dvēselēs diezgan mīlas un jautrības, lai izsildītu šās telpas, un apkampjot dedzīgi noskūpstīju viņu. Bet viņa atstūma mani un turpināja vaimanāt un raudāt.“

Es saku: „Melnij, kamdēļ tad tu pie manis nāci? Jeb vai tava būdiņa Pārdaugavā, pie Jelgavas šosejas bija gaišāka, kā šīs lielās istabas, kur ne tava

māte, brālis un vectēvs, bet tu vienīgā saimniece? Jeb ar tu manis paša nemīlē?"

„Ja,“ viņa iebrēcās, „es tevis nemīlu, jo tu esi tik nesamērīgs visās savās tieksmēs un rīcībā. Man kauns no tevis, lai ko tu dari. Neviena tāds nav, kā tu!“

— „Bet kādēļ tad viņa pie tevis gāja?“ Kalējs jautāja.

Pēc tam es smējos no sirds: „Nu, ko lai vēl es vēlētos, kā tādu uzslavu: „neviens nav tāds, kā tu!“ „Ja, Melanij,“ es sacīju: „es esmu dzejnieks un zvēru tev, ka šo tumšo un drūmo pili pievērpšu ar tādu dvēseles mirdzumu, ka tu staigāsi kā saule.“

Viņa atsedza seju, brīdi raudzījās manī kā izbrīnēta un aprimās, bet cik es viņu tiecos skūpstīt, tik lūpas novērsa un mani skūpsti slidēja tai gar seju, vai matiem. Viņa manis nemīlēja.“

„Bet kādēļ tad viņa pie tevis gāja?“ Kalējs jautāja.

„Viņas vectēvs bij šausmīgs dzērājs, brālis pašpuika, kas reizēm uz gadiem nozuda, jūrā izbraukdams, vai pēkšņi ierasdamies un visu māju apkārtceldams. Bet māte par Melaniju vien domāja, kā to pie vīra izdot. Un, lūk, es tāds muļķis biju pagādījis, kam sava muižiņa. Viņa mani kairināja ar savu degoši brūno skatienu, ātrām noslēpumainām kustībām, pēkšņu iesmiešanos, un vispāri kairo dabu un augumu. Bet es biju izlaidis no acīm, ka ģimnazijā tai bija grūta galva, ka tā bija no pilsētas nomales ģimenes, kuŗa tuvojās izvirtībai. Es netiku izpētījis viņas pagātnes, un kad, izstāstījis tai visu par sevi, vēlējos zināt kaut ko arī par viņu, viņa palika tik noslēpumaina, kairīga un tikai smējās, ka es nekur

tālāk netiku. Es viņu kaisli mīlēju un — tikai. Bet viņa izvairījās no manim. Un bija jau mirkli, kad tā sāka pieņemt dāvanas no kāda bagāta atraitņa ar četriem bērniem, tajā pat laikā sapņodama par vienu skaistu studentu, ar kuŗu reiz braukusi diližansā no Emburgas uz Bausku un kuŗš tai vēlāk rakstījis, bet tad pēkšņi to pametis. Viņa ilgojās pēc šā studenta, bet viņš, īsts donžuans būdams, bija iekritis kā ūdenī. Tad arī par kādu pēc sejas nedailu teologu, kuŗš krāja vecas grāmatas un nodevās aizliegtu grāmatu lasīšanai, viņa sapņoja. Tik daudz man viņa izpauda par savām sirdslietām. Es sapratu, ka zivs meklē, kur dziļāki, cilvēks, kur labāki. Bet es biju kaislīgi iemīlējis, es arī juta sevī tādu miesīgu un garīgu spēku krājumus, ka nevarēju ne iedomāties, ka kopdzīvē es viņas sev neiegūšu. Tikai vajadzējās viņu nošķirt no visiem kairinātājiem, dabūt uz laukiem, nolaistās muižiņas atjaunošanas darbā, kuŗš man likās tik aizraujošs, es ticēju, ka tad pazudīs visas viņas šaubas. Bez tam es biju dzejnieks; kaut gan bez skolas, bet es biju daudz lasījis, vesels krājums visinteresantāko grāmatu man bij lidzi, kuŗas, starp citām arī tu pats man ieteici. Un vai es viņu pie darba spiedu? Nē, lai tikai rīko kalpones, ģērbjas, lasa grāmatas, viesojas, ja vēlas, pa kaimiņiem, kamēr pašai iepatīks saimnieces darbs. Viņa jau nebija vairs meitene un es ļāvu viņai pašai atrast sev īsto nodarbošanos.“

— „Nu, un atrada?“ Kalējs jautāja.

„Nē, viņa ar visu bija nemierā. Un mēs sapratamies tikai tumsā — kailos baudījumos, kuŗi reiz apriebsies katram, kam vien vēl gars nav galīgi nokauts. Bet viņai neapriebās. Es skrēju kā iz elles

savos darbos jau no agra rīta un rīkoju līdz cilvēku divpadsmit dažādos muižas darbos, pats ķerdamies klāt te pie viena, te otra. Man bija interesanti rīkotes ar ļaudīm, izdomāt simtām jaunas lietas, rakties zemkopības grāmatās u. t. t. Lauku gaiss, lieliska ēstgriba, miesas veselība, mans neizsmejamais entuziasms — es dzīvoju savā muižā, bet Melanija palika aizvien tumšāka un drūmāka. Un tad es paklausīju kāda kaimiņa gudrenieka padomam, kuŗš man teica: viņai vajag bērnu, tad viņa apmierināsies un arī atjaunosies. Un Melanija palika grūta, kaut gan pret pašas gribu un nobijusies no rūpēm. Nu viņa tiešām kļuva mierīgāka. Bet tagad tai sākās tik savādas vēlēšanās, ka tā tikko manis neizpostīja. Te viņa paģērēja sev aprikozes, te ārzemju vīnus. te skunksa kažoku, kuŗu, kad liku izšūt tai, viņa man uzmeta galvā, kliegdamā, ka tik smaga ta taču nevarot vilkt, kaut gan pate izvēlējās kā materialu, tā drēbnieci. Beidzot tai radās aizdomas pret mani, vai es viņas negribot te nosmacēt muižā par bērnu aukli, kuŗai nekā no pasaules vairs ne zināt nevajagot, un tiecās uz Rīgu. Šad tad aizbrauca, izsēdēdamās teatru teatros un koncertos. Tikai ar lielām mokām varēju viņu noturēt no dejošanas, un tomēr tak laikam bija, man nezinot, arī sadeļojusies. Man mājās neesot, tā bija nelaikā dzemdējusi. Saņēmeņa gan bij uz ātru roku sameklēta, bet vecmodīga sieviete, kas nebij iestāstījusi, kā bērns tīņojams. Un kādreiz Melanija to tikām bij vīkstījusi, līdz bērns izkritis no rokām, un uz gultas dzelzs malas sadauzījis galviņu, pēkšņi nomiris. Tas viss bij noticis divās trijās dienās, kamēr es biju Vidzemē pie vecākiem. Nekā labāka nezinādama, Melanija bērna li-

ķīti bija ielikusi kurvītī un atvedusi uz Rīgu pie mātes. Kad es ierados, viņa jau murgoja kā karsonī, sirds apziņas un savādu bailu mocīta, kā no Dieva soda, tā no manām dusmām. Un pēc tam ne ar kādām valodām es vairs pie viņas neesmu varējis pietikt.“

— „Un kur viņa tagad?“

„Dr. Maksimoviča nervu slimnīcā. Lūk, kamdēļ es te Majoros vasaru pavadu, kamēr uz muižu varu izrauties tikai šad un tad. Ārsts prasa manu ciešu kopdzīvi ar Melaniju, jo viņa slimnīcā gan gul un ņem vannas, bet citādi tai atļauts manā pavadībā visur staigāt. Viņai vajagot jautrajā jūrmalas atmosferā izklaidēties. Un tā nu mēs te tagad izklaidējamies. Muiža stāv bez saimnieka un es kritu arvien dziļāk parādos.“

„Melanija, protams, būtu visai priecīga, ja arī tu šad tad pie mums ierastos. Man te aiz kāpām ir pāris istabiņas. Ja tu vēlētos pārgulēt šonakt pie manis, es būtu ļoti priecīgs. Melaniju es šovakar jau aizvadīju uz kliniku.“

„Nu, es domāju, ka šonakt labprāt pie tevis pārnakšņošu!“ Kalējs priecīgs, ka nebūs jābrauc pusnaktī uz Rīgu, palika pie Smiļģa. Viņi vēl ilgi klejoja gar satumsušo jūru un runāja gan par Melanijas neizprotamo dabu, gan vispāri par sievietes untumainajiem raksturiem, kuŗos bija tik daudz sarežģīts te zemu, te cēlu kaislību, bet tik maz loģiskas skaidrības, kā kādā pirmatnējā mežā. Tā kā vīrietis pa viņu maldījās un cīnījās kā nabaga Robinsons, lai ienestu kaut jēl cik kārtības un cilvēcības. Tāda bija Izolde, tāda Berta, tāda nu arī Melanija. Bet par visām šausmīgāka muižniece Bubukas kundze, kuŗa

arī savu vīru bija ierāvusi šādā pirmatnības silā, bet Rosbaku taisni pie ārprāta novedusi. Vienīgais izņēmums likās cēlā Maltas kundze, bet irracionālas mežonīgas tieksmes viņā bija tomēr jau parādījušās, nupatējā viņas strīdīnā ar satriekto Izlodi.

Smilģa nostāsts par viņa laulības dzīvi ar Melaniju, Kalēju no jauna veda uz domām, cik bīstami ir precēties. Šis Mandžurijas karu izkarotājs, bagātais mežu tirgotājs, pašizglītības entuziasts, muižas īpašnieks un atjaunotājs, bet par visu dzejnieks un idealists, kuŗam vajadzēja absolūtas brīvības, lai izvestu savus tūkstoš nodomus, tagad bij piesaistīts pie neprātīgas sievietes lindrakiem un atdots visām likteņa varām. Cik ilgi viņš to varēs izturēt? Kalējs sevī jautāja. Te bija paredzama neizbēgama katastrofa, jo Smilģa pacietība, kā varēja manīt, bija jau galīgi izsīkusi. Šis veselīgi jūtošais un domājošais zemniekzēns ilgi vairs nevarēja izturēt šādas likteņa joku spēles, pa jūrmalas kurortiem ar tukšām kabatām.

„Redzi, Kalēj, cik man ar tevi labi!“ jau abiem zem segām pagulušiem, Smilģis iesaucās. „Es atkal jūtos kā jauns, kā tajos laikos uz laukiem, dzimtenē, kad tu manus pirmos rakstnieciskos mēģinājumus lasīji un apspriedi. Kāda labprātība un skaidrība, kāds dvēseles jaukums un dzīves prieks uz darbu un visu labu! Ar Melaniju nekad nekā tāda neesmu izjutis, pat vislabākajos mirkļos. Kaut kāda absolūta mulķība viņai allaž līdzī iet, apdraudot ar zemām kaislībām un ņirgāšanos! Es, Kalēj, esmu piekūsis!“ Smilģis pirmo reiz savā mūžā sacīja šādus briesmīgus vārdus, un Kalējs dzirdēja pa tumsu apvaldītus šņukstus. Mandžurijas velns raudāja.

Bet taisni šajā brīdī kāds piekļauvēja, un jau pēc kļauvējiena vien Smilģis pazina, ka tā ir Melanija.

„Tā ir viņa — tā ir viņa, draugs!“ Smilģis, pietrūcies sēdus, iesaucās. „Viņas untumu nekad nevar paredzēt. Pretim klinikas noteikumiem pēc vakariņām tā ir izlauzusies uz jūrmalu un atklīdusi līdz manim. Tu redzēsi, cik viņa anormala un viņas atnākšana nozīmē tikai bezgalīgus untumus, kildas un mocības priekš manis. Es tiešām tagad atvainojos, ka tevi esmu iztraucējis no tavām jūrmas pārdomām un noskaņām.“ Viņš pietrūcies sāka apgērbties. Kalējs darīja to pašu, jo nevarēja tak dāmu saņemt guļus. Bez tam varbūt viņai ienāca prātā tepat arī pārnakšnot viņa aizņemtā gultā.

Beļ Melanija nebija viena, jo aiz durvīm tā jautri un koķeterīgi sarunājās ar kādu pavadoni.

„Vai tas nav viņas ārsts?“ Kalējs iejautājās.

„Nē, neticu, ka tādā laikā viņš tai ļautu iziet, vai vēl pats nāktu viņu pavadīt. Būs vienkārši kāds svešs, labs cilvēks, kas nojaudis Melanijas anormalitāti un atnācis līdzi.“

Beidzot Smilģis viņus ielaida. Tā bija tiešām Melānija, elegantā vasaras uzvalkā, ar kailu, gludi noglaustu, melnmatainu galvu. Vaigi tai kvēloja uguņīs un tāpat dega arī mirdzošie skati. Viņa runāja bez mitēšanās kaut ko jautru un pati smējās, bet viņas pavadonis nebija neviens cits, kā mecenats Leitis, kuŗš delikāti un laipni uzklausījās viņas penterus, kuŗos nekā saturīga nebija.

Viņš ienākdams un apsveicinājies braši runāja: „Nu, paskatat, Smilģa kungs, acīm redzot jau devies pie miera, kamēr savu kundzi pametis jūrmalā vienu.

Labi nu, ka tai gadījās cits kavaliers, jo citādi viņai atliktos tikai noslīcināties.“

„Nudien, es gribēju taisni lēkt jūrā un noslīcināties, jo, apdomā vien, no daktera nagiem es pa tumsu biju laimīgi izkluvusi, bet mūsu vasarnīcas rajonu pilnīgi piemirsusi.“ Melanija stāstīja ar izteicošiem žestiem.

„Un tiešām būtu arī ielēkusi jūrā, ja būtu no kaut ka kur lēkt,“ Leitis smējās. „Bet par laimi jūrmala tik sekla, ka jābrien vai pusversti, lai tiktu pie lēkšanas.“

„Un kāju man tiešām negribējās saslapināt,“ Melanija iekrita starpā.

„Jums taisnība, jo laka kurpes ūdens nepanes,“ Leitis smējās.

„Viņām ne tikai spīdums nozūd, bet tās vienkārši sasprēgā,“ Melanija to pārtrauca.

„Man tika žēl šo skaisto kurpīšu,“ Leitis rādīja uz viņas miesas krāsas ažurķēs ietērtām gaceles kājām, „un tamdēļ es uzmeklēju jūs, Smilģa kungs, lai nodotu viņas jūsu ziņā.“

„Vai tu arī priecājies par manām kājām?“ Viņa glaimota iesaucās vīram.

„Loti priecājos!“ Smilģis mēģināja iebilst, bet dabūja ar vasaras cimdiņu par lūpām. „Ak tu, miega mice, jau gulēt aizgājis! Vai tāds ko saprot no smalkām pieklājībām?“ Viņi sāka sarunāties.

Par to laiku Leitis apsveicinājās ar Kalēju un klusām sacīja: „Nu, es domāju, ka jums vairs gulēšana šovakar neiznāks. Varbūt, paiesimies gar jūrmalu? Pēdējais vilciens aiziet tikai pēc pusnakts, jeb, varbūt, es drīkstētu jūs pie sevis uzlūgt? Mana vasarnīca tepat tuvumā.“

Kalējs ieskatījās Leitim sejā un tikai pabrīnējās par viņa draudzīgo piedāvājumu: tā tad pavasara ķilda jau bija aizmirsta. Laimīgs raksturs, kas tik viegli var aizmirst. Jeb te cits kas slēpās šajā diplomatā un reizē veikalniekā? Bet Kalējam nebij iemesla izvairīties un viņš labprāt gribēja ar Leiti pastaigāties.

Smilģis par to laiku mēģināja savu kundzi pierunāt palikt pie viņa par nakti, un tā jau bija gatava to darīt, kaut gan vēl meta acis arī uz Leiti, kuŗš savā mākslinieciskajā platmalē un garajā pledā, jo pats bija garš un cēls, ļoti efektīgi izskatījās. Bet Leitis pret viņu bija vēss un formals. Un viņa tad meta skatus uz Kalēju, kuŗu, likās, tikai nule kā ieraudzīja un pazina.

„Ā, Kalēja kungs, mana vīra draugs! Dzejnieks un filozofs. Vai jūs pie mums nepaliksiet? Vai Dieviņ, man liekas, ka es jūs neesmu redzējusi kopš savām kāzām ar Smilģi. Vai jūs tiešām nepaliksāt?“

„Ar lielāko prieku paliktu, kundze, bet kā mēs trīs sagulsimies divās šaurās gultās? Es jūs apmeklēšu rīt, vai parīt, kad atkal būšu jūrmaalā. Mēs satiksīties koncertā. Vai jūs ar mieru?“ Viņš jautāja, viņas roku spiezdams.

„Nu labi. Tikai turat vārdu!“ viņa mīļi piekodināja.

Kalējs ar Leiti aizgāja. Kādu laiciņu Leitis paklusēja, tad sacīja: „Nu mēs, Kalēja kungs, esam krietnu laiciņu ķildojušies, vai nederētu izlīgt? Ja es pareizi saprotu, tad Pavasars, liekas, bij galvenais šķērslis, kamdēļ mēs izšķīrāmies. Nu viņš jau Dieva mierā aizgājis.“

„Kā jūs to saprotat?“ Kalējs brīnējās.

„Ach, Kalēja kungs, nu mēs tak abi esam psihologi. Divu līdzvērtīgu talantu savstarpējā sacenšanās, personību dažādība, izaicinājums uz literārisku divkauju...“

„Bet Leiša kungs, es tak Pavasara nebūt neapkaņoju. Es apšaubīju taisni tos, kas viņa ideālus bija ņēmušies piepildīt.“

„Nu tā tad apšaubījāt vispāri viņa nodibinātās organizācijas lietderību, kas bija tikpat kā viņu pašu apšaubīt. Un to jūs, bez šaubām, darījāt aiz vistīrākiem idejiskiem mērķiem, bet patiesībā mūsu daba ir tik viltīga, ka viņai vēl desmitiem blakus nolūku, pilnīgi nekontrolējumu. Un ja jūs ņemsaties aizstāvēt pretējo, tad tā būs tikai skaista doktrīna, nevis patiesība. Mēs jau gribam vis to labāko, bet iznāk ne tas, ko gribam, bet tas, ko daba mūsos gribējusi.“

„Ar to jūs, Leiša kungs, gribat attaisnot arī savas veikaliskās rīcības pareizību,“ Kalējs piezīmēja.

„Vai jūs domājat, ka literāriskās cīņas norisinās pēc citiem dabas likumiem, nekā veikaliskās? Tas nozīmē tikai to, ka jūs allaž bijuši literāts. Bet ja jūs būtu darbojušies arī praktiskā dzīvē, tad spriestu citādi. Un jums nebūtu vairs nekādu aizspriedumu pret mani un veikalīem.“

„Kā? Ari pret to nē, ka jūs, trīs direktori, sadalāt savā starpā visu kases saturu un uzceļat trīs namus, kurus pēc tam pārvediet uz svešiem vārdiem, lai jums nevarētu pieņemt kreditori?!“

„Ticat, draugs, ka jūs, dzejnieki, tāpat sadalāt savā starpā visu mūsu literārisko mantojumu un, aizmūšodami iepriekšējās paaudzes, trīs, četri valdat par tagadni, izņemdami milzīgus avansus — uz tikai vēl nākotnē piepildāmiem solījumiem. Vai tā arī nav

spekulācija? Bet te svarā krīt tikai tas, vai jūs tiešām ticiet sev un savam darbam, jeb tikai mānāties, lai uz laiku paspīdētu un tad nozustu no skatuves, tā sakot, taisītu fiktīvu bankrotu. Es esmu gan paņēmis trešo daļu no kases līdzekļiem, uzcēlis pirmajām nacionālajām skolām ērtu namu un norakstījis to uz sveša vārda, kas, bez šaubām ir liels risks ar aizņemtu kapitālu, bet nacionālās kultūras vēsture manis netiesās, jo es ticu, ka es pirmais esmu izgrābis latvju kapitālu tieši kultūras mērķiem, kamēr līdz šim to deva un ņēma tikai šaurām personīga veikala vajadzībām.“

„Jūs to gan tā apgalvojat.“

„Un tā tas arī bija, būs un paliks. Lai uzzied mūsu skolas, lai plaukst literatūra, lai rodas māksliniekiem eksistences spēja. Man viena alga, kuŗš jūs tur galā uzvarat — Pavasars, vai Kalējs, vai kāds romantiķis jeb vēl tikko rakstīt sācis jauns, nezināms talents. Man no svara tikai, lai plaukst mūsu garīgā dzīve. Un ja arī man sava grezna, ērta vasarnīca, ja viņā mums iet jautri, tad es zinu, ka šī gaišā, bezrūpīgā jautrība atsauksies labvēlīgi arī uz visu mūsu smago zemnieku un vergu pēcnācēju dzīves ritmu. Jūs droši vien domājat, ka Leitis grib kļūt bagātnieks, un tad galā visiem mums ar roku atnest. Bet tā tas nav un nekad nebūs. Ja jūs protat klusu ciest, kam es gribu ticēt, tad zināt, ka pašreiz esmu iepircis veselu majorātmuižu, lai to sadalītu zemniekiem. To es daru, neraugoties uz patreizējiem saviem ļoti grūtajiem materiāliem apstākļiem, jo dzīve ir īsa un ne viena izdevīga gadījuma nedrīkst gaŗām laist. Ja zaudēšu, tad zaudēšu visu, ja noturēšos, iegūšu nevien pats, bet visi. Tāda ir

mana devize, un kas gan jums varētu būt par motīviem pret mani izturēties ar aizdomām?

„Jūs runājat diezgan ticami. Ari Kristus sacījis: jūs, kristīgie, iemantojat sev draugus ar ne taisnu mantu. Un man gribētos ticēt, ka idealists var būt arī viskaislīgākais veikalnieks. Krietns pārliecinošs paraugs mums brīnišķais koktirgotājs Augusts Dombrovskis, kuŗš latvju kulturas vēsturē mirdzēs blakus visnopelnu bagātākiem tēliem. Bet — Dombrovskis pats savus kapitalus sapelnījis vaiga sviedros.“

„Tas taisnība. Es citu noguldījumus izmantojis, bet es ceru godīgi visus procentus par aizņēmumiem nomaksāt. Esmu nodrošinājies tikai pret pēkšņiem atprasījumiem, ar kuŗiem var uzbrukt baumu satracinātie vieglprātiņi. Pret baumām ir jāapdrošinās tikpat kā pret ugunsgrēku!“ Leitis gardi nosmējās.

Kalējs, varētu teikt, pirmoreiz bija dziļāk ieska tījies apgaismota veikalnieka psiholoģijā un nevarēja noliegt viņa dzīves spējības motīvu, kaut gan parastā morale ko citu runāja. Bez šaubām, Leitis bija bistams spekulants, bet tiešām arī katrs dzejnieks spekulēja. Lūk, Pavasars nomira un viņa darbs palika pusceļā, ideals nepiepildīts, bet viņš varēja arī nenomirt un novest savas celtnes līdz galam. Un tāpat jāteic par Leiti: viņa nams bija uzcelts, bet žurnals vēl organizācijas stāvoklī. Vai tiešām Kalējam no tā atrauties, lai Pavasara ideali nekad nepiepildītos, viņa ievadītā organizacijā? Vai nebij izdevīgāki arī pašam tam viņā iestāties un līdzdarboties, lai izvestu savus idealus? Leitis, pārspējis visas personības, runāja tikai par ideju, par vispārēju lietu.

Kamēr Kalējs klusām pārdomāja, Leitis taisīja

viņam šādu priekšlikumu: Likvidēsim publiski mūsu ciņu, kā publiski to esam uzsākuši, un strādājat līdzī mana almanachā, kuŗu pašreiz gribu izvērst mēnešrakstā, kā vistuvākais mūsu līdzstrādnieks. Mūsu jaunās kulturas spēku maz, viņas apstākļi šauri. Nu ko mēs skaldāmies? Socialdemokrati nošķelas no pilsonības, un pēdējā atkal sadrupinas sīkās vienotru apkaŗojošās nometnēs. Mēs izšķiežam spēkus nieka polemikās,“ Leitis žēlojās.

Bet Kalējam jau bija skaidra viņa rīcība un viņš noteikti iesaucās: „Nē, Leiša kungs! Kā ciņā dēļ uzturas attīstās pilnīgākas sugas, tā ideju savstarpējā ciņā izveidojas skaidrākie un galējākie viedokļi. Un šī viedokļu apskaidrotā galējība ir visas manas dzīves mērķis un prieks. Viskaislīgāki, visintensīvāki mana sirds jūt un galva domā tad, kad no visām pusēm mani apstājuši citādi domātāji un jutēji. Kad man vai elpa aizraujas no ciņas karstuma, tad rodas visdzīvešpējīgākie mākslas darbi. Tā tad apkaŗojat mani tāpat, kā es jūs, cīnīsimies uz dzīvību vai nāvi, un ja būtu man vēl kas sakāms, tad tikai tas: cīnīsimies tikai godīgiem, idejiskiem ieročiem. Neķeraties pie manas materialās eksistences, nelikvidējat pašas manas ciņas iespējas, kā to dara kailie materialisti, piemēram, pilsoņi un arī socialisti, tad mūsu kultura tikai iegūs, itin nekā nezaudējot. Cēla idejiska ciņa mūs atsvabina no smagajiem elementiem un tukšiem sapņiem. Viņa mūs eiropejizē, piegādā un izstrādā jaunu gara vielu un atziņu krājumus, ar kuŗiem tālāk operēt.“

„Jūs tomēr runājat tikai kā literats. Mūsu kultura vēl tik šaura, ka vairāki pilsoniski kulturas centri un žurnali nevar pastāvēt, vienam ir citi jāapēd, ci-

tādi ikgadējās piemaksas iznāks pārāk lielas. Es varu ļaut jums svabadi justies savā žurnālā, bet citā strādājot jūs man esat jāapkaŗo ar visiem līdzekļiem, lai neatņemtu manējam abonentu. Tā jārunā veikalniekam.“

„Tā tad — mums tomēr jācinās zemi,“ Kalējs nosmējās: „jāšmauc tā publika. Nu — kas uz mani attiecas, tad es tomēr mēģināšu iztikt tikai ar idejisku cīņu, bez veikaliskās un bez „visādiem līdzekļiem,“ jo ar vienu roku veicināt, ar otru maitāt mūsu kulturu nevar. Vieniem jābūt skaidriem veicinātājiem, jo otro — maitātāju jau tā kā tā netrūks.“ Kalējs sajuta pēkšņi nepārvāramu antipatiju pret Leiti un, ātri atvadījies no pēdējā, devās uz piestātņi, lai vēl laikus nobrauktu uz Rīgu.

Bet Leitis nesaprašanā palika viens un nodomāja: „Lūk, tādi viņi visi. Es viens lai uzņemos visas veikala dulķes, uz mani vienu lai gāŗ visas aizspriedumu samazgas, bet viņi grib palikt tīrām rokām. Arī Pavasars milēja tikai izmantot manas veikaliskās kombinācijas, pats uzlidodams tīrajā gara pasaulē. Un kādas tam bija sekas — pat mana sieva ar viņu bija man neuzticīga kļuvusi. Papriekšu tā bij piederējusi Pavasarim, kuŗam mīļāko bija bez skaita, tad romantikim, kuŗu tā pati pavedinājusi un, droši vien, tā piederētu arī Kalējam, ja vien tas viņa mājā sāktu bieŗāk ierasties un kļūtu mazāk izvēlīgs. Viņš, Leitis, veicināja latvju kulturu, bet brīŗiem viņam likās, vai tik tas neveicināja tautas moraliskās un arī estētiskās izvirtības. Šis problems, kādas attiecībās stāvēja kultura ar izvirtību, viņu allaŗ nodarbināja. Tauta uz laukiem, nodevusies grūtam dienišķam darbam, dzīvoja pēc tēvu tēvu ieraŗām, turēja svētu

laulību, dzemdēja un izaudzēja daudz bērnu, dziedāja savas skaistās tautas dziesmas, stāstīja gudrās pasakas. Bet tiklīdz tā attrūka no zemes, viņa aizgāja arī no tēvu tēvu ierašām, viņu dziesmām un gudrībām, maldīdāmiem pakal savām idejiskām jukām un nejaušām iekāribām, līdz izvirta cits dzeršanā, cits blēdībās, cits dabūja veneriskas slimības; spēcīgākie un gudrākie piekopa dažādas bezdievības: izmantoja rokpeļņu noguldījumus krājkasēs, velti laiku nosita un muļķoja pa avīzēm lasītājus ar polemikām, pārdevās krieviem, kā labi samaksāti ierēdņi un, tikuši pie naudas, piekopa daudzsievisības, bet no bērniem izvairījās. Leitis bija novērojis no visiem saviem paziņām, ka sevišķi latviešu ģimenes dzīve ātriem soļiem gāja pretīm pilnīgai izvirtībai. Un viņa paša sieva stāvēja priekšgalā šām emancipētajām heterām. Vai bija vērts šādu kulturu pabalstīt?

Leitis jo bieži atdevās šādām pesimistiskām rezignacijām. Vai viņš tās bija iemantojis no savu skolu kanceļas vadītāja Prātnieka? Tas bieži sevi jautāja. Prātnieks jau vairāk gadus uz to akurātāko vadīja viņa skolu kanceļu, jo saņēma par to diezgan lielu atalgojumu, tā kā drīzumā cerēja jau apprecēties. Viņš bija izvēlējis godīgu un glītu fabrikas strādnieci no hernhutietēm. Papriekšu bija tai nesis visādas derīgas grāmtas, tad sācis noskūpstīt un beidzot bija stingri nodomājis apprecēties. Kaut gan viņam liktenis aizvien bija lēmis dzīvot citu, bieži vien pavisam izvirtušu saimnieku kalpībā, tomēr viņš allaž palika skaidrs kā kristals. Vai tas bija mantojums no skaidrajiem vecākiem lauciniekiem, jeb iespāids no sadzīves ar Kalēju uz laukiem? Viņš pats to nezināja. Bet kultūras sliktās puses viņam ne-

pielipa. Viņš izmantoja tikai viņas labās puses, zobodams un notiesādams visus viņas ļaunos netikumus.

Leitis dažu labu reizi vērīgi noklausījās viņa sprediķos un savu sekretaru labprāt ieredzēja un aizstāvēja pret visiem, kas viņa nemīlēja, kā īsto veco laiku cilvēku no tautas...

Tad Leitis iedomājās iespējamos veikaliskos sarežģījumus, ja viņš laikā nepagūs iepirktās muižas sadalīt un tālāk izpārdot, jo kreditoru viņam bija pilnas malas. Un pametis acis uz tumšo jūru, kurai pašreiz nāca virsū biezs padebesis, solidams nevien lietu, bet arī vētru ar pārkoņiem un zibeņiem, viņš ciešāk ietinās savā pledā, un ļauni iesmiedamies, brida pa dziļajām smiltīm augšā kāpās, lai dotos uz mājām.

„Kā leišu breedis purvājā

Kaut kur jau galu ņemšu,“ viņš dziedāja pie sevis kādu sen iemīlētu dziesmiņu, līdz nozuda jau pirmās vētras salocītās priedēs.

12. nodaļa.

Nāve un dzīvība.

Kalējs pārbrauca Rīgā pēc pusnakts. Cik savādas domas vandījās pa viņa smadzenēm! Pasaule viņam bija apriebusēs, cilvēki likās samaitāti, pusārprātīgi, pusblēži un izvirtuši. Viņš meklēja savās domās tīru cilvēku, vienalga sieviešu vai vīriešu, un nevarēja atrast. Visi jauneklibā tik skaistie un cēriņu pilnie tēli pamazām krita grēkos, šaubās, atzina

nevien visu labo, bet arī visu ļauno, un spītības un nāves nojautas sagrābti, palika pie šā ļaunā, labi zinādami, ka tas nes tikai zemes baudījumus, nelaiimes un nāvi. Ka ikviens, kas jau nošķirojis ļauno no labā un nodevies šim ļaunajam, šim slepenībā glabājamam un iznīcinošam mūsu dvēseli un miesu, ir nāvei, ne dzīvībai nolemts. Un tāda jau nāvei nolemta Kalējam likās visa latvju inteliģence, vispāri visa pasaules inteliģence. Viņš jaunībā bija cerējis vai pasauli uz otriem sāniem apsviest, nepazīdams nekādu robežu saviem spēkiem un idealismam, cerēdams, ka šai dzīvei gala nebūs, un viņas krāšņumam kā pieaugošai saulei būs piepildīt visu zemes virsu, bet nu jau krita zvaigzne pēc zvaigznes no viņa tik krāšņi iedomātās ticības debess. Āķis jau sen bija katrogā savu blēdību un bezdievību dēļ, tāpat visi viņa lauku biedri, kas ar mežonīgiem paņēmiņiem iznīcināja pirmo revolūciju. Tad pie debess izpeldēja ģenialais Pavasars, atņemdam viņam Bertu, bet par ko tas viņu bija pārvērtis? Baudījumiem nodevies, viņš bija pazaudējis pat savu prātu, līdzī sev nāvē ieraudams visu, kas no viņa gaismas un asinīm barojās. Cik mazs bij tas mantojums, ko viņš paguvis atstāt! Un tad nāca viņa mīlais Smilģis, šis vēlākais Mandžurijas velns, kurš arī bija piesaistījies pie pusārprātīgas sievietes lindrakiem. Kas ar viņu tālāk notiks, varēja jau paredzēt — viens otru tie ieraus pamazām pilnīgā ārprātā. Un tad nāca viņa skolnieces, vesela rinda daiļavu, kuŗas bij tik spārnotas, ka likās zeme pie viņu kājām nepiedūrās. Tatjana bij pavisam nozudusi no Latvijas horicontiem, Izoldes vienīgais glābiņš bija ģifts flakons, kuŗu tā sev līdzī nēsāja jau kopš skolas laika.

Bet ja viņa neieņems ģifts, tad aizies to pašu ceļu, kādu Smiļģa kundze. Ja. Viņas abas bija lielpilsētas nomaļnieces, uz akmeņiem dzimušas, pilsētas putekļos un bulvaros uzaugušas, samaitātības piesūkušās jau no mazo dien, tāpat kā Tatjana LaBrit. Viņas gāja savus likteņa nolemtos, nenovēršamos ceļus pretim izvirtībai un pazušanai. Un arī viņam tālāk stāvošas personas, kā Leitis ar savu romantiķu kompāniju, peldēja uz moraliskas netīrības likšņiem, spekulācijām un meliem. Aizbraukdams uz Maskavu un Pēterpili, Kalējs bija cerējis šajos cilvēcības augstumos sev atrast viscēlākās dzīves un dzejas paraugus, bet kā tie viņu bija pieviluši! Tie visi bija izvirtušā slāvu bicantisma vai aleksandrinisma kropli, starp kuņiem abi Bubukas izcēlās kā šausmas iedvesošās cilvēces pārsmalcinājuma karikatūras.

Pesimisms, kas Kalēju bija sagrābis, nāvēja viņā katru labu jūtu un enerģiju. Viņš pats sajūtās it kā saslimis, jo neparedzēja nekādas izejas no vispārējā inteliģences sabrukuma.

Socialisti rādīja izeju vispārējā, savstarpējā, vienlīdzīgā mantas un pienākumu sadalīšanā, bet sociālā valsts nedeva nekādas garantijas par to, ka arī pats cilvēks tad labosies. Pavisam otrādi. Jo tad visai cilvēcei būs pieietami tie ātrie izvirtības ceļi, kuņus līdz šim pazina tikai inteliģence. Socialistu inteliģence iet vaļībās un izvirtībā iekšā ar pirmatnējāko vandalismu. Un ja atskatījās dziļā senatnē — Grieķijā, Itālijā, Francijā — tad arī šo tautu vēsturiskie ceļi bija aplāti ar noziegumiem un izvirtību un slēpās zem drupu kaudzes. Priekš kam un ko viņam līdzēja viņa talents vai ģenijs? Tikai lai vēl skaidrāki ieraudzītu visu mūsu cerību, cīņu, meklējumu un dzi-

vības veltīgumu. Bet to jau pietiekoši skaidri bija pasludinājis Šopenhauers, un Nicše, kas gribēja apgāzt viņa mācības, ar savu nožēlojamo likteni tikai jo galējāki viņas apstiprinājis.

Vai tad nebij gluži vienalga, kā dzīvot un ko darīt? Kalējs atkal un atkal sevi jautāja. Par ko viņš iedomājies, ka tam jāvēti un jāsiņā visa tautas dzīve un jārāda īstie ceļi uz augšu? Jārada īstie dzīves paraugi, kad pate dzīve to nemaz neradīja? Jo vai tad viss tas, kas jaunībā bija licies tik dzīves ticīgs, apsološs, spēka un ģenija pilns, dzīvojot pamazām nesamaitājās un nesajuka ar mēsliem un ārpātu?

Un tad viņam nāca prātā Maltas kundze, kas viņam solīja fizisku un dvēseles atpūtu savās dzirnavās. Viņš redzēja sevi tīru un skaidru blakus Ritai altara priekšā un vecmodīgo Vadakstes mācītāju svētam viņus uz atdusu, ārpus laikiem stāvošo mūžam vienādo zelta laikmetu, kuŗu mēs varam izsaukt ap sevi, ja atraujamies no visa tīkotā un ikdienišķā. Vai nebija vienalga, kas notika Rīgā, Vācijā, Krievijā un visā pasaulē? Savās dzirnavās strādādams fiziski un savās dziesmās slavēdams visus četrus gadlaikus, bet no grāmatām cilādams tikai tautas dziesmas, Ģetes panteisma apdvestos darbus un Homeru, viņš varēja dzejot par visām pasaules būtēm sub specie aeternitatis. Neredzēt simts maldu ceļus, necīnīties ar tiem, kas tos gāja, cīņā norūdot savu individualitāti, līdz pats kļūsti netaisns un iznīcinošs, bet aiziet pašam pie savas sirds un miesas, pie lielās dabas un mūžības, lai atgrieztu pie tām visu tautu.

Viņam atkal nāca prātā Rīta, no kuŗas viņš sev vēlējās dēlus un meitas, lai tiem atkal reiz visa pasaule liktos, tāpat kā jaunībā viņam, bezgalīgu iespē-

jamību pilna un jauka. Ko līdzēja apskriet visu pasauli, visu izbaudīt, visu saprast, visu atzīt, bet pažaudēt dzīves prieku, vai iemantot ārprātu, slimu sirdsapziņu un piekusuma sajūtu?

Pamazām Kalēja pesimisms tomēr sāka pāriet, un viņš no jauna uztaustīja ceļu, kurš tam te pamirdzēja priekšā, te atkal nozuda. Šis ceļš bija — atpakaļ pie dabas, lai no tās varētu vēl augstāku lēcieni taisīt patiesā, labā un daiļā mūžībā.

Pašsavaldīšanās Kalējam nekad nebij trūcis. Bet kad viņš no jauna smaidīdams tuvojās savam rakstāmgaldam, sameklēja pastpapīru un apsēdās, tad viņš jau bija pati pašsavaldīšanās.

Mans mīlais draugs!

Jums es rakstu tikai tad, kad nevaru nerakstīt, kad mani sagrauj kāda liktenīga nepieciešamība, iespiež spalvu rokā un pavēl: raksti viņai. Šī vara nav nekāda akla kaislība, bet vis-skaidrākā dvēsele. Tas ir cēlums, kas mani Jums tuvina.

Mīlais draugs, es esmu nodomājis precēties un tagad izlūdzos jūsu svētību. Šo soli spert man nenācās viegli, jo esmu kļuvis atturīgs un apdomīgs visos savos uzņēmumos. Ieskatījies veselā galerijā visinteresantāko sieviešu tipu, es atradu, ka tās tomēr ir pirmmatnējie džungļi, kuros tikai vīrietis, šis nabaga Robinsons, spējīgs ienest kaut kādu kārtību. Bet sievietes augstākais uzdevums, tāpat kā dabas, ir atjaunot cilvēci. Un tamdēļ es meklēju sievieti-dvēseli un sievieti-māti, sievieti, kas uz visu gatava priekš sava vīra ideāliem. Un tādu es atradu kādre-

zējā savā skolniecē, kas mani milējusi, bet pazaudējama iz redzes aploka, izgājusi pie cita, līdz palikusi atraitne. Viņa ir, kas viņa ir — īsta un patiesa. Viņa ir plašas lauku saimniecības īpašniece, saaugusi ar dabu, viņas miesa izsaulota no viņas dvēseles, kuŗa pilna muzikas ritmu. Bubukas viņu ļoti labi pazīna, bet atrada par dzirnavakmeni dzejnieka kaklā. Es turpretīm domāju, ka šis dzirnavakmens dzejnieka kaklā drīzāk ir Bubukas kundze. Izspriežat mūsu pretējos slēdzienus ar jums piemītošo cēlo bezpartejību.

Vēl teikšu ko: iepazīšanās ar kaislīgo un gudro sieviešu dabu un viņu likteņiem mani ir novedusi galējā pesimismā, attiecoties uz viņu nozīmi priekš cilvēces. Jeb ar es neesmu redzējis starp tādām tiešām krietna eksemplara. Daža ar Circes, dažā ar Mesalinas, dažā ar Omfales tieksmēm. Bet nevienas līdzīgas Jums, gudras, vienkāršas un cēli noskaņotas, kuŗai rūpētu visas cilvēces likteņi. Mana izvēlētā ir tomēr visai reti sastopams tips, bet reti sastopamie priekšmeti allaž dārgi. Kā es priecātos, ja jūs viņu personīgi sastaptu un izteiktu par viņu savas domas. Jeb tas nav iespējams?

Jūsu draugs Kalējs.

Pēc tam Kalējs nopietni gatavojās uz kāzām. Ne-laime pastāvēja tikai iekš tam, ka Maltas kundzes vīra kaps vēl bija pārāk svaigs, lai viņa varētu laulāties jau ar otru vīru. Vismaz Vadakstes mācītājs, kas cienīja visas vecās, labās ierašas, to laikam ne-laulatu. Tamdēļ Kalējam atlikās tikai iekšēji, savās

domās un jūtās gatavoties uz šām kāzām. Viņš otru vēstuli rakstīja Ritai.

Mīļā Rita! Nekad es vēl neesmu sajutis Tevis tik mīļas, manai dvēselei tuvas un nepieciešamas, kā tagad, rakstot šo vēstuli. Mani bija sagrābis tāds pesimisms attiecībā uz visu, ko vien mēs šai pasaulē varam sasniegt, ka tu man likies par vienīgo ostu, kur paglābties no šausmīgās jūras mētājumiem jeb tā saucamiem nāves vižņiem. Es jutos slims. Un tikai domas par Tavu cēlo milu pie klusās dabas, Tavās mājās, mani atveseļoja. Es tagad zinu tikai vienu ceļu, — ieaukt zemē saknēm kā tumšs ozols, kas ēterī sniedzas ar visām savām virsotnēm un lapām. Mīļā Rita, un Tu būsi tā Laimdota, kuŗas milīgās meldijas izlies sauli par šo ozolu. Rita Uplej, es gribu atjaunot Tavu skaisto vārdu, kuŗš sagrozījies, kamēr mēs bijām šķirti. Bet mēs taču nekad un nekādā kārtā nevaram būt šķirti, jo kā ozols bez saules varētu augt? Mēs esam tie, kas radīti viens priekš otra no dzimšanas līdz mūža galam. Un garā es redzu mūsu bērņus — dūšīgus, godprātīgus zēņus un skaistas jaukas meitenes. Klusajā dzirnavdārzā viņi augs veselīgi un nopietni. Viņu prieks būs dārza zaļums, ziedi un putnu dziesmas. Viņu retā laime zvejošana pa Zvirgzdupi un peldēšanās. Viņu pienākums tautas dziesmu un pasaku mācēšana, lai dzīves ceļus tie spēcīgi ietu. Un no savām dzirnavām, pēc dažiem klusumā pavadītiem gadiem mēs tieši ieradīsimies šo laiku Atēnās, vai renesanses Florencē un Venecijā dzert no pasaules kulturas pirmavotiem, jo visi šolaiku avoti sa-

ģiftēti no demoniskām puspatiesībām, niekošanās un nāvējoša modernisma. Mīļā Rita, es nekad neesmu sajutis pēc Tevis tādu ilgu, ka pašlaik. Kā gribētu būt pie Tevis dzirnavās, pastaigāties ar Tevi pēc saules rieta, kad Tu savus kalpus un kalpones esi atlaidusi jau pie miera. Un kopā ar Tevi klausīties zvaigžņu valodā, noslēpumainajās zemes nojautās un puķu izpaudumos, kas runā ar dažādām smaršām. Es sajustu pie savām krūtīm Tavu miesu, kuŗai vēl garīgāka valoda, kā zvaigznēm, zemei un puķēm, jo Tu mīli mani ar dvēseli, kuŗa caurizplūst visai Tavai miesai. Mēs būtum tikai divi, kā pirmā cilvēces dzimta, bet mīlestība ap mums radītu paradīzi. Mēs dziļā maigumā dusētu viens pie otra un lielas domas kā vakara zvaigznes par mums staigātu šur un tur, it kā no dziļas mūžības. Viņas visu laiku vītos ap pasaules un mūsu tautas likteņiem. Viņas mēs beidzot realizētu visā Latvijā. Rita Uplej, Tu jau tagad esi mana sieva. Es to jūtu tik skaidri, kā vien kāds vīrs jel kad sajutis. Tev vienīgai ir bijusi vara paņemt mani ar tādu ticību un pašuzpurēšanos, kuŗai nekas nevar pretīm stāties. Patiesībā, Tu, pate nezinot, no manis esi aizdzinusi visus kārdinātājus un kārdinātājas, kā chimeras. Es esmu kļuvis desmitkārt īstenāks, kopš Tu mani piesavinājies ar varu un skūpstīji ar šievas tiesībām. Mīļā Rita, mums drīzāk būtu jāsatiekas. Bet kur?

Tavs vīrs.

Abas vēstules nosūtījis, Kalējs palika turpat Rīgā savā istabā gaidot uz atbildi. Viņš izjuta lielu vientuļību, bet arī lielu visu savu jūteklju, domu un spēku

koncentraciju un rakstīja dzejoli pēc dzejoļa, it kā pavilkdams strīpu visai savai līdzšinējai meklētāja un pārbaudītāja dzīvei. Noslēdzot visus vecos rēķinus, viņš bija apstāts no simtām domu un katra viņa pieņēma zimbola un tēla veidu, kurš iegulās skaistā dzejoli. Viņš bija izšķīries priekš Ritas, priekš lauku dabas un Latvijas, kuŗa visā savā lielumā bija vēl lauciniece, tāda lauciniece, kas kādreiz izdziedājusi simtiem tūkstošiem vissmalkjūtīgāko, cēlāko un graciōzāko dziesmu, kuŗu skaistums līdzinājās pašas Latvijas dabi. Daiļais, patiesais, labais, viss cēli cilvēciskais — lūk, kur viņš bija izlēmis nākotnē smelt savas nojautas un tēlus, tajā pat reizē sacenzdamies ar visiem lielo tautu nacionalās atmodas zelta laikmetu darbiem — Vadakstē un Rīgā, un renesanses cēlajā Italijā — lūk kas viņu tagad vilināja. Un viņš ticēja, ka draudzene Tatjana Ņikolejevna Lanserē viņa izvēli un ceļu atradīs par pareiziem, jo brīžiem viņu domas apbrīnojami sakrita. Bet līgava Rita tēlojās viņa fantazijā tik zeltaina un pilna dveseles bagātībām, kā tikai Dantem Beatriče. Lūk, viņš un šās divas idealās sievietes un tad vairāk viņam nevajadzējās, lai tas varētu kļūt nesatricināms savos rādītāja nodomos kā klints. Viņš, protams, ļoti labi saprata, kāds vispārējs karš ar Leiša virzienu un ciniņš ar katru šā virziena piekopēju tagad viņam būs jāuzņemas, jo visi tie slija pa šo laiku modernisma dangu, kuŗš grima te juklā romantisma tukšu gleznu virmā, te egoisma perverzo baudījumu demonismā, te socialajā utopismā ar komuniski sarkanajiem asins murgiem. Visiem šiem stāvokļiem viņa dvēsele bija pieskārusies un ar nicinājumu vai šausmām no tiem novērsusies. Viņa gaišā prāta dzirnavas visus tos

samala bez atlikuma un sirds izsauļojās, meklējama Latvijas zelta nākotnes, kas slēpās pašu zemes vidū un tautas dvēselē.

Kad Ritai dzirnavās pastnesis iedeva šo Kalēja vēstuli, viņa instinktīvi sajūta, turēdama to rokās zilganu un samtaini maīgu, kāds dzīvības un laimes pulss tajā sīta. Viņa atstāja savus mājas darbus, izrīkodama tajos meitas, un iegājusi savā istabā paslēpa seju šajā vēstulē, laikapalaikam nodrebinādama savus ovalos plecus. Viņa jūta, ka šī dzīvā pasaule tagad tai piederēs uz visiem laikiem. Viņa to labprāt atsvabinās, sevīm gribējama tikai bērņus no viņa, no šā lielā cilvēka, par kādu viņa to sajūta ar visām savām nojautām un kaislibām. Instinktīvi viņa nojauta arī to, ka caur bērņiem nāk nevien visas pasaules mūžīgā atjaunošanās, bet līdz ar to atjaunojas arī paši vecāki. Un tikai laulība bija tā, kas deva un izaudzēja krietņus bērņus, jo viņus iedvesmēja mātes un tēva mīlestība pret tiem.

Vēstule bija plaša un Rita ilgi palika istabā, kamēr to izlasīja vairāk reizes pēc kārtas. Ak, kādas jūtas viņa izjuta ar asarām un smaidiem no laimes, čukstējama viņam cēlus, izjustus zvērastus, it kā viņš tepat sēdētu līdzās viņai. Pirmo reiz viss tas, kas viņai atgādināja nelaiki, galīgi aizmirsās un viņa vairs nejūta ne ēnas no pārmetumiem. Viņa jau arī to bija mīlējusi, bet mīlēt un apbrīnot, just arī pilnīgu intelektuālu dievināšanu bija pavisam kas cits. Viņas viņas sajūtas sasniedza tādu satura galējību, kurai vārds pilnība. Viņa izauga itin kā kalns augstu līdz pašai saulei. Kalējs reiz bija kļuvis viengabalš savās sajūtās pret viņu. Kā jūra saulainam krastam uzplūda, lai atkal atkūsātu dziļumos un no jauna me-

stos virsū krastam, tā Ritai visu šo pēcpusdienu gāja, un istabu viņa atstāja tikai dziļā naktī, kad ļaudis bija aizgājuši pie miera, un siltajā priekšrudēnā naktī tikai zvaigznes viņā lūkojās veseliem baltiem puduriem kā sēt piesētas. Viņai likās, ka nekad vēl savā mūžā tā nav redzējusi tik daudz zvaigžņu, it kā visas debesis kvēlotu savādā kāzu svinīgumā. Viņa stāigāja cauri dārzam uz dambja malu, uz lielceļu un garā visur līdzī sev juta Kalēju staigājam un, vai tas klusēja, vai runāja, viņa vienādi daudz iespaidu no viņa saņēma. Bet arī pate sajuta, ka bija it kā par spārnotu ķēribu pārvērsta, kādu virs zemes, izņemot viņu vienīgo, nemaz nevarēja būt. Cik liela bija viņas laime, tik liela arī pašsajūta, jo laimē cilvēks dieviem līdzīgs.

Dziļā naktī atgriezusies savā istabā viņa nevarēja ne iedomāties par miegu. Visapkārt sienas ap viņu likās kā no mirdzoša sudraba, bet fantāzija turpināja lidot pa zvaigznēm. Viņa jautāja sev: vai tiešām kaut kur virs zemes vēl otra kāda būte varēja justies tik skaidra un laimīga, kā viņa? Taču ne zemes virsū. Varbūt, uz kādas no tiem planetu miljoniem, kas griezās ap tūkstošiem sauju-zvaigžņu, kurai tikpat silta atmosfēra kā uz mūsu zemes, un kurā tikpat pārpilna dzīvības un arī dažādāko cilvēku variāciju — ja, varbūt tur varēja būt vēl tikpat laimīgas būtes kā viņa. Un pēkšņi viņai tad likās, ka tā pazaudēs šo laimi, ja to jau iepriekš neatdos citiem. Uztrūkusies tā saviļņota apstājās istabas vidū un ar gaišreģes acīm ieraudzīja tik daudz tumsas, pa kurām vēl mudžēja visa latvju tauta, tepat visapkārt pa laukiem un trūkcietējās — pilsētās. Un tad viņai, rokas sažņaugušai, sāka ritēt asaras. Viņa savās

sajūtās it kā noslidēja ceļos pie Kalēja lūgt viņu, lai tas novērš visas savas domas pats no sevis un arī viņas, bet lai redz, cik milzīgs darba lauks viņu gaida plašajā tautā. Visa tā milestība, kas viņā bija samodusies, it kā izgāzās ne pret viņu, bet visiem, visiem. Un viņai tikai gribējās saņemt Kalēja roku, lai divatā ietu vērot pasauli, kurai vajadzēja padomdevēja un palīga.

Kāds savāds lūzums bija viņā noticis! viņa brīnījās, līdz beidzot sameklēja vēstules piederumus un nosēdusies rakstīja:

Mīlais draugs!

Es nerakstīšu Tev par to, kā mani aplaimoju ar savu ciešo nodomu milēt tikai mani. Bet par kaut ko pavisam citu... Mīlais draugs! Mēs nedrīkstam domāt par pašu laimi, jo tā ir tik liela, ka mūs varētu iznīcināt. Un arī dievi skauž laimīgajiem. Kad es biju par Tevi domājusi visu pēcpusdienu, naktī izgājusi lūkoties zvaigznēs un atkal atgriežoties savā istabā, kuŗa mirdzēja tik balti, it kā griesti būtu zvaigžņu piebērti, es pēkšņi ieraudzīju visu to tālo tumsu un nabadzību, darba un netikuma apmāktību, kādā smok vēl tautas vairums — un man gribējās grūti strādāt, ciest un rūpēties par daudziem, ne vien par sevi un Tevi. Mīlais draugs, es Tev gribu atvērt plašu darba lauku — ieņ cauri visai tautai un vērīgi pētīt viņas dzīvi, iespiesties kā ūdenim vispaslēptākās viņas vainās un tīrīt tās, kā tas tautas dziesmās darīts. Tad mūsu laime nekad, nekad neizdegs, neiznīks, bet kā izsēta sēja nesis augļu augļus. Un mēs paši to tikai šad tad nejauši manīsim, ka esam laimīgi un aplaimojam. Es gribu

būt pazemīga kā zāle un klusa, lai neviens manas laimes nemanītu un arī vizzinošie dievi nenoskaustu. Es ieBRAUKŠU PĒC DAŽĀM DIENĀM RĪGĀ.

Tava Rita.

Zinādama, cik Kalējam pretīgas tādas lietas, kā rūpes par kāzām, laulībām un viesību sarīkošanu, viņa nolēma visu to uzņemt uz sevis, pie tam tādā kārtā, lai viņš iepriekš nekā nezinātu. Uz laukiem tik drīz jau rīkot kāzas, kur bērū iespaids vēl pārākspilgti visiem atmiņā, nevarēja. Tamdēļ viņa nolēma visu to nokārtot klusām pilsētā, tikai nedaudzu Kalēja tuvāko draugu klātbūtnē. Bet ilgāki arī vairs nevilcināties.

Un jau pēc nedaudz dienām enerģiski nokārtojusi visas mājas darišanas, viņa laimīgi smaidīdama aizbrauca uz Rīgu. Saprecēšanās ceremonijas viņai nelikās ne cik apgrūtinošas, jo vienreiz tās viņa jau bija taisījusi cauri.

Tajā pat laikā, Kalējam iepriekš neko neziņojusi, izbrauca no Pēterpils arī Tatjana Nikolajevna Lanšerē. Par šo sarakstīšanās laiku viņa bija tik dziļi ieinteresējusies par Kalēja personību, viņa kulturas misiju un visbeidzot arī par viņa nodomu apprecēties, ka tai vajadzēja pašai viņu apmeklēt Rīgā. Viņi skatījās par draugiem, un draudzībai bija savi svēti pienākumi.

Viņas ģimene vasaru pavadīja greznajā Keizarsādžā, kur bija Versaļai līdzīgi dārzi, pilni statuju un paviljonu, kā arī dažādi ūdens rezervuari, baseini, kritumi un fontāni. Viņas vecākiem te bija skaista vasarnīca, un kaut gan ziemu viņa dažreiz pavadīja atsevišķā darbnīcā, jo bija gleznotāja, bet par vasaru, ja neizbrauca kaut kur uz Itāliju vai Franciju, tad pa-

rasti brauca uz Keizarsādžas kopējo ģimenes vasarnīcu. Tatjanas Nikolajevnas raksturā un dzīves pārlicībās atkarājās ļoti daudz kas no tam, ka viņa nebij sarāvusi saitu ar savu ģimeni. Kaut gan tai nāca jau uz trīsdesmit gadiem, bet grūtajos dzīves momentos viņa vēl jo bieži pēc padoma griezās pie muižnieciskās dzimtas. Viņa, protams, sekoja savam laikam psiholoģiskos pārdzīvojumos un mākslinieciskās atziņās, bet tas tomēr notika nevis beztradīciju bohēmā, bet uz dziļi kulturelu ierašu bagātas ģimenes fona. Nekādi viņas pārdzīvojumi vai atziņas viņas vecāku nevarēja pārsteigt nesagatavotus, visus tos tie jau paši savā jaunībā bija šādās vai tādās variācijās izdzīvojuši, un kā dzīvi visā dziļumā un dažādībā saprotoši un mīloši gari, viņi tai varēja pastāstīt nevien šo pārdzīvojumu sākumu, bet arī dažādās izmaiņās un viņu gala rezultātus, personīgās atziņas atbalstot ar simtām vēsturisku personību atziņu variācijām. Tatjanai Nikolajevnai nekas no viņiem nebij jāslēpj.

Un arī pirms tagadējā sava brauciena uz Rīgu, viņa vispirms izrunājās ar tēvu. Tēvs tam piekrita. Viņš sacīja: „Ja tevi, Taņa, tavs draugs lūdz no visas sirds, tev jāaizbrauc. Solis, kas mums liekas tik viegli apsverams, viņam zemnieku zēnam, kas jau sen iz normaliem ģimenes apstākļiem izmests, var izrādīties par katastrofisku. Rīga ir mūsu valsts province, latvju dzeja daļa no viskrievijas dzejas, tu no vecas literātu dzimtas, tamdēļ mūsu pienākums izplatīt labas — nu teiksim — Puškiniskas tradīcijas arī uz visiem provinces kaktiem. Brauc vesela, Taņa, tikai — tikai vienu tev piekodu, — nepaļaujies, draudzene būdama, instinktīvai vai jūtekliskai iejū-

smai pret to, kurš jau izraudzījies sev līgavu. Tu to varēji agrāk, bet tagad vairs nedrīksti. Esi cēla, nevis egoistiska, jo uz tevi abi viņi skatīsies tiešām kā uz ģimenes draugu un vecāko. Man, protams, viņš iesmējās, mazliet savādi izliekas šī dzejnieka vēlēšanās, lai tu it kā izlemi par viņa līgavas vērtību, bet ja viņš to vēlas, tad viņam laikam savs pamats. Un kad spried, tad dari to, kā Dieva priekšā — abiem dzirdot, skaidri un gaiši pasaki, kā tu to atrodi. Nekad nekas nav jānoslēpj, tas vēlāk ļoti var kaitēt. Un delikats cilvēks vienmēr atradīs kad un kā to izdarīt.“

„Vai tu, papa, vari šaubīties par manu krietnību un taisno prātu? Palaidies uz mani, kā pats uz sevi, jo ne par velti mani par tavu meitu dēvē. Nekas man nav patīkamāki, kā paklausīt savai dvēselei, kas mīlē visu tīru un cēlu. Es Kalējam esmu nepieciešama, bet jūtu, ka tikai kā draugs un padomdevējs. Viņš manīs kā sievietes nemīl un tāpat es viņa kā vīrieša, jo kas nu tā ir mīlestība? Bet draudzība — draudzība, vienota ar ticību un uzticību vienotram, ir kas tik reti sastopams un absolūti nesavtīgs. Mīlestības psihologiju es pazīstu līdz visām niansēm un zinu, ka kaislības viņu bieži pavisam izēno turpretim draudzībai es vēl neesmu izsekojusi līdz viņas smalkākajiem izzaurojumiem. Še, Pēterpilī, tās nav nevienam vajadzīgs, viņa dzīves vietā laikam nevar stāties, turpretim Kalējam draudzībā ir viss, kas pazaudēts līdz ar viņa zemniecisko ģimeni. Es esmu priecīga un laimīga, ka viņam manis vajadzīgs taisni kā drauga. Īstas draudzības un sevišķi starp pretēja dzimuma personām es neesmu vēl izjutusi.“

„Nu tālab tad esi uzmanīga. Neiemilāties viens

otrā, kas būtu banali: tava vēlēšanās, būt aizvien kaut kam retam, ir debešķīga.“ Tēvs viņu noglāstīja un noskūpstīja uz pieres, un viņa aizbrauca.

Viņa brauca un diezgan pareizi iedomājās Kalēja vientuļo istabiņu Rīgā, viņa tikpat vientuļo līgavu uz laukiem un sevi kā dievu sūtni no Pēterpils, kurai jāierāda viņiem kāds skaistāks dzīves ceļš. Bet Kalējs, bez šaubām, bija ļoti īpatnējs gars, un viņai bija tik patīkami no jauna viņu redzēt. Bubukas viņai savu viesošanos Vadakstē bija iztēlojuši gan visai jocīgās krāsās, bet viņa tiem daudz neuzticējās: pats Bubuka visu pasauli mēdza uzlūkot no jocīgās puses, bet viņa kundze bija pārāk subjektīva un augstprātīga. Tomēr varēja jau būt arī tā, kā Bubukas bija izsacījušies, ka latvji ir tauta bez nekādām ierašām un kulturelām tradīcijām. Viņai toties bija ļoti daudz šo labo ierašu un tradīciju, vai tad viņa nevarēja savu draugu apdāvināt ar tām? ... Tā būtu viņas labākā kāzu dāvana. Bet Tatjana Nikolajevna tomēr tik gudra bija, ka savu tipiski krievisko ierašu negribēja piedāvāt nekrieviskai tautai, viņa tiem varēja piesolīt tikai vispāri kulturelās.

Ar tādām pārdomām un sajūtām atbraukusi Rīgā, viņa jau piezvanīja pie Kalēja durvīm, un viņai atvēra Rita, iepriekš atbraukušā Rita, jo Kalējs bija izgājis.

„Lūdzu, vai še dzīvo rakstnieks Kalējs?“

— „Ja!“ Mazliet apjukusi atbildēja Rita,

„Vai viņš ir mājā? Es viņu vēlētos redzēt.“ Svešā jaunava turpināja, un Rita noprata, ka tā, vienkārt, nav rīdziniece, jo viņas rāmā seja un viss savādais apgērbs bija apdvēsts no svešas, plašas atmosferas,

bet, otrkārt, ka tā ir krieviete un tā tad, jādodomā, Kalēja dievinātā draudzene.

— „Sakat, jaunkundze, vai jūs neesat viņa draudzene Tatjana Nikolajevna Lanserē?“

„Tā ir. Un jūs — viņa līgava?“ Tatjana Nikolajevna savilka lūpas smaidā, atverot savus sniegbaltos zobus.

— „Ja.“ Rita kautri atbildēja, un viņas sasniegušas rokas noskūpstīja viena otru.

„Jūs mani atvainojat, ka gribēdama Kalēja kungu pārsteigt, esmu ieradusies bez iepriekšējā paziņojuma. Bet ticat man, ka tas nenotiek ne ar kādu citu nolūku, kā vien paklausot tai fantazijai, ka mans draugs man jāpārsteidz, varbūt, kopā ar jums. Jūs man patīciet, kundze, un no pirmās sajūtas es manu, ka mēs kļūsim draudzenes.“

— „Jau no pirmā skata es jutu to pašu, kaut gan jūs tik skaista, svešāda un gudra liekaties.“

„Jūs toties esat tik dabīga, bet arī tik brīnišķa, kādas laikam tikai starp latvietēm vēl sastopamas. Ne mūžam es nebūtu teikuse, ka jūs jau atraitne. Jūs Latvijā laikam protat ilgāk jaunību saglabāt. Redzat, cik veca izskatos, piemēram, es, pēc gadiem, droši vien, ne vecāka par jums.“

— „Es neteiktu, ka jūs vecāka, bet svešāda, plaša un dzīves gudra, kā Pēterpils un lielā Krievija.“

„Taču ne tāda, kā Bubukas kundze?“ Lanserē jaunkundze iesaucās. „Viņa ļoti ievērojama dāma, bet ne pa manai gaumei.“

— „Jūs abas no Pēterpils, bet jūs mani nebūt neatbaidat, kā atbaidīja viņa.“

„Vai nē? Es tuvāka jums? Tā zīme, ka attiecības pret Kalēju mūs nešķirs. Jūsu mīlestība uz viņu

un mana draudzība ar viņu neaptumšos mūsu savstarpējo sakaru ar aizdomām, vai greizsirdību.“ Un, saķērusi Ritas roku, viņa sacīja: „Es visvairāk baidījos, ka jūs varētu pārprast šo manu ierašanos: ticat man, ka viņa izsaukta tikai aiz draudzības un pienākuma sajūtas. Kalējs mani uzlūdza uz jūsu kāzām, un es ieradot.“

— „Bet ko mēs te runājam — jūs esat apputējusi un novārgusi no garā ceļa. Es sagatavošu jums, kur nomazgāties.“ Rita nozuda dibendurvīs, un Tatjana Nikolajevna sāka atģērbties, izgājusi priekšnamā. Atgriezies atpakaļ viņa ar patikšanu novēroja lielo kārtību Kalēja astabā, mums jau pazīstamās Kalēja grāmatas plauktos un dažas gleznas uz sienām, kas liecināja par viņa īpatnējo gaumi. „Nekas sevišķis, tomēr savs,“ viņa nodomāja. „Var iznākt, ka es viņam ne ar ko nevaru izlīdzēt, jo galu galā jau — katram viss pašam jāatrod.“

Pēc tam ieaicināta mazgājamā istabā, viņa nomazgājās, pārģērbās, tad padzēra tēju, jo Rita izlietoja visu savu saimnieces laipnību un mākslu, lai viesņai būtu patikami. Kā jau teikts, viņa to iemilēja jau no pirmā acu uzmetiena. Tatjana Nikolajevna bija ļoti laipna, bet arī dziļi nopietna un viņā raudzījās tik godbijīgi un patiesi kā nekad ne no viena tā nebij uzlūkota. Protams, ka vēl brīnišķākai vajadzējas Ritai izlikties Tatjanas Nikolajevnas rīcība, kurai katrs vārds bija jauna, noteikta doma, katrs solis loģiski nepieciešams un katra kustība pilna grācijas. Varēja redzēt, ka viņa bija dzīvojusi starp ļaudīm, kuri visam tam piegriež lielu vērību. Viņai bija savs tīrs, nosvērts stils, kas Ritai likās tik burvīgi, ka viņa mēmā sajūsmā to uzlūkoja, it kā lai atminētu viņas

skaistuma noslēpumu. Un tad viņai neviļot, palika baļ, ka Kalējs, ieraudzījis tādu radījumu, viņas vairs nevarēs milēt, tikpat kā ielasījes labā stilā uzrakstītā grāmatā, necietīs vairs svalbi sarakstītas, vai iespēlējies Šopenā necietīs Moškovska muzikas.

Bet Lanserē jaunkundze, uzmetuse viņai skatu, jau zināja, kamdēļ Rita palika domīga, un sacīja: „Lūk, mēs izsmalcinātās pēterpilietes vai parizietes, kas visu pasauli esam apskrējušas, atkal un atkal atgriežamies pie jums, kuŗas daiļas savā dabas vienbūtībā, un apskaužam jūs, jo jums vēl tik daudz ko iekārot, pēc ka tiekties. Mūs turpretim jau skepse sākusī saēst. Ko mēs varētu dot saviem vīriem? Tikai savu dzīves nogurumu un rafinētos baudījumus. Redzat, es neesmu tā, kas Bubukas kundze. Bet tomēr — viņas laika biedrene.“

„Nu, to jūs tiši sakat, lai es apmierinātos,“ Mal-tas kundze, acis nolaidusi, nomurmināja. „Kāds tad gan var būt arī mūsu mērķis, ja ne, Vadakstē sakņojoties, zarus un galotnes celt sava laikmeta virsumos.“

Viņu sarunu pārtrauca pieklauvējums.

— „Nu, tas būs Kalējs!“ Rita saviļņota pietrūkās viņam pretim. Bet viņa jau tiešām ar bija viņa līgava. Turpretim Tatjana Lanserē palika mierīgi sēdot un nogaidot, jo bija tikai draudzene.

„Sveika, miļā!“ Kalējs iesaucās, priekšnamā aptvēris Ritu. „Nu, Rita, pēc vienas dienas mēs jau būsīm salaulāti.“

„Klusu! nesteidzies!“ viņa čukstēja tam ausī: „uz tevi atbraukusi tava draudzene. Kad tu ieraudzīsi viņu, tad, varbūt, arī pēc viena gada vairs nevēlēsies ar mani salaulāties.“

„Vai tiešām?“ viņš instinktīva prieka pilns rāvās no viņas rokām iekšā savā istabā.

Un tur jau istabas vidū viņa stāvēja svabadi elegantā kā Puškina Tatjana. Bet ieraudzījušam to, uz vietas viņam caur sirdi un apziņu izskrēja: viņa jau nav mūsējā, nav latvju asinīm. Bet kā var mīlēt krievieti, kaut arī to vislabāko? Un pēc tam viņš droši izstiepa rokas, lai apkamptu savu draugu un noskūpstītu.

„Tad tomēr jūs esat gan mans īstais draugs, kas ieradies taisni uz kāzām?“

„Kad draugam tik svarīgs dzīves brīdis, tad būdama draudzene, neierasties nevarēju.“

„Bet mana līgava man teica: kā, jūs ieraudzījis, es vairs nevēlēšoties savu kāzu. Vai tiešām tas tā varētu būt?“ Kalējs jautāja ar vieglu smaidu.

„Es jūsu kāzu svinību dēļ tikai esmu ieradusies.“

„Bet mīlais draugs, atceraties, ka es gribēju arī jūsu izšķiršošā padoma šajā lietā,“ Kalējs, balsi pazeminājis, viņai atgādināja.

„Es domāju, ka tā jums sen vairs nevajag. Paša sirds jau būs pateikusi.“

„Sirds — ja. Bet galva? Galvai skaidrai jābūt, lai tā visu skaidri apsvērtu. Man, turpretīm, jau apskurbusi.“

„Mīlais draugs, es sacīšu, ka arī man, no jūsu zeltā mirdzošās līgavas, galva jau apskurbusi. Viņai ir brīnišķīga dvēsele un āriene.“

„Rīta, tu dzirdi, ko saka mans draugs?“ viņš iesaucās, satvēris līgavu un spiezdams to pie krūts sev.

Bet Rita neizvairīdamās, tomēr nopietna, kā likteni pētot, piebilda:

„Ja, tiešām es, varbūt, reizēm esmu brīnišķa. Bet vai es arī dzejnieka ideāls — lūk, šis šaubas manu mūžu allaž sarūgtinās. Un tomēr bez tevis man dzīve vairs dzīve nebūtu.“ Pasacījusi to, viņa piekrita tam pie krūts, un Kalējs, kā gaismā starodams, to pie-skāva sev.

Šajā momentā neapjaužama ēna pārslidēja par Tatjanas seju un mēma viņa klusēja. Tad sacīja: „Jūs vēlaties abzoluto laimi. Bet zemes virsū tās jūs neatradīsiet. Bez mīlestības laimes arī draugs jums būs nepieciešams.“

„Tā tad es nevarēšu būt reizē sieva un draugs?“ atlaidusies no tā, Rita uztraukta iesaucās.

„Tas atkarāsies no tam, cik jūs viņa gara dzīvei neatlaidīgi līdzī dzīvosat.“

„Ka es līdzī dzīvošu, par to es nešaubos, jo enerģijas man neaptrūks. Bet vai draugam vēl vairāk kā nevajaga — uziet pašam savu ceļu citā virzienā?“

„Tas ir bīstami. Tā traģedija vēl varētu padzi-lināties, jo divi līdzsvarīgi radītāji beidzot izšķīras, kā divi draugi, sāncenši, kas var arī par ienaidniekiem kļūt.“

„Bet teicat — teicat taču, kādai tad man jābūt, lai es reizē kļūtu sieva, mīlākā un draugs?“

„Tādai kā Tatjana Nikolajevna?“ Kalējs ekspe-rimentēja.

„Nē, draugs, es milu absolūtu brīvību. Tas ir traģiski. Redzat, es aizvien vēl neesmu apprecēju-sies. Es esmu gleznotāja un domāju — arī patstāvīga radītāja. Bet es varu derēt tikai kā draugs, tuvs, gaidīts, ģimenes draugs, kas jūs abus vienādi die-viņās.“

„Tatjana Nikolajevna, jūs tiešām esat dievišķīga persona.“

„Bet man no jums bail paliek, Tatjana Nikolajevna, jo es jau nu neesmu patstāvīga radītāja, bet vispirms tikai sievietē.“

„Iekš tam jūsu spēks, bet arī nepilnība, jo kur tad ir pilnība pasaulē?“

„Manā apjaukā — Kalējs tomēr ir pilnība,“ Rita lēnām, nešaubīdamās sacīja. Un visi trīs viņi mēmi paklusēja.

„Es redzu, ka mūžības miklas tomēr paliek neatminētas...“ Pārtrauca Kalējs klusumu. „Ja, bet Rubikons nu ir pāriets. Tu, Rita, būsi mana sieva, mīļākā un arī draudzene. Bet jūs, Tatjana Nikolajevna, tomēr esat tik reta pērle manā ceļā, ka ne mūžam jūsu negribētu zaudēt. Draugs, ja tas īsts un uzticams, turklāt vēl sievietes izskatā, man liekas kaut kas neatmaksājams, līdzīgs sargeņģelim. Kaut tādu sargeņģeļu būtu mums tūkstošiem un miriadiem kā zvaigžņu pilnas debesis. Cik plaša tad būtu mūsu iespaidu pasaule un cik apaugļota mūsu dvēsele! Man ir draugi arī starp vīriešiem, manās kāzās jūs viņus redzēsiet. Bet vīriešu draudzībai, ja tie visi radoši gari, piemīt tāds līdzcensības skarbums, kas šādai draudzībai bieži liek izvērsties ienaidā. Es nezinu, cik īsti draugi tie man var būt. Bet sievietes — mākslinieces draudzībai ir kāds savāds brīnišķis aicinošs aromats. Viņa būtu, varbūt, slikta neuzticama sieva, bet kā draugs nepieciešama.“

„Es jūtu, ka Tevi allaž draudēs man atņemt kādas svešas varas,“ sāpīgi iesaucās Rita.

„Un jau vispirms tā būs jūsu līgavaiņa dzeja. Bet

ar to jums jāsamierinas," atbildēja Tatjana Nikolajevna.

„To es visu jau esmu paredzējusi. Es gatava uz visām savām ciešanām," Rita noteikti turpināja.

„Kas gan ir cilvēks bez ciešanām!" iesaucās Kalējs.

„Un bez tūkstoš varbūtībām — labām un ļaunām," turpināja Lanserē.

Viņi bija pārbaudījuši savus likteņus, un pēkšņi tiem palika jautri un patikami visiem trijiem, čalojot par Rīgas, Pēterpils un Parizes sadzīvi, mākslām un nacionalajām savādībām.

Ritai tomēr bija atkal jānozūd, lai vakariņas sagādātu. Bet Lanserē jaunkundze viņai līdz devās pilsētā. Nepalika mājās vairs arī Kalējs. Un tā tad viņi iepirkās visi trijātā, tajā pat laikā apskatīdami pilsētu.

Tatjana Nikolajevna palika Rīgā, kamēr Kalējs ar Ritu tika salaulāti.

Bet tikko no baznīcas mājā pārnākuši, uz rakstāmgalda viņi atrada Izoldes pašrocīgi rakstītu zīmīti:

Mīļais draugs!

Kad jūs šo vēstuli lasīsat, starp dzīvajiem manis vairs nebūs. Tā būs vienīgā ēna jūsu svīnīgajā laimes dienā.

Izolde Zemzariņ.

Kā tā tas tiešām jau bija noticis, to apliecināja sanākušie biedri: Izolde bija noģiftējusies pie mātes savā guļamistabā.

Kalējs bija satriekts. Tāpat arī Rita. Bet abi viņi valdījās.

Tatjana Nikolajevna pūlējās viņu vērību novērst

no notikušā. Un tāpat arī citi biedri, starp kuriem netrūka ne Smilģa, kas, sievai nezinot, bija izmucis uz Rīgu, ne arī Prātnieka, kas arī bija viens — bez sievas ieradies. Bet Kalējam Rīgā bija arī jauni biedri saradušies — dzejnieki, gleznotāji, mužiķi, visi tie, kuriem bija tādas pat slāpes pēc dziļākām atziņām un vēl skaidra sirdsbalss, kā viņam, kas neļāva līdzstrādāt Leiša nodibinātā žurnālā, kuŗa principi bija neskaidri un materialie pamati šaubīgi.

Visu šo sabiedrību, varbūt, ne mazāk, kā Kalēja kāzas, pievilka arī viņa interesantā viešņa no Pēterpils, par kuŗu tie jau zināja. Tomēr neviens, iepazīdamies viņā nesaskatīja to, ko viņā bija saskatījis Kalējs Pēterpilī, redzēdams viņu cieņas pilnu viņas pašas aprindās. Tā burvība, ko toreiz Kalējs bija nojaudis pie viņas un ap viņu, viņa apziņas nekad vairs neatstāja. Tāpat arī Lanserē jaunkundze šajās kāzu viesībās citu draugu, izņemot Kalēju un viņa sievu, sev šķē neatrada. Kā viesi viņas neredzēja vēl līdz dziļumiem, tā arī paši tie vēl nemācēja atraisīties, lai kļūtu pārsteidzoši un interesanti viņai. Mums vēl tik sveša šī dzīves māksla, kuŗa attīstās tikai ciešā sabiedriskā dzīvē! Sabiedrības latviešiem vēl nava bijis. Sabiedrībā tie atturīgi, klusi un pelēki, it kā svešu piezīmju sabailojušies. Un arī ja kāds svešs spilgts sabiedrisks radījums ierodas latvju starpā, tad brīdi noskatījušies viņā ar aizrautību, skaudības vai ieraduma dēļ, tie viņu sāk apsaukt, piezobot, kritizēt, līdz arī tam ir jāapklust, vai jābēg no latvju sabiedrības.

Puslīdz tā tas notika arī ar Tatjanu Nikolajevnu. Viņa neiemilēja Kalēja viesu un koleģu. Tuvojoties pusnaktij, tie jau sāka ierejpties, atraisīties un palikt

pārāk skaļi. Viens otrs ar viņu mēģināja izrunāties, bet darīja to tik neveikli, zobodamies šā tā, vai prasdami pārāk intīmas atklātības, vai ar neuzmanīgi ievainojot viņas nacionalās jūtas, ka Lanserē jau laikus izlūdzās uz viesnīcu, lai dotos pie miera. Jau otrā dienā pēc Kalēja salaulāšanās viņa devās atpakaļ uz Pēterpili, novēlējusi Kalējam visu labu. Atvadišanās bija īsta un silta un sarakstīšanos bija nolemts turpināt jo intensīvi. Tatjana Nikolajevna vispirms vēlējās ar Ritu sarakstīties un tad tikai arī ar Kalēju. Un pēdējais par to tikai mazliet bija greizsirdīgs, jo kur beidzās pats, kur sākās Rita, viņš vairs lāga neizšķīra — tāpēc arī viņu draugam vajadzēja būt kopējam.

Pēc kādas dienas Kalējs visu savu iedzīvi Rīgā likvidēja. Visas grāmatas un gleznas un dažādas dzejnieka piemiņas tika novietotas kastēs, aiznaglotas, nosietas un aizsūtītas uz piestātņi. Līdzī tām aizbrauca arī viņi paši, pavadīti no biedriem un biedrēnēm kāzu viesiem. Visi viņiem novēlēja vislabāko nākotni, un pretim tai ar dziļu ticību un starojošām cerībām viņi arī aizbrauca — no pilsētas uz laukiem, pie tautas un zaļās dabas krūts.

Epilogs.

Bubukas savās mazajās trijās istabiņās bija sarīkojuši vakariņas. Patiesībā ne tik daudz vakariņas, kā tēju, protams, ar zaftēm, dažādiem sausiem un svaigiem augļiem un uzkožamiem, jo Bubuka daudz nepelnīja. Tomēr jāteic, ka pie viņa labprāt ieradās visa tā pati inteliģentā sabiedrība, kādu pirmajā nodaļā mēs patēlojām pie bagātā muižnieka-filosofa uz Morskajas ielas. Lai jo sevišķi to pievilktu, Bubuka

bija apsolījis viesus iepazīstināt ar savām pēdējā laikā uzrakstītām mitoloģiskajām pasakām. Uzaicināta bija arī Tatjana Nikolajevna, kas tikko bija atgriezusies no Rīgas. Patiesībā Tatjanas Nikolajevnas ziņojumiem par Kalēju un Rīgu bija nodomāts piegriezt sevišķu vērību un, varbūt tieši no jocīgās puses, jo Bubuka bija liels joku mīlētājs.

Kad jau filosofs, ar savu melnkrēpaino galvu, bija labi iesilis strīdā ar dzejnieku-docentu, kuŗa krēpes bija ne mazāk kuplas, kaut gan mirdzoši zeltainas, — viens aizstāvēdams dzīvo slāvu rāsas misiju Eiropas kulturtautu koncertā, otrs romaņu universāli noskaidrojošo plastisko ģeniju, kamēr Bubukas kundze ar kādu viešņu, italiešu tenora Malfitano atstāto sievu, daiļu, smaiļu un kaprīzu, te klausījās interesantā strīdā, te devās uz virtuvi sagatavot tēju, — pats Bubuka saņēma turpmāk pienākošos viesus. Interesantākais starp tiem bija kāds gleznotājs, pāresns kungs ar tumšiem īsi apcirptiem matiņiem un dubultotu zodu. brūnā gluži jaunā vizītsvārkā ar violētu mutautiņu krūšu kabatā. Viņš bija ļoti rāms, atturīgs, bet laipns un oriģināls visā rīcībā. Bubuka par viņa ierašanos bija sevišķi aplaimots. Vēl atnāca kāds jauneklis, senatora dēls Neimanis, ievērojams caur to, ka zināja no galvas un lasīja vai visus krievu un franču dzejniekus. Un beidzot sagaidīja arī Tatjanu Nikolajevnu, šinī vakarā sevišķi vienkāršu un nopietnu.

Ieraudzījis viņu, Bubuka iesaucās: „Ā! Tatjana Nikolajevna, rīdziniece, pārlatviskojusies un vairs nepazīstama!“ Un palīdzēdams viņai noģērbties, viņš veda to taisni strīdējošos filosofa un dzejnieka-docenta starpā, jo viņš labprāt gribēja izjaukt šo pārāk dziļumā ievilkušos strīdu, lai atrastos temats, pie kuŗa

visi varētu dalību ņemt. Bubuka veda tiem starpā Tatjanu Nikolajevnu, jau paredzēdams, ka par Kalēju tā būs gluži pretējās domās nekā viņš, un tamdēļ iesaucās: „Lūk kas jūsu strīdu, mani draugi, izšķirs. Ne no Pēterpils, ne no Parizes, bet — vienkārši no Rīgas, no latviešiem nāks pasaulei atpestīšana.“

„Vai jūs, Bubukas kungs, gribat pasmieties par latviešiem? Tagad vēl mums tas viegli. Bet — kas pēdējais smiesies, tas būs tas īstais smējējs. Un Kalēja jautrie paštīcības smieklī man vairs neiziet no prāta. Tas cilvēks zin savu ceļu, un ne viņš vienīgais — visa tauta, liekas, tik skaidri apzinās savu ceļu. Gan šī tauta sastāv no zemniekiem, bet tie nav mūsu literatūras banālie muži. Tā ir savāda inteligenta tauta, kuŗa neatturami izvedīs visu, ko vien tā iedomāsies.“

„Tas ir — ko tad viņa iedomāsies?“ Dzejnieks-docents iejautājās.

„Ja, to es nezinu. Un var jau būt, ka arī pate viņa visa vēl nezina, kas tai jāizved, bet viņa aug un birst un tic sev, kā auga, brieda un ticēja sev Krievija ap Napoleona kara laiku, raidīdama pasaulē Puškina plejadi. Kalējs apprecēja dzirnavnieci, lai laistu saknes uz laukiem, pašas tautas dzīvības avotos. Kas no jums to iedrošinātos? Vai jūs, Bubukas kungs?“

„Nē, Tatjana Nikolajevna, ilgāki par divām nedēļām šajās dzirnavās palikt būtu mana nāve,“ sacīja Bubuka.

„Nu, kā tad tā — uz laukiem? Jeb viņiem tur kāda plaša biblioteka, lai varētu strādāt?“ Filsofs ironiski jautāja.

„Es domāju, ka bībeles, Homera, Getes un Šekspira jau nu viņiem netrūks. Un šie dziļie gari

viņiem mācīs lasīt tai visdziļākajā no grāmatām — pašā dzīvē un dabā.“

„Tatjana Nikolajevna runā ko tiešām ticamu. Mūsu dzejnieki tikai pasapņo par bēgšanu pa šosejām pie tautas, bet aizbēguši viņi tikai ierauga to milzu plaismu, kuŗa viņus šķir no bezgaismas barbarisma, kādā sliktst mūsu tauta. Pie latviešiem tas var būt, apmēram, kā tas ir Francijā, kur zināma kultura jau visai tautai piemīt,“ sacīja dzejnieks, docents.

„Nu, ja latvieši— šī pāris miljonus lielā saujiņa tik vien var cerību modināt, kā franču, vai Šveices zemniecība, tad nebija vērts par viņu šē ieminēties.“ Filozofs gribēja izbeigt sarunu par latviešiem. Bet Tatjana Nikolajevna pretojās. „Franču tautas inteliģencei ir vecuma gudrība, no kuŗas radoša nekā vairs nesagaidīsim. Bet latviešiem piemīt kaut kāda tāda jaunības pareizā ceļa nojauta. Viņi noraida visas kārdināšanas, kas tos varētu samaitāt.“ Sacīja Lanserē.

„Tas taisnība!“ Bubuka neviļus iesaucās: „To jums apgalvos pati Angelika Francevna,“ viņš pameta ar roku uz savu kundzi, kuŗa ar Malfitano kundzi pašreiz aicināja viesus uz tēju. Viesi pēkšņi skali iesmējās, jo Angelikas Francevnas loma šādās naivo ļaužu tveršanās visiem bija pazīstama.

„Angelika Francevna!“ iesaucās interesantais gleznotājs: „Vai tā latvju tauta tiešām nesamaitājama?“

„Kas par niekiem! Katrā tautā ir eksemplari, kas nevalda par savām jūtām un kaislībām. Un tur bija tāds students Rosbaks...“

„Un viņš bija jūsos iemīlējies?“ Gleznotājs steigās, ieinteresēts un šķelmīgs.

„Iemilējies?!“ viņa pabrīnējās: „Es nezinu, vai nu iemilējies, bet — es pārāk labi pazīstu cilvēkus — un nava tāda, kuŗam kāja nepaslidētu, ja jau pārāk slideni sāk iet.“

„Tas ir, kā lai to mēs saprotam, ja pārāk slideni sāk iet?“ viņš nemitējās.

„Ap galdu jau visi bija sasēdušies. Tējas glāzes kūpēja, un Neimanis sāka deklamēt kādus ķīniešu tējas dzejoļus. Bubukas skubināja apmierināt pirmo izsalkumu, lai viesi spētu noklausīties viņa pasakās. Un tā tad interesantie gleznotāja jautājumi, kas sāka birt uz Angeliku Francevnu, kā vispāri sarunas par latviešiem, notrūka.

„Bet es jūsu neatstāšu, neticis par aizkustinātiem jautājumiem skaidrībā,“ sacīja skaistais pikantais gleznotājs, par kuŗu mēdza izteikties, ka viņš tā kā neviens cits Pēterpilī protot kulturu garšot. Bija zināms, ka viņš speciāli devies uz Londonu, lai izsekotu Berdsleja un Oskara Uailda gaitām, beidzot pirmā iedomu metodes daudz augstāk novērtēdams nekā pēdējā realizācijas. Viņš mīlēja vest sarunas par visriskantākām lietām, palikdams aizvien divdomīgāks, bet arī aizvien smalkāks, šo Berdsleja metodi izbaudīdams līdz visgalējākām kozekvencēm. Bet visam tam, kam bija vēlāk nākt, Bubuka gribēja taisīt cienīgu ievadu ar savām pasakām. Visi aplusa, un viņš svarīgi iesāka: Caur ko izcēlusies tabaka, — tā saucās pasaka, kuŗu stāsta mūks Gonosijs ...

Jau pēc pirmām rindām Tatjana Nikolajevna neuzkrītoši piecēlās un izgāja ar visu tējas tasi otrā istabā. Drīzi vien tur saradās visas dāmas, izņemot Angeliku Francevnu, kuŗa izturēja lasīšanu līdz ar filosofu un dzejnieku-docentu līdz galam. Protams,

noklausījās arī gleznotājs, kuram neizgāja no prāta turpmākie Angelikas Francevnas izjautājieni. Un tik līdz pasaka bija izstāstīta, caur ko izcēlusies tabaka, no kuŗa sākusies visa samaitāšana un samaitāšanās pasaulē, gleznotājs, piesēdās pie Angelikas Francevnas, turpināja viņu izjautāt, kā minētais Rosbaks noticis uz slidenā ceļa un cik tāļu viņš pa to noskrējis. Asistēja filosofs, dzejnieks-docents un pats Bubukas kungs. Bet cik brīnišķis izjautātājs bija gleznotājs, tikpat brīnišķa atbildētāja Angelika Francevna. Beidzot gleznotājs pietrūkās, uzvaroši paskaidrodams, kā šinī stundā — pulkstens jau bija divpadsmit — viņš aizvien esot ģenials. Pēc tam filosofs, krēpes kratidams nozuda buduarā, atstāja ēdamo galdu arī Angelika Francevna, bet dzejnieks-docents un Malfitano mierināja Bubuku.

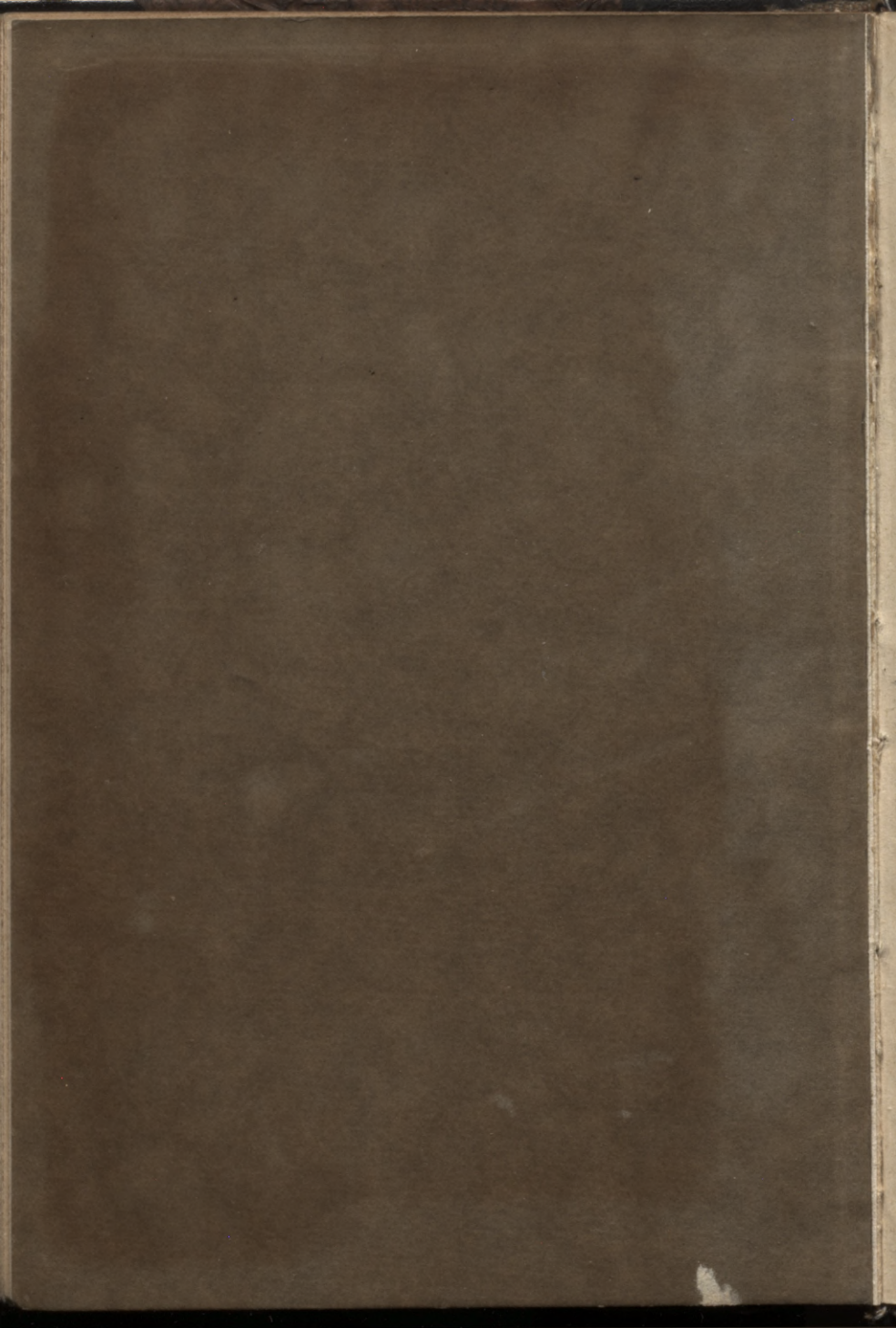
Šinī brīdī atgriezās Tatjana Nikolajevna un jautājums par latvju nākotni atjaunojās. Gudrais dzejnieks-docents, kā sibila minēja simtiem mitoloģisku vārdu, kuŗu nozīme un sakari tikai viņam vienam bij nojaužami, un beidzot apsveica Tatjanas Nikolajevnas priecās vēsti par iespējamu, t. i. ka ne slāvi, ne romaņi, ne vāci vairs, bet latvju un daudzas citas līdz šim vēl nemināmas un nezināmas tautas teiks savus vārdus, dziedās savas dziesmas un nesīs pasaulē senaizmirstās jaunības ticību un cēlumu, kamēr arī pašas tās nenovecosies.

g. 3982

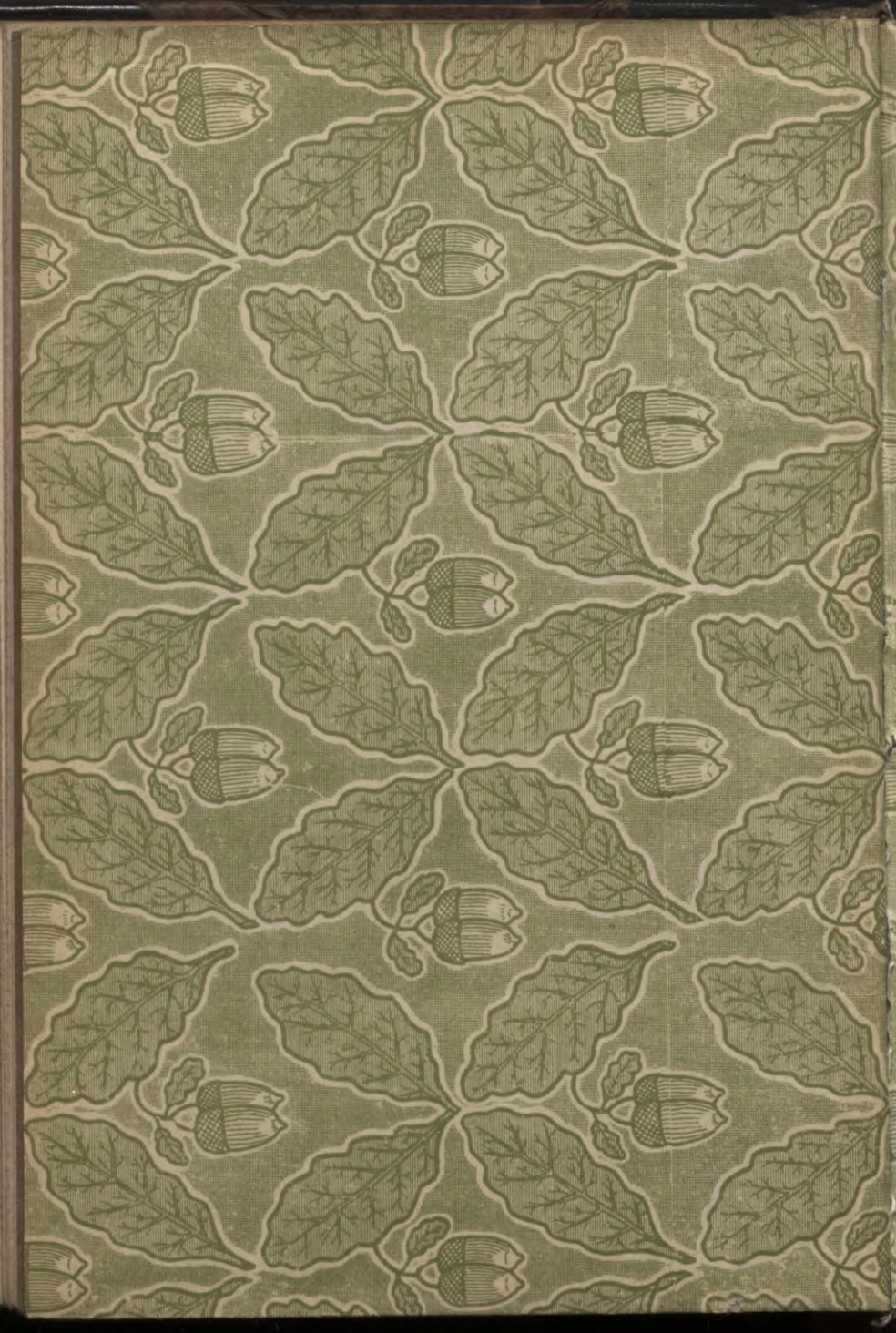
24 DEC 1925

J. 3982

173

28. -]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0308005219

Sai. S.